

Helsinki

Kaavanumero 12996

Asemakaavan selostus

Eteläsataman saaret

kaupunginosa 8. Katajanokka, 9. Kaivopuisto

Helsingin kaupunki
Kaupunkiympäristön toimiala
Asemakaavoitus

Diaarinumero HEL 2023-011371

Projektinumero 0000004

ProjectWise-numero 4428_11

Asemakaavan selostus

Asemakaavan selostuksessa esitetään kaavaratkaisun keskeinen sisältö ja suunnittelun vaiheet. Selostusta täydennetään kaavaprosessin edetessä. Selostuksesta säädetään alueidenkäyttölaissa (AKL) ja maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (MRA). Alueidenkäyttölaki oli 1.1.2025 saakka maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL).

Kaavan nimi: Eteläsataman saaret, asemakaava

Kaavanumero: 12996

Päiväty:

Asemakaava koskee:

Helsingin kaupungin 8. ja 9. kaupunginosien (Katajanokka ja Kaivopuisto) saarialueita (Valkosaari, Luoto, Ryssänsaari ja Katajanokanluoto) sekä niiden ympärillä olevaa vesialuetta.

Laatija: Helsingin kaupungin asemakaavoituspalvelu

Vireilletulosta ilmoittaminen: 8.11.2023

Nähtävilläolo (AKL/MRL 65 §): 17.2.2026–18.3.2026

Kaupunkiympäristölautakunta:

Hyväksyminen: kaupunginvaltuusto

Voimaantulo: **päiväys merkitään kun kaava on tullut voimaan**

Alueen sijainti

Suunnittelualue (saaret ja vesialue), sijaitsee Kaivopuiston ja Katajanokan kaupunginosassa.

Kuva: Suunnittelualueen sijainti.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä.....	5
Asemakaavan kuvaus	6
Tavoitteet	6
Mitoitus.....	6
Alueiden käyttötarkoitus ja korttelialueet	7
Liikenne.....	9
Palvelut	10
Esteettömyys.....	10
Maisema ja luonnonympäristö.....	10
Virkistys- ja viherverkosto.....	12
Suojelukohteet	12
Yhdyskuntatekninen huolto	14
Maaperän rakennettavuus, pohjarakentaminen ja pilaantuneisuuden kunnostaminen.....	14
Ympäristöhäiriöt	15
Pelastusturvallisuus	16
Vaikutukset.....	16
Toteutus	18
Suunnittelun lähtökohdat	19
Suunnittelu- ja käsittelyvaiheet.....	21

Tiivistelmä

Asemakaava on Valkosaaren, Luodon, Ryssänsaareen ja Katajanokanluodon ensimmäinen. Asemakaavalla pyritään turvaamaan alueen luonto- ja kulttuuriympäristöarvot sekä mahdollistamaan nykyisten merellisten palveluiden säilyminen ja kehittäminen.

Uutta julkisen tilan kerrosalaa tulee 4 640 k-m². Tästä kerrosalasta yhteensä noin 750 k-m² on osoitettu uudisrakennuksille ja 3 610 k-m² suojeltaville rakennuksille.

Tavoitteena on mahdollistaa saarten kehittäminen purjehdus- ja virkistys- sekä pienimuotoisen matkailun tarpeisiin. Tavoitteena on myös ravintolatoiminnan jatkuminen. Pääosa vanhoista rakennuksista ympäristöineen suojellaan.

Valkosaarelle ja Katajanokanluodolle on suunnitteilla virkistykseen, veneilyn ja kilpapurjehduksen tarpeisiin uusia aallonmurtajia ja laitureita sekä toimintaa tukevia uudisrakennuksia alueen arvot huomioiden. Rakentaminen sovitetaan alueelle siten, että kulttuurihistorialliset, rakennustaiteelliset, maisemalliset ja luontoarvot voidaan säilyttää.

Saarilla ei ole tällä hetkellä asemakaavaa. Asemakaavalla turvataan alueen luonto- ja kulttuuriympäristöarvot. Kaavamääräyksiin ohjataan uudisrakentamista ja sen sijoittumista niin, että se sopeutuu olemassa olevaan ympäristöön eikä oleellisesti muuta kaupunkikuvaa tai maisemaa. Kaavaratkaisu mahdollistaa nykyisten merellisten palveluiden säilymisen ja kehittämisen.

Helsingin kaupunki omistaa alueen. Katajanokanluoto on yksityisomistuksessa.

Kaavoitus on tullut vireille kaupungin aloitteesta.

tekstiä täydennetään, kun kaavaehdotus on ollut nähtävillä

Asemakaavan kuvaus

Tavoitteet

Asemakaavan tavoitteena on Eteläsataman saarten kehittäminen siten, että merkittävät kulttuurihistorialliset- ja luontoarvot otetaan huomioon sekä alueen soveltuvuus kaavan mukaiseen käyttötarkoitukseen. Tavoitteena on myös mahdollistaa saarten kehittäminen purjehdus-, virkistys- ja matkailutarpeisiin sekä ravintolatoiminnan jatkuminen.

Pääosa vanhoista rakennuksista ympäristöineen suojellaan. Valkosaarelle ja Katajanokanluodolle on suunnitteilla virkistys-, veneilyn ja kilpapurjehduksen tarpeisiin uusia aallomurtajia ja laitureita sekä toimintaa tukevia uudisrakennuksia alueen arvot huomioiden. Rakentaminen sovitetaan alueelle siten, että kulttuurihistorialliset-, rakennustaiteelliset-, maisemalliset- ja luontoarvot voidaan säilyttää.

Tavoitteena on edesauttaa seuraavien kaupungin strategisten tavoitteiden 2025–2029 toteutumista:

- Edistämme meren äärellä olevien palveluiden kasvua ja virkistysmahdollisuuksien parantamista.
- Helsingin arvokkaimmille luontoalueille ei osoiteta rakentamista. Suunnittelu perustuu ajantasaisiin luontoselvityksiin.
- Tähtäämme keskusta-alueella sijaitsevien työpaikkojen ja matkailijoiden määrän kasvuun.
- Luomme edellytyksiä matkailulle, tapahtumille ja elämyksille ympäri vuoden.

Kaavaratkaisu edesauttaa kaupungin strategisten tavoitteiden toteutumista edistämällä kunnianhimoista ilmastovastuuta ja luonnonsuojelua siten, että kaavaratkaisulla suojellaan ja vaalitaan aktiivisesti meren äärellä sijaitsevaa monimuotoista luontoa. Saarten matkailu- ja ravintolatoimintojen kehittäminen tukee Eteläsataman ja keskustan elinvoimaa, taloudellista toimintaa ja matkailun lisääntymistä.

Mitoitus

Suunnittelualueen pinta-ala on 652 920 m².

Uutta julkisen tilan kerrosalaa tulee 4 640 k-m². Tästä kerrosalasta yhteensä noin 750 k-m² on osoitettu uudisrakennuksille ja 3 610 k-m² suojeltaville rakennuksille.

Alueiden käyttötarkoitus ja korttelialueet

Alueen lähtökohdat ja nykytilanne

Suunnittelualue sijaitsee Kaivopuiston, Ullanlinnan, Kaartinkaupungin ja Katajanokan kaupunginosien välittömässä läheisyydessä muodostaen yhtenäisen, maisemallisesti merkittävän saariryhmän Helsingin niemen kupeessa. Alueen vesialueet ovat vilkkaassa käytössä matkustaja- ja risteilyliikenteen johdosta, ja suuret alukset kulkevat saarten välittömässä läheisyydessä.

Valkosaari on nykyisin purjehdusseura NJK:n käytössä. Saarella sijaitsee useita seuran käyttöä palvelevia rakennuksia, kuten vuonna 1900 valmistunut arkkitehtitoimisto Estlander & Zettergrenin suunnittelema paviljonki, jossa toimii ravintola NJK. Saarella on myös venevajoja, telakkarakennuksia, laitureita ja veneiden säilytysalueita. Valkosaaren rakennuskanta liittyy tiiviisti veneilyn ja pursiseuratoiminnan pitkäaikaiseen käyttöön. Saarelle liikennöi vuorovene mantereella sijaitsevasta laiturista.

Luoto on pienikokoinen, kallioinen saari. Vuonna 1899 valmistunut ravintola Klippan (nyk. Ravintola Saaristo) on saaren näkyvin elementti ja hallitsee siluettia Kaivopuiston ja Eteläsataman suuntaan. Saarella sijaitsee myös ravintolatoimintaa tukevia piharakennuksia sekä pienialaisia saunarakennuksia. Luodolle on vesiliikenneyhteys vuoroveneellä.

Ryssänsaari on pienimuotoista asutusta ja virkistyskäyttöä varten rakennettu kalliosaari, jolla sijaitsee kesäasunto talousrakennuksineen. Saarella ei ole julkista palveluliikennettä, ja sen käyttö on säilynyt verrattain yksityisenä ja pienimuotoisena, mikä näkyy myös saaren luonnonympäristön säilyneisyydessä.

Katajanokanluoto sijaitsee suunnittelualueen itäosassa, Helsingin satamaliikenteen reitin tuntumassa. Saarella sijaitsee vuonna 1876 rakennettu entinen luotsivartiotupa, joka vaurioitui pahoin vuoden 2002 tulipalossa. Rakennus on purkukunnossa, ja sen paikalle suunnitellaan kesäpaviljonkia terasseineen.

Matkailupalvelujen korttelialue (RM)

Asemakaavassa Katajanokanluoto on osoitettu matkailupalveluiden korttelialueeksi (RM). Käyttötarkoitusmerkintä mahdollistaa saaristomatkailun kehittämisen. Katajanokanluoto on yksi pienemmistä yleisölle avoinna olevista saarikohteista Helsingin edustalla, ja lauttayhteys liikennöi saarelle säännöllisesti kesäkausittain. Katajanokanluoto sijaitsee Helsingin edustalla ja on tuttu monille, sillä matkustajalaivat sivuuttavat saaren suunnatessaan avomerelle. Katajanokanluoto on myös osa Suomenlinnan maailmanperintökohteen suoja-alueita.

Katajanokanluodolla sijaitsevalle luotsivartiotuvalle on osoitettu rakennussuojelulain mukainen suojelumerkintä (srs). Suojelumääräyksen mukaan entisen luotsivartiotuvan ulkoasu, huonejako sekä alkuperäinen ja siihen verrattavissa oleva kiinteä sisustus tulee säilyttää ja korjaustöissä käyttää alkuperäisen kaltaisia materiaaleja ja pintakäsittelyä. Sisätilojen ennallistavat muutokset ovat mah-

dollisia. Luotsitupaa tulee hoitaa ja käyttää tavalla, joka on sopusoinnussa saaren kulttuurihistoriallisen ja maisemallisen arvon kanssa. Museovirastolla on oikeus antaa tarkempia määräyksiä suojelumääräysten soveltamisesta ja myöntää niistä vähäisiä poikkeuksia.

Matkailupalvelujen korttelialue, jolla ympäristö tulee säilyttää (RM/s)

Asemakaavassa Luoto-saari on osoitettu matkailupalvelujen korttelialueeksi, jolla ympäristö tulee säilyttää (RM/s). Asemakaavan mukaan alue on kaupunkikuvallisesti, kulttuurihistoriallisesti, maisemallisesti tai puistohistoriallisesti arvokas. RM/s-korttelialueelle saa sijoittaa kokoontumis-, ravintola-, näyttely- ja saunatilaa. Rakennushistoriaselvityksen (Ark-byroo Oy, 2023) mukaan Luoto on kokonaisuutena poikkeuksellisen eheä ja arvokas osa Helsingin merellistä kulttuuriympäristöä. Käyttötarkoituksmerkintä mahdollistaa saaristomatkailun kehittämisen.

Ravintola Klippan on suojeltu asemakaavassa suojelumerkinnällä sr-1. Entiselle pesutuvalla on osoitettu suojelumerkintä sr-2. Talousrakennuksille on merkitty rakennusalueen rajat ja kerrosalat.

Loma-asuntojen korttelialue, jolla ympäristö tulee säilyttää (RA/s)

Asemakaavassa Ryssänsaari on osoitettu loma-asuntojen korttelialueeksi, jolla ympäristö tulee säilyttää (RA/s). Alue on kaupunkikuvallisesti, kulttuurihistoriallisesti, maisemallisesti tai puistohistoriallisesti arvokas. RA/s-korttelialueelle saa sijoittaa yhden loma-asunnon.

Saaren 1800-luvulla rakennetulle päärakennukselle on osoitettu suojelumerkintä sr-2, jonka mukaan rakennus on rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokas. Saarelle on lisäksi merkitty nykyisten huonokuntoisten talousrakennusten ja saunan paikalle rakennusalat, joille on mahdollista rakentaa uusi rakennus. Rakentaminen on sovitettava ympäristöön ja rakennuskantaan.

Venesataman korttelialue (LV)

Valkosaaren ja sen laituri-alueitten käyttötarkoitukseksi on osoitettu asemakaavassa venesataman korttelialue (LV). Alueella sallitaan kokoontumis-, ravintola- ja saunatilojen sijoittaminen. LV-korttelialueelle slk-alueen ulkopuolelle saa rakentaa enintään 15 k-m²:n kokoisia talousrakennuksia ja katoksia yhteensä enintään 50 k-m² asemakaavan merkityn kerrosalan lisäksi ja rakennusalan esitämättä.

Saaren rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokkaat rakennukset on suojeltu merkinnöin sr-1 ja sr-2.

Vesialue (W)

Saaria ympäröivä vesialue on kulttuurihistorian kannalta merkittävää vesialuetta, jossa sijaitsee muinaismuistolain rauhoittamia vedenalaisia muinaisjäännteitä. Ennen alueella tehtäviä vesirakennustöitä on selvitettävä, vaikuttaako työ vedenalaisiin muinaisjäännöksiin. Aluetta koskevista suunnitelmista ja toimenpiteistä on neuvoteltava museoviranomaisen kanssa.

Liikenne

Lähtökohdat

Suunnittelualue sijaitsee Helsingin kauppamerenkulun satamien ja väylien välitörmässä läheisyydessä. Helsingin Sataman kauppamerenkulun satamat, Eteläsatama ja Katajanokka sijaitsevat suunnittelualueen molemmin puolin, ja hankealue rajautuu suoraan sataman vesialueisiin ja väyliin. Merisataman alueella myös rannan ja saarten välisen vesialueen veneliikenne on yleisesti vilkasta. Tulevaisuudessa Katajanokalta liikennöi kaksi varustamo Tukholman suuntaan, ja Eteläsatamasta tapahtuu kansainvälinen risteilyliikenne sekä pika-alusliikenne. Eteläsatamasta varaudutaan myös vastaanottamaan valtiovierailua- ja viranomaisliikennettä.

Yhteysliikenne suunnittelualueen saarille toteutuu tällä hetkellä vesibusseilla ja losseilla.

Kaavaratkaisu

Helsingin Sataman ja suunnittelualueen väliseen välinen vilkas liikenne otetaan suunnittelussa huomioon ja kaavaratkaisussa varmistetaan, ettei se vaaranna kansallisesti tärkeän sataman ja sen meriväylien kehitystä. Suunnittelualueeseen kuuluvien saarten laiturihankkeiden rakentaminen edellyttää huomioimaan lauttaliikenteen sekä kansainvälisen risteilyliikenteen.

Sataman vesialueilla on voimassa satamajärjestys, joka kieltää liikennettä haittaavien rakenteiden asettamisen ilman Helsingin Sataman lupaa. Suunnitellut laiturirakenteet sijaitsevat lähellä laivaväylien rajaa, ja niiden tulee olla haittaamatta kauppamerenkulun liikennettä. Venesatama-alueet on suunniteltu ja mitoitettu siten, etteivät ne muodosta esteitä reittiliikenteelle. Kesäaikainen vuoroveneliikenne sekä vuorovenelaiturit säilyvät entisellään. Rannassa oleville vuoroveneiden lähtölaitureille pääsee hyvin julkista liikennettä käyttäen.

Kaavassa ei oteta kantaa autopaikoitukseen mantereen puolella. Se järjestetään rannan puoleisten alueiden suunnittelun yhteydessä.

Palvelut

Lähtökohdat

Alue tarjoaa virkistykseen liittyviä palveluita, kuten ravintoloita ja vierasvenesataman.

Kaavaratkaisu

Asemakaava tukee Eteläsataman saarten ja Katajanokanluodolla sijaitsevien palveluiden säilymistä ja kehittämistä erityisesti veneilyn, virkistuksen ja matkailun näkökulmasta. Kaavaratkaisu turvaa olemassa olevien palveluiden jatkuvuuden ja luo edellytykset uusien toimintojen syntymiselle, esimerkiksi matkailuun ja tapahtumiin liittyen. Rakentaminen ohjataan siten, että se sopeutuu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen ympäristöön ja tukee alueen merellistä identiteettiä.

Esteettömyys

Asemakaava-alueelle sijoittuu palveluja tai toimintoja, jotka ovat esteettömyyden kannalta vaativia.

Alue sijoittuu kallioisille saarille, minne on yhteys vesiteitse. Nykyiset osittain kallioisessa maastossa ja osittain laiturialueella olevat kävely-yhteydet säilyvät.

Maisema ja luonnonympäristö

Lähtökohdat

Suunnittelualueeseen kuuluvat Valkosaari, Luoto, Ryssänsaari ja Katajanokanluoto sijaitsevat keskeisellä paikalla Eteläsatamanlahdella ja ovat osa Helsingin vanhinta merellistä kaupunkijulkisivua. Saaret ovat merkittävässä osassa Kaupatorilta ja Eteläsatamasta avautuvaa merinäköymää ja toimivat taustana myös Kaivopuiston ja Katajanokan rannoilta näkyville merimaisemille. Saarista avautuu puolestaan kaupunkinäkymiä kohti Helsingin keskustaa ja Kaivopuiston kaupunginosaa. Saarilla sijaitsevat rakennukset, laiturirakenteet ja veneet mastoineen sulautuvat merkittäväksi osaksi kaupungin siluettia ja kaupunkikuvaa. Valkosaaren ja Luodon päärakennukset sekä niihin liittyvät tornit ovat tunnusomaisia maamerkkejä niin mantereelta merelle katsottaessa kuin merinäköymissäkin keskustaan saapuessa.

Eteläsataman saaret kuuluvat merialueiden osayleiskaavan selostuksessa (1997) määritellyn saaristovyöhykejaon selkävesien vyöhykkeeseen. Saaret jatkavat Eteläsataman edustalle suojaisan merialueen omaksi maisematilakseen. Saarten pohjoispuoli avautuu Helsingin empirekeskustan rajaamaan Eteläsatamanlahden pohjukkaan. Etelässä avautuvat näkymät Suomenlinnaan. Saarilta

avautuu myös avomerinäkymiä ja vapaata horisonttia. Luoto ja Valkosaari liittyvät kaupunkikuvallisesti Helsingin kantakaupunginniemen rakennettuun ympäristöön, etenkin Kaivopuiston kaupunginosaan. Kauempana sijaitseva Ryssänsaari ja Katajanokanluoto on puolestaan maisemallisesti vahvemmin osa Helsingin edustan saaristoa ja merellistä maisemaa.

Maaston korkeuserot vaihtelevat meren pinnan tasosta noin +5-12 metriin mpy. Kaava-alueen korkein kohta on Luodossa (+12,1 mpy). Vastarannalla manteleen puolella sijaitsevan Tähtitorninvuoren korkein kohta kohoo +31,9 mpy ja saarien kokonaisuus hahmottuu yhtenäisenä sen tärkeimmältä näköalapaikalta. Näkymä Tähtitorninvuorelta Eteläsataman saarien yli Suomenlinnan suuntaan on yksi Helsingin keskustan tunnusomaisista näkymistä. Myös Kaivopuiston kaupunginosan rakennetut korttelit ovat rannan tasoa korkeammalla ja niiden rakennuksista, puistoista ja katuverkosta avautuu näkymiä merelle, joissa saaret ovat keskeisessä asemassa.

Eteläsataman saarille on ollut luonteenomaista se, että ihminen on muokannut niiden kasvillisuutta pääasiassa laivanrakennushistoriaan liittyvän käyttötarkoituksen mukaan. Ne ovat olleet avoimia ja karuja kalliosaaria 1800-luvun lopulle saakka. Saaret ovat muuttuneet vehreämmäksi puiden ja pensaiden lisääntymisen ja kasvamisen myötä.

Helsingin kaupungin luontotietojärjestelmässä Valkosaari on merkitty tärkeäksi lintualueeksi, arvoluokka 2. Saaristolinnuston pesimää ajatellen, alueen tulisi pysyä luonteeltaan avoimena. Ryssänsaari on merkitty arvoluokkaan 1 tärkeänä lintualueena. Alueella rauhallisuus lintujen pesimäaikaan on tärkeä huomioon otettava tekijä. Katajanokanluoto kuuluu tärkeisiin lintualueisiin arvoluokassa 2. Saaressa pesii monipuolisesti saaristolintuja ja pesintöjen huomioiminen on pesintäaikana tärkeää.

Ryssänsaari kuuluu FINIBA-alueeseen ”Helsingin edustan luodot”. Finnish Important Bird Areas (FINIBA) -hankkeessa on tunnistettu kansainvälisesti tärkeitä lintualueita.

Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari on merkitty kuuluvaksi maakunnallisesti tärkeisiin lintualueisiin (MAALI), Suomenlinnan luodot – Harakka ja Katajanokanluoto Kruunuvuorenselkä -kokonaisuuteen. Ryssänsaari kuuluu arvoluokkaan 1. Katajanokanluoto arvoluokkaan 2.

Vedenalaisten arvokkaiden luontokohteiden aineistossa Valkosaaren itärannalle ja Luodon itä- ja etelärannalle on merkitty potentiaalisia alueita. Helsingin meri-alueen vedenalaisen luonnon potentiaalisten arvokeskittymien paikantaminen perustuu Suomen vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelman (VELMU) puitteissa kerättyihin aineistoihin 2004–2020 ja näiden pohjalta tehtyihin mallinnuksiin. Kyseisten alueiden käytön suunnittelun yhteydessä selvitetään erikseen, miten alueen ominaisuudet voidaan mahdollisimman hyvin huomioida.

Kaavaratkaisu

Alueen maiseman ja luonnon ominaispiirteet on otettu huomioon kaavaratkaisussa siten, että Valkosaaressa, Luodossa, Ryssänsaaressa ja Katajanokanluodolla osa rannoista on määritelty sellaisiksi, joissa alueen avoin tai puoliavoin luonne kasvullisena alueena tulee säilyttää hoitamalla. Siten saarten selkeästi rakennetut osat Kaivopuiston kaupunginosan ja keskustan suuntaan liittyvät visuaalisesti kantakaupungin niemen rakennettuun ympäristöön. Uusi rakentaminen sovitetaan olevaan rakennuskantaan pienipiirteisenä ja korkeustasoltaan olemassa olevalle rakennuskannalle alisteisina. Avomerelle ja Suomenlinnan suuntaan ovat ne saarten osat, joille ei osoiteta rakentamista, vaan niiden avointa tai puoliavointa luonnetta kasvullisena alueena vaalitaan hoitamalla.

Virkistys- ja viherverkosto

Lähtökohdat

Helsingin rannikkovyöhyke sisälahtineen ja edustan saarineen on osa yhtenäisesti laajaa ulkoilu- ja virkistysaluekokonaisuutta. Rannassa kulkevat kävelyreitit ja puistot ovat tärkeä osa Helsingin viheralueverkostoa ja ulkoilureitistöä sekä osa kantakaupungin niemen kiertävää rantareittiä. Lisäksi laivaväyliltä aukeaa edustavia näkymiä kohti Helsingin kaupunkialuetta. Eteläsataman saaret ovat omaleimainen osa tätä kokonaisuutta.

Kaavaratkaisu

Kaavaratkaisussa vaalitaan olemassa olevia alueen identiteettiä ja omaleimaisuutta luovia näkymiä, jonka osana Eteläsataman edustan saaret rakennuksiin ja luonnontilaisen kaltaisine saaristoluontoalueineen on.

Suojelukohteet

Lähtökohdat

Suunnittelualue sijoittuu valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön (Kaivopuisto, Olympiarakennukset, Helsingin Kauppatori rakennuksiin sekä Katajanokan vanha osa) viereen.

Alueella on merkittäviä kulttuurihistoriallisia arvoja. Saarilla on harjoitettu mm. telakka- ja satamatoimintaa ainakin 1700-luvulta lähtien. Valkosaarilla (alkujaan Eteläinen ja Pohjoinen Valkosaari sekä Valkosaarenkari) ja Luodolla toimi merkittävää laivanrakennustoimintaa. Ensimmäinen telakka perustettiin virallisesti saarille vuonna 1800-luvun alussa ja toiminta jatkui 1960-luvulle asti. Saarilla on yhä jälkiä aiemmista talousrakennuksista ja laitureista kivijalkojen jäänteiden muodossa.

Kaava-alue on myös merellisen historian kannalta merkittävää aluetta ja kaavan

vesialuetta voidaan pitää potentiaalisina vedenalaisen kulttuuriperinnön sijainti-alueina. Muun muassa Ryssänsaaren pohjoispuolella sijaitsee aiemmin meri-alueille tehdyn inventoinnin mukaisesti puurunkoisen aluksen hylky Ryssänsaaren pohjoispuolella. Museoviraston mukaan hylky makaa koillis-lounaissuuntaisesti pohjoiseen viettävässä rinteessä. Hyllyn taustaa pyrittiin selvittämään 1998 vedenalaisinventoinnin yhteydessä, joka tehtiin Särkäsalmen väylän kehittämissuunnitelman yhteydessä (Matias Laitinen). Saarelaisten oletuksen mukaan hylky on 80–100 vuotta vanha proomu.

Suunnittelualueen saaret kuuluvat Suomenlinnan Unescon maailmanperintöalueen suojavyöhykkeeseen ja suurmaisemaan. Alueen ympärillä ja lähellä sijaitsee useita valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY), kuten Kaivopuiston, Olympiaterminaalin, Katajanokan vanhan osan sekä Suomenlinnan RKY-alueet.

Helsingin edustan merimaisema, johon Eteläsataman saaret kuuluvat on valtakunnallisesti arvokkaaksi määritelty maisema-alue. Maisema-alueen rajausta noudattelee Suomenlinnasta avautuvia näkymiä ja Kruunuvuorenselän maisematilaa. Merellisen Helsingin kansallismaisema on myös yksi ympäristöministeriön määrittelemistä Suomen 27 kansallismaisemasta. Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari kuuluvat Helsingin empirekeskustan ja kivikaupungin maakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön alueeseen.

Maisemallisesti alue on muuttunut. Saarille aikoinaan ominainen karu maisema on muuttunut vehreämmäksi puiden ja pensaiden lisääntymisen, leviämisen ja kasvamisen myötä. Ryssänsaaren pienimuotoisempi ja yksityisempi käyttö on tukenut saaren autenttisen ilmeen ja tyypillisen saaristomaiseman säilymistä.

Saarten kulttuurihistoriallinen merkitys laivanrakennuksen ja kalastuksen keskuksina, fyysiset historialliset jäänteet, kuuluminen Suomenlinnan maailmanperintökohteen suojavyöhykkeeseen, asema osana merkittävää merellistä maisemaa ja kaupunkisiluettia sekä mahdolliset vedenalaiset muinaisjäännökset tekevät Valkosaaren, Luodon ja Ryssänsaaren muodostamasta kokonaisuudesta historiallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaan.

Kaavaratkaisu

Kaavaratkaisussa on huomioitu alueen merkittävät rakennustaiteelliset, historialliset ja kaupunkikuvalliset arvot. Kaavaratkaisu mahdollistaa saarten hallitun käytön matkailun, veneilyn ja virkistykseen tarpeisiin, alueen erityisluonne ja suojeluarvot huomioiden. Suunnittelualueen saaret ovat osa Suomenlinnan maailmanperintökohteen suojavyöhykettä ja suurmaisemaa. Lisäksi alue rajautuu useisiin valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY), kuten Kaivopuiston, Olympiaterminaalin, Katajanokan ja Suomenlinnan alueisiin.

Kaavassa on osoitettu suojelumerkinnot (sr-1 ja sr-2) niille rakennuksille, jotka on todettu rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokkaiksi. Suojelumerkinnot turvaavat saarilla sijaitsevien merkittävien rakennusten säilymisen. Katajanokanluodolla sijaitsevalle luotsituvalle on osoitettu rakennus-suojelulailla tai rakennusperinnön suojelemisesta annetulla lailla suojelluksi koh- teeksi (srs).

Kaavassa on lisäksi otettu huomioon alueen vedenalainen kulttuuriperintö. Rysänsaaren pohjoispuolella sijaitseva puurunkoisen aluksen hylky on merkitty kaavakartalle alueen osana, jolla sijaitsee muinaismuistolailla rauhoitettu kiinteä muinaisjäännös (sm). Merkinällä osoitetaan, että alueella sijaitsee vedenalaisen inventoinnin (Subreering Ammattisukellustyöt Oy, 2023) tunnistama hylky, jonka säilyminen tulee turvata.

Yhdyskuntatekninen huolto

Lähtökohdat

Kaava-alueen saarista Luoto on yhdyskuntateknisen huollon verkoston piirissä.

Kaavaratkaisu

Saarten palveluntuottajat tarvittaessa tehostavat teknisen huollon palveluiden tarjontaa laajentuvien toimintojen edellyttämällä tavalla.

Maaperän rakennettavuus, pohjarakentaminen ja pilaantuneisuuden kunnostaminen

Lähtökohdat

Valkosaari

Saaren korko vaihtelee keskimäärin noin tasolla +1,5...+4,0. Saaren luoteisosassa korko on korkeimmillaan noin tasolla +6,8. Valkosaarenkarin alueella korko vaihtelee noin tasolla +1,2...+2,3. Maaperäkartan mukaan Valkokarin alueella sekä Valkosaaren keski- ja lounaisosissa maaperä on yli 3 m paksuudelta silttiä ja hiekkaa. Valkosaaren pohjois- ja itäosat ovat kalliota.

Luoto

Maanpinnan korko on korkeimmillaan saaren keskellä on noin tasolla +12,1, josta maanpinta viettää kohti saaren ulkorajoja. Saaren maakerrokset ovat ohuita.

Ryssänsaari

Maanpinnan korko on korkeimmillaan noin tasolla +5,8. Saari on kauttaaltaan kalliota.

Katajanokanluoto

Maanpinnan korko on korkeimmillaan noin tasolla +4,9. Saari on kalliota, jonka länsiosassa on kivikkoinen ranta-alue.

Kaava-alueelta ei ole olemassa riittävästi tietoa maaperän pilaantuneisuudesta. Valkosaarella toiminut telakka sekä nykyiseen asti jatkunut venesatamatoiminta ovat voineet aiheuttaa maaperän sekä sedimentin pilaantuneisuutta. Katajanokanluodolla on sijainnut kaksi varastoa, joita on käytetty luotsitoiminnan teknisen kaluston varastoina. Pienempi, alun perin hiilivarastona käytetty varastorakennus on purettu 90-luvun puolivälissä ja isompi varastorakennus on tuhoutunut tulipalossa vuonna 2002.

Kaavaratkaisu

Rakennukset voidaan perustaa kantavan kitkamaan tai kallion varaan. Tarkempi perustamistapa selvitetään jatkosuunnittelun yhteydessä.

Kaavassa on annettu määräykset: Maaperän pilaantuneisuus ja puhdistustarve on selvitettävä ennen rakentamiseen ryhtymistä ja tarvittaessa maaperä on puhdistettava ennen alueen ottamista kaavan käyttötarkoitukseen.

Pohjasedimentin pilaantuneisuus on selvitettävä alueilla, joilla on kaavan mukaisesti rakentamisesta johtuva ruoppaustarve tai joilla tehdään sedimentteihin muuten merkittävästi vaikuttavia toimia.

Ympäristöhäiriöt

Lähtökohdat

Eteläsataman ja Katajanokan sataman toiminnoista aiheutuu melua sataman lähiympäristöön. Helsingin Sataman teettämän sataman vuoden 2024 toimintaa kuvaavan ympäristömeluselvityksen perusteella satamatoiminnan melu ei ylitä kaava-alueella VNp 993/1992 mukaisia ulkomelutason ohjearvoja 55 dB päivällä ja 50 dB yöllä vilkkaan kesäliikenteen tilanteessa.

Merisataman alueella myös rannan ja saarten välisen vesialueen veneliikenne on yleisesti vilkasta.

Katujen ajoneuvo- ja raitioliikenteen aiheuttamat melutasot kaava-alueella jäävät alhaisiksi eivätkä ylitä edellä mainittuja ohjearvoja.

Kaavaratkaisu

Asemakaavaa varten on laadittu ympäristömeluselvitys (Akukon 2025). Siinä esitetään asemakaava-alueen laskennallinen melutaso, joka sisältää sekä Eteläsataman alueen katu- ja raitioliikenteen että sataman toiminnan aiheuttaman melun. Selvitys on laadittu sataman kehittämisohjelman mukaiseen lopputilanteeseen, joka on melun kannalta mitoitettavien. Tulevaisuudessa Tukholman linjaliikenne liikennöi Katajanokalta, ja Eteläsatamassa on vain risteilyliikennettä laituripaikoilla EO1 ja EO2. Tulevassa tilanteessa on varauduttu myös yhden ris-teilijän yöpymiseen sataman ympäristöluvan asettamissa rajoissa.

Selvityksen perusteella asemakaava ei heikennä sataman toimintaedellytyksiä ja kehittämismahdollisuuksia.

Selvityksen tulosten mukaan satamatoimintojen ja liikenteen aiheuttama melu alittaa kaikilla kaava-alueen saarilla alueella VNp 993/1992 mukaiset ulkomelutason ohjearvot 55 dB ja 50 dB yöllä vilkasta kesäpäivää edustavassa laskentatilanteessa sekä risteilijän yöpyessä kesäkaudella. Ohjearvot alittuvat selvästi. Risteilykauden ulkopuolella melutilanne on tätä parempi. Mainittuja ohjearvoja sovelletaan myös loma-asumiseen käytettävillä alueilla taajamassa.

Kaava mahdollistaa RA/s-korttelialueelle yhden loma-asunnon. Selvityksen mukaan asumisterveysasetuksen mukaisen pienitaajuisen melun toimenpiderajan ei arvioida ylittävän sisätiloissa, vaikka laiturissa EO2 yöpyisi risteilijä.

Pelastusturvallisuus

Lähtökohdat

Pelastusturvallisuuden toteutuminen saarille tapahtuu meriteitse.

Kaavaratkaisu

Kaavaratkaisu ei aiheuta muutoksia nykyiselle pelastusturvallisuuden toteutumiselle.

Vaikutukset

Saarilla ei ole tällä hetkellä asemakaavaa. Asemakaavalla turvataan alueen luonto- ja kulttuuriympäristöarvot. Kaavamääräyksen ohjataan uudisrakentamista ja sen sijoittumista niin, että se sopeutuu olemassa olevaan ympäristöön eikä oleellisesti muuta kaupunkikuvaa tai maisemaa. Kaavaratkaisu mahdollistaa nykyisten merellisten palveluiden säilymisen ja kehittämisen.

Kaavatyön taustalle on laadittu useita selvityksiä, joiden tavoitteena on ollut tunnistaa ja dokumentoida alueen kulttuurihistorialliset, maisemalliset ja rakennustaiteelliset arvot sekä varmistaa, ettei alueella ole suojelun kannalta huomioimatta jääviä kohteita.

Ympäristöhistoriallinen selvitys (YHS, Ark-byroo Oy, 2023) on laadittu Valkosaaresta, Luodosta ja Ryssänsaaresta. Selvityksen tavoitteena on ollut tunnistaa saarten kulttuuri- ja maisemahistoriallisia ominaispiirteitä ja arvoja sekä muodostaa kokonaiskuva saarten historiallisesta kehityksestä, rakennuskannasta ja maisemallisesta merkityksestä osana Helsingin merellistä siluettia. Selvitys toimii kaavatyön keskeisenä lähtöaineistona.

Rakennushistoriallinen selvitys (RHS, Ark-byroo Oy, 2023) on laadittu Luodon

saarella sijaitsevasta ravintola Klippanista (nyk. Ravintola Saaristo). Selvitys tukee asemakaavoitusta ja toimii lähtötietona rakennuksen säilyttämiselle, käytölle ja mahdollisille tuleville muutoksille. Rakennus on arkkitehtonisesti ja kaupunkikuvallisesti merkittävä osa Helsingin merellistä kulttuuriympäristöä.

Arkeologinen vedenalaisinventointi (Subreering Ammattisukellustyöt Oy, 2023) on tehty Eteläsataman Valkosaaren luoteispuolisella vesialueella. Inventoinnin tavoitteena on ollut varmistaa, ettei alueella sijaitse suojeltavia vedenalaisia kulttuuriperintökohteita.

Yhdyskuntataloudelliset vaikutukset

Kaavaratkaisun toteuttamisesta aiheutuu kaupungille kustannuksia. Kustannusten arvioidaan jäävän vähäisiksi. Kaavan toteuttaminen edellyttää merialueella tehtäviä ruoppauksia ja täyttöjä. Kaavan laadinnan yhteydessä ei ole tehty kustannusarviota näiden osalta. Myöskään toteutusvastuusta alueen vuokralaisten kanssa ei ole tehty sopimuksia.

Vaikutukset yhdyskuntarakenteeseen ja rakennettuun ympäristöön

Kaavaratkaisun toteuttamisella ei ole merkittäviä vaikutuksia yhdyskuntarakenteeseen tai lähialueen asukkaiden asumisoloihin.

Eteläsataman saaret ovat olleet veneilyn, virkistyksen ja matkailun käytössä pitkään ja kaavaratkaisu sopii olemassa olevaan yhdyskuntarakenteeseen salliesaan edelleen nämä toiminnot.

Rakennettuun ympäristöön kaavaratkaisu vaikuttaa siten, että kaavaratkaisu sallii maltillisen rakentamisen Valkosaareissa ja Katajanokanluodolla. Suunnitelilla on virkistyksen, veneilyn ja kilpapurjehduksen tarpeisiin laitureita ja aallomurtajia sekä toimintaa tukevia uudisrakennuksia alueen arvot huomioiden. Kaavaratkaisu ei muuta olennaisesti saariston luonnetta tai muuta merkittävästi maisemaa mantereelta ja mereltä päin katsottuna.

Vaikutukset luontoon ja maisemaan

Kaavaratkaisu mahdollistaa uusia rakentamiskohteita ja venesatama-alueiden laajentumista Valkosaareen ja sen ranta-alueille. Muutokset eivät kuitenkaan muuta nykytilaa olennaisesti, vaan uudet rakennukset ja rakenteet sovitetaan saaren olemalle jo rakennetuille osuuksille. Saarten luonnontilaisen kaltaiset alueet on rajattu omiksi kokonaisuuksikseen. Alueilla voidaan kuitenkin tehdä maisemanhoidollisia toimenpiteitä, joiden avulla saarten ominaispiirteitä ja luontoarvoja voidaan vaalia.

Vaikutukset virkistys- ja viherverkostoon

Kaavan toteuttaminen ei aiheuta muutoksia virkistys- ja viherverkoston nykytilaan.

Vaikutukset palveluverkkoon

Kaavaratkaisu mahdollistaa alueen merellisten palveluiden paranemisen.

Vaikutukset liikenteen järjestämiseen

Saaressa sijaitsevana kohteena vaikutukset ajoneuvoliikenteeseen ovat olemattomat painottuen huoltoliikenteeseen. Meriliikenteen osalta varmistetaan, ettei kaavaratkaisu vaaranna kansallisesti tärkeän sataman ja sen meriväylien kehitystä.

Vaikutukset kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön

Eteläsataman saaret muodostavat ikonisen näkymän lähialueiden rannoista ja mereltä päin katsottuna. Kaavassa sallittavat uudet rakennettavat merialueet ja rakennukset eivät heikennä merkittävässä määrin kohteen kulttuurihistoriallisia arvoja.

Kaavamuuotos ei vaikuta haitallisesti Suomenlinnan maailmanperintökohteeseen tai lähialueilla sijaitseviin valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY). Uudisrakennusalat on hajautettu Valkosaareen ja Katajanokanluodolle, mikä jatkaa saarten suhteellisen pienimuotoista rakentumisen periaatetta. Saarten nykyisten toimintojen edellytysten parantaminen tukee Suomenlinnan merimaisemaan soveltuvan käytön säilymistä.

Muutoksella on vaikutuksia kaupunkikuvaan kaavassa sallittavien uusien rakennettavien rakennusten ja laajennusten osalta. Täydennysrakentaminen sovitaan olemassa oleviin rakennuksiin ja maisemaan niin, että nykyiset rakennukset säilyvät saarilla dominantteina. Saarten kalliosiluetti on edelleen mahdollista hahmottaa manttereelta katsottuna.

Uudet toiminnot lisäävät saarten houkuttelevuutta ja käyttöä. Vanhan rakennuskannan ja kaupunkikuvan arvojen säilyminen on varmistettu kaavamääräyksin.

Sosiaaliset vaikutukset

Kaavaratkaisulla ei ole merkittäviä vaikutuksia lapsiin. Saaret ovat pääosin veneilyn, virkistuksen ja matkailun käytössä, eikä alueelle sijoitu pysyvää asumista tai lapsille suunnattuja palveluita. Kaavaratkaisussa ei esitetä toimintoja, jotka kohdistuisivat erityisesti lapsiin tai heidän arkeensa, eikä kaavalla ole vaikutuksia lasten turvallisuuteen, liikkumiseen tai palveluihin.

Toteutus

Kaavaratkaisun toteuttaminen on mahdollista kaavan tultua voimaan.

Suunnittelun lähtökohdat

Kaavaratkaisu vastaa valtakunnallisiin tavoitteisiin (valtioneuvoston päätös 14.12.2017).

Kaavaratkaisu ei ole ristiriidassa valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kanssa.

Alueella voimassa olevat kaavat

Yleiskaavataso

Helsingin yleiskaava 2016 (tullut voimaan 5.12.2018):

Helsingin yleiskaavan (2016) mukaan Valkosaari, Luoto ja Katajanokanluoto alue on merellisen virkistys- ja matkailun aluetta sekä Ryssänsaari virkistys- ja viheraluetta. Nyt laadittu kaavaratkaisu on Helsingin yleiskaavan (2016) mukainen.

Kuva: Ote Helsingin yleiskaavasta 2016

Maanomistus

Helsingin kaupunki omistaa alueen. Katajanokanluoto on yksityisomistuksessa.

Aluetta koskevat muut lähtökohdat

Selvitys alueen oloista, rakennuskannasta ja muista ympäristöominaisuuksista on kuvattu kunkin aiheen kohdalla.

Helsingin kaupungin rakennusjärjestys on tullut voimaan 7.6.2023.

Helsingin kaupungin kaupunkimittauspalvelut on laatinut pohjakartan.

Suunnittelu- ja käsittelyvaiheet

Kaavoitus on tullut vireille kaupungin aloitteesta vuonna 2023.

Osallistuminen ja vuorovaikutus on järjestetty liitteenä olevan osallistumis- ja arviointisuunnitelman (OAS) mukaisesti.

Viranomaisyhteistyö

Valmistelu on tehty yhteistyössä kaupunkiympäristön toimialan eri tahojen kanssa.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS) -aineiston esilläolo

Osallisille on ilmoitettu kirjeillä ja verkkosivuilla www.hel.fi/suunnitelmat sekä lehdessä (Helsingin Uutiset) kaavoituksen vireilletulosta ja aineiston esilläolosta 27.11.2023–18.12.2023 seuraavissa paikoissa:

- verkkosivuilla www.hel.fi/suunnitelmat
- Kaupunkiympäristön asiakaspalvelussa.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma päivitettiin 14.11.2025. Tämä osallistumis- ja arviointisuunnitelma korvaa aiemmin 8.11.2023 päivätyn suunnitelman. Suunnittelualuetta on laajennettu siten, että Katajanokanluoto on mukana rajauksessa. Valmisteluaineistoa on täydennetty Valkosaarelle ja Katajanokanluodolle esitettyjen viitesuunnitelmien osalta.

Toinen OAS-aineiston esilläolo

Osallisille on ilmoitettu kirjeillä ja verkkosivuilla www.hel.fi/suunnitelmat sekä lehdessä () aineiston toisesta esilläolosta 28.11.2025–18.12.2025 seuraavissa paikoissa:

- verkkosivuilla www.hel.fi/suunnitelmat
- Kaupunkiympäristön asiakaspalvelussa.

OAS-aineistoa koskevat mielipiteet ja kannanotot

Kirjallisia mielipiteitä saapui 4 kpl.

Osallisten mielipiteet osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta sekä valmisteluaineistosta kohdistuivat mm. luontoselvityksen toteuttamiseen, Eteläsataman saarten maiseman ja saarilla sijaitsevien vanhojen rakennusten vaalimiseen sekä lintujen huomioimiseen suunnittelussa.

Vastineet mielipiteisiin on esitetty vuorovaikutusraportissa.

Kannanottoja saatiin seuraavilta viranomais- ja asiantuntijatahoilta:

- kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
- Helsingin Satama Oy
- Helsingin seudun ympäristöpalvelut (HSY)
- Museovirasto
- Väylävirasto

Viranomaisten kannanotot osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta sekä valmisteluaineistosta kohdistuivat alueen merkittävien luonto- ja kulttuuriympäristön huomioonottamiseen, alueen rakennuskantaan, vedenalaiseen kulttuuriperintöön, alueen sijoittumiseen kauppamerenkulun satamatoimintojen ja väylien välittömään läheisyyteen, laivaliikenteestä aiheutuvaan meluun sekä vesihuoltoon.

Kannanotoissa esitetyt asiat on otettu huomioon kaavatyössä siten, että asemakaavaehdotuksessa on huomioitu saarten kulttuurihistorialliset ja maisemalliset arvot suojelumerkinnoin ja -määräyksin. Suunnittelussa on erityisesti huomioitu kauppamerenkulun alusten potkurivirtaukset sekä alusliikenteen aiheuttamat virtaukset, jotta vältettäisiin mahdolliset haittavaikutukset kauppamerenkulun toiminnalle. Satamatoimintojen melutilannetta on arvioitu Helsingin Satamalta saadun selvityksen pohjalta ja asemakaavavalmistelun yhteydessä on laadittu ympäristömeluselvitys.

Vastineet kannanottoihin on esitetty vuorovaikutusraportissa.

Kaavaehdotuksen julkinen nähtävilläolo (AKL/MRL 65 §)

Kaavaehdotus on julkisesti nähtävillä (AKL/MRL 65 §) 17.2.2026–18.3.2026. Kaavaehdotuksen julkisen nähtävilläolon pituus on 30 päivää.

Kaavaehdotuksesta pyydetään lausunnot seuraavilta tahoilta:

- kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala/Kaupunginmuseo
- sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala/Pelastuslaitos
- Helen Oy
- Helen Sähköverkko Oy
- Väylävirasto
- Museovirasto
- Helsingin seudun ympäristöpalvelut (HSY)
- Lupa- ja valvontavirasto
- Suomenlinnan hoitokunta
- Liikenne- ja viestintävirasto/Traficom Merenkulku

****Tätä selostusta täydennetään kaavaehdotuksen julkisen nähtävilläolon jälkeen.****

Liitteet

1. Seurantalomake
2. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma
3. Kuvat, kartat ja aineistot
 - Sijaintikartta
 - Ilmakuva
 - Asemakaavakartta (A4-koossa)
 - Ravintola Klippan RHS (Arkkitehtitoimisto Ark-byroo Oy, 2023)
 - Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari YHS (Arkkitehtitoimisto Ark-byroo Oy, 2023)
 - Eteläsataman saaret - meluselvitys (Akukon Oy, 2025)
 - Eteläsataman Valkosaaren luoteispuolen arkeologinen vedenalaisinventointi (Subreering Ammattisukellustyöt Oy, 2023)
4. Viitesuunnitelma

Luettelo muusta suunnitelmaa koskevasta materiaalista

- Vuorovaikutusraportti

Yhteyshenkilöt kaavan valmistelussa

Helsingin kaupunkiympäristön toimiala

Juuso Ala-Outinen, suunnittelija, asemakaavoitus
Salla Hoppu, tiimipäällikkö, asemakaavoitus
Sari Ollila, tiimipäällikkö, asemakaavoitus
Matti Päivänsalo, suunnitteluavustaja, kaavakartan ja aineistojen laatiminen
Taneli Nissinen, johtava liikenneinsinööri, liikennesuunnittelu
Tomi Varjus, projektipäällikkö, teknistaloudelliset asiat
Sakari Mentu, arkkitehti, rakennussuojelu
Anu Lamminpää, johtava maisema-arkkitehti, kaupunkitila- ja maisemasuunnittelu
Henna Vennonen, tonttiasiamies, maaomaisuuden kehittäminen ja tontit

Asemakaavan seurantalomake

Asemakaavan perustiedot ja yhteenveto

Kunta	Helsinki	Täyttämispvm	23.10.2025
Kaavan nimi	Eteläsataman saaret		
Hyväksymispvm		Ehdotuspvm	
Hyväksyjä		Vireilletulosta ilm. pvm	
Pysyvä kaavatunnus		Kunnan kaavatunnus	
Kaava-alueen pinta-ala [ha]	65,2920	Uusi asemakaavan pinta-ala [ha]	65,2920
Maanalaisten tilojen pinta-ala [ha]		Asemakaavan muutoksen pinta-ala [ha]	

Ranta-asemakaava	Rantaviivan pituus [km]	
Rakennuspaikat [lkm]	Omarantaiset	Ei-omarantaiset
Lomarakennuspaikat [lkm]	Omarantaiset	Ei-omarantaiset

Aluevaraukset	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m²]	Tehokkuus [e]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m² ±]
Yhteensä	65,2920	100,00	4640	0,01	65,2920	4640
A yhteensä						
P yhteensä						
Y yhteensä						
C yhteensä						
K yhteensä						
T yhteensä						
V yhteensä						
R yhteensä	3,4670	5,3	1900	0,05	3,4670	1900
L yhteensä	7,3905	11,3	2740	0,04	7,3905	2740
E yhteensä						
S yhteensä						
M yhteensä						
W yhteensä	54,4345	83,4			54,4345	

Maanalaiset tilat	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m²]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m² ±]
Yhteensä	0,0000	0,00	0	0,0000	0

Rakennussuojelut	Suojellut rakennukset		Suojeltujen rakennusten muutos	
	[lkm]	[k-m²]	[lkm ±]	[k-m² ±]
Yhteensä	8	3610	8	3610

Alamääräykset tai -merkinnät

Aluevaraukset	Pinta-ala [ha]	Pinta-ala [%]	Kerrosala [k-m ²]	Tehokkuus [e]	Pinta-alan muut. [ha ±]	Kerrosalan muut. [k-m ² ±]
Yhteensä	65,2920	100,00	4640	0,01	65,2920	4640
A yhteensä						
P yhteensä						
Y yhteensä						
C yhteensä						
K yhteensä						
T yhteensä						
V yhteensä						
R yhteensä	3,4670	5,3	1900	0,05	3,4670	1900
RM	0,5545	16,0	250	0,05	0,5545	250
RA/s	0,6403	18,5	180	0,03	0,6403	180
RM/s	2,2722	65,5	1470	0,06	2,2722	1470
L yhteensä	7,3905	11,3	2740	0,04	7,3905	2740
LV	7,3905	100,0	2740	0,04	7,3905	2740
E yhteensä						
S yhteensä						
M yhteensä						
W yhteensä	54,4345	83,4			54,4345	
W	54,4345	100,0			54,4345	

Rakennussuojelut	Suojellut rakennukset		Suojeltujen rakennusten muutos	
	[lkm]	[k-m ²]	[lkm ±]	[k-m ² ±]
Yhteensä	8	3610	8	3610
Asemakaava	8	3610	8	3610

**Osallistumis- ja arviointisuunnitelma
Asemakaava**

Eteläsataman saaret

Päivitetty 14.11.2025

Helsinki

Helsingin kaupunki
Kaupunkiympäristön toimiala
Asemakaavoitus

Projektinnumero 0000004
Diaarinumero HEL 2023-011371
ProjectWise-numero 4428_11

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS)

Osallistumis- ja arviointisuunnitelmassa (OAS) esitetään miksi asemakaava laaditaan, miten kaavoitus etenee ja missä vaiheessa siihen voi vaikuttaa. Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa täydennetään tarvittaessa kaavaprosessin edetessä, jolloin OAS:n päivitetty versio löytyy Helsingin karttapalvelusta <https://kartta.hel.fi/suunnitelmat>. Kaupunkisuunnittelua voi seurata Suunnitelma-vahti-palvelun avulla (<https://www.hel.fi/suunnitelmavahti>) sekä sosiaalisen median kanavissa (facebook.com/kaupunkiymparisto ja x.com/helsinkikymp).

OAS-numero: 1682-01/25

Päiväys: 14.11.2025

Tämä osallistumis- ja arviointisuunnitelma korvaa aiemmin 8.11.2023 päivätyn suunnitelman. Suunnittelualuetta on laajennettu siten, että Katajanokanluoto on mukana rajauksessa. Valmisteluaineistoa on täydennetty Valkosaarelle ja Katajanokanluodolle esitettyjen viitesuunnitelmien osalta.

Kannen kuva: Kuva: Helsingin kaupunki, asemakaavoitus

Kuva: Helsingin kaupunki, asemakaavoitus

Suunnittelun tavoitteet ja alue

Asemakaava on Valkosaaren, Luodon, Ryssänsaaren ja Katajanokanluodon ensimmäinen. Asemakaavalla pyritään turvaamaan alueen luonto- ja kulttuuriympäristöarvot sekä mahdollistamaan nykyisten merellisten palveluiden säilyminen ja kehittäminen.

Suunnittelualue (saaret ja vesialue), sijaitsee Kaivopuiston ja Katajanokan kaupunginosassa.

Asemakaava (kaavaratkaisu) koskee Valkosaarta, Luotoa, Ryssänsaarta ja Katajanokanluotoa sekä niiden ympärillä olevaa vesialuetta. Asemakaava mahdollistaa Eteläsataman saarten kehittämisen siten, että samalla otetaan huomioon sen merkittävät luonto- ja kulttuurihistorialliset arvot ja soveltuvuus kaavan mukaiseen käyttötarkoitukseen. Tavoitteena on mahdollistaa saarten kehittäminen purjehdus-, virkistys- ja matkailutarpeisiin. Tavoitteena on myös ravintolatoiminnan jatkuminen.

Pääosa vanhoista rakennuksista ympäristöineen suojellaan. Valkosaarelle ja Katajanokanluodolle on suunnitteilla virkistys-, veneilyn ja kilpapurjehduksen

tarpeisiin uusia aallonmurtajia ja laitureita sekä toimintaa tukevia uudisrakennuksia alueen arvot huomioiden. Rakentaminen sovitetaan alueelle siten, että kulttuurihistorialliset-, rakennustaiteelliset-, maisemalliset- ja luontoarvot voidaan säilyttää.

Osallistuminen ja aineistot

Toinen OAS-aineiston esilläolo

OAS-aineistoa on päivitetty olennaiselta osalta ja siksi se on esillä uudelleen. Tämä osallistumis- ja arviointisuunnitelma korvaa aiemmin 8.11.2023 päivätyn suunnitelman. Suunnittelualueita on laajennettu siten, että Katajanokanluoto on mukana rajauksessa. Valmisteluaineistoa on täydennetty Valkosaarelle ja Katajanokanluodolle esitettyjen viitesuunnitelmien osalta.

Valmisteluaineisto on esillä

Osallistumis- ja arviointisuunnitelmaan ja kaavan valmisteluaineistoon (Valkosaarta ja Katajanokanluotoa koskeva viitesuunnitelma, selostusluonnos, saaria koskeva ympäristöhistoriallinen selvitys YHS ja Ravintola Klippania koskeva rakennushistoriallinen selvitys RHS.) voi tutustua 28.11.2025–18.12.2025 seuraavissa paikoissa:

- verkkosivuilla www.hel.fi/suunnitelmat

Aineistosta voi esittää mielipiteitä

Mielipiteet aineistosta pyydetään esittämään viimeistään 18.12.2025.

Kirjalliset mielipiteet tulee esittää

- sähköpostitse osoitteeseen helsinki.kirjaamo@hel.fi tai
- postitse osoitteeseen Helsingin kaupunki, Kirjaamo, PL 10, 00099 HELSINGIN KAUPUNKI, (käyntiosoite: Kaupungintalo, Pohjoisesplanadi 11–13, puhelinnumero: 09 310 13700).

Mielipiteet voi esittää myös suoraan suunnittelijalle. Tapaamisaika tulee sopia etukäteen.

Suunnitteluun liittyvää aineistoa päivitetään Helsingin karttapalveluun <https://kartta.hel.fi/suunnitelmat>.

Kaupunkiympäristön asiakaspalvelu palvelee puhelimitse numerossa 09 310 22111 ja verkossa <https://www.hel.fi/kaupunkiymparisto/asiakaspalvelu>. Asiakaspalvelun käyntiosoite on Työpajankatu 8. Tarkistathan asiakaspalvelupisteen aukiolon. Myös suunnittelijaan voi olla yhteydessä.

Kun mielipiteet on saatu, suunnittelu etenee ja laaditaan kaavaehdotus. Kaavoituksen etenemisen vaiheet ja osallistumismahdollisuudet on kuvattu viimeisellä sivulla.

Osalliset

Alueen suunnittelussa osallisia ovat:

- alueen ja lähialueiden maanomistajat, asukkaat ja yritykset
- seurat ja yhdistykset
 - o Helsingin Yrittäjät ry
 - o Helsingin seudun pyöräilijät ry
 - o Helsinki-Seura ry
 - o Eteläiset kaupunginosat ry
 - o Katajanokkaseura ry
 - o Suomenlinnaseura ry
 - o Nyländska Jaktklubben (NJK)
 - o Helvene
 - o Helsingin luonnonsuojeluyhdistys
 - o Helsingin Seudun Lintutieteellinen yhdistys Tringa ry
- viranomais- ja asiantuntijatahot
 - o Digita Oy
 - o DNA Oyj
 - o Elisa Oyj
 - o Helen Oy
 - o Helen Sähköverkko Oy
 - o Helsingin seudun ympäristöpalvelut (HSY)
 - o Telia Finland Oyj
 - o Telia Towers Finland Oy
 - o Helsingin Satama Oy
 - o Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä (HSL)
 - o Suomenlinnan hoitokunta
 - o Uudenmaan elinkeino- liikenne- ja ympäristökeskus (ELY)
 - o Museovirasto
 - o Väylävirasto
 - o Liikenteen turvallisuusvirasto/Trafi Merenkulku
 - o kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala/Kaupunginmuseo
 - o sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala/Pelastuslaitos
- kaupunkiympäristön toimiala.

Vaikutusten arviointi

Kaavan valmistelun yhteydessä arvioidaan kaavan toteuttamisen vaikutuksia muun muassa seuraaviin:

- vaikutukset kaupunkikuvaan
- vaikutukset maisemaan
- vaikutukset luontoon
- vaikutukset virkistykseen

- vaikutukset kulttuuriperintöön
- vaikutukset liikenteeseen

Valmistelun yhteydessä laaditaan tarvittavat selvitykset kaavaratkaisun merkittävien vaikutusten arvioimiseksi. Vaikutusten arviointia suorittavat kaavan valmisteluun osallistuvat kaupungin asiantuntijat sekä tarvittaessa muut viranomaiset ja osalliset.

Suunnittelun taustatietoa

Helsingin kaupunki omistaa alueen.

Katajanokanluoto on yksityisomistuksessa.

Kaavoitus on tullut vireille kaupungin aloitteesta.

Alueella on voimassa Helsingin yleiskaava 2016 (tullut voimaan 5.12.2018). Helsingin yleiskaavan (2016) mukaan Valkosaari, Luoto ja Katajanokanluoto alue on merellisen virkistys- ja matkailun aluetta sekä Ryssänsaari virkistys- ja viheraluetta.

Suunnittelualue sijoittuu valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön (Kaivopuisto, Olympiarakennukset, Helsingin Kauppatori rakennuksineen sekä Katajanokan vanha osa) viereen.

Suunnittelualueelle sijoittuu useita valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen luetteloon (RKY) kuuluvia kohteita ja se on osa Suomenlinnan Unescon maailmanperintökohteen suojavyöhykettä. Viereiset korttelit kuuluvat Museoviraston RKY 2009-kohdeluetteloon Kaivopuisto, Olympiarakennukset ja Katajanokan vanha osa.

Maankäyttöjohtaja hyväksyi 20.9.2022 kiinteistöä 432–5–2 koskevan poikkeamishakemuksen. Hakemuksen mukainen hanke edellyttää poikkeamista rannan suunnittelutarpeesta siten, että laiturit ja niitä suojaava kelluva aallonmurtaja saadaan rakentaa alueelle, jossa ei ole voimassa olevaa asemakaavaa.

Valkosaarelle, Luotoon ja Ryssänsaarelle on tehty ympäristöhistoriaselvitys ja Ravintola Klippanille rakennushistoriallinen selvitys.

Valkosaaressa on useita NJK:n purjehdusseuran rakennuksia. Vuonna 1900 valmistuneessa arkkitehtitoimisto Estlander & Zettergrenin suunnittelemassa paviljongissa toimii ravintola NJK. Saarella on myös muun muassa purjehdusseuran laitureita ja veneiden säilytyspaikkoja. Vuonna 1899 valmistuneessa arkkitehti Selim A. Lindqvistin (arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjerna) suunnittelemassa paviljongissa toimii Ravintola Saaristo, lisäksi saarella on toimintaa tukevia rakennuksia. Molempiin saariin ajaa vuorovene mantereelta. Ryssänsaaressa on kesäasunto talousrakennuksineen.

Katajanokanluodolla sijaitsee entinen luotsivartiotupa, joka rakennettiin pienelle kallioluodolle vuonna 1876. Luotsipäivystys on myöhemmin lakkautettu ja

vuonna 2002 tapahtuneessa tulipalossa luotsivartiotupa vaurioitui pahoin. Katajanokanluodolle palaneen rakennuksen paikalle suunnitellaan kesäpaviljonkia terasseineen.

Suunnittelijoiden yhteystiedot

Maankäyttö

Juuso Ala-Outinen (juuso.alaoutinen(a)hel.fi)
suunnittelija, asemakaavoitus, p. 0931020769

Sari Ollila (Sari.Ollila(a)hel.fi)
tiimipäällikkö, asemakaavoitus, p. 0931037373

Liikenne

Taneli Nissinen (taneli.nissinen(a)hel.fi)
johtava liikenneinsinööri, p. 0931076765

Teknistaloudelliset asiat

Tomi Varjus (tomi.varjus(a)hel.fi)
projektipäällikkö, p. 0931026530

Rakennussuojelu

Sakari Mentu (sakari.mentu(a)hel.fi)
arkkitehti, p. 0931037217

Julkiset ulkotilat, maisema

Anu Lamminpää (Anu.Lamminpaa(a)hel.fi)
johtava maisema-arkkitehti, p. 0931037258

Helsingissä 14.11.2025

Salla Hoppu, tiimipäällikkö

Keskustatiimi

Kaavoituksen eteneminen

Vireilletulo

Kaavoitus on tullut vireille vuonna 2023 kaupungin aloitteesta.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS)

OAS-vaiheen aineisto oli esillä 27.11.2023–18.12.2023.

OAS-aineistoa pidetään uudelleen esillä 28.11.2025–18.12.2025. Esilläolosta ilmoitetaan kirjeillä osallisille ja verkkosivuilla www.hel.fi/suunnitelmat sekä lehdessä (Helsingin Uutiset).

Esillä olevasta aineistosta on mahdollisuus esittää mielipiteitä.

Ehdotus

Kun suunnittelu etenee, valmistellaan kaavaehdotus. Kaavaehdotuksen julkisesta nähtävilläolosta ilmoitetaan verkkosivuilla www.hel.fi/kaavakuulutukset. Kaavaehdotuksesta on mahdollisuus tehdä muistutus. Viranomaisilta pyydetään lausunnot kaavaehdotuksesta.

Kaavan valmistelun aikana saatuihin huomautuksiin vastataan vuorovaikutusraportissa, joka löytyy karttapalvelusta <https://kartta.hel.fi/suunnitelmat>.

Muistutukset, lausunnot ja tarkistettu kaavaehdotus käsitellään kaupunkiympäristölautakunnassa arviolta vuonna 2026. Kaupunkiympäristölautakunnan päätöksestä lähetetään tieto niille, jotka ovat muistutuksen yhteydessä ilmoittaneet sähköposti- tai postiosoitteensa.

Hyväksyminen

Kaupunkiympäristölautakunnan esittämä tarkistettu kaavaehdotus käsitellään kaupunginhallituksessa, jonka jälkeen kaava etenee kaupunginvaltuustoon.

Kaavan hyväksyy kaupunginvaltuusto. Tieto kaavan hyväksymistä koskevasta päätöksestä lähetetään niille, jotka ovat sitä kirjallisesti pyytäneet kaavaehdotuksen julkisen nähtävilläolon aikana.

Muutoksenhaku ja voimaantulo

Hyväksymistä koskevaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Kaava tulee voimaan, jos hyväksymispäätöksestä ei ole valitettu tai valitukset on hylätty.

Helsinki

**Helsingin kaupunki
Asemakaavoitus**

Työpajankatu 8
00580 Helsinki
PL 58212
00099 Helsingin kaupunki

www.hel.fi

Helsingin kaupunki
Asemakaavoitus

Ilmakuva
Kaivopuisto, Eteläsataman saaret

Helsingin kaupunki
Asemakaavoitus

ASEMAKAAVAMERKINNÄT JA
-MÄÄRÄYKSET

Matkailupalvelujen korttelialue.

Matkailupalvelujen korttelialue, jolla ympäristö tulee säilyttää. Alue on kaupunkikuvallisesti, kulttuurihistoriallisesti, maisemallisesti tai puistohistoriallisesti arvokas.

Loma-asuntojen korttelialue, jolla ympäristö tulee säilyttää. Alue on kaupunkikuvallisesti, kulttuurihistoriallisesti, maisemallisesti tai puistohistoriallisesti arvokas.

Venesatama.

Vesialue.

2 m kaava-alueen rajan ulkopuolelle oleva viiva.

Korttelin, korttelinosan ja alueen raja.

Osa-alueen raja.

Kaupunginosan numero.

Korttelin numero.

Ohjeellisen tontin numero.

Roomalainen numero osoittaa rakennusten, rakennuksen tai sen osan suurimman sallitun kerrosluvun.

Rakennusala.

Talousrakennuksen rakennusala.

Saunan rakennusala.

Terassin rakennusala.

Katoksen rakennusala.

Laitureille varattu alueen osa, sijainti ohjeellinen.

Rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai kaupunkikuvallisesti erityisen arvokas suojeltava rakennus. Suojelu koskee rakennuksen alkuperäisiä tai niihin verrattavia rakenteita, rakennusosia ja arvokkaita sisätiloja. Rakennuksessa tehtävät korjaustyöt ja muutokset eivät saa heikentää sen arvoa tai hävittää sen ominaispiirteitä. Rakennusta ei saa purkaa.

Rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokas suojeltava rakennus. Suojelu koskee rakennuksen julkisivuja ja vesikattoa sekä sen julkisia sisätiloja. Rakennuksessa tehtävät korjaustyöt ja muutokset eivät saa heikentää sen arvoa tai hävittää sen ominaispiirteitä. Rakennusta ei saa purkaa.

srs

sln

sm

Rakennussuojelulla tai rakennusperinnön suojelemisesta annetulla lailla suojeltu kohde. Entisen luotsivartiotuvan ulkoasu, huonejako sekä alkuperäinen ja siihen verrattavissa oleva kiinteä sisustus tulee säilyttää ja korjaustöissä tulee käyttää alkuperäisen kaltaisia materiaaleja ja pintakäsittelyä. Sisätilojen ennallistavat muutokset ovat mahdollisia. Luotsitupaa tulee hoitaa ja käyttää tavalla, joka on sopusoinnussa saaren kulttuurihistoriallisen ja maisemallisen arvon kanssa. Museovirastolla on oikeus antaa tarkempia määräyksiä suojelumääräysten soveltamisesta ja myöntää niistä vähäisiä poikkeuksia.

Alueen osa, jonka avoin/puoliavoin luonne kasvullisena alueena tulee säilyttää hoitamalla.

Alueen osa, jolla sijaitsee muinaismuistolailalla rauhoitettu kiinteä muinaisjäänös.

RAKENNUSOIKEUS JA TILOJEN KÄYTTÖ

LV-korttelialueelle saa sijoittaa kokoontumis-, ravintola- ja saunatilaa.

LV-korttelialueelle slk-alueen ulkopuolelle saa rakentaa enintään 15 k-m²:n kokoisia talousrakennuksia ja katoksia yhteensä enintään 50 k-m² asemakaavan merkityn kerrosalan lisäksi ja rakennusalan estämättä.

RA/s-korttelialueelle saa sijoittaa yhden loma-asunnon.

Jäteastiat tulee sijoittaa rakennukseen.

Tekniset tilat tulee integroida rakennukseen eikä niitä saa sijoittaa erillisiin rakennusosiin rakennuksen ulkopuolelle.

KAUPUNKIKUVA, RAKENNUSSUOJELU JA RAKENTAMINEN

Kaava-alue on merellisen Helsingin kansallismaisemaa ja Suomenlinnan maailmanperintökohteen suoja-alueita.

Uusi rakentaminen tulee suunnitella siten, että se koon, pintarakenteiden, muodon, materiaalien, värityksen ja julkisivupintojen jäsentelyn suhteen on sopusoinnussa kyseisen saaren vanhan rakennuskannan ja maiseman kanssa.

Historialliset jäänteet, kuten tukimuurit, kivijalat, portaitot ja polut tulee säilyttää.

Ikkunoiden ja muiden lasiaiheiden, kuten lasikaiteiden, koko, sijoitus, pintakuviointi, lasin ominaisuudet ja muut ratkaisut sekä valaistus on suunniteltava ja toteutettava siten, että lintujen törmäminen lasiin minimoidaan.

PIHAT JA ULKOALUEET

Rakentamattomat alueen osat tulee säilyttää luonnontilaisen kaltaisena tai istuttaa puin ja pensain niin, että pihapiirien ja maiseman arvokkaat ominaispiirteet säilyvät. Piha-alueiden muutostöiden tulee tukea alueen ominaispiirteiden säilymistä ja perustua riittäviin selvityksiin.

Avokalliolle rakennettaessa tulee maisemallisia haittoja aiheuttavia louhintoja välttää.

Saarten ja mantereen välisellä merialueella ei sallita meritäyttöä.

Olevat puut tulee mahdollisuuksien mukaan säilyttää.

Alueita ei saa aidata. Rakennettujen alueiden liittyminen maastoon tulee toteuttaa saumattomasti.

Alue on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakuvallisesti arvokas kokonaisuus, joka muodostuu toisiinsa limittyvistä saaristoluonto- ja satamatoimintojen vyöhykkeistä. Ympäristöä tulee hoitaa niin, että kokonaisuuden arvo ja historiallinen kerroksellisuus ja luontoarvot säilyvät. Alueen merijulkisivun tulee säilyä yhtenäisenä ja melko tasaisena. Väylästöjen rakenteissa on käytettävä alkuperäisiä vastaavia pinnoitteita.

Laiturin pitää kokonsa ja sijoituksen puolesta sopia rantamaastoon.

Laivaväylien läheisyyteen sijoitettavista rakenteista ei saa aiheutua haittaa kauppamerenkulun liikenteelle.

Kauppamerenkulun alusten potkurivirtaukset ja alusliikkeiden aiheuttamat virtaukset tulee ottaa huomioon pienvenesataman rakenteiden suunnittelussa.

YMPÄRISTÖTEKNIikka

Pohjasedimentin pilaantuneisuus on selvitettävä alueilla, joilla on kaavan mukaisesta rakentamisesta johtuva ruoppaustarve tai joilla tehdään sedimentteihin muuten merkittävästi vaikuttavia toimia.

Maaperän pilaantuneisuus ja puhdistustarve on selvitettävä ennen rakentamiseen ryhtymistä ja tarvittaessa maaperä on puhdistettava ennen alueen ottamista kaavan käyttötarkoitukseen. Pilaantuneita maita kunnostettaessa on otettava huomioon alueen luontoarvot ja kulttuurihistorialliset arvot.

RAKENNETTAVUUS

Ennen rakennustöihin ryhtymistä on selvitettävä yhdyskuntateknisen huollon johdot ja kaapelit sekä niiden uudelleen järjestelyn tarve.

Suunniteltaessa ja rakennettaessa rakennuksia turvallisen rakentamiskorkeuden alapuoliselle alueelle on rakennusten käyttöikä, toimintoja sekä teknisiä ratkaisuja määritettäessä otettava huomioon ohjeistus alimmista suositeltavista rakentamiskorkeuksista meren rannalle rakennettaessa.

Saarten jätteet tulee kerätä ja kuljettaa mantereen puolelle osoitetulle jättesäiliöille varatulle alueelle. Kesäisin jätteet voidaan keskittää saarten omiin jättesäiliöihin, mikäli niiden tyhjennys voidaan hoitaa asianmukaisesti vesitse.

Tällä asemakaava-alueella korttelialueelle on laadittava erillinen tonttijako.

Ravintola Klippan

ARK—BYROO

Arkkitehtitoimisto Ark—byroo oy

Työpajankatu 10 A 49, 7. kerros
00580 Helsinki

info@arkbyroo.fi

www.arkbyroo.fi

+358 50 574 8710

Tilaaaja:

Helsingin kaupunki, Kaupunkiympäristö, Rakennukset ja yleiset
alueet, Tilat-palvelu

Tilaaajan edustaja:

Minna Mäkelä, myyntineuvottelija

Maarit Kontio, tiimipäällikkö

Työryhmä:

Mirjami Vihma, arkkitehti, projektin johtaja

Olli Nieminen, arkkitehti, tutkija

Sanni Ruikka, arkkitehti, avustava tutkija

Sanni Kähkönen, arkkitehti, avustava tutkija

Nimeke: Ravintola Klippan. Rakennushistoriaselvitys

Julkaisija: Ark—byroo oy

Julkaisupaikka: Helsinki

Julkaisuajankohta: 31.10.2023

1. painos

Avustajat:

Sami Heikinheimo, valokuvaus

ISBN:

978-952-7520-69-7 (pdf)

978-952-7520-70-3 (nide)

Etukannen kuva: Ravintola Klippan ja Luodon saari Kaivopuistosta nähtynä vuonna 1905.

M.L. Carstens. HKM.

Painopaikka: Helsinki

Sisällys

1. JOHDANTO	5
1.1 Kohde	5
1.2 Tehtävä	6
1.3 Perustiedot	7
2. HELSINGIN RAVINTOLAT 1900–LUVUN ALUSSA	8
3. RAVINTOLA KLIPPAN	11
3.1 Rakennuspaikka Luoto	11
3.2 Rakennuttaja C.F. Nyberg	13
3.3 Arkkitehti Selim A. Lindqvist	14
3.4 Alkuperäinen ravintola Klippan, 1899	15
3.5 Uudelleen rakennettu ravintola Klippan, 1901	26
4. MYÖHEMMÄT VAIHEET	35
4.1 Muutokset toiminnassa	35
4.2 Muutoshistoria	37
5. NYKYTILA	45
5.1 Sisätilat	45
5.2 Julkisivut ja piha	60
6. YHTEENVETO	69
LÄHTEET	70

Asiasanat:

arkkitehtuuri, arkkitehdit Grahns, Hedman & Wasastjerna, art nouveau, Eteläinen Valkosaari, Helsinki, huvilat, jugend, kansallismaisemat, kansallisromantiikka, Klippan, Selim A. Lindqvist, Luoto, puurakennukset, rakennushistoria, ravintolat, Ullanlinna, 1900-luku

1. Johdanto

1.1 Kohde

Helsingin Kaivopuiston edustalla pienellä Luodon saarella sijaitseva ravintola Klippan, nykyiseltä nimeltään ravintola Saaristo, rakennettiin 1800-luvun loppuvuosina kaupungin vuokrattua telakka- ja teollisuuskäytössä olleen saaren ravintoloitsija C.F. Nybergille. Nyberg palkkasi aikakauden kärkiarkkitehti Selim A. Lindqvistin, joka tuolloin työskenteli arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjernan leivissä, suunnittelemaan saarelle näyttävän puuhuvilan, sekä puutarhasuunnittelija Svante Olssonin maisemoimaan karun teollisuuskäytön muokkaaman saaren vehreäksi virkistysalueeksi. Tässä työssä ravintolasta käytetään sen historiallista nimeä Klippan, jolla rakennus yhä parhaiten tunnetaan.

Koristeellinen ravintolarakennus valmistui saarelle 1899. Se kuitenkin paloi kauttaaltaan jo seuraavan vuoden alkukeväästä, minkä jälkeen se rakennettiin uudelleen alkuperäispiirustuksia mukaillen. Uudelleenrakennettu Klippan on muutamia käyttökatsoksia lukuun ottamatta palvellut yleisöä ravintolana tähän päivään asti, useiden eri omistajien ja nimien alaisena. Ravintolan rakentamisen aikaan nykyinen Luodon saari tunnettiin vielä Eteläisenä Valkosaarena, mutta nimi on myöhemmin muutettu ravintolan vaikutuksesta Luodoksi (Klippan).

Paviljonkimainen ravintolarakennus on tyyllisesti omaleimainen sekoitus jugendia, art nouveauta ja skandinaavisesta perinnearkkitehtuurista lainattuja aiheita. Kaksikerroksinen, hirsirakenteinen ja luonnonkivisokkelille perustettu rakennus näyttävine torneineen seisoo kukkulalla maamerkkimaisessa asemassa Helsingin edustalla. Ravintolan pihapiiriin kuuluu nykyisin saunaksi muutettu vanha pesutupa, joka sijaitsee saaren

↑ Ravintola Klippan Luodon saarella viistoilmakuvassa vuodelta 1972. Takavasemmalla näkyy Valkosaari ja edustalla Kaivopuiston rantaa. Kuvaa on rajattu. Sky-Foto Möller. HKM.

pohjoisrannalla, sekä alun perin jääkellariksi rakennettu tiilinen varastorakennus. Apurakennukset on suunnitellut niin ikään Selim A. Lindqvist vuonna 1904.

Vuonna 1936 yksityisomisteinen ravintola myytiin Helsingin kaupungille ja kiinteistö on yhä kaupungin omistuksessa. Luodon saarella ei tätä selvitystä tehtäessä ole voimassa olevaa asemakaavaa. Rakennuksiin ei myöskään kohdistu muita suojelutoimenpiteitä. Luodon saari kuuluu kahteen erilliseen maakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön.

1.2 Tehtävä

Ravintola Klippanin rakennushistoriaselvitys tehdään Luodon saaren asemakaavoitustyön tausta-aineistoksi sekä lähtötiedoksi rakennusten käyttöä ja mahdollisia tulevia muutostarpeita ajatellen. Saarella ei ole aikaisempaa asemakaavaa. Selvitys kohdistuu vuonna 1901 valmistuneeseen ravintolarakennukseen, sen pesutuvaksi vuonna 1904 rakennettuun nykyiseen saunarakennukseen sekä rakennusten välittömään lähiympäristöön ja pihapiiriin.

Rakennushistoriaselvitystä varten on tehty kirjallisuus- ja arkistotutkimusta, kenttätyötä sekä eri lähteistä saadun tiedon yhdistämistä ja analysointia. Tärkeimpiä arkistolähteitä olivat Helsingin kaupunginarkisto, Helsingin kaupunginmuseon valokuva-arkisto sekä Kansalliskirjaston lehtiarkisto. Rakennuksen muutosvaiheista ei löytynyt rakennuslupa-aineistoa Helsingin kaupungin rakennusvalvonnan arkistosta tai kaupunginarkistosta, joten rakennuksen muutosvaiheita esittäessä on jouduttu nojaamaan saatavilla olleisiin rajallisiin ja yksittäisiin muutospirustuksiin sekä rakennuksen nykytilan havainnointiin. Rakennuksesta ei ole ollut käytettävissä myöskään nykytilaa vastaavia piirustuksia.

Ravintolarakennuksesta sekä saunakäytössä olevasta pesutuparakennuksesta on vuonna 2009 tehty erilliset kuntoarviot, joissa on kartoitettu rakennusten teknistä kuntoa.¹ Katon kuntoa on tutkittu vuonna 2021.²

Kahdessa rakennuksessa ja ravintolan pihapiirissä on suoritettu säilyneisyysinventointi ja nykytilan dokumentointi syyskuussa 2023. Kenttätyön yhteydessä on tutkittu ja havainnointu rakennuksen sisätilojen, julkisivujen sekä pihapiirin nykytilaa ja säilyneisyyttä. Valokuvauspaikat on merkitty pohja- ja asemapiirustuksiin.

Rakennushistoriaselvityksen ensimmäisessä luvussa esitetään kohde- ja tehtäväkuvauksen lisäksi kohteen perustiedot. Toinen luku käsittelee vuosisadan vaihteen ravintolakulttuuria Helsingissä. Kolmas luku keskittyy ravintola Klippanin rakennuspaikan historiaan sekä ravintolan rakentamiseen, uudelleenrakentamiseen, suunnitteluratkaisuun ja suunnittelijoihin. Neljännessä luvussa esitetään tiedossa olevat muutokset rakennuksessa ja sen käytössä. Viides luku on inventointiraportti, jossa kuvataan rakennuksen nykytila kenttätyön yhteydessä otettuine valokuvineen yhdessä kirjallisten huomioiden kanssa. Kuudennessa luvussa esitetään selvityksen johtopäätökset.

↑ Luodon saari ja sen rakennukset korostetuna alueen ortoilmakuvassa vuodelta 2022. HKP.

Valkosaaresta, Luodosta ja Ryssänsaaresta on tehty tälle rakennushistoriaselvitykselle rinnakkaisena työnä ympäristöhistoriallinen selvitys, jossa käsitellään tarkemmin ympäristöä ja maisemaa myös Luodon saaren osalta.

1 Helsingin kaupungin rakennusvirasto 7.12.2009.

2 Arvokate 7.6.2021.

1.3 Perustiedot

Ravintola Klippan

Valmistunut: 1899, paloi 1900 ja rakennettiin uudelleen 1901

Rakennuttaja:

1899 ravintoloitsija C.F. Nyberg

1901 ravintoloitsija Carl Eriksson

Arkkitehti: Selim A. Lindqvist, Arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjerna

Osoite: Luoto

Kiinteistötunnus: 91-432-5-2

Kaupunginosa: Kaivopuisto (09)

Rakennusnumero: 303

Pysyvä rakennustunnus: 40810

VTJ-PRT: 103132718V

LAAJUUSTIETOJA

Kokonaisala: 1 340 m²

Kerrosala: 1 200 m²

Kerroksia: 2 + kellari

TÄRKEIMMÄT TIEDOSSA OLEVAT MUUTOSVAIHEET

1938 peruskorjaus

1950-luku uudistuksia sisätiloissa

KÄYTTÖHISTORIA

1899–2023 ravintola

Ravintola on ollut suljettuna kolmessa vaiheessa: 1914–1920, 1932–1938 ja 1939–1944.

OMISTUS

1899–1900 Carl Fredrik Nyberg

1900 Sigrid Nyberg

1900–1907 Carl Eriksson

1907–? Hultén

?–? Ingeborg Lindberg

?–1920 Wilhelm Noschis

1920–1925 Nikolai Noschis

1925–1936 useita omistajia

1936 alkaen Helsingin kaupunki

RAVINTOLOITSIJAT KAUPUNGIN OMISTUSAIKAN

1936–1940 Richard Enberg

1940–1945/1946 Holger Liljestrand

1946–2003 Lydia ja Tauno Roiha

2003–2010 Palace Ravintolat (nimellä Klippan Palace)

2010 alkaen A & S ravintolat (nimellä Ravintola Saaristo)

KAAVOITUKSEN TILANNE

Luodon saarella ei ole voimassa olevaa asemakaavaa. Helsingin yleiskaavassa vuodelta 2016 Luoto on merellisen virkistys- ja matkailun aluetta muiden lähisaarten tapaan.

RAKENNUSSUOJELU

Luodon saaren rakennuksia ei ole suojeltu asemakaavalla tai muilla keinoin. Saari kuuluu maakunnallisesti arvokkaisiin kulttuuriympäristöihin *Helsingin edustan merimaisema* sekä *Helsingin empire-keskusta ja kivikaupunki*. Saaren ympärillä Katajanokalla ja Kaivopuistossa on Museoviraston valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi määrittelemiä alueita (RKY 2009). Luoto ja sen lähisaaret kuuluvat lisäksi Suomenlinnan maailmanperintökohdestatuksen myötä määritellyyn suoja-alueeseen ja suurmaisemaan.

↑ Ravintola Klippan kuvattuna lounaasta helmikuussa 1962. Volker von Bonin. Kuvaa on rajattu. HKM.

2. Helsingin ravintolat 1900-luvun alussa

Suomen ravintolakulttuuri kävi läpi merkittävää murrosvaihetta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Kulttuurinen murros keskittyi kaupunkeihin ja erityisesti pääkaupunkiasemassaan vakiintuneeseen Helsinkiin. Aikaisemmin lähinnä matkailijoiden ja ylioppilaiden hyödyntämät ravintolat ja kahvilat alkoivat saavuttaa suosiota myös kaupungin vakituisten asukkaiden keskuudessa: työnteko painottui kaupunkeihin, ja kotiin lähteminen lounasta varten vei liikaa aikaa työpäivästä. Ravintoloiden käyttäjäkunta myös laajeni läpi yhteiskuntaluokkien, mikä heijastui Helsingin ja Turun kaupunginvaltuustojen päätöksessä jakaa kaupunkien ravitsemuslaitokset kolmeen luokkaan, joista ensimmäiseen kuuluivat kaupunkien yläluokkaisimmat hotellit ja kolmanteen edulliset kansanruokalat. Eri luokkien ravintoloita koskivat erilaiset säännökset, ja ensimmäisen luokan ravintolat saivat esimerkiksi olla auki muita myöhempään iltaisin. Erityisesti ravintoloiden luokkajaossa korostui ajalle ominainen raittiusihanne, jonka innoittamana säädetty ankara anniskelurajoitukset koskivat ainoastaan alempien luokkien ravintoloita.¹

Vuosina 1910–1911 Helsingissä oli yhteensä 13 ylimmän luokan ravintolaa, joihin myös ravintola Klippan kuului.² Muista hienostoravintoloista nimekkäimpiä olivat ravintola Kaisaniemi, hotelli Seurahuone, ravintola Kaivohuone, Esplanadikappeli, hotelli Kämp sekä hotelli Fennia. Osa ravintoloista on toiminnassa tänäkin päivänä.

RAVINTOLA KAISANIEMI

Ravintola Kaisaniemi henkilöityy vahvasti perustajaansa Catharina ”Cajsa” Wahllundiin, joka perusti Kaisaniemeen pienen

kioskin vuonna 1827. Kioskista tuli niin suosittu, että sen paikalle rakennettiin pysyvä ravintolarakennus vuonna 1839. Rakennuksen suunnitteli Carl Ludvig Engel. Ravintolaa on laajennettu ja muutettu useita kertoja, muun muassa 1920-luvulla, jolloin ravintolaan rakennettiin rotundasali ja ulkoterasi. Alun perin erityisesti ylioppilaiden suosima ravintola tuli myöhemmin tunnetuksi myös akateemikkojen, poliitikkojen ja taiteilijoiden kokoontumipaikkana. 1970-luvulla ravintolan vuokrasi konsuli Aarne Roihan johtama Luodon Ravintola Oy, joka hallinnoi myös ravintola Klippania.³ Ravintola suljettiin vuonna 2019, mutta sen on määrä avautua uudelleen vuonna 2023.

HOTELLI SEURAHUONE

Hotelli Seurahuone rakennettiin vastaamaan kasvavan suuriruhetinaskunnan tarpeisiin. Pääkaupungista puuttui tarpeeksi suuri hotelli juhlasaleineen, jossa voitaisiin majoittaa matkailijoita ja järjestää näyttäviä juhlia ja illallisia. Carl Ludvig Engelin suunnittelema, Suomen komein ja kallein hotelli valmistui Pohjoisesplanadille vuonna 1833: rakennuskustannukset nousivat jopa 200 000 ruplaan, ja sen osakkeita osti jopa itse keisari Nikolai I.⁴ Seurahuone vakiinnutti paikkansa pääkaupungin kulttuurielämässä 1850-luvun puolivälissä, ja se lukeutui harvojen yläluokkaisten ravintoloiden joukkoon. Menestyksekkäitä ravintoloitsijoita tuli ja meni, heidän joukossaan muun muassa saksalainen Louis Kleinh ja Johanna Charlotta Maexmontan, jotka toimivat kumpikin jonkin aikaa myös Kaivohuoneen ravintoloitsijoina. Maexmontanin jälkeen vuonna 1902 ohjat otti Wilhelm Noschis, joka oli työskennellyt myös Fennian, Kappelin, Klippanin ja Valkosaaren

↑ Ravintola Kaisaniemi on Helsingin vanhin ravintolarakennus. K. E. Ståhlberg, 1890-luku. MV.

↑ Hotelli Seurahuone muutti 1900-luvun alussa nykyisiin tiloihinsa. Kuvassa Seurahuoneen ravintola Cafe Socis 1980-luvun lopussa. Kari Hakli, 1989. HKM.

1 Sillanpää 2002, 32–36.

2 Åström 1956, 238.

3 Mustonen, 1990, 67.

4 Mustonen, 1990, 12.

↑ Ravintola Kaivohuone on ollut keskeinen helsinkiläisten kohtaamispaikka jo lähes 200 vuotta. Kuvassa ravintola 1900-luvun alun asussaan. Signe Brander, 1911. HKM.

↑ Esplanadin Kappelin ravintola avasi ovensa vuonna 1867. I. K. Inha, 1908. VTM.

Nyländska Jaktklubbenin ravintoloiden hyväksi.⁵ Hotelli muutti Armas Lindgrenin suunnittelemaan Vakuutusyhtiö Kalevan rakennukseen Kaivokadulle 1900-luvun alussa, jossa se toimii edelleen.

RAVINTOLA KAIVOHUONE

Ravintola Kaivohuoneen rakentaminen ajoittui samaan ajanjaksoon hotelli Seurahuoneen rakentamisen kanssa. Suomen suuriruhtinaskuntaan suuntautuva kylpyläturismi sai aikaan nostetta Helsingissä, joka kasvatti suosiotaan keisari Nikolai I:n rajoitettua ulkomaille matkustamista.⁶ Ullanlinnaa rakennettiin kylpylä, ja terveysvesien nauttimista varten ravintola Kaivohuone: rakennuksille järjestettiin yhteiset avajaiset kesäkuussa

1838. Myös Kaivohuonetta operoivat vuorollaan muista pääkaupungin huippuravintoloista tutut nimet, kuten Cajsa Wahllund, Louis Kleinh, Carl Kämp ja rouva Maexmontan, sekä myöhemmin K. E. Jonsson, joka nosti hotelli Fennian uuteen loistonsa.⁷ Rakennusta korjattiin vuonna 1897 arkkitehti Theodor Höijerin suunnitelmien mukaan, ja ravintolaan rakennettiin muun muassa tilava lasiveranta. Kaivohuone tuli tunnetuksi erityisesti laadukkaista musiikki- ja teatteriesityksistään, joissa esiintyivät ulkomaiset, vierailevat artistit. Ravintolan luonne on muuttunut kohti yökerhotoimintaa vuosikymmenten saatossa, mutta sen rooli eteläisen kantakaupungin historiallisena maamerkinä on pysynyt ennallaan.

RAVINTOLA KAPPELI

Ravintola Kappeli, toiselta nimeltään Esplanadikappeli sijaitsee Kauppatorin tuntumassa Esplanadinpuiston itäpäädyssä. Ravintolan juuret ulottuvat aina vuoteen 1840, jolloin sokerileipuri Johan Jerngren avasi oman myyntikojunsa Esplanadinpuistoon. Myyntikoju oli vaatimattomuudestaan huolimatta yleisömenestys, joten paikalle ryhdyttiin suunnittelemaan pysyvää rakennusta. Suunnitelmat tilattiin arkkitehti Hampus Dahlströmilä vuonna 1860, ja teräsrunkoinen lasipaviljonki valmistui kesällä 1867. Kappelin ensimmäiseksi ravintoloitsijaksi valittiin tiukan tarjouskilpailun jälkeen Seurahuoneella ja Kaivohuoneella meritöitunut Louis Kleinh. Kappelin todelliseksi vetonaulaksi muodostui kolmannen ravintoloitsijan, Josef Wolontiksen rakennuttama simpukan muotoinen musiikkilava, joka rakennettiin ravintolaa vastapäätä

⁵ Mustonen 1990, 23, 27–28.

⁶ Tommila 1982, 18.

⁷ Mustonen 1990, 79–80.

vuonna 1887.⁸ Sotilassoittokuntien torvisoitto kuului erottamatomasti Kappelin kesään, ja vaikka lava on rakennettu uudelleen kahteen kertaan, sen suosio on säilynyt. Nykyinen musiikkilava vuodelta 1939 on arkkitehtitoimisto Jung & Jungin suunnittelema.

HOTELLI KÄMP

Kaivohuoneen ja Oopperakellarin ravintoloitsija, saksalainen Carl Kämp osti hotellin tontin vuonna 1884 ja lyöttäytyi yhteen rikkaan tehtailija ja kunnallisneuvos Fredrik Wilhelm Grönqvistin kanssa. Arkkitehtisuunnitelmat tilattiin Theodor Höijeriltä, joka oli Grönqvistille jo tuttu. Loistohotelli Kämp avattiin syksyllä 1887, ja omalta osaltaan se toi Helsinkiin uudenlaista suurkaupungin tuntua: rakennuksen erikoisuuksiin kuului muun muassa hydraulinen hissi.⁹ Carl Kämp panosti palveluun, ja hotelli tuli tunnetuksi tinkimättömästä laadustaan. Alakerran kulmakahvilasta tuli kansainvälisten liikemiesten tapaamispaikka, jollaisena sitä voi tietyllä tapaa pitää tänäkin päivänä. Toisessa kerroksessa sijaitseva kuuluisa peilisali kuului alusta saakka rakennuksen näyttävimpiin tiloihin, ja se on toiminut vuosien saatossa ainakin juhlatilana, ravintolana ja elokuvateatterina.¹⁰ Hotelli purettiin 1960-luvulla, ja nykyinen, vuonna 1969 rakennettu rakennus on alkuperäisen hotellin näköisversio.

HOTELLI FENNIA

Rautatien torin itä laidalla sijaitseva arkkitehtitoimisto Grahns, Hedman & Wasastjernan suunnittelema hotelli Fennia valmistui vuonna 1899. Hotellin rakennuttajiin kuuluivat muun muassa Paul Sinebrychoff ja Julius Tallberg sekä Josef Wolontis, joka toimi ravintola Kappelin ravintoloitsijana.¹¹ Hotellin ensimmäisiin ravintoloitsijoihin kuului Carl Eriksson, joka toimi ravintoloitsijana myös ravintola Klippanissa: Fenniassa Eriksson tosin joutui

konkurssiin vuonna 1904.¹² Hotelli houkutteli yläluokan vieraita valmistumisestaan lähtien, mutta vasta Karl Edvard Jonssonin ostettua hotellin vuonna 1909 se nousi suurimpaan loistoonsa. Jonsson palkkasi arkkitehdit David Frölander-Ulfen ja Jarl Eklundin suunnittelemaan rakennuksen sisätilojen uudistusta, johon lukeutui muun muassa hotellin sisäpihalle rakennettu lasikattoinen talvipuutarha suihkulähteineen.¹³ Fenniassa juhlittiin

↑ Loistelias Hotelli Kämp ravintoloinen kuului vuosisadan vaihteessa maan parhaimpien hotellien joukkoon. K. E. Ståhlberg, 1890-luku. HKM.

seurapiirijuhlia, kuten näyttelijä Ida Aalbergin 40-vuotissyntymäpäiviä ja taiteilija Akseli Gallen-Kallelan 50-vuotissyntymäpäiviä.¹⁴ Fennia Salonki- niminen ravintola toimii rakennuksessa edelleen.

⁸ Mustonen 1990, 100–102, 108.

⁹ Mustonen 1990, 192–193.

¹⁰ Mustonen 1990, 202.

¹¹ Raflaamo, Kappeli Helsinki.

¹² Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1904.

¹³ Järvenpää, Räihä 2007, 338.

¹⁴ Mustonen 1990, 162.

3. Ravintola Klippan

3.1 Rakennuspaikka Luoto

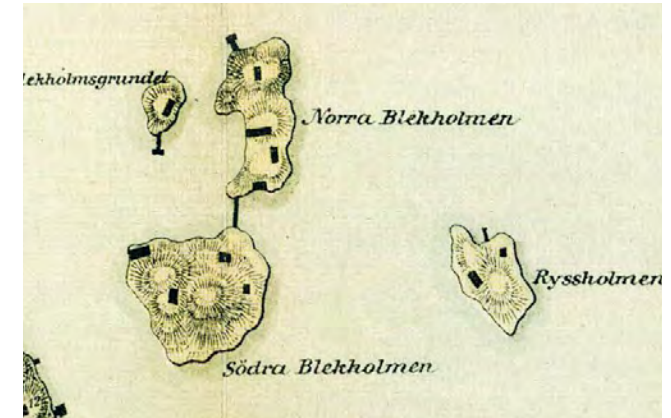
Ennen Helsingin rakentamista Vironniemelle Valkosaaret kuuluivat osaksi keskiaikaista Töölön kylää. Kylä käsitti mailtaan huomattavan osan nykyistä Helsingin kantakaupunkia sekä sen edustan saaristoa. Töölön kylää koskevat varhaisimmat säilyneet arkistotiedot ovat peräisin 1400-luvun lopulta. Pienikokoinen muutaman talon kylä oli kuitenkin ruotsalaisten uudisasukkaiden asuttama jo 1200-luvulla. Asutus ei keskiajalla yltänyt Valkosaarille, eikä saarille oletettavasti sijoittunut muutakaan ihmistoimintaa. Töölön kylän vähäiset pellot oli raivattu nykyiseen Hesperianpuistoon ja vedenpinnan ollessa nykyistä korkeammalla suoritettiin kalastuskin oletettavasti pääosin sisempänä Töölönlahdella ja Töölönjoessa.¹⁵

Helsinki päätettiin siirtää Vantaanjoen varren vanhalta sijaintipaikaltaan Vironniemelle nykyisen Senaatintorin tietämillä vuonna 1640.¹⁶ Töölön kitukasvuinen kylä yhdistettiin Helsinkiin vuonna 1643 Ruotsin kuningatar Kristiinan lahjoituksena oikeuspormestari Petter Thesleffin pyynnöstä. Kylään kuuluneet pellot olivat tällöin jo pitkälti autioituneet.¹⁷

Pohjoinen Valkosaari (nykyinen Valkosaari) ja Eteläinen Valkosaari (nykyinen Luoto) sekä läheinen Ryssänsaari esiintyvät 1700-luvulta säilyneissä kartoissa rakentamattomina, kallioisina saarina.¹⁸ Karttojen perusteella saarilla ei ollut myöskään laitureita tai muuta toimintaa viittaavaa. Saarilla saattoi vierailla satunnaisia kalastajia, jotka pitivät Skatanin kannaksella eli nykyisen

→ Valkosaaret Helsingin asemakaavakartassa vuodelta 1876. Nykyinen Luoto on esitetty kartassa nimellä Södra Blekholmen, Eteläinen Valkosaari. Norra Blekholmen, nykyinen Valkosaari, ja Valkosaarenkari olivat erillään. Kartassa näkyy myös kukula, jolle ravintola myöhemmin rakennettiin. HKA.

↓ Valkosaaret Magnus von Wrightin panoraama-kaiverruksessa vuodelta 1863. Kuvassa etualalla on nykyinen Luoto ja sen takana Valkosaari sekä Valkosaarenkari. Taka-alalla näkyvät Katajanokka ja Merikasarmi. Kuvaa on rajattu. HKM.

¹⁵ Malmberg 2012, 40, 48.

¹⁶ Suolahti 1950a, 263.

¹⁷ Malmberg 2012, 48; Suolahti 1950b, 281.

¹⁸ Mm. 1739 ja 1749 kartat.

Katajanokan etelärannalla kalastusveneitä.¹⁹ 1700-luvun alun kartoista ilmenee, kuinka kaupunkiin johtavat laivareitit saapuivat Pohjois- ja Eteläsatamiin sivuten jo silloin Valkosaarten saariryhmää. Katajanokan pohjoispuolisen Pohjoissataman merkitys Helsingin satamana oli 1600- ja 1700-luvuilla jopa Eteläsatamaa suurempi. Helsingin asutus keskittyi tällöin pääosin nykyisen Senaatintorin alueelle.

Sotatoimintaan liittyvä laivanrakentaminen keskittyi Ruotsin vallan aikana Sveaborgin telakoille. Sveaborgin suuri kaleeri- ja kuivatelakka rakennettiin 1750-luvulla. Helsinkiläiset kauppiat ja porvarit alkoivat puolestaan perustaa 1700-luvulla siviilikäyttöön rakennettavien puulaivojen laivaveistämöyhtiöitä. Usein telakkayhtiöt perustettiin jo tunnetuille ja toiminnassa olleille laivanrakennuspaikoille.²⁰ Valkosaarten vastarannalla,

nykyisen Olympialaiturin kohdalla ja suunnitellun Ulriikkaporin linnoituksen kupeessa sijaitsi jo 1700-luvulla alue, jota käytettiin viljelysmaana ja laivanrakennusalueena. Paikalle perustettiin Ullanlinnan laivaveistämö (Ulrikasborga Skeppsvarv, Vanha Laivaveistämö) vuonna 1759, josta myöhemmin kehittyi Helsingin Laivaveistämö.²¹ Veistämö perustettiin useiden liikemiesten yhteistyönä, mutta sittemmin yrityksen sai haltuunsa Helsingin vanhimman kivitalon rakennuttajana tunnettu liikemies Johan Sederholm.²² Laivatelakka on piirretty 1770-luvun loppupuolen Töölön kylän karttaan, jossa viereiset Valkosaaret on vielä esitetty rakentamattomina ja luonnontilaisina.²³

Ullanlinnan veistämön ohella sai raatimiehen leski Eva Bockström erioikeuden Helsingin toisen laivanveistämön perustamiseen vuonna 1803. Valkosaarten laivaveistämö (Bleholmenin

↑ Luodon saari telakkakäytössä valokuvattuna oletettavasti Kallioliinan tornista vuonna 1872 ennen ravintolakäytön alkua. Kaikki kuvassa näkyvät rakennukset ja rakennelmat purettiin vuosisadan lopussa uuden toiminnan tieltä. Kuvaa on rajattu. HKM.

varvi) oli toinen Helsingin 1800-luvun alun siviililaivaveistämöistä.²⁴ Ei ole tiedossa, kummalla Valkosaarista veistämö alun perin sijaitsi. On myös mahdollista, että toiminta oli yhden saaren sijasta sijoittunut jo tällöin nykyiselle Luodolle, Valkosaarelle ja Valkosaarenkarille. On tiedossa, että saarilla sijaitsi laivanveistotoimintaa jo 1700-luvun puolella, ennen telakkayhtiön perustamista.²⁵

19 Suolahti 1950a, 325.

20 Kauppinen 1988, 21.

21 Kauppinen 1988, 22.

22 Mäntylä & Mäkelä-Alitalo 1997.

23 KA, B7 Helsinki 318–14 Töölö Töölö; Kartta ja selitys kaupungin tiluksista (1776–1777)

24 Kauppinen 1988, 22; Kovero 1950, 475.

25 Kovero 1950, 546.

Toiminta oli levinnyt saarille mahdollisesti vastarannan laiva-veistämön perustamisen yhteydessä. Jo Helsingin rekognosointikartoilla (Kuninkaan kartasto) vuosilta 1780–1782 Valkosaaret oli nimetty termillä Warvsholmarna eli Telakkasaaret ja aiemmin perustettu Ullanlinnan telakka termillä Warvel.²⁶ Laivanveistämötoiminta on tiedetysti ollut Valkosaarten varhaisin käyttö.

1840-luvun lopulla Helsinkiä koetteli koleraepidemia, ja Valkosaarille sijoitettiin tuolloin kolerakaranteeniasema, Katajanokalla sijainneen kolerasairaalan läheisyyteen. Karanteeniasemalla tarkastettiin Helsinkiin muun muassa koleraasta kärsivästä Turusta saapuvat alukset sairaiden varalta. Karanteeniasema toimi paikalla tiedetysti vain vuoden 1848 koleraepidemian yhteydessä. Kulkutauti palasi kaupunkiin seuraavana vuonna, mutta karanteeneja ei tuolloin Senaatin määräyksellä toimeenpantu.²⁷

1800-luvun alun telakkatoiminnan aikana Valkosaaret toimivat kokonaisuutena. Vanhojen valokuvien ja litografioiden perusteella veistämön toiminta oli levittäytynyt kaikille Valkosaarille. Luodon ja Valkosaaren välille on ennen 1840-lukua rakennettu kapea puusilta, mikä myös viittaa toiminnalliseen yhteyteen saarten välillä. Vuosikymmenen alussa Valkosaari, Valkosaarenkari ja Luoto ovat kaikki olleet rakennettuja. Rakennuskanta on koostunut pienistä puurakennuksista, jotka ovat palvelleet laivanveistoteollisuutta. Lisäksi saarilla on ollut telakkatoimintaan liittyviä varveja. Laivat rakennettiin varvien päällä ja valmiit laivat liu'utettiin veteen kaltevaa tasoa pitkin. Valtaosa rakennuksista sekä suurin laituri sijaitsivat valokuvista ja kartoista päätellen nykyisellä Luodon saarella.²⁸

Vuonna 1849 Valkosaarten laivanveistämön omistus järjestettiin yhtiömuotoiseksi. Tämän jälkeen kesti vuosia, että yritys

kykeni ottamaan suorittaakseen suurehkoja laivanrakennustöitä, joita kilpailevilla telakoilla veistettiin. Helsingin laivanrakennuksessa johtava asema oli vastarannan Ullanlinnan laivanveistämöllä.²⁹ Valkosaarten veistämö on ilmeisesti vuonna 1866 siirtynyt Sinebrychoffin suvun omistukseen.³⁰

Luodolla eli entisellä Eteläisellä Valkosaarella toimi veneveistämöitä ja telakoita 1800-luvun loppuun saakka, jolloin niiden toiminta hiipui. Telakkatoiminta painottui 1880-luvulta lähtien Pohjoiselle Valkosaarelle. 1800-luvun lopulta on säilynyt suunnitelma Luodon saaren muuttamisesta puisto- ja ravintolakäyttöön. Suunnitelman tekijä ja tarkka vuosi ei ole tiedossa, mutta on mahdollista, että suunnitelma on kaupungin tilaama ja sillä on ideoitu saarelle uutta käyttöä.³¹ Vuonna 1898 järjestetyssä huutokaupassa Helsingin kaupunginvaltuusto päätti vastoin kiinteistölautakunnan suositusta lopettaa laivankorjaus- ja hii-lisatamatoiminnan saarella. Eteläiselle Valkosaarelle asettui ravintoloitsija C. F. Nyberg, joka rakennutti sinne ravintolan. Tämä kertoo kaupungin halusta muuttaa saarten käyttöä ja sitä kautta ilmettä osana Kauppatorin, Eteläsataman ja Kaivopuiston maisemakokonaisuutta.

3.2 Rakennuttaja C.F. Nyberg

Ravintola Klippanin perustanut Carl Fredrik Nyberg syntyi Espoossa 1863. Hän suuntautui nuorena ravintola-alalle, ja oli jo 1800-luvun lopussa merkittävimpiä henkilöitä Helsingin ravintolapiireissä. Uransa alkuvaiheessa Nyberg työskenteli tarjoilijana Kappelissa, Oopperakellarissa ja Seurahuoneella. Myöhemmin hän perusti oman ravintolansa osoitteeseen Aleksanterinkatu 12, Enqvistska Kaféena tunnettu ravintola saavutti erityisen hyvän maineen yhtenä kaupungin huippuravintoloista. Nyberg järjesti ruokatarjoiluja Svenska klubbenilla sekä Muntra Musikanter-kuorolle. Hän harrasti myös itse kuorolaulua. Kesäisin Nyberg vastasi myös muun muassa Korkeasaaren ravintolatoiminnasta.³²

Carl Fredrik Nyberg kuoli äkillisesti influenssan jälkitautiin 21.3.1900 vain muutama kuukausi Klippanin avajaisten jälkeen. Ennen kuolemaansa Nyberg oli luopunut useista muista ravintolahankkeistaan keskittyäkseen ravintola Klippanin johtamiseen Luodon saarella. Nybergin perheeseen kuului viisi lasta sekä vaimo Sigrid, joka peri Klippanin ravintolatoiminnan.³³

26 Helsingin karttapalvelu. Helsingin kartta 1780–82 (rekognosointikartoitus). Riksarkivet.

27 Wiherheimo & Rein 1951, 317–318.

28 KA, B7 Helsinki 3119-27 Töölö Töölö; Kartta ja selitys kaupungin tiluksista (1841-1843)

29 Kovero 1950, 475–477.

30 Veijo Kauppisen tutkimuksen mukaan veistämö olisi siirtynyt vuonna 1866 Nicolas Sinebrychoffin omistukseen. Hän oli tuolloin kuitenkin vasta 10-vuotias eikä tietoa ole voitu vahvistaa. Nicolas Sinebrychoffin kuitenkin tiedetään ainakin myöhemmin olleen yksi Valkosaaren telakan omistajista ja hän myös vaikutti oleellisesti saarelle siirtyneen pursiseura NJK:n toiminnassa. Kauppinen 1988, 27. Kauppinen 1988, 27.

31 HKA, Historialliset osittaiskartat, 9. kaupunginosa, 1807-1873: Förslag Till Planering Och Plantering Å Södra Blek.

32 Hufvudstadsbladet 1900; Päivälehti 1900a.

33 Ibid.

3.3 Arkkitehti Selim A. Lindqvist

Selim Arvid Lindqvist syntyi 19.5.1867 Helsingissä 15-lapsisen perheen seitsemäntenä. Lindqvistin isä toimi merivoimissa ja perhe asui huvilassa nykyisen Olympiaterminaalin paikalla sijainneella laivatelakalla Valkosaaria vastapäätä. Laivatelakalla lapsuutensa viettänyt Lindqvist tutustui jo varhaisessa vaiheessa puun käyttöön rakennusaineena. Reaalikoulua käydessään hän sai keskustusta rakennusalaan työskennellessään 17-vuotiaana muurarina Johanneksenkirjon rakennustyömaalla. Samana vuonna Lindqvist aloitti opintonsa Teknillisessä opistossa, josta hän valmistui arkkitehdiksi neljä vuotta myöhemmin vuonna 1888. Lindqvist osallistui opiskeluaikanaan sekä toisen kerran valmiina arkkitehtina vuonna 1892 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen järjestämille taidehistoriallisille retkille, joilla dokumentoitiin suomalaista rakennusperinnettä.³⁴

Lindqvist matkusteli apurahan turvin Keski-Euroopassa ja päätyi töihin Berliiniin vajaan vuodeksi 1894–1895, jonka jälkeen hän palasi Suomeen ja perusti yhteisen arkkitehtitoimiston rakennusmestari Elia Heikelin kanssa. Vuonna 1898 Lindqvist liittyi neljänneksi osakkaaksi Arkkitehtuuritoimisto Grah, Hedman & Wasastjernaan. Hän oli tutustunut muihin osakkaisiin jo opiskellessaan ja erityisesti Ernst Hedmaniin molempien työskennellessä Nishni-Novgorodin maailmannäyttelyssä vuosina 1895 ja 1896. Lindqvistin työrupeama toimistossa kesti vain seuraavaan vuoteen asti, mutta sen aikana hän ehti toimia Klippanin ravintolan pääsuunnittelijana toimiston puolesta.³⁵ Lindqvistin muita töitä toimiston osakkaana olivat Rautatien Hotelli Fennian rokokooaikuteinen julkisivu sekä varhaisten teräsbetonirakenteidensa puolesta merkittävä Kaukaan lankarullatehdas.³⁶

Osakkuuden päätyttyä Grah, Hedman & Wasastjerna toimistossa vuonna 1899 Lindqvistin ura jatkui oman toimiston

puiteissa. Rakennusmestari Heikel jatkoi Lindqvistin yhteistyökumppanina aina vuoteen 1904.³⁷ Lindqvistin arkkitehdin uran parhaiten tunnetut työt lienevät Helsingin keskustan näyttävät liikepalatsit ja asuinkerrostalot. Tyyllillisesti arkkitehdin tuotannossa näkyvät keskieuropalaiset vaikutteet. Uransa alkuvaiheissa Lindqvistin arkkitehtuuri noudatteli 1800-luvun lopun kertaustyyliä, ja julkisivusuunnitelmissa näkyy vaihtelevasti muun muassa uusgotiikkaa ja uusrokoota. Kertaustyyleistä Lindqvist siirtyi luontevasti 1900-luvun alun jugend- ja art nouveau-vaikutteiseen arkkitehtuuriin. 1900-luvun alun arkkitehtuurivirtauksista Lindqvist hakeutui selkeästi keskieuropalaisempien tyylien kuin samaan aikaan suosittu kansallisromanttisen jugendin pariin.

Suuren mittakaavan kaupunkikerrostalojen lisäksi Lindqvistin työluetteloon kuuluu muun muassa pienempiä huviloita sekä puurakentamista. Puurakennusten osalta merkittäviä suunnitelmia olivat muun muassa Eläintarhan puu-uusrenessanssia edustanut huvila n:o 10 sekä Nishni-Novgorodin maailmannäyttelyyn suunniteltu suuri, elementtirakenteinen puuhotelli (1896). Lindqvistin suunnitelmien joukossa Klippanin huvilamainen kesäravintola on typologisesti ainutlaatuinen. Ravintolasuunnitelman norjalaisvaikutteita esiintyi Lindqvistin töistä myös ainakin edellä mainitussa hotellisuunnitelmassa sekä vuonna 1898 valmistuneessa Hangon yhteiskoulussa.³⁸

Lindqvistin arkkitehdin ura jatkui aina 1920-luvulle asti, jolloin hän ehti vielä tehdä varhaisen modernistisen pientalosuunnitelman *Stamboet III*. Selim A. Lindqvist kuoli Helsingissä toukokuussa 1939.³⁹

↑ Selim A. Lindqvistin vuonna 1901 piirtämä Eläintarhan huvila n:o 1, jonka julkisivuissa ja kattomuodoissa on havaittavissa saman tapaista skandinaavista historismia kuin Klippanin ravintolasuunnitelmassa. Rakennussuunnitelmaa ei toteutettu. HKM.

34 Salokorpi 2001, 62–63.

35 Hovi-Wasastjerna 2019, 23; Salokorpi 2001, 63, 84.

36 Salokorpi 2001, 27, 82–83.

37 Salokorpi 2001, 63.

38 Salokorpi 2001, 22, 27, 31.

39 Salokorpi 2001, 60, 65.

3.4 Alkuperäinen ravintola Klippan, 1899

Rakentaminen

Helsingin kaupunginvaltuusto järjesti vuonna 1898 tarjouskilpailun Kaivopuiston edustalla sijaitsevan Luodon saaren vuokraamiseksi. Ravintoloitsija Carl Fredrik Nyberg esitti Helsingin kaupungille kiinnostuksensa vuokrata tuolloin vielä Eteläisenä Valkosaarena tunnetun nykyisen Luodon saaren ja muuttaa sen virkistyskäyttöön. Saaren vanhat vuokralaiset halusivat jatkaa teollisuustoimintaa saarella ja sijoittaa sinne muun muassa hiilivaraston, ja tarjosivat kaupungille korotettua vuokraa saaresta.⁴⁰

Saaren vuokraamisesta järjestettiin huutokauppa alkukesästä 1898 ja 27.5. uutisoitiin, että huutokaupan oli voittanut kymmeneksi vuodeksi eteenpäin insinööri H. Jäderholm 1200 markan vuosivuokraan.⁴¹ Kaupunginvaltuusto kuitenkin päätti ohittaa huutokaupan korkeammat tarjoukset ravintoloitsija Nybergin eduksi, sillä teollisuuden ja hiilivarastojen korvaaminen virkistystoiminnalla katsottiin kaupungin kannalta toivottavaksi kehityssuunnaksi. Huutokaupassa tehtiin yhteensä kolme tarjousta, joista Nybergin oli ollut alhaisin.⁴²

Saaren vuokratilannetta harkittuaan Helsingin kaupungin rahatoimikamari päätti tarjota vuokralle Luodon saaren ravintoloitsija C.F. Nybergille, kaupunginvaltuuston johtajana toiminut senaattori Leo Mechelin vahvisti vuokrasopimuksen 2.8.1898.⁴³ Vuokrahetoina oli, että Nybergin oli rakennettava aiemmin telakkakäytössä olleelle saarelle uuden käytön mukaiset rakennuksensa ennen vuoden 1900 loppua. Sopimuksessa määriteltiin, että saarelle sai rakentaa ainoastaan ravintolakäyttöön tarkoitettuja rakennuksia sekä niiden vaatimia apurakennuksia. Saaren

vuokra-aika oli 20 vuotta, jonka jälkeen vuokra-aikaa oli mahdollista jatkaa 10 vuotta kerrallaan.⁴⁴

C.F. Nyberg hyväksyi kaupungin tarjoaman vuokrasopimuksen ehtoineen elokuun alussa 1898. Telakkakäytössä olleen teollisuusympäristön maisemoinnista vastasi kaupunginpuutarhuri Svante Olsson, jonka osallistuminen hankkeeseen oli kuulunut vuokrasopimuksen ehtoihin. Saaren vuokra oli 500 markkaa vuodessa.⁴⁵ Rakennuksen suunnittelijaksi valikoitui arkkitehti Selim A. Lindqvist, joka tuolloin työskenteli Arkkitehtuuritoimisto Grahn Hedman & Wasastjernan leivissä. Lindqvist myös ryhtyi uuden ravintolan osakkaaksi. Ravintola pyrittiin avaamaan kesällä 1899, työt kuitenkin viivästyivät hieman ja harjannostajaisia päästiin viettämään heinäkuun alussa 1899.⁴⁶

Ravintola Klippan avattiin yleisölle torstaina 17.8. 1899. Ravintolarakennus oli avautuessaan vielä hieman keskeneräinen, avajaisissa käytössä oli ainoastaan ravintolan suuri lasitettu veranta, joka käsitti 300 asiakaspaikkaa. Aikalaisuutisoinnin mukaan avajaisvieraita riitti runsaasti rakennuksen keskeneräisyydestä huolimatta. Aikalaislehdistö mainitsee erikseen muun muassa ravintolan sähkövalaistuksen.⁴⁷ Ravintolaan kuljettiin 20 minuutin väliajoin liikennöivällä höyryaluksella Eteläsataman vesimylmä-län luota Kauppatorilta, lisäksi saarelle pääsi Kaivopuiston suunnalta soutuveneellä.⁴⁸ Ravintola nautti alkutaipaleellaan suurta yleisösuosiota. Ravintoloitsija Nyberg kuitenkin kuoli alkuvuodesta 1900, ja Klippanin ravintolatoimintaa jäi jatkamaan hänen vaimonsa Sigrid Nyberg.

↑ Toteutumaton suunnitelma saaren muuttamisesta ravintolakäyttöön. Päiväämättömässä ja signeeraamattomassa asemapiirroksessa kaavailtiin ravintolan sijoittamista saaren koillisrannalle. Asemapiirroksessa kallion huipulle on sijoitettu pieni näköalapaviljonki. Historialliset osittaiskartat, 9. kaupunginosa, 1807–1873, HKA.

40 Aftonposten 1898a.

41 Hufvudstadsbladet 1898a.

42 Väliaho 2021b; Krohn 1975, 2.

43 Krohn 1975, 3.

44 Aftonposten 1898b.

45 Nya Pressen 1898; Hufvudstadsbladet 1898b.

46 Hirn 2007, 125; Krohn 1975, 3.

47 Päivälehti 1899a; Päivälehti 1899b; Nya pressen 1899.

48 Uusi Suometar 1899.

Yhdessä harvoista vuonna 1899 valmistunutta Klippania esittävästä valokuvista voidaan huomata tornin alkuperäinen, nykyisestä poikkeava kattomuoto sekä puuttuva ulkoterassi. Ravintolan julkisivut vaikuttavat kuvassa maalaamattomilta. Saarta ei vielä ollut ehditty maisemoida, ja ravintola seisoi pitkälti paljaalla kalliolla. MV.

↑ Ravintola Klippanin alkuperäinen asemapiirros vuodelta 1899. Piirustuksessa ei ole esitetty lainkaan piharakennuksia, eikä kuvan mukainen pihasuunnitelma toteutunut sellaisenaan. Piirustuksessa on arkkitehtiromisto Grahn, Hedman & Wasastjernan leima. HKA.

Arkkitehtuuri

Useimmissa lähteissä ravintola Klippan on määritelty norjalaisytylin edustajaksi. Määritelmä perustuu rakennuksen norjalaisista sauvakirkoista ammentavaan ornamentointiin, esimerkiksi rakennuspäätyjen katonharjoja koristaviin puisiin lohikäärmeisiin sekä samojen päätyjen puuleikkauskoristeisiin. Rakennuksessa on nähtävissä vaikutteita myös uusrenessanssajan sveitsiläistyylisistä pitsihuviloista, Keski-Euroopan art nouveausta sekä Pohjois-Euroopan jugendista. Vaikutteita rakennuksen ulkoasuun arkkitehti Lindqvist on saattanut ammentaa myös 1800-luvun lopun koristeellisesta norjalaisvaikutteisesta venäläisestä puuarkkitehtuurista työskennellessään Nishni-Novgorodin maailmannäyttelyn parissa vuosina 1895–1896.⁴⁹ Norjalaisvaikutteita voidaan nähdä erityisesti ravintolan harjakattojen kerrostetuissa poikkipäädyissä, kun taas tornien muodokkaat huiput viittaavat mahdollisesti pikemminkin vuosisadan lopun venäläiseen puuarkkitehtuuriin.

Sijoitus saarelle ja pihapiiri

Luodon hahmoltaan pyöreähkö saari nousee kukkulamaisesti keskiosaansa kohden noin 12 metrin korkeuteen meren pinnasta. Ravintola Klippan rakennettiin näköalojen vuoksi kukkulan laelle. Teollisuuskäytössä ollut saari oli vielä 1800-luvun lopulla ravintolan valmistuessa pääosin paljasta kalliota. Yksi C.F. Nybergin kaupungin kanssa solmiman vuokrasopimuksen ehdoista oli, että kaupunginpuutarhuri Svante Olsson suunnittelee ravintolan ympärille puutarhan, joka valokuvista päätellen toteutui vasta rakennuksen valmistumisen jälkeen. Muutoksen myötä avoimesta ja kallioisesta saaresta muotoutui puistomainen ja vehreä ympäristö, joka yhtyi maisemallisesti vastarannan vehreään Kaivopuiston huvilakaupunginosaan.

Ravintolalle saavuttiin saaren länsirantaan sijoitetun laiturin kautta. Laiturin ja ravintolan välille toteutettiin saaren varsinaisen päätie. Pohjamuodoltaan suorakaiteen mallinen ravintola sijoitettiin kukkulalle kutakuinkin itä-länsisuuntaisesti niin, että rakennuksen lyhyt länsijulkisivu suuntautui Kaivopuistoon päin. Asiakkaiden pääsisäänkäynti sijoittui ravintolan eteläjulkisivulle lounaiskulman tuntumaan, ja ovelle noustiin länteen päin suunnattua porrasta pitkin.

Rakennuksen saarelle sijoittelussa huomioitiin ensisijaisesti näköalasuunnat. Keittiö ja muut henkilökunnan tilat sijoitettiin luoteiskulman tuntumaan, kaupungin rantaviivaa ja viereistä Pohjoisen Valkosaarta vasten, kun taas ravintolasalit avautuivat meren ja Suomenlinnan suuntiin. Paviljonkimaisia lasitettuja ja kulumistaan viistettyjä ulokkeita sijoitettiin ravintolan kulmiin näköalojen katselua varten.

Ravintolan lisäksi saarelle rakennettiin myöhemmässä vaiheessa pienempiä talousrakennuksia. Saaren pohjoisrannalle sijoitettiin pesutupa ja sikala sekä ravintolan länsipuolelle alarinteeseen jääkellari.

Helsingin kaupunginarkistossa on säilynyt päiväämätön ja signeeraamaton asemapiirros 1800-luvun lopulta, jossa ravintolaa kaavailtiin sijoitettavan saaren itäiselle rannalle. Asemapiirroksessa ravintolan lopulliselle paikalle kukkulan huipulle on sijoitettu pieni kahdeksankulmainen näköalapaviljonki. Kyseinen piirros on tietyiltä osin toiminut Selim A. Lindqvistin laatiman asemapiirroksen pohjana. Saaren pihaa ei kuitenkaan toteutettu näiden piirrosten pohjalta vaan pihasuunnitelmat laati kaupunginpuutarhuri Svante Olsson. Pihasuunnitelmat eivät ole säilyneet.

Julkisivut ja ulkohahmo

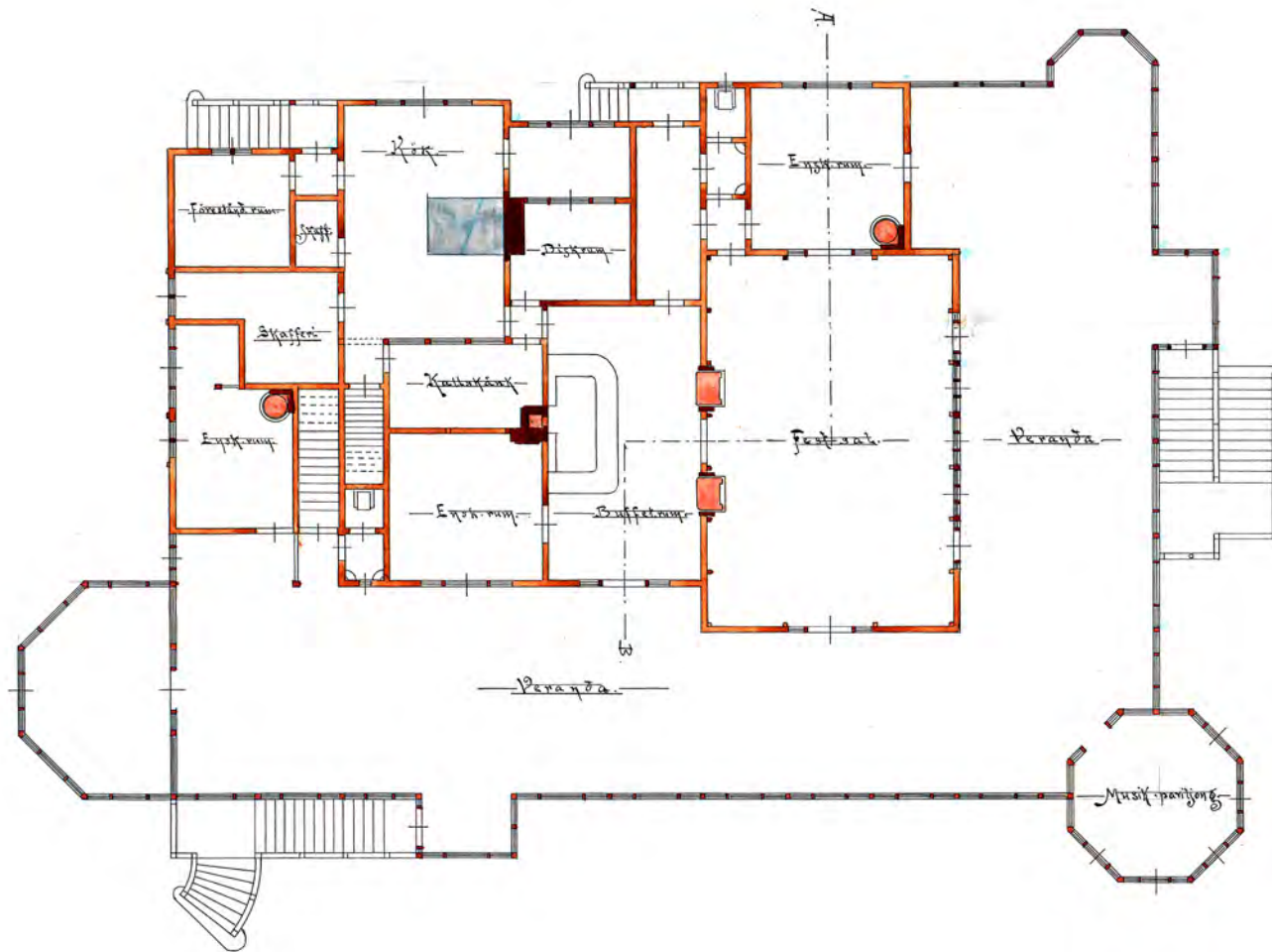
Ravintola Klippan oli pohjamuodoltaan suorakaiteen mallinen kaksikerroksinen hirsirakennus. Rakennuksen massaa elävöittivät vaihtelevat kattomuodot, näyttävät tornit sekä massasta ulkonevat kahdeksankulmaiset paviljongit. Ravintolan ulkoasu noudatteli

jugend- ja art nouveau-arkkitehtuurille tyypillisiä pittoreskiuden ihanteita, joissa korostuivat runsas, monimuotoinen koristemaailma ja symmetrian rikkominen. Rakennuksen ulkohahmossa ja julkisivuissa korostui myös klassistisia tyyliuuntia enemmän erisäätöjen luonne ja sijainti rakennuksen pohjaratkaisussa. Ravintolan toinen kerros oli alaltaan ensimmäistä kerrosta pienempi ja sisäänvedetty, ja sen harjakattoinen pääty suunnattiin saapumissuuntaan länteen. Toisen kerroksen itäpäädyssä korostui yhtenä rakennuksen huippukohtana kaksikerroksisen juhlasalin yläosa, joka nostettiin omaksi harjakattoiseksi, ensimmäisen kerroksen aumakattoon poikittain sijoitetuksi massakseen. Juhlasalin länsipuolelle sijoittui koko rakennussommitelman kiintopisteeksi nouseva korkea ja kattomuodoltaan sipulimainen näköalatorni.

Sommitelmaa rytmittävinä pystyelementteinä käytettiin korkeilla mastoilla kruunattuja pienempiä torneja, joita sijoitettiin lisäksi ravintolan koillis-, kaakkois- ja lounaiskulmiin. Kaikissa torneissa toistui mastolla kruunattu sipulimuotoinen katto ja ne olivat pohjamuodoltaan kahdeksankulmaisia. Ensimmäisen kerroksen ravintolasalijulkisivu oli pohjakerroksessa pääosin yhtenäistä ikkunaseinää. Seinäpintaa elävöittivät julkisivujen jako listoin eri tavoin verhottuihin kenttiin, ikkunoiden koristeellinen ruutujako sekä runsaat puuleikkauskoristeet. Pohjoiseen ja länteen suuntaavat julkisivut olivat umpinaisempia, julkisivupintaa jäsennettiin erilaisin paneloinnein sekä puuleikkauskoristein. Koristemaailmassa vaikutteita otettiin puujugendin lisäksi ainakin norjalaisista sauvakirkoista, joihin viittaavat erityisesti korkeat, kerrostetut harjakatot ja niitä koristavat puusta veistetyt lohikäärmeiden päät. Korkean näköalatornin huippua koristi suuri haikarapatsas.

Julkisivujen koristeohjelmassa toistuivat muun muassa ikkunoiden yläpuoliset kasviaiheisin puuleikkauksin koristetut paneelit. Pystyrimoin ja aaltoilevin kaarimuodoin koristetut puuleikkauspaneelit toistuivat läpi julkisivujen, niiden muoto-kieli viittaa jugendiin ja art nouveauihin. Toisen kerroksen harjakattoa aukotettiin toistuvien runsaskoristeisin ikkunakomeroihin.

49 Salokorpi 2001, 63.

↑ Alkuperäisen ravintolan piirustukset 1899. Ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus. Grahn, Hedman & Wasastjerna. HKA.

Alkuperäinen ravintola oli säilyneissä valokuviissa julkisivuiltaan maalaamaton, ja yleensä rakennukset maalattiinkin vasta jonkin aikaa rakentamisen jälkeen.

Sisätilat

Ravintolan päätoiminnot sijoitettiin huvilan ensimmäiseen kerrokseen, joka lepäsi osittain maanpäällisen kivikellarin päällä. Ravintolan päätilana toimi 300-paikkainen verannaksi kutsuttu ravintolasali, joka kiertyi L-kirjaimen muotoisena ravintolan itä- ja eteläpuolelle. Salin kaakkoiskulmaan liittyi kahdeksankulmainen musiikkipaviljongiksi nimitetty kabinettitila ja länsipäätyyn suurempi, seinällä erotettu kabinetti. Koilliskulmassa oli lisäksi pieni näköalaerkeri.

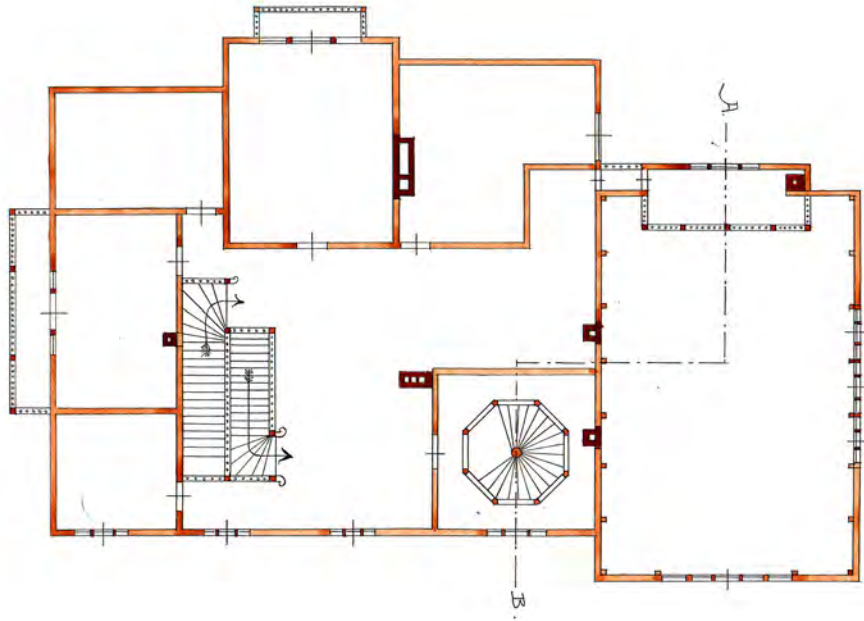
Ravintolan juhla-tila oli kahden kerroksen korkuinen juhlasali koristeellisine kattotuoleineen. Se sijoitettiin ravintolan keskelle, ravintolasalin yhteyteen. Juhlasaliin yhdistyi sen länsipuolella buffethuone tarjoilupöytineen. Ravintolassa oli myös kolme kabinettia, yksi pohjoisjulkisivulla ja kaksi ravintolan länsipuolella keittiön eteläpuolella. Keittiö ja henkilökunnan tilat keskitettiin ensimmäisen kerroksen luoteisosaan. Keittiötiloihin oli kaksi omaa sisäänkäyntiään pohjoisjulkisivun puolelta. Ravintolassa oli kaksi sisäkäymälää.

Toisen kerroksen huoneet oli ryhmitelty länsi- ja pohjoisjulkisivujen puolille suuren aulan ympärille. Kahdessa huoneesta oli parveke. Toiseen kerrokseen kuului myös erillinen näköalatorniin johtava porrashuone. Toisen kerroksen huoneiden alkuperäisiä käyttötarkoituksia ei ole merkitty pohjapiirustukseen, mutta ne ovat mahdollisesti olleet ainakin ravintoloitsijan omassa asuinkäytössä.

Ravintolan kellaritiloja ei esitetty alkuperäisessä piirustus-sarjassa, mutta vuoden 1901 piirustusten perusteella kellaritilat sijoittuivat ravintolan lounaisosan alle ja niihin kuului lähinnä varastoja.

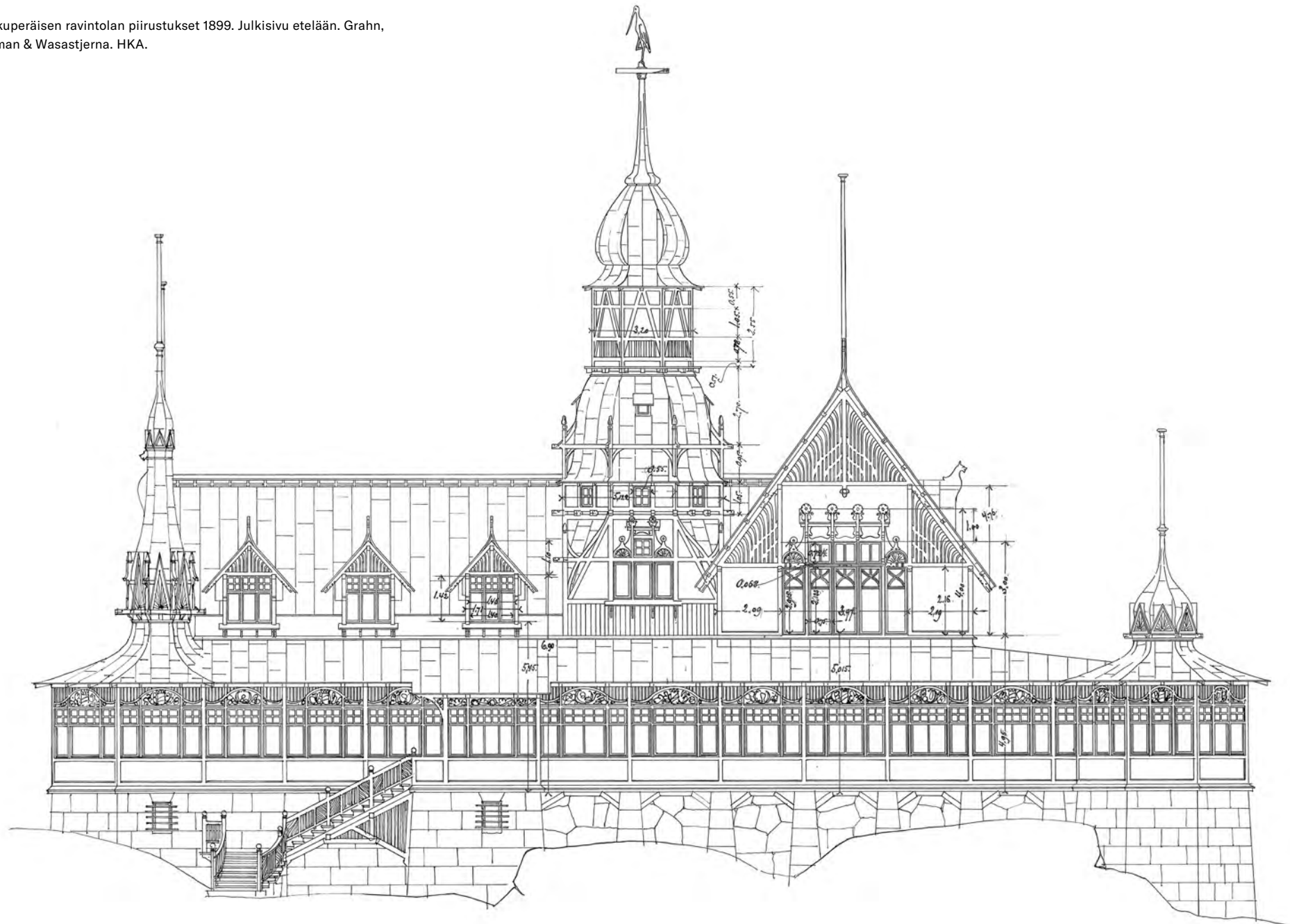
Rakenne ja talotekniikka

Ravintola Klippan oli kauttaaltaan hirsirakenteinen ja se perustettiin luonnonkivisokkelille. Ravintolan koillisosan alla sokkeli oli kokonaan avonainen pilaristo. Alkuperäinen ravintola oli puulämmitteinen ja se lämpeni ensimmäiseen kerrokseen sijoitetuilla neljällä kaakeliuunilla. Pian ravintolan valmistumisen jälkeen rakennukseen asennettiin höyryputkiin perustuva lämmitysjärjestelmä. Saman tyyppinen saksalaisvalmisteinen höyrykiertoinen lämmitysjärjestelmä asennettiin myös palon jälkeen vuonna 1901 valmistuneeseen ravintolarakennukseen. Alkuperäisessä ravintolarakennuksessa ei mahdollisesti ollut juoksevaa vettä, sillä tulipalon sattuessa vuonna 1900 sammutusvesi otettiin merestä.

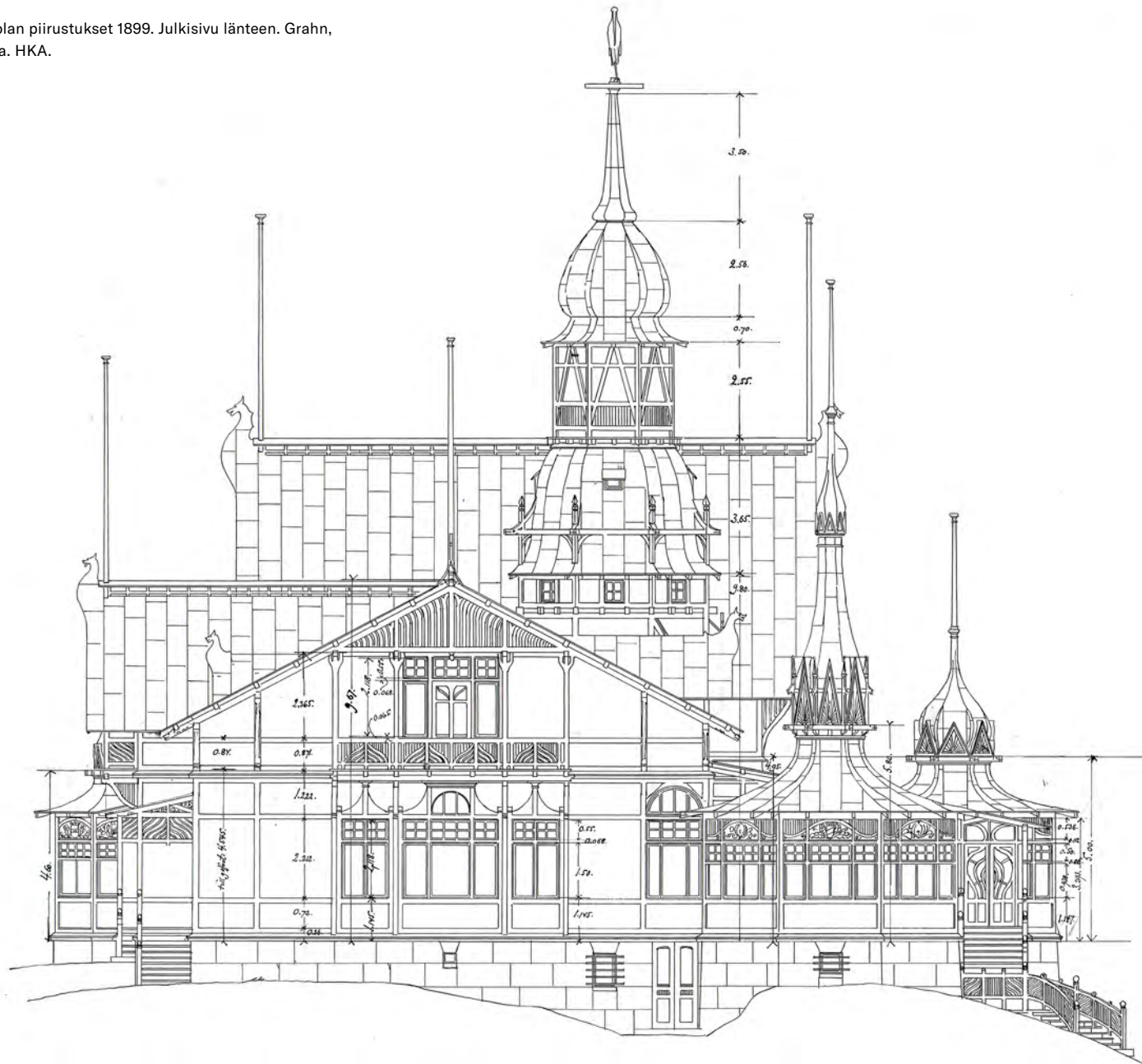

↑ Alkuperäisen ravintolan piirustukset 1899. Toisen kerroksen pohjapiirustus. Grahn, Hedman & Wasastjerna. HKA.

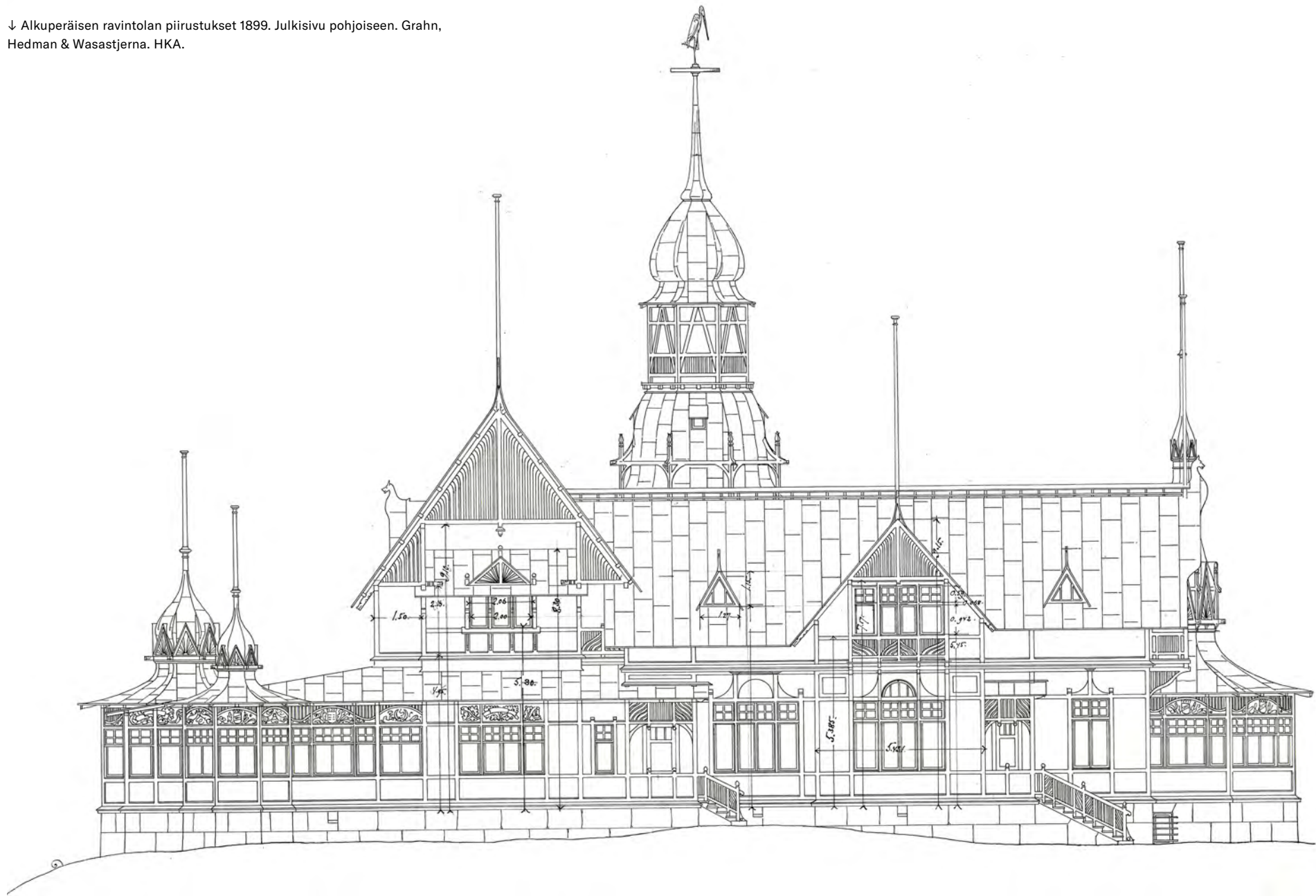
↓ Alkuperäisen ravintolan piirustukset 1899. Julkisivu etelään. Grahn, Hedman & Wasastjerna. HKA.

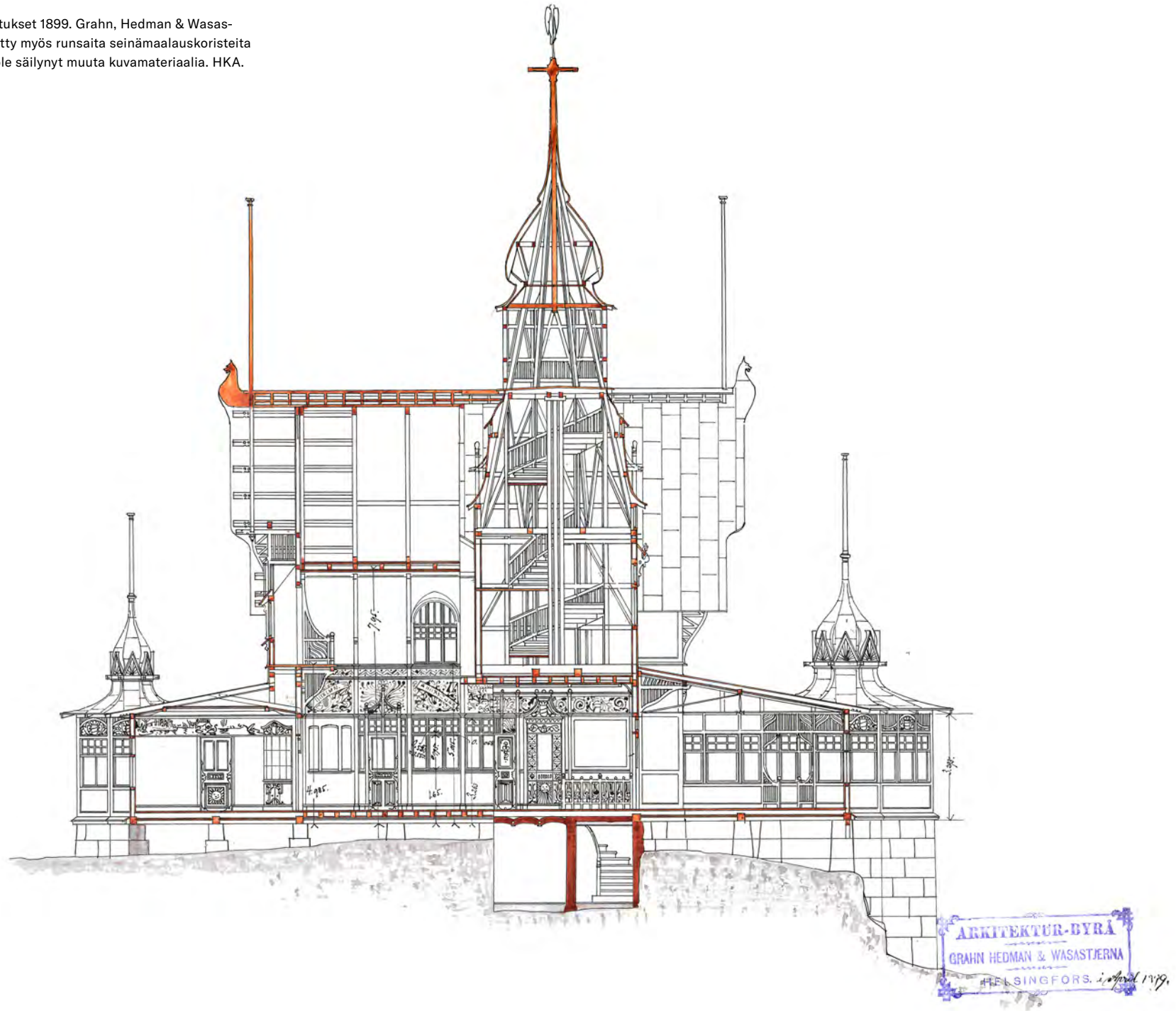
↓ Alkuperäisen ravintolan piirustukset 1899. Julkisivu länteen. Grahn, Hedman & Wasastjerna. HKA.

↓ Alkuperäisen ravintolan piirustukset 1899. Julkisivu pohjoiseen. Grahm, Hedman & Wasastjerna. HKA.

↓ Alkuperäisen ravintolan piirustukset 1899. Grahn, Hedman & Wasastjerna. Leikkauskuvassa on esitetty myös runsaita seinämaalauskoristeita ravintolan sisätiloissa, joista ei ole säilynyt muuta kuvamateriaalia. HKA.

3.5 Uudelleen rakennettu ravintola Klippan, 1901

Tulipalo ja uudelleenrakennus 1901

Iltayhdeksän aikaan perjantaina 23. maaliskuuta 1900 testattiin ravintola Klippanilla uutta höyryputkiin perustuvaa lämmitysjärjestelmää, jonka turvin kesäravintolaksi rakennettu Klippan oli määrä avata jo seuraavalla viikolla. Uudet lämmityspotket kuitenkin tiedetysti aiheuttivat puuhuvilassa tuhoisan tulipalon, jonka sammuttamiseksi jouduttiin hakkaamaan avannot meren jäähän. Tulipaloo saattoivat pahentaa saarella olleet ilotulitteet, jotka syttyivät tulipalon myötä. Palokunnan päästyä sammutustoimiin oli ravintolarakennus jo käytännössä menetetty. Rakennuksesta kirjoitetaan jääneen jäljelle ainoastaan kivijalka sekä savupiiput. Vain kahta päivää aikaisemmin leskeksi jäänyt ravintolan perinyt rouva Nyberg perheineen oli myös asunut ravintolarakennuksessa ja menetti ravintolan irtaimiston ohella yksityisomaisuuttaan.⁵⁰

Leskirouva Sigrid Nyberg päätti tulipalon jälkeen myydä Klippanin ravintolatoiminnan Carl Erikssonille, joka ryhtyi heti rakennuttamaan Luodolle uutta ravintolaa. Uusi ravintoloitsija Eriksson tunnettiin Rautatien torin laidalla sijainneen Grand Hotel Fennia -loistohotellin omistajana. Eriksson rakennutti ravintolansa arkkitehti Selim A. Lindqvistin alkuperäispiirustuksia noudattaen ja arkkitehdin valvonnassa muutamaa yksityiskohtaa lukuun ottamatta.⁵¹

Uuden ravintolan urakoitsijana toimi Sörnäs A.B. rakennusmestari Janssonin johdolla. Jansson oli toiminut rakennusmestarina myös Pariisin maailmannäyttelyn Suomen paviljongin rakennustöissä vuonna 1900. Uusi Klippan valmistui huomattavan nopeasti, harjannostajaisia vietettiin jo 29. helmikuuta ja kokonaisuudessaan rakennustyöt kestivät vain vajaat neljä kuukautta.

Uusien ulkoterassien lisäksi ravintola rakennettiin tällä kertaa ympärivuotiseen käyttöön. Hannoverista tilattu lämmitysjärjestelmä lämmitti lasitetut verannat 15–20 asteen lämpöisiksi myös talvisäällä. Uuteen ravintolaan tuli myös vesijohto, ja sen molempiin kerroksiin asennettiin erilliset palopostit. Ravintolan sisustus toteutettiin osittain Selim A. Lindqvistin alkuperäissuunnitelmien mukaisesti. Kalusteet ravintolaan toimitti Wienermöbelnederlaget, hopea-astiastot tilattiin Englannista ja lasit Karhulan lasitehtaalta. Uusi ravintola Klippan avattiin näytävästi 26. toukokuuta 1901, ravintolan ohjelmasta vastasi 30-henkinen soiteliorkesteri Hämeenlinnasta.⁵² Suunnitelmista huolimatta ravintolan ympärivuotinen käyttö ei tiedetysti käynyt kuitenkaan koskaan varsinaisesti toteen.

Alkuperäisen ravintolan ja rekonstruktion erot

Alkuperäinen ravintolarakennus tuhoutui tulipalossa valmistumisestaan seuraavana vuonna 1900. Pystyyn jäi ainoastaan kivijalka, jota luultavasti hyödynnettiin myös uuden ravintolan perustuksina. Uusi Klippan rakennettiin pääpiirteiltään vanhojen piirustusten mukaisena ja arkkitehti Selim A. Lindqvist valvoi rakennustöitä. Vuonna 1901 valmistunut rekonstruktio poikkesi alkuperäisestä kuitenkin muutamassa kohtaa.

Uuden ravintolan näkyvin ero oli ravintolasalin kaakkoiskulman tuntumaan rakennettu noin 180 neliömetrin laajuinen ulkoterassi, jolla pyrittiin oletettavasti kasvattamaan suosituksi osoittautuneen ravintolan asiakaskapasiteettia entisestään. Terassi oli kattamaton ja se sijoitettiin ravintolasalia alemmas kukkulan alarinteeseen. Terassia ei esitetty Lindqvistin vuonna 1901 päivättyssä piirustussarjassa. Päättellen ainakin yhdestä

rekonstruktioista säilyneestä valokuvasta, jossa terassia ei ole rakennettu, se rakennettiin hieman jälkikäteen.

Muutoksia tehtiin myös ravintolan näyttävään näköalatorniin. Uuden tornin yläosan leimallinen sipulimuoto vaihdettiin hilit ympärään suippokärkeen. Myös alkuperäisen tornin vaikuttava haikarapatsas palautettiin uuteen ravintolaan, joskin valokuvista päätellen patsas on poistettu paikaltaan varsin pian valmistumisen jälkeen. Tornissa oli alkuperäistä vastaava avoin näköalatasanne, joka on sittemmin peitetty kattopellein.

Ravintolan pohjaratkaisuun tehtiin vain pieniä muutoksia, esimerkiksi länsijulkisivuun lisättiin uusi pääsisäänkäynti eteishalleineen ravintolan asiakkaille. Uuden eteishallin paikalle oli vuoden 1899 piirustuksissa merkitty kabinetti. Juhlasalin länsipuolisesta buffethuoneesta kulki nyt pieni porras suoraan viinikellariin ja sen länsipuolella sijainnut kabinetti oli myös vuoden 1901 piirustuksissa muutettu oletettavaksi keittiön osaksi. Myöhemmissä kuvissa tila on merkitty kahvikeittiöksi. Myös wc:tä muutettiin ravintolasalin pohjoispuolella. Itä- ja eteläjulkisivulle rakennettiin uusia portaita ulkoterassia palvelemaan. Myös toiseen kerrokseen johtavien sisäportaiden muotoa muutettiin, joskin ne pysyivät kuta kuinkin samalla paikalla.

Ravintolan toisen kerroksen huonejärjestys vastasi pääosin vuoden 1899 suunnitelmia. Tällä kertaa eri muotoisiksi rakennetut portaat vaikuttivat pohjaan hieman, ja toiseen kerrokseen rakennettiin tällä kertaa myös kaksi wc:tä. Toinen portaista yhdistyy suoraan uuteen eteishalliin ja toinen, pieni kierreportas keittiöön. Järjestely viittaa siihen, että isompi porras on ollut asiakkaiden käytössä ja pienempi henkilökunnan, ja että toisesakin kerroksessa on mahdollisesti ollut ravintolan asiakastiloja. Vuoden 1901 piirustuksissa huoneiden käyttötarkoituksia ei ole kuitenkaan eritelty.

50 Päivälehti 1900b; Krohn 1975, 7.

51 Väliaho 2021b.

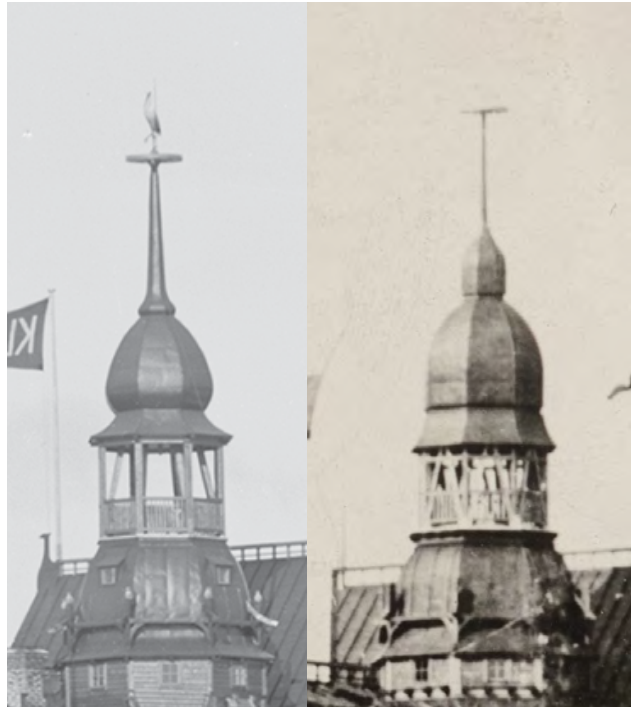
52 Hufvudstadsbladet 1901; Hirn 2007, 126-127.

↑ Oletettavasti vuoden 1904 tienoilla otetussa valokuvassa näkyy uudelleenrakennettu ravintola Klippan. Ravintolan vasemmalla puolella on vielä keskeneräinen pesutupa ja rakennusten välissä saarelle rakennettu jääkellari. Piirakennuksia käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Kuvaa on rajattu. SLS.

Talotekniikan osalta uuteen ravintolaan lisättiin sisäveran-
nan lämmitykseen sanomalehtitiedoissa ajanmukaiseksi kuvattu
lämmitysputkijärjestelmä. Muutos näkyy vuoden 1901 pohja-
piirustuksissa, joissa ei ole esitetty alkuperäisiä kaakeliuuneja.
Lämmitysjärjestelmän valmisti hannoverilainen Gebrüder Kör-
ting -yritys, joka oli vuosisadan alussa johtavia höyrytekniikan
valmistajia. Lämmitysjärjestelmä on siis ollut höyrykiertoinen.
Vuoden 1901 pääpiirustuksiin on merkitty lämmityslaitteita put-
kistoiheen. Kellariin on erilliseen huoneeseen piirretty suuri höy-
rykattila merkinnällä *lågtrycksångpanna*. Ravintolaan tuli myös
tällä kertaa vesijohto, joka mahdollisti muun muassa palopostit
molempiin kerroksiin.⁵³

Ravintola oli 1900-luvun alun säilyneistä valokuvista päätel-
len alkuperäisen tavoin alkujaan julkisivuiltaan maalaamaton.
Se sai vaalean julkisivuväriytyksen pian rakentamisen jälkeen.

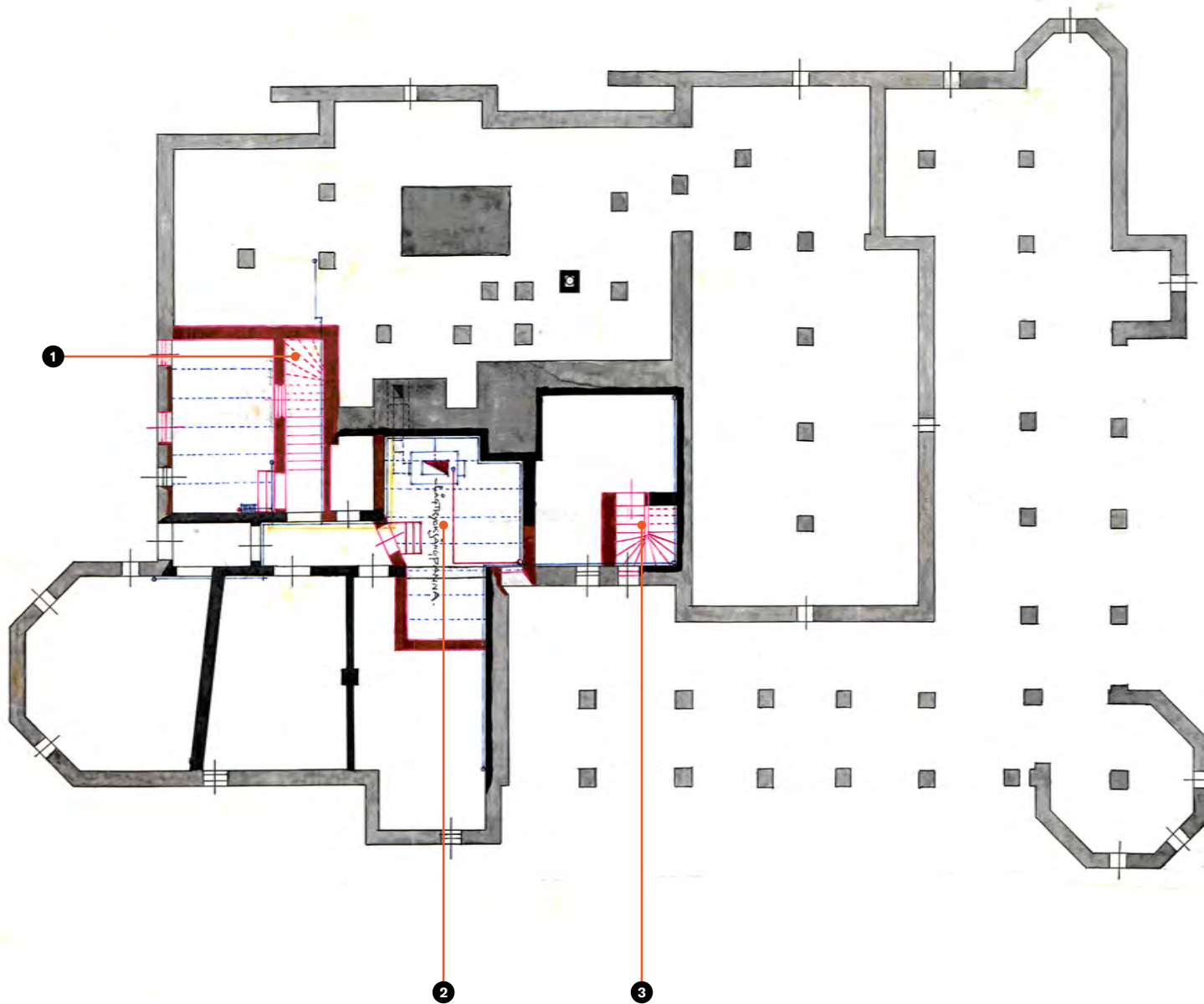

↑ Vuoden 1899 ja 1901 näköalatornit rinnakkain valokuvaotteissa. Tornin
kattomuotoa suoraviivaistettiin uudelleen rakennettaessa. MV & HKM.

53 Hufvudstadsbladet 1901.

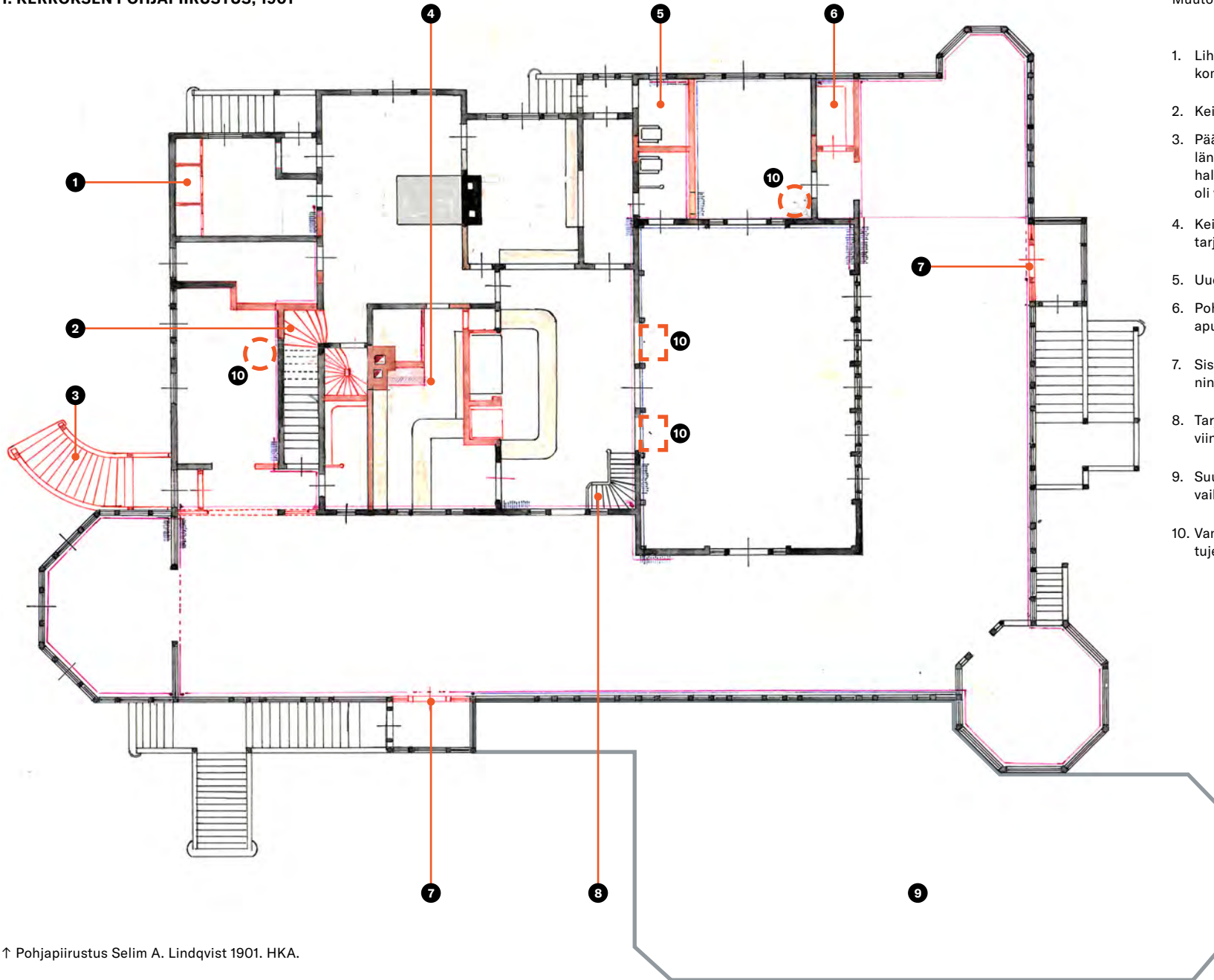

↑ Varhainen valokuva uudelleenrakennetusta Klippanista, jossa suurta ulkoterassia ei vielä ole rakennettu. Ravintolaon vielä maa-laamaton julkisivuiltaan. Kuva on oletettavasti vuoden 1901 tienoilta. HKM.

KELLARIN POHJAPIIRUSTUS, 1901

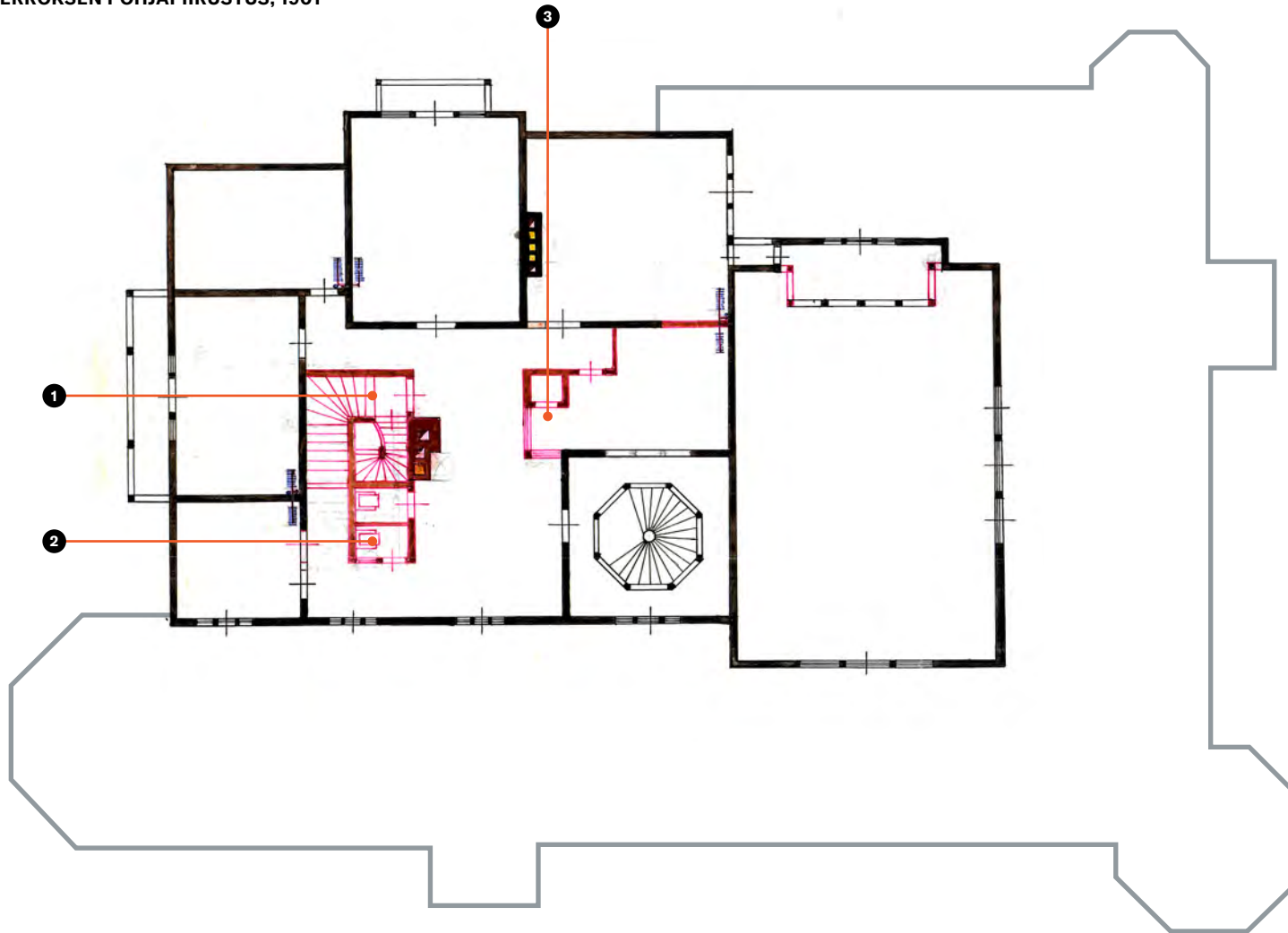
Muutokset 1899 suunnitelmiin nähden:

1. Uusi, suoraan keittiöön nouseva kellarin porras.
2. Kellariin rakennettuun uuteen huonettiin on sijoitettu höyrykattila, joka liittyy ravintolan uudenaikaiseen höyrylämmitysjärjestelmään.
3. Vlinikellarin ja tarjoiluhuoneen välinen pieni porras ei kuulunut alkuperäiseen suunnitelmaan. Porras ei myöhemmistä piirustuksista päätellen toteutunut tämän piirustuksen mukaisessa kiertoporrasmuodossaan, vaan siitä tehtiin L-mallinen.

1. KERROKSEN POHJAPIIRUSTUS, 1901

Muutokset 1899 suunnitelmiin nähden:

1. Lihankäsittelyhuoneeseen lisättiin uusi komero.
2. Keittiön ja kellarin välille lisättiin porras.
3. Pääsisäänkäynti siirrettiin eteläjulkisivulta länsijulkisivulle. Kaareva porras sekä eteishalli ovat myös uusi lisäys. Eteisen paikalla oli vanhassa ravintolassa kabinetti.
4. Keittiön huonejärjestystä muutettiin mm. tarjoilukeittiöön avautuvilla kaapeilla.
5. Uudet sisä-wc:t.
6. Pohjoisen kabinetin vierelle lisättiin uudet aputilat.
7. Sisäänkäyntien yhteyteen erotettiin väliseinän tuulikaapit.
8. Tarjoiluhuoneesta rakennettiin porras viinikellariin.
9. Suuri ulkoterassi lisättiin tässä vaiheessa, vaikka sitä ei merkitty piirustuksiin.
10. Vanhat, hörylämmitysjärjestelmällä korvattujen uunien paikat.

2. KERROKSEN POHJAPIIRUSTUS, 1901

Muutokset 1899 suunnitelmiin nähden:

1. Toisen kerroksen pääporras sekä henkilökunnan sivuporras rakennettiin eri muotoisena alkuperäiseen verrattuna.
2. Toiseen kerrokseen rakennettiin sisä-wc:t.
3. Uusi konttorihuone. Koilliskulman kabinetti-huoneen pohjamuotoa muutettiin kaakkoskulmastaan niin, että aikaisemmin aulaan avautunut tanssisalin parvelle johtava ovi avautui nyt kabinettiin.

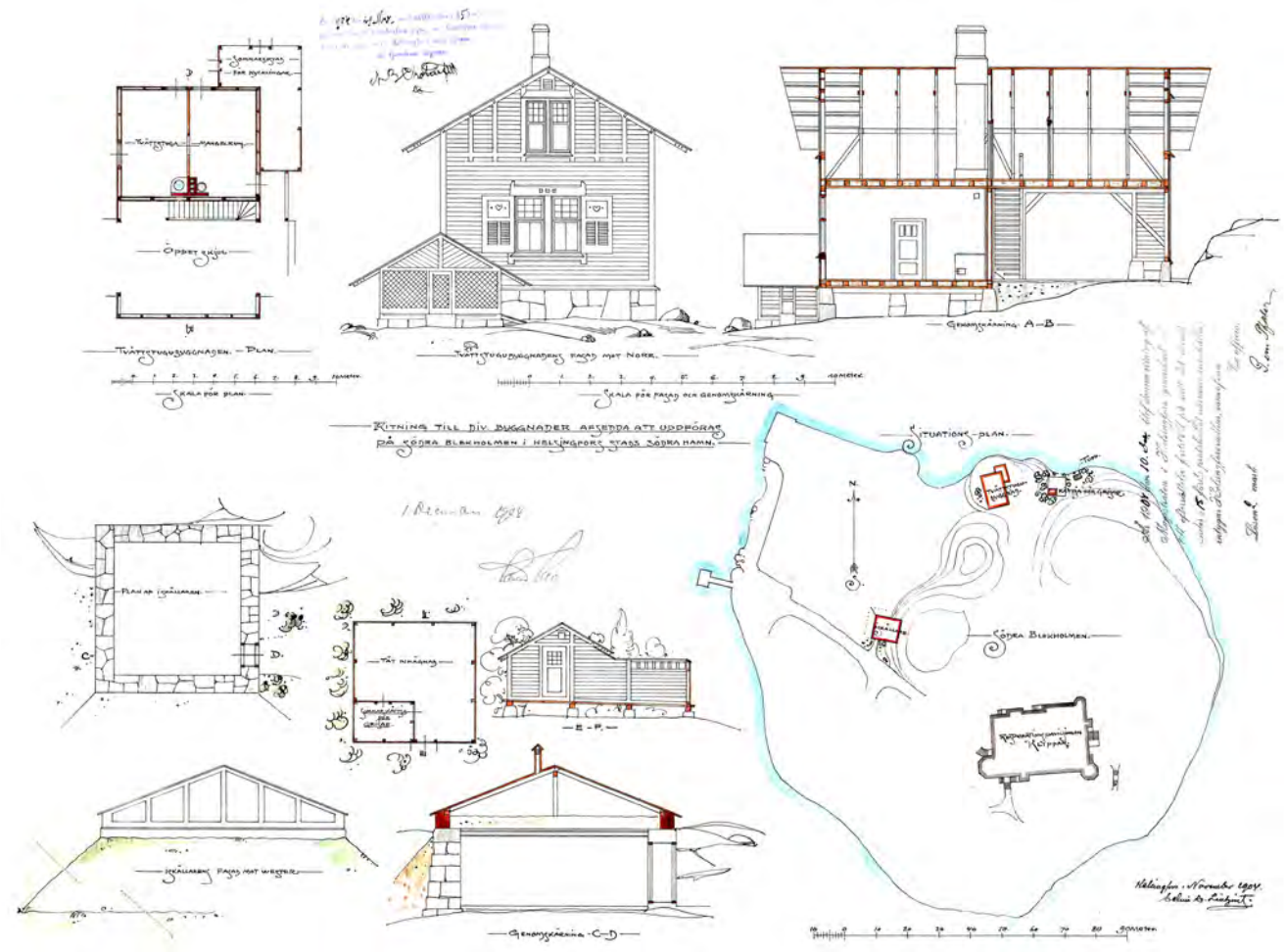
Piharakennukset 1904

Arkkitehti Selim A. Lindqvist suunnitteli Luodon saarelle myös ainakin kolme ravintolan toimintaan liittyvää piharakennusta. Piharakennusten piirustukset on päivätty 1904, eli ne rakennettiin muutama vuosi ravintolan uudelleen rakentamisen jälkeen. Alkuperäisen ravintolan pihapiiriin mahdollisesti suunnitelluista piharakennuksista ei ole säilynyt piirustusmateriaalia.

Vuoden 1904 piharakennukset olivat kaksikerroksinen lämmitetty pesutupa saaren pohjoisrannan tuntumassa, kivirakenteinen jääkellari ravintolan luoteispuolella sekä kevyt puurakenteinen sikala pesutuvan itäpuolella. Pesutupaan liittyi myös pieni kanala. Asemapiirroksessa sikalan itäpuolelle on merkitty myös pieni talo kukolle, mutta siitä ei ole erillisiä piirustuksia.

Saaren rantaan sijoittuva pesutupa oli rakennuksista näkyvin, ja se heijastui myös suunnittelun tasossa. Pieni, vintillinen ja luonnonkivisokkelille rakennettu hirsitalo koristeltiin julkisivuiltaan jugend-aihein sekä korostetuin räystäsin. Kiintein ikkunaluukuin koristellut, yläosastaan pieniruutuiset ikkunat muistuttavat ravintolarakennuksen ikkunoita, joskin yleisilmeeltään arkkitehtuuri oli enemmän kansallisromanttista ja pelkistetympää. Tuvan sisätila oli jaettu yksinkertaisesti liiteriin, pesutupaan ja mankelihuoneeseen, jossa oli myös kaakeliuuni. Liiterissä oli porras vinttiin.

Lindqvist suunnitteli vuonna 1908 pesutupaan muutoksen, jossa vanha liiteri jaettiin väliseinällä kahtia ja mankelihuone siirrettiin sinne. Rakennuksen eteläosaan lisättiin samalla uusi uuni. Vintille mankelihuoneen yläpuolelle sijoitettiin uusi silityshuone.

↑ Piharakennusten piirustus Selim A. Lindqvist 1904. Ylärivissä pesutupa kanaloineen, alapuolella jääkellari ja sikala. HKA.

Vuonna 1906 otetussa valokuvassa Ravintola Klippan on saanut vaalean julkisivuvärin. Eteläisen julkisivun eteen on rakennettu ravintolan uusi terassi. Taka-alalla näkyy pesularakennuksen harjakatto. Atelier Apollo. MV.

Helsingfors. Klippan och Nyländska jaktpaviljongen.
Helsinki. Luoto ja Uusmaalaisen Purjehdus paviljonki.
N:o 1658. Atelier Apollo, H:fors 1906.

4. Myöhemmät vaiheet

4.1 Muutokset toiminnassa

Ravintola Klippan on säilynyt alkuperäisessä ravintolakäytössään tähän päivään asti. Ravintolan toiminta on katkennut Klippanin historian aikana kolmeen otteeseen sotien vuoksi. Sulkuajanjaksot sijoittuvat vuosiin 1914–1920, 1932–1938 ja vuosiin 1939–1944.⁵⁴ Ravintola on läpi historiansa ollut pääosin kesäkäytössä, vaikka ravintolaa on myös alusta alkaen lämmitetty eri järjestelmin.

Ravintola Klippanin omistajat ovat vaihdelleet tiheään heti perustaja Nybergin kuolemasta lähtien. Nybergin lesken Sigrid Nybergin myytyä ravintolatoiminnan ravintoloitsija Carl Erikssonille ei tämäkään pysynyt ravintolan johdossa pitkään, vaan ravintola Klippan myytiin herra Hulténina tunnetulle uudelle omistajalleen jo vuonna 1907. Hulténin jälkeen ravintola kuului jonkin aikaa Ingeborg Lindbergille, joka tunnettiin ainakin Vaasan Sentraali Hotellin omistajana.⁵⁵

Lindbergin jälkeen ravintola siirtyi Seurahuoneen omistajana mainetta saavuttaneen ravintoloitsija Wilhelm Noschiksen omistukseen. Omistajanvaihdoksen tarkkaa vuosilukua ei ole löytynyt, mutta ravintola säilyi Noschiksella aina vuoteen 1920, jolloin kuusi vuotta ensimmäisen maailmansodan vuoksi suljettuna ollut ravintola siirtyi hänen veljensä Nikolai Noschiksen omistukseen. Nikolai oli veljensä tapaan kokenut ravintoloitsija, hän omisti Helsingin rautatieaseman asemaravintolat ja oli vastikään ostanut veljeltään myös Seurahuoneen osakkeet. Klippan oli Nikolain omistuksessa seuraavat viisi vuotta.⁵⁶

⁵⁴ Krohn 1975, 7-12; Väliäho 2021b.

⁵⁵ Krohn 1975, 8.

⁵⁶ Väliäho 2021b.

Noschisten jälkeen ravintola Klippanin toiminnassa seurasi epävakaa jakso. Ravintolan omistajat vaihtuivat entistä tiheämmin ja toimintaa hankaloitti erityisesti kieltolaki, joka yhdistettynä kesäravintolan lyhyeen sesonkiin sekä haastavaan sijaintiin saarella johtivat tilanteeseen, jossa ravintolatoimintaa oli vaikea saada kannattavaksi. Lisäksi itse rakennus oli päästetty heikkoon kuntoon. Vuonna 1930 ravintolaa myytiin lehti-ilmoituksella kaikkine irtaimistoineen *erittäin halvalla*.⁵⁷ Ostajaa ei kuitenkaan

⁵⁷ Helsingin Sanomat 1930.

↑ Klippan kuvattuna pohjoisesta Valkosaaren rannalta 1910-luvulla. Valokuvassa näkyy pesutuvan kulmalta myöhemmin purettu kanala. Saari on ollut vielä pääosin kalliopintainen. HKM.

löytynyt ja lopulta ravintola päädyttiin sulkemaan vuonna 1932.⁵⁸

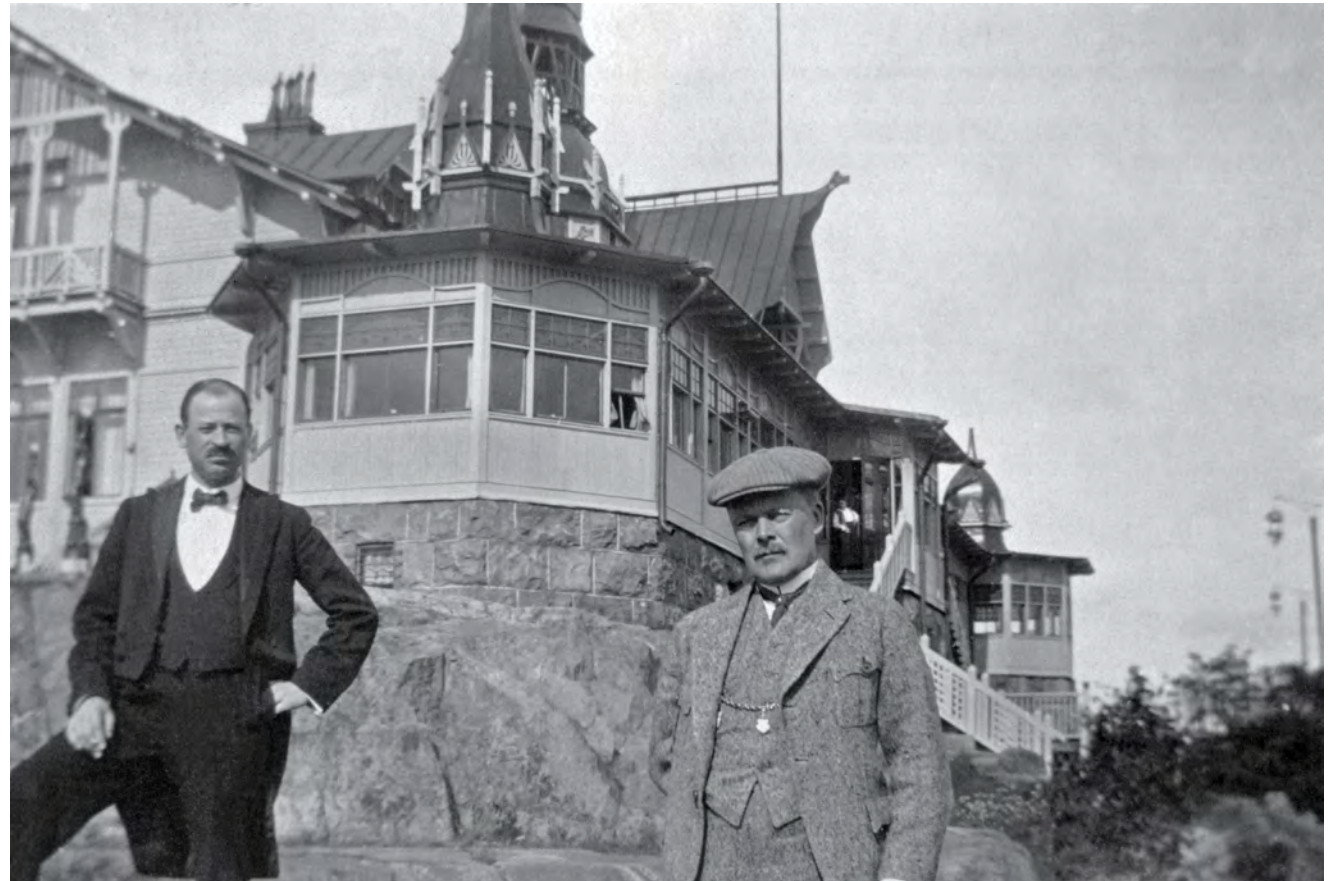
Ränsistynvä puuhuvila pääkaupungin paraatipaikalla sai osakseen suuren yleisön sympatian ja innoitti laajaa lehtikirjoittelua. Ravintolasta kiinnostui Helsingin kaupunki, ja 17. kesäkuuta 1936 kaupunginvaltuusto oikeutti kaupunginhallituksen ostamaan

⁵⁸ Väliäho 2021b.

kaiken Luodolla olevan omaisuuden 28 000 markan hintaan.⁵⁹ Kaupungin omistuksessa puuhuvilan kunnostamiseen myönnettiin vuonna 1938 700 000 markan määräraha.⁶⁰ Rahalla oli määrä kunnostaa myös saaren istutukset sekä laivasilta. Kunnostustyöt toteutettiin kaupunginarkkitehti Gunnar Taucherin johdolla. Ravintola avattiin yleisölle uudelleen 31.5.1938, uutena ravintoloitsijanaan Richard Enberg, joka oli toiminut aikanaan muun muassa Turun Hamburger Börsin johtajana. Luodon saarelle suunniteltiin myös laajempaa virkistystoimintaa uuden hiekkarannan muodossa.⁶¹ Vasta avattu ravintola jouduttiin kuitenkin sulkemaan uudestaan toisen maailmasodan syttymisen myötä vuonna 1939 ja samalla keskeytyi myös saaren uimarantahanke. Ravintoloitsija Enberg myi Klippanin ravintolatoimen laivanvarustajana tunnetulle Holger Liljestrandle seuraavana vuonna 1940.⁶²

Ravintolan kunnostustöihin oli vielä vuonna 1939 merkitty kaupungin vuoden 1940 talousarvioon 76 000 markan määräraha ravintola Luodon kunnostustöihin.⁶³ Ravintola pysyi suljettuna aina vuoteen 1944, jonka jälkeen ravintoloitsija vaihtui jälleen. Vuonna 1945 ravintolatoimintaa alkoivat hoitaa Lydia ja Tauno Roiha, joiden tuleva ravintolakonserni sai samalla alkunsa Klippanin myötä. Roihat tunnetaan muun muassa Pata-ässän sekä Haukilahden vesitornin Haikaranpesän perustajina.⁶⁴ Omistajapariskunta uudisti Helsingin olympialaisten kynnyksellä 1952 ravintolarakennuksen sisätiloja ja kalustusta sekä ilmanvaihtojärjestelmän.⁶⁵

Roihat jatkoivat Klippanin ravintoloitsijoina aina vuoteen 2003. Alkuvuodesta 2003 Klippanin toiminnan otti hoitaakseen Etelärannan arvostetusta ravintola Palacesta tunnettu konserni Palace Ravintolat. Klippan avattiin jälleen kesäkaudeksi vappuna

2003, tällä kertaa nimellä Klippan Palace. Ennen avajaisia ravintolassa toteutettiin keittiön uudistaminen, ravintolatilojen ehosus sekä asiaston uusiminen.⁶⁶

Klippanin viimeisin ravintoloitsijan vaihdos seurasi seitsemän vuotta myöhemmin. Loppukesästä 2009 kaupungin tilakeskus ryhtyi etsimään ravintolalle uutta vuokralaista kymmenen vuoden vuokrajaksoksi.⁶⁷ Vappuna 2010 ravintola avattiin jälleen kesäkaudeksi uudella nimellä Ravintola Saaristo, ravintoloitsijanaan

↑ Kaksi tunnistamatonta henkilöä poseeraa ravintolan edustalla 1910-luvulla. Kuvassa näkyvät hyvin tornin katon ympäriltä myöhemmin puretut puukoristeet. HKM.

A&S Ravintolat. A&S Ravintoloiden vuokrasopimusta jatkettiin yrityksen voitettua tarjouskilpailun vuonna 2021 toistaiseksi voimassa olevana vähintään vuoteen 2025 asti.⁶⁸

59 Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1938, 14.

60 Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1940, 89.

61 Väliäho 2021b; Helsingin Sanomat 1938; Jalkanen 1989, 41.

62 Krohn 1975, 10-12.

63 Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1941, 80.

64 Helsingin Sanomat 2007.

65 Krohn 1975, 12.

66 Salonen 2003.

67 Jokinen 2009.

68 Väliäho 2021a.

4.2 Muutoshistoria

Muutokset ennen 1940-lukua

Vuonna 1908 ravintolan toiseen kerrokseen lisättiin kolme uunia. Uunit sijoitettiin keittiön olemassaolevien savupiippujen yhteyteen. Arkkitehti Selim A. Lindqvistin allekirjoittamassa piirustuksessa on esitetty uutena neljäs uuni, joka ei liittynyt olemassa olevaan savupiippuun. Uunille on myös piirretty uusi tukirakenne ensimmäiseen kerrokseen.⁶⁹ Myöhemmistä mittauspierustuksista päätellen tätä neljättä uunia ei kuitenkaan toteutettu.

Ravintola Klippanin ensimmäinen laaja peruskorjaus toteutettiin 1930-luvun loppupuolella ravintolan siirryttyä Helsingin kaupungin omistukseen. Peruskorjaus suunniteltiin kaupungin rakennusvirastossa ja sen pääsuunnittelijana toimi tiedetysti silloinen kaupunginarkkitehti Gunnar Taucher. Peruskorjausvaiheen piirustuksia ei ole löytynyt.⁷⁰

Ravintolasta on olemassa mittauspierustussarja maaliskuulta 1943.⁷¹ Piirustukset on laatinut kaupungin rakennuskonttorin palveluksessa toiminut rakennusmestari Walter Fredrik Gottkamp. Mittauspierustuksista voidaan havaita, että rakennus on 1940-luvulla pääosin Selim A. Lindqvistin signeeraamien vuoden 1901 pohjapiirustusten mukainen. Lisäksi piirustuksista käy ilmi, ettei 1930-luvun lopun peruskorjauksen yhteydessä ravintolan pohjaratkaisua ole muutettu juurikaan, vaan työt ovat oletettavasti keskittyneet lähinnä olemassa olevien rakenteiden korjaamiseen.

Merkitävimmät 1940-luvun mittauspierustuksista havaittavat aiemmin tehdyt muutokset koskevat wc:itä, joita on sijoitettu ravintolan pääkerrokseen enemmän, sekä ravintolasalin kaakkoisosaan rakennettua pyöreää orkesterilavaa, jonka yhteydessä myös ravintolasalin koillisosa on uudella väliseinällä erotettu omaksi

erilliseksi baaritilakseen. Lisäksi pieniä muutoksia on tehty ravintolan luoteisosaan sijoittuviin keittiötiloihin, joissa huonejakoa on muokattu hieman esimerkiksi jääkaappien sijoittamiseksi.

Toisen kerroksen porrashallista on erotettu osa uudeksi kabinettiä, ja muihin kabinetteihin on piirretty komeroita, joita vuoden 1901 piirustuksissa ei näy. Muilta osin pohja vastaa vuoden 1901 piirustusta. Kellarissa lounaiskulman varastotiloja on jaettu pienempiin yksiköihin vuoden 1901 kuvista puuttuvalla seinälinjalla, jonka lisäksi viinikellarista tarjoiluhuoneeseen johtava kulmaporras poikkeaa muodoltaan toteutuneesta. Kyseessä on kuitenkin portaan osalta luultavammin rakennusaikainen poikkeama piirustuksista kuin myöhempi muutos.

1950-1960-luku

Vuonna 1956 ravintolan kellariin rakennettiin uusi miesten wc, johon johdettiin uusi porras eteisaulasta. Samalla vanhan, eteishallin pohjoispuolella sijainneen miesten wc:n etutila avattiin eteishalliin ja muutettiin vaatenaulakoiksi. Naisten wc:tä laajennettiin samalla hieman ensimmäisessä kerroksessa. Muutokset suunniteltiin Helsingin kaupungin kiinteistöviraston talo-osastolla.⁷²

Vuonna 1957 tanssisalin pohjoispuolella sijainneen kabinetin yhteydessä sijainnut wc purettiin ja kabinettitila yhdistettiin tanssisaliin purkamalla huoneiden välinen seinä. Myös kabinetin itäseinästä purettiin osa, jolloin tila avautui myös itäiseen ravintolasaliin.⁷³

Ennen 1940-lukua lisätty pyöreä orkesterilava on purettu ravintolasalin kumasta tuntemattomassa muutosvaiheessa. Vuonna 1963 ensimmäiseen kerrokseen asennettiin uusi lämmityslaitteisto. Muutoksesta on säilynyt piirustuksia Helsingin rakennusvalvonnan arkistossa.

Myöhemmät ja osin ajoittamattomat muutokset

Uusimpien löytyneiden, 1960-luvulla päivättyjen muutospiirustusten jälkeen ravintolassa on tehty muutoksia erityisesti keittiötiloihin. Alun perin asiakastiloihin kuulunut tarjoiluhuone on yhdistetty kokonaan keittiöön. Useita väliseiniä on purettu ja keittiötiloja on yhdistetty alkuperäistä avarammaksi kokonaisuudeksi. Eteishallin itäpuolella sijaitsevaa naisten wc:tä on laajennettu keittiön puolelle. Yläkerroksessa kaksi lännen puoleista kabinettia on yhdistetty yhdeksi suuremmaksi kokoustilaksi, ja toisen kabinetin ovi on tukittu. Kabinettitiloihin on lisätty useita ovia ja esimerkiksi vanhoja kiintokomeroita on purettu.

Julkisivumuutosten osalta pohjoisjulkisivun ikkunajärjestys on muuttunut tanssisalin pohjoispuolella. Tanssisaliin yhdistyvää kabinettia on laajennettu keittiöön päin ja samalla kahden kapean ikkunan paikalle on avattu idän puoleista ikkunaa vastaavaa leveä ikkunakokonaisuus. Toisessa kerroksessa lännen puoleiselle parvekkeelle on avattu uudet ovet molemmille parvekkeen laidoille. Muiden julkisivumuutosten osalta ravintolan näköalatornin avoin tasanne on pellitetty umpinaiseksi ja poistettu käytöstä tuntemattomassa vaiheessa. Tornin huipulta on poistettu lisäksi alkuperäiseen suunnitelmaan kuulunut haikaraa esittänyt veistos. Myös ravintolan kumatornien ympäriltä on poistettu alkuperäistä puuleikkauskoristelua.

Ravintolan ikkunat on uusittu kauttaaltaan 2000-luvulla.⁷⁴ Ravintolan vesiputket on uusittu perusteellisesti vuonna 2004.⁷⁵ Vuonna 2010 on tehty pieniä julkisivun korjaustoimenpiteitä.⁷⁶ 2012–2013 ravintolan itäjulkisivulle ja pohjoisjulkisivulle on rakennettu uudet terassit. Muutoksesta ei ole saatavilla lupapiirustuksia, mutta se on havaittavissa ilmakuvissa. Vuonna 2019 on korjattu myrskyssä vaurioitunutta vesikattoa.⁷⁷

69 Muutospiirustus 1908, S. A. Lindqvist, HKA.

70 Krohn 1975, 10.

71 Mittauspierustukset 1943, W. F. Gottkamp, HKA.

72 Muutospiirustus 1956, HKA.

73 Muutospiirustus 1957, HKA.

74 Helsingin kaupungin rakennusvirasto 2009, 11.

75 Helsingin kaupungin rakennusvirasto 2009, 16.

76 Arkkitehdit Kari Järvinen ja Merja Nieminen 2010, Helsingin kaupunki.

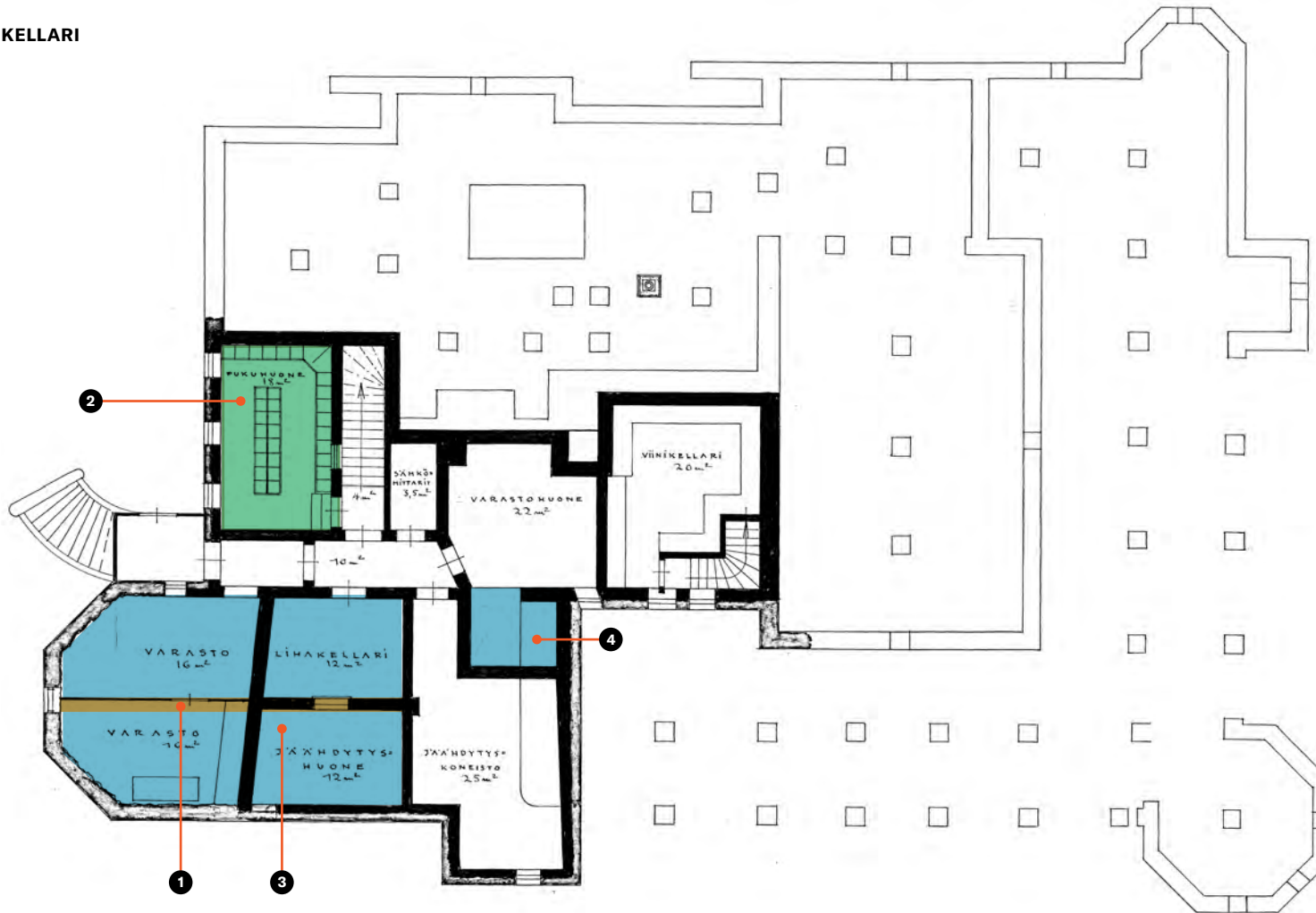
77 A-Insinöörit 2019, Helsingin kaupunki.

← ↖ ↑ Vuonna 1938 valokuvatussa sisäkuvien sarjassa ravintola Klippania on oletettavasti dokumentoitu juuri peruskorjauksen valmistuttua. Nykytilaan verrattaessa voidaan huomata, että ravintolasalissa on ollut lautalattia ja että tanssisalin seinien yläpaneelit on koristeltu seinämaalauksin. Vaalea sisäväritys vastaa muilta osin kutakuinkin nykyistä. Ravintolasalissa yläoikealla näkyy etualalla myös sittemmin purettu pyöreä orkesterikoke tanssisalin kulmassa. Viljo Pietinen. MV.

Muutoskaaviot

KELLARI

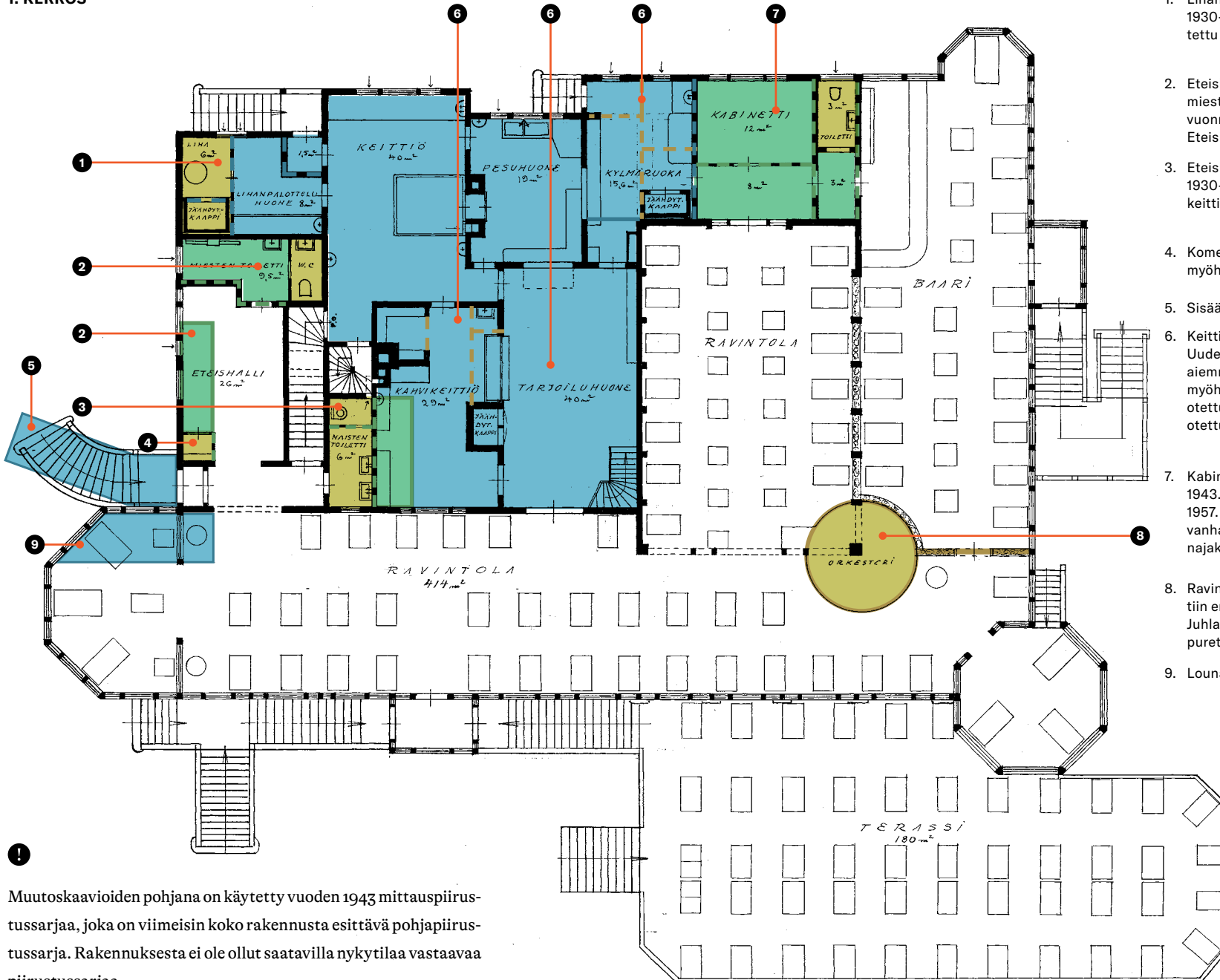
1. Varastotilat on jaettu vaakasuunnassa uudella väliseinällä.
2. Tila muutettiin vuonna 1956 wc-tilaksi, jonne johdettiin uudet portaat eteisaulasta.
3. Kellarin varastotilojen huonejakoa on muutettu uusin väliseinin tuntemattomassa muutosvaiheessa.
4. Kellariin on lisätty wc-tila tuntemattomassa muutosvaiheessa.

Muutoskaavioiden pohjana on käytetty vuoden 1943 mittauspiirustussarjaa, joka on viimeisin koko rakennusta esittävä pohjapiirustussarja. Rakennuksesta ei ole ollut saatavilla nykytilaa vastaavaa piirustussarjaa.

- Muutokset ennen vuotta 1943
- 1950-luvun muutokset
- 1950-luvun jälkeen tehdyt muutokset tai muutokset, joiden ajoitus ei tiedossa

1. KERROS

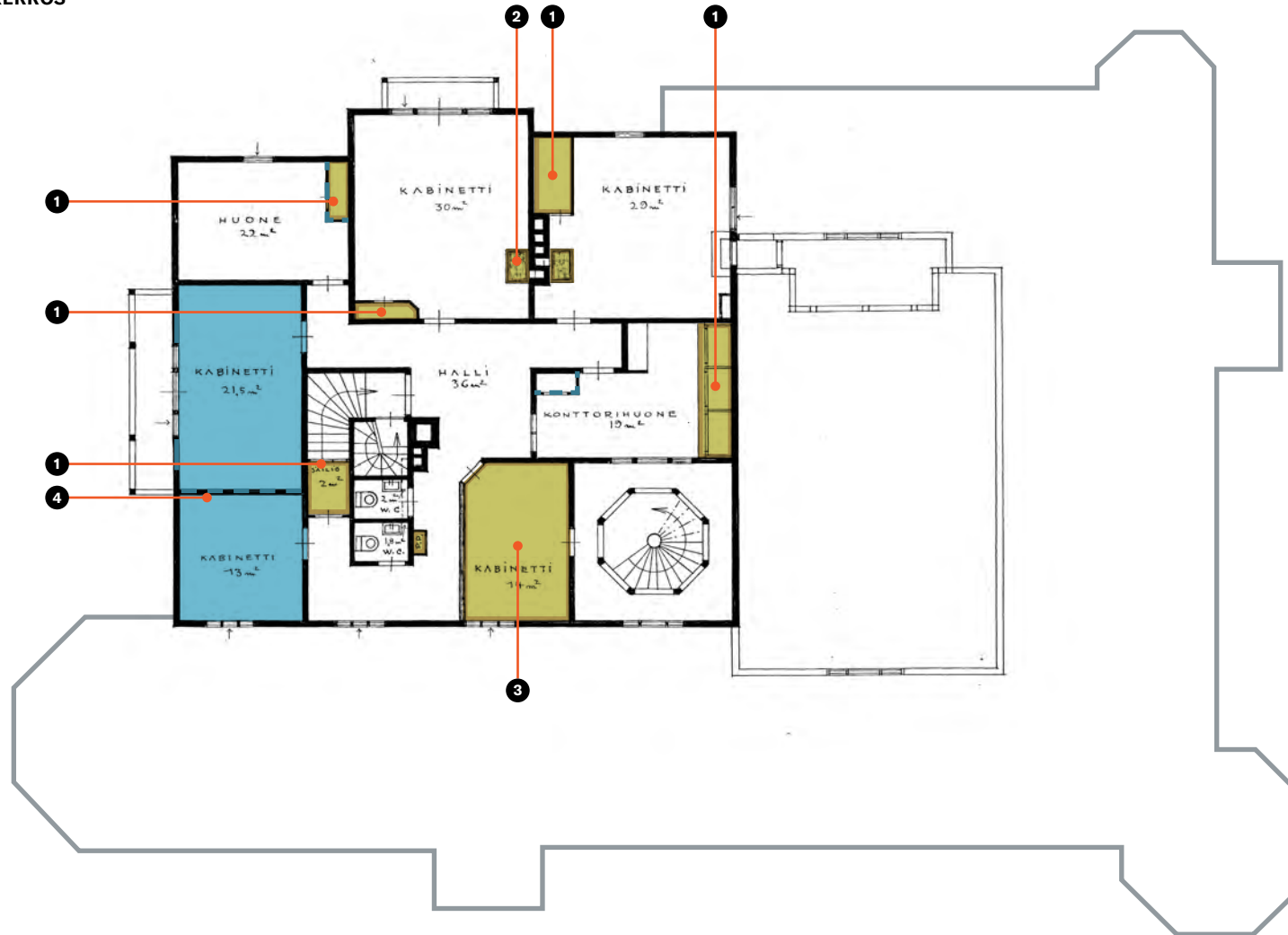

1. Lihankäsittelytiloihin lisättiin kylmäkaappi 1930-luvulla. Myöhemmin väliseinät on poistettu tilasta.
2. Eteishallin pohjoispuolelle lisättiin uusi miesten wc 1930-luvulla. Etuhuone purettiin vuonna 1956 ja muutettiin naulakotilaksi. Eteishalliin lisättiin portaat 1956.
3. Eteishallin itäpuolelle lisättiin naisten wc 1930-luvulla, jota laajennettiin uudestaan keittiöön päin vuonna 1956.
4. Komero lisättiin ennen vuotta 1943 ja purettiin myöhemmin porrasmuutoksessa.
5. Sisäänkäynnin portaat on uusittu suoriksi.
6. Keittiössä purettiin väliseiniä 1930-luvulla. Uuden kylmäruokakeittiön tilalta purettiin aiemmat wc-tilat. Keittiön tilajakoa on myös myöhemmin uusittu ja vanha tarjoiluhuone on otettu osaksi keittiötä. Kylmäruokakeittiö on otettu osaksi kabinettia.
7. Kabinetin itäpuolelle lisättiin wc ennen vuotta 1943. Wc sekä kabinetin väliseinät purettiin 1957. Myöhemmin kabinettia on laajennettu vanhaan kylmäruokahuoneeseen. Tilan ikkunajakoa on muutettu.
8. Ravintolasalin ja juhlasalin kulmaan rakennettiin ennen vuotta 1943 pyöreä orkesterilava. Juhlasalin ja ravintolasalin välistä seinää purettiin osin. Lava on myöhemmin purettu.
9. Lounaiskulmaan on lisätty baari.

Muutoskaavioiden pohjana on käytetty vuoden 1943 mittauspiirustussarjaa, joka on viimeisin koko rakennusta esittävä pohjapiirustussarja. Rakennuksesta ei ole ollut saatavilla nykytilaa vastaavaa piirustussarjaa.

2. KERROS

1. Komerot lisättiin ennen vuotta 1943, oletettavasti 1930-luvulla.
2. Vanhan savupiipun molemmille puolille lisättiin uudet kaakeliuunit tiedetysti jo 1908.
3. Hallin kaakkoiskulmaan rakennettiin uusi kabinetti oletettavasti 1930-luvulla.
4. Kabinetit on yhdistetty yhdeksi kabinettilaksi tuntemattomana ajankohtana. Tilasta on lisätty parvekkeelle kaksi ovea. Eteläisestä kabinetista on suljettu aiempi kulku halliin.

- Muutokset ennen vuotta 1943
- 1950-luvun muutokset
- 1950-luvun jälkeen tehdyt muutokset tai muutokset, joiden ajoitus ei tiedossa

Muutoskaavioiden pohjana on käytetty vuoden 1943 mittauspiirustussarjaa, joka on viimeisin koko rakennusta esittävä pohjapiirustussarja. Rakennuksesta ei ole ollut saatavilla nykytilaa vastaavaa piirustussarjaa.

Pesutupa ja muut piharakennukset

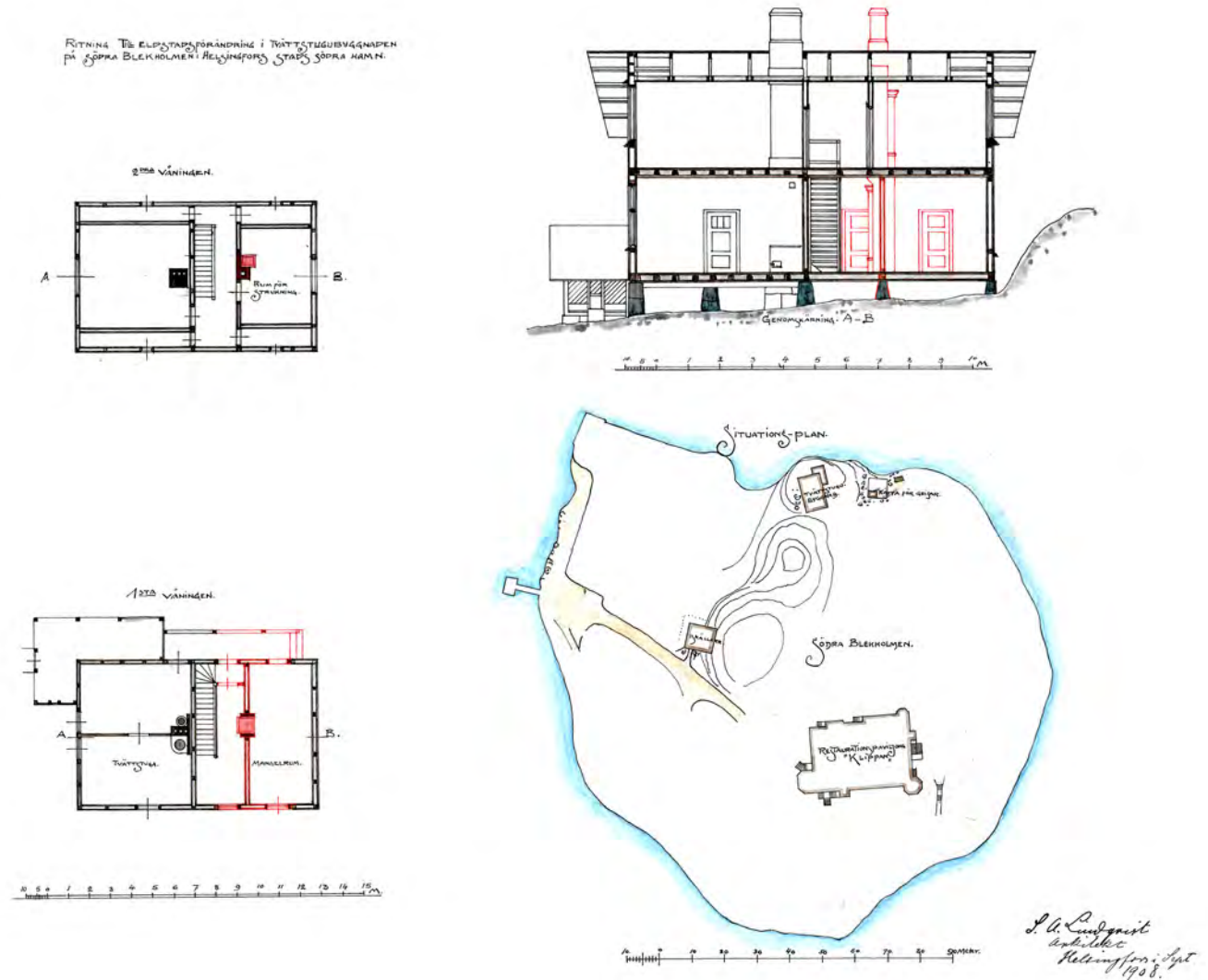
Pesutuparakennukseen tehtiin väliseinä- ja käyttötarkoituksen muutos vuonna 1908. Muutoksen yhteydessä rakennuksen kylmä etelän puoleinen liiteriosa muutettiin lämmitetyksi sisätilaksi lisäämällä sinne kaakeliuuni. Tila myös jaettiin kahtia keskeltä. Tila osoitettiin piirustuksissa mankelihuoneeksi ja vintin osalta silityshuoneeksi. Muutokset suunnitteli Selim A. Lindqvist ja muutospiirustuksia säilytetään Helsingin kaupunginarkistossa.

Myöhemmässä muutosvaiheessa pesutuvan pohjoisen osan alakerros on muutettu saunaksi. Tilaan on avattu uusi kulmaikkuna, ja sinne on rakennettu takka. Muutoksesta ei ole löytynyt piirustusmateriaalia. Pesutuvan kulmassa alun perin sijainnut kanala on myös purettu tuntemattomassa vaiheessa. Alkuperäinen, päätyjen räystäältäään viistetty katto on uusittu tunte-mattomassa vaiheessa. Uuden katon päädyt ovat suorat.

Pesutuvan vierellä sijainnut alkuperäinen sikala on purettu ilmakuivista päätellen ennen 1940-lukua.

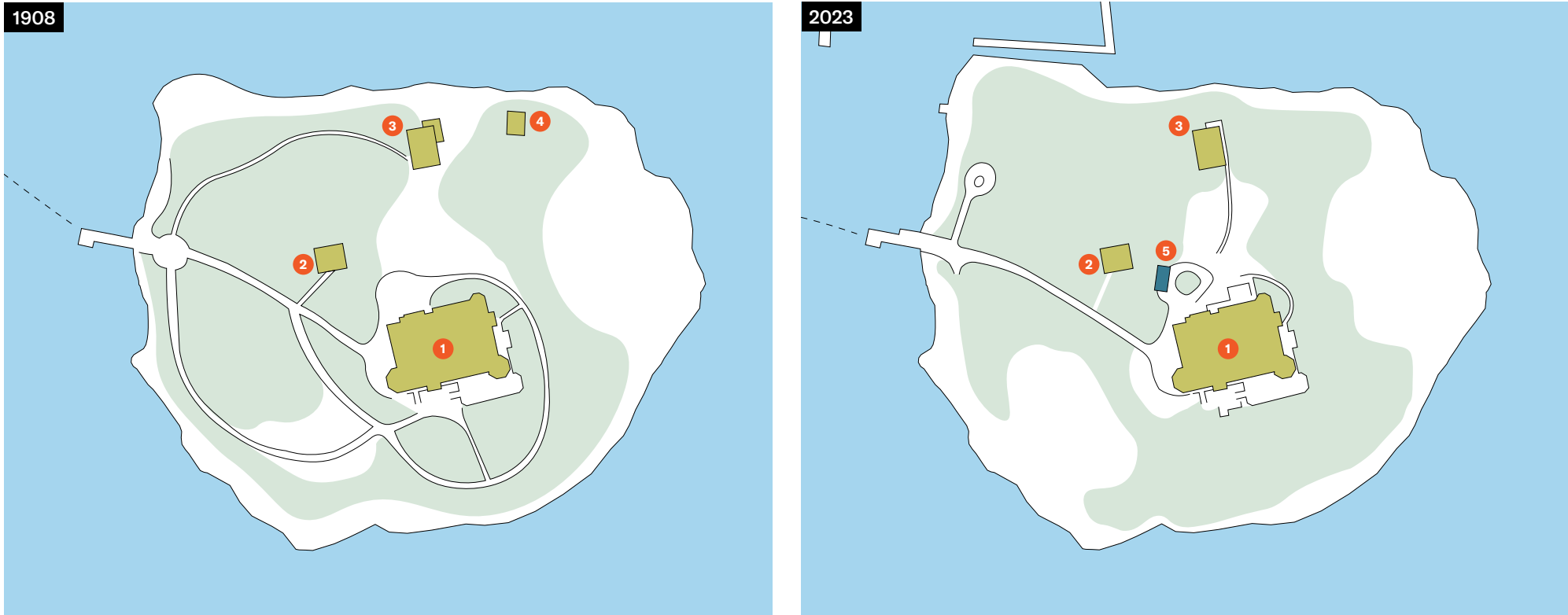
Alkuperäinen jääkellari on edelleen paikallaan ravintolalle vievän tien varressa. Jääkellari on säilynyt lähellä alkuperäis-asuaan, ja se toimii nykyisin varastona.

Ravintolan luoteiskulmalle huoltopihan yhteyteen on vuonna 2011 rakennettu uusi jäte- ja kaasuvarasto.

↑ Selim A. Lindqvistin allekirjoittama pesutuvan muutospiirustus vuodelta 1908. Asemapiirustuksessa on esitetty myös myöhemmin purettu sikala sekä paikallaan säilynyt jääkellari. HKA.

Muutokset saaren rakennuskannassa

RAKENNUKSET

- ① Ravintola 1901
- ② Jääkellari 1908
- ③ Pesutupa (nykyinen saunarakennus) ja kanala 1908, kanala purettu ennen 1930-lukua
- ④ Sikala 1908, purettu ennen 1940-lukua
- ⑤ Jätekatos 2011

Ravintolan 1908 rakennetuista apurakennuksista saaren koillis-kulmassa sijainnut sikala on purettu ilmakuista päätellen ennen 1940-lukua. Pesutuvan kulmassa sijainnut kanala on purettu jo aiemmin, ennen 1930-lukua. Sikalan purkamisen jälkeen voidaan ilmakuista havaita paikalla sijainneen myöhempi lisärakennus, joka on purettu ennen 1990-lukua. Paikalla on yhä kivijalan jäänteitä. Ravintolan luoteiskulmalle on rakennettu uusi jätekatos 2010-luvun alussa.

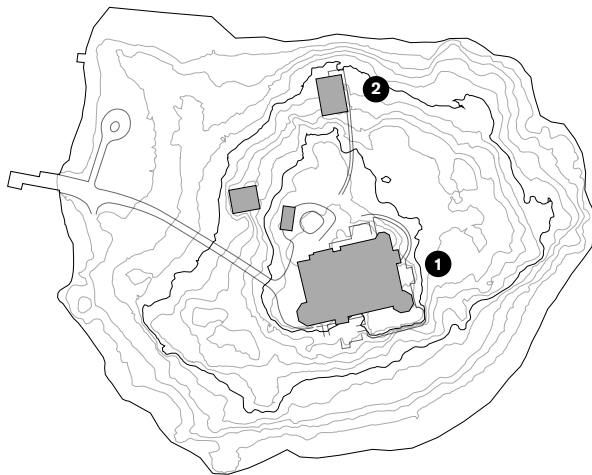
Saaren länsipuolta rannan läheisyydessä kiertävät polut ovat poistuneet käytöstä ja kasvaneet pääosin umpeen. Pesutuvalla on tehty uusi pitkospuureitti ravintolan pohjoispuolelta. Myös ravintolarakennusta idän ja etelän puolella kiertänyt polku on hävinnyt.

Saaren luoteiskulman läheisyyteen on tehty uusia laiturirakennuksia, jotka kuuluvat Valkosaaren venesatamaan. Paikalla oli laiturirakennelma jo ennen ravintolaa saaren ollessa telakkakäytössä, sen jäännöksiä on edelleen näkyvillä rannassa.

5. Nykytila

5.1 Sisätilat

Ravintolarakennuksessa ja saunarakennuksessa tehtiin nykytilainventointi syyskuussa 2023. Kenttätöön yhteydessä tehdyt huomiot rakennusten nykytilasta ja säilyneisyydestä on kirjattu tähän lukuun tilakokonaisuuskohtaisesti sekä katselmoinnissa otettujen inventointivalokuvien yhteydessä kuvateksteihin. Valokuvat on numeroitu ja valokuvauspaikat on merkitty kaavioihin. Kaavioissa käytetyt ravintolan pohjapiirustukset ovat vuodelta 1943, ja ne eivät vastaa täysin rakennuksen nykytilaa. Rakennuksen nykytilaa vastaavia pohjapiirustuksia ei ole ollut saatavilla tätä selvitystä tehtäessä.

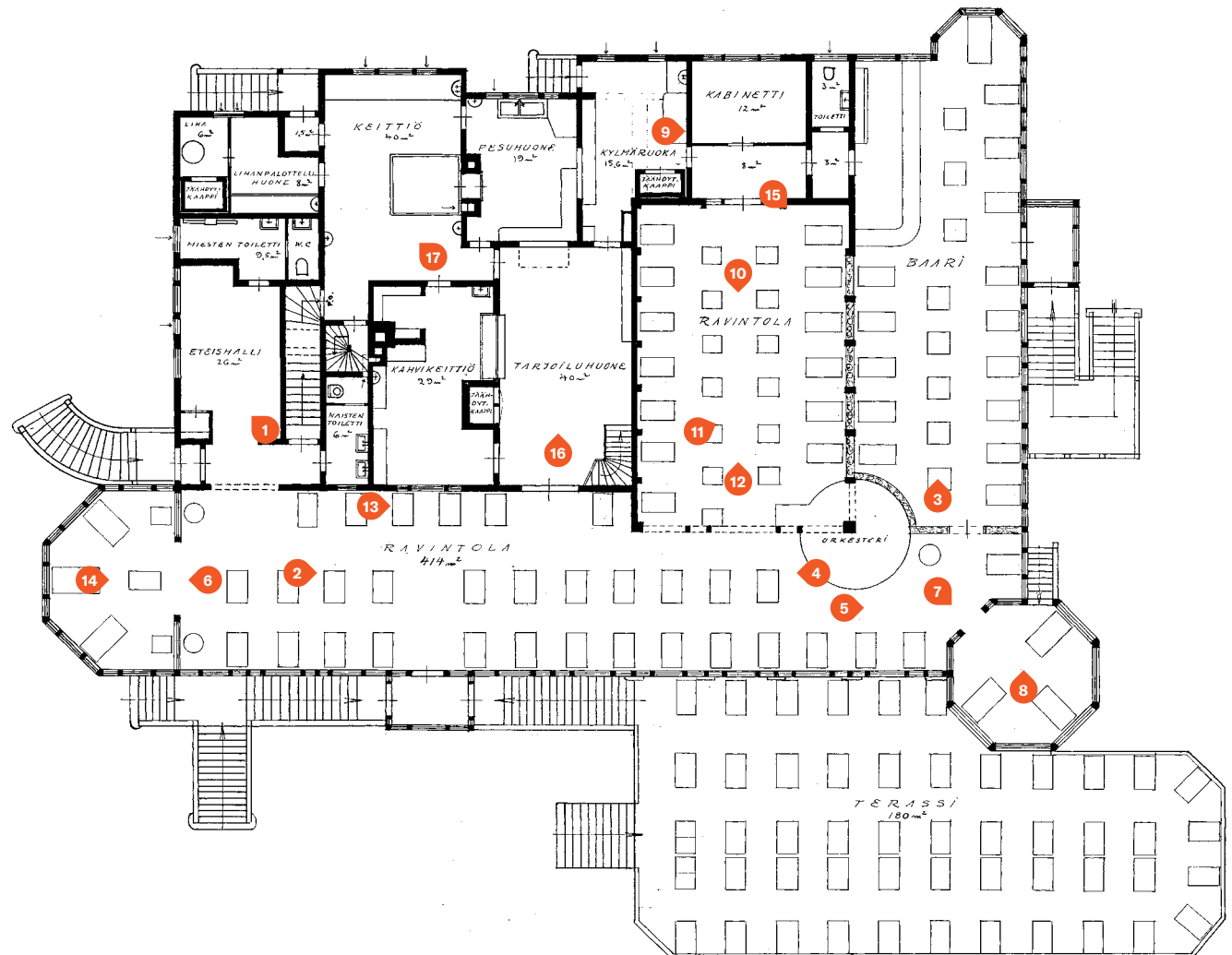

1 Ravintolarakennus

2 Saunarakennus (entinen pesutupa)

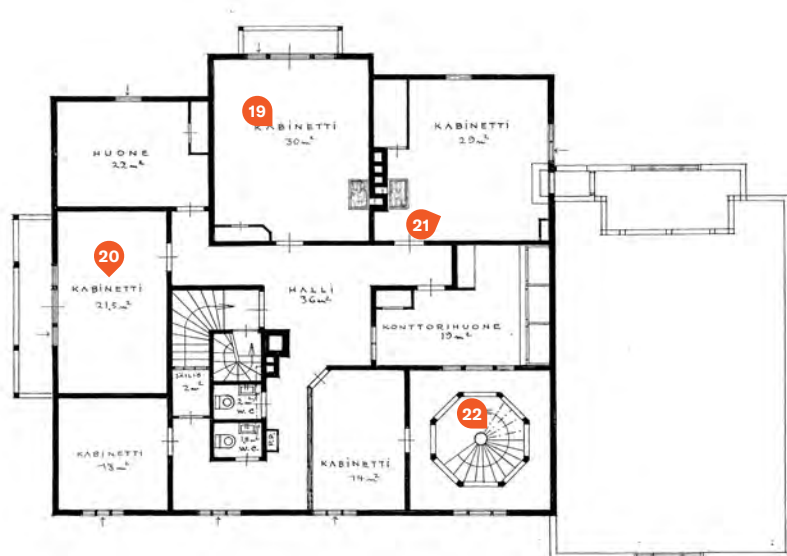
RAVINTOLA

1. KERROS

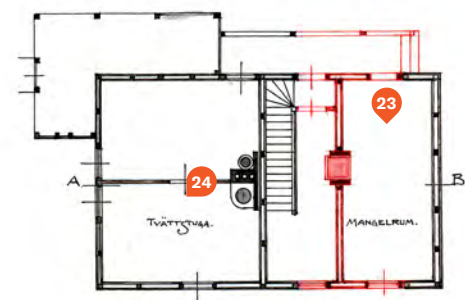
RAVINTOLA

2. KERROS

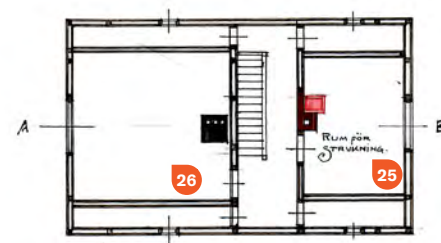

SAUNARAKENNUS

1. KERROS

2. KERROS

Ravintolasali ja tanssisali

TILAHAHMO

Ravintolasali on suuri yhtenäinen tila, joka kiertyy ravintolan kulman ympäri. Eteishalli yhdistyy avoimesti ravintolasaliin. Salin kulmissa on kahdeksankulmaisia erkkerimäisiä näköalahuoneita. Tanssisalin seinät on avattu ravintolasaliin päin ja se yhdistyy samaan tilasarjaan. Tanssisali on muista tiloista poiketen kahden kerroksen korkuinen ja valaistu yläikkunoin.

LATTIA JA JALKALISTA

Lattia on verhottu uudella neliöruuduista koostetulla kangasmatolla. Jalkalista on profiloitu ja valkoiseksi maalattu puulista.

Tanssisalin lattia on kalanruotoparketti, joka on oletettavasti myöhemmästä muutosvaiheesta.

SEINÄT

Seinäpinta on helmipontillista valkoiseksi maalattua lautaa. Seinäpintaa rytmittävät vaalean harmaaksi maalatut pystylisät. Keittiön puoleinen seinä on verhottu uudella vaakalaudalla, joka on maalattu valkoiseksi. Lauta poikkeaa vanhemmasta helmiponttilaudasta muodoltaan. Seinäpinnan alaosa on listalla erotettu pystylaudoitettu kenttä.

Tanssisalin seinäpintoja on verhottu valkoiseksi maalatuin pahvein.

KATTO JA KATTOLISTA

Katto on viisto ja nousee ravintolan keskiosaa päin. Katto on verhottu helmipontillisella valkoiseksi maalatulla laudalla. Kattoa tukevat teräksiset vetotankorakenteet. Kupolien kohtia on korostettu kattosyvennyksin, joissa on runsaita listakoristeluja ja eläinpääaiheisia veistoksia. Veistoskoristeita on myös muualla katossa. Koristeet ovat oletettavasti alkuperäisiä. Sisäseinän puolella kattoa tukevat norjalaishenkiset kattotuolit, joissa on lohikäärmeiden päät.

Tanssisalin katto on yksi rakennuksen arkkitehtonisista kohokohdista. Kattorakenne on korostettu vaaleaksi maalatuissa sisätiloissa maalaamattomalla ja tervatulla pinnallaan. Katto on muodoltaan tynnyriholvimainen ja sitä tukevat koristeellisesti veistetyt kattotuolit. Kattoa on koristeltu hennoin, luontoaiheisin koristemaalauksin.

IKKUNAT

Ikkunat ovat yksilasiset puuikkunat. Ikkunoiden puitteet ovat profiloituneet ja valkoiseksi maalatut. Ikkunat aukeavat ulospäin. Ikkunat ovat kauttaaltaan myöhemmässä vaiheessa uusitut, tiedetysti 2000-luvun puolella. Puitejako vastaa alkuperäistä. Ikkunoiden vuorilaudat ovat yksinkertaiset, profiloimattomat ja valkoiseksi maalatut. Vuorilaudoitusta on oletettavasti myöhemmin uusittu.

OVET

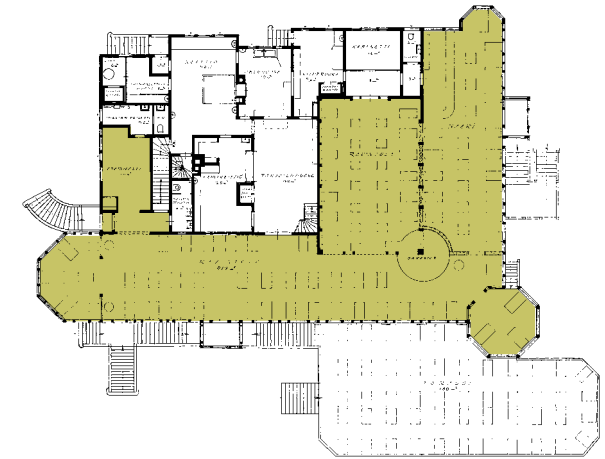
Pääsisäänkäynnin ovi on myöhempi, tyyliltään klassistinen puinen peiliovi ylälaseilla ja vasikalla. Ovi on maalattu valkoiseksi. Terrassin ovet ovat samaa tyyppiä kuin pääovi. Ravintolan ovet muistuttavat osittain ajoittamatonta ovipiirustusta, joka löytyy Helsingin kaupunginarkistosta.

KIINTOKALUSTUS

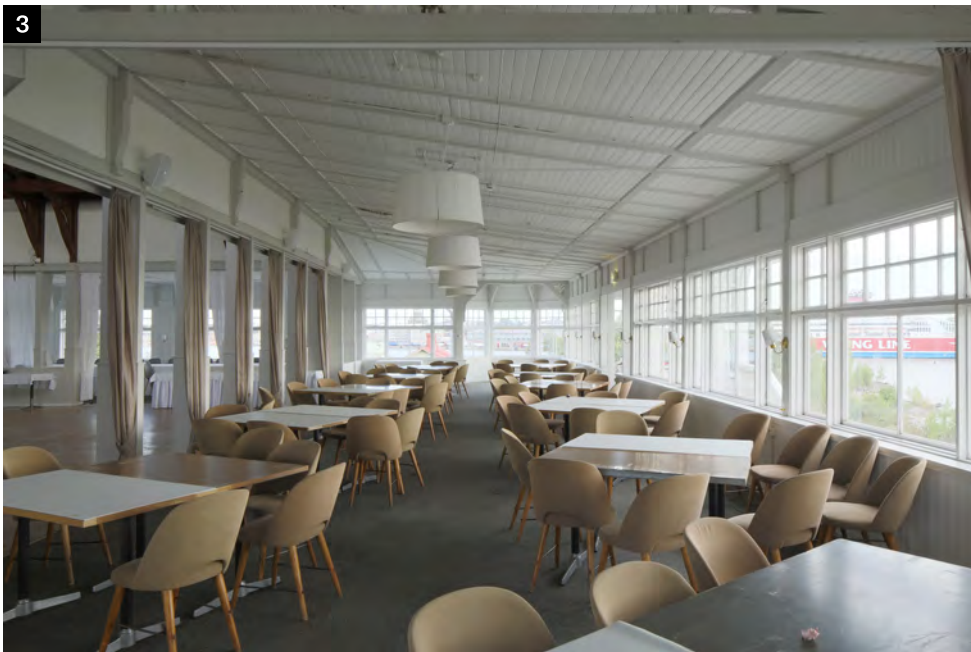
Ravintolakalustus on uutta, oletettavasti 2000-luvulta.

SÄILYNEISYYS

Tilahahmot ovat säilyneet lähellä alkuperäistä, tanssisalin ja ravintolasalin välistä on purettu seinää ja esimerkiksi tanssisalin pohjoispuolinen kabinetti on laajennettu ja avattu osaksi ravintolasalia ja tanssisalia. Suurin osa pinnoista on uusittu, mutta alkuperäistä arkkitehtuuria mukaillen. Veistosyksityiskohdat ovat alkuperäisiä. Tanssisalin kattorakenne on oletettavasti alkuperäinen.

↑ Inventoitujen tilojen sijainnit.

↖ Kellarikerroksen wc ja tilaan johtava porras ravintolan eteishallissa on rakennettu 1950-luvulla. Pääsisäänkäynti on valokuvassa vasemmalla näkyvän seinämän takana. Tilan katossa näkyy edelleen vanhan seinän paikka listan muodossa.

↑ Ravintolasalin sisäpinnat ovat lähes kauttaaltaan valkoiseksi maalatut. Listoja on korostettu hienovärisesti tummemmalla harmaalla sävyllä. Värikyksen alkuperäisyydestä ei ole löytynyt tietoa. Ravintolan vanha lautalattia on peitetty uudella kololattiamatolla, jonka alla on vanerilevytyks.

← Ravintolasaliin yhdistyy pylväikön välityksellä kaksikerroksinen tanssisali, joka oli alun perin erotettu umpiseinän omaksi tilakseen.

↖ Etelä- ja itäjulkisivujen eteen levittyvä laaja ravintolasali on rakennuksen toiminnallinen päätila. Koko salia kiertää täysin yhtenäinen ikkunanauha ja tila on ilmeeltään valoisa ja avara.

↑ Ravintolasalin kulmissa on paviljonkimaisia kahdeksankulmaisia tornihuoneita, joista avautuu näkymiä eri suuntiin merelle.

← Ravintolasalin länsipäättyyn sijoittuvaan tornierkeeriin on rakennettu uusi kiinteä baaritiski. Tilasta avautuu näköala Kaivopuiston suuntaan.

↖ Kulmatiloja erottavat pääsalista koristeelliset, haarukkamaiset puupilarit sekä pystyrima-aihetta toistavat yläpaneloinnit.

↑ Kulmatiloja on korostettu myös näyttävän koristeellisin kattorakentein. Ulkopuolelta huoneen kattoa korostaa tornin huippu.

← Tanssisalin pohjoispäättyyn sijoittuvaa kabinettitilaa on laajennettu merkittävästi ja sen seiniä on avattu ympäröiviin tiloihin. Kabinetti liittyy nyt suoraan ravintolasaliin.

↑ Tanssisalin eteläpäätyä aukottaa suuri ikkuna. Salin kaakkoiskulmassa (kuvassa vasemmalla puolella) näkyy yhä jälkiä vanhasta orkesterikorokkeesta, sillä sen alta on purettu kaksi pilaria, joiden kapiteelit näkyvät yhä yläpuolisen seinäpinnan alaosassa.

↑ Salin kattorakenteeseen on kolme kaari-ikkunaa idän puolelle. Ikkunoiden ympyräkaarimuoto ei toistu missään muualla rakennuksessa. Tanssisalissa on ravintolasalin mattopinnasta poiketen kalanruotoparketti.

↑ Tanssisalin pohjoispäädyssä on parvi, johon pääsee kulkemaan toisen kerroksen kabinettihuoneen välityksellä.

13

14

15

↖ Ravintolasalin kattotuolien koristelu muistuttaa julkisivun päädyistä pystysuuntaisine rimoineen ja lohikäärmeiden päineen.

↑ Eläinpääaiheet toistuvat myös lounaiskulman tornierkkerin kupolimaaisessa alakatossa.

← Tanssisalin katto on koko rakennuksen näyttävin ja yksi ravintolan arkkitehtonisista kohokohdista. Kattorakenne korostuu vaaleaksi maalatussa sisätilassa myös paljailla tervatuilla puupinnoillaan. Katon kaa-revaan lautapintaan on maalattu hentoja kasviaiheisiä koristemaalauksia.

Keittiö ja kellari

TILAHAHMO

Keittiö on useamman toisiinsa yhdistetyn huoneen tilasarja. Rakennuksen keskellä sijaitseva vanha tarjoiluhuone erottuu tilahahmoltaan yhä, vaikka sen seinät on osin purettu. Eteistilan wc-tiloja on laajennettu keittiöön päin ja pohjoissivulla kabinettilaa on laajennettu vanhan keittiön alueelle.

LATTIA JA JALKALISTA

Lattia on verhottu uudemmalla harmaalla muovipinnoitteella, joka on nostettu seinän alaosan peitteeksi.

SEINÄT

Seinät on pääosin verhottu eri ikäisillä vaakalaudoilla, jotka on maalattu valkoiseksi. Tarjoiluhuoneessa on säilynyt vanhoja koristeellisia listoja ja yksityiskohtia, jotka on maalattu turkoosiksi. Samaa sävyä on havaintojen perusteella käytetty paikoin myös ravintolasalin puolella.

KATTO JA KATTOLISTA

Tarjoiluhuoneen katto on kasetoitu koristeellisesti. Listat on maalattu turkoosiksi. Muissa osissa on lähinnä valkoiseksi maalattu helmiponttilautakatto. Pohjoisen puolella keittiössä on aaltopeltikatto.

IKKUNAT

Ikkunat ovat yksilasiset puuikkunat. Ikkunoiden puitteet ovat profiloidut ja valkoiseksi maalatut. Ikkunat aukeavat ulospäin. Ikkunat ovat kauttaaltaan myöhemmässä vaiheessa uusitut, tiedetysti 2000-luvun puolella. Puitejako vastaa alkuperäistä.

OVET

Tarjoiluhuoneessa on vanhat, leveät heiluriovet. Keittiön uloskäynnillä on ravintolasalin ovia vastaava puinen peiliovi.

KIINTOKALUSTUS

Tiloissa on uusi keittiökalustus.

SÄILYNEISYYS

Keittiötiloja on muokattu ravintolan tiloista kaikkein eniten. Huoneita on yhdistetty toisiinsa ja tarjoiluhuone on otettu keittiökäyttöön. Huonejärjestystä on muutettu uutta laitteistoa mukailemaan.

KELLARI

Kellari on sokkeloinen ryhmä erilaisia teknisiä tiloja ja varasto-tiloja. Viinikellari ja miesten wc ovat erillisiä kellarin osia, joihin kuljetaan ainoastaan eteishallissa ja keittiössä sijaitsevien portaiden kautta. Kellarissa on pääosin maalattu betonilattia.

Seinät ovat tyypillisesti valkoiseksi maalattuja puhtaaksi-muurattuja tiiliseiniä. Joissain kohdin seiniä on verhottu muun muassa laudoin ja levytyksin.

Katto on useimmiten verhottu erilaisin levytyksin. Miesten wc:ssä on kappaholvikatto.

↑ Inventoitujen tilojen sijainnit.

↖ Ravintolan vanha tarjoiluhuone on alun perin ollut asiakastilaa, mistä kertoo muun muassa huoneen näyttävä kasettikatto. Tila on sittemmin yhdistetty kiinteästi keittiöön ja se on nykyisin vain henkilökunnan käytössä. Sininen väritys on ilmeisesti peruja aiemmasta väritysvaiheesta.

↑ Ravintolan keittiötiloissa talon pohjarakitus on muokattu eniten kehittyvää laitetekniikkaa ja muuttuvia työtapoja mukailleen. Tilat ovat arkkitehtonisesti toisarvoisia vanhaa tarjoiluhuonetta lukuun ottamatta.

← Ravintolan kellari on arkkitehtonisesti toisarvoista käyttötilaa. Tilojen pohjaratkaisu on muuttunut merkittävästi alkuperäisestä.

Toinen kerros

TILAHAHMO

Toisen kerroksen kabinettihuoneet on ryhmitelty kerroksen ulko-reunoille niitä yhdistävän eteisaulan ympärille. Kerrokseen johtaa kaksi vierekkäistä porrasta alakerrasta, joista toinen vie keittiöön ja toinen eteishalliin.

LATTIA JA JALKALISTA

Toisen kerroksen aulatilassa on oletettavasti alkuperäinen leveä-lautainen puulattia. Lattia on kulunut ja maalaamaton, mahdollisesti lakattu aiemmin. Kabinettihuoneissa on uudemman näköinen harmahtava maalaamaton laualattia. Uudemmassa kabinetissa on uusi harmaa muovimattolattia. Portaan eteishuoneessa on vanha kuvioitu muovimatto. Jalkalistat vaihtelevat, osittain huoneissa on matalammat profiloidut puulistat ja osittain korkeat profiloidut puulistat. Paikoin on käytetty myös yksinkertaista profiloimatonta listaa. Jalkalistat on maalattu tummaksi.

SEINÄT

Seinäpinnat ovat pääosin valkoiseksi maalatuin helmiponttilaudoin verhottuja. Laudat ovat pääosin vaakauuntaisia, mutta joissain tiloissa myös pystysuuntaisia.

KATTO JA KATTOLISTA

Katto on verhottu pääosin vaaleaksi maalatuin helmiponttilaudoin. Kattolista on useimmiten profiloitu valkoiseksi maalattu puulista.

IKKUNAT

Ikkunat ovat yksilasiset puuikkunat. Ikkunoiden puitteet ovat profiloidut ja valkoiseksi maalatut. Ikkunat aukeavat ulospäin. Ikkunat ovat kauttaaltaan myöhemmässä vaiheessa uusitut, tiedetysti 2000-luvun puolella. Puitejako vastaa pääosin alkuperäistä, paitsi länsijulkisivun parvekkeen kohdalla, jossa on uudet ovet.

↑ Toisen kerroksen kabinettihuoneisiin on lisätty kaksi samanlaista kaakeliuunia vuoden 1908 tienoilla. Uunit ovat säilyneet huoneissa nykypäivään asti. Huoneissa on maalaamattomat laualattiat, jotka vaikuttavat uudemmilta kuin käytävän luultavasti alkuperäinen laualattia.

OVET

Huoneissa on oletettavasti alkuperäiset massiivipuiset peiliovet. Ovet on maalattu vaaleiksi ja niissä on keskenään vaihtelevan tyyppisiä heloja. Ovien listat on paikoin poistettu. Säilyneet listat ovat vanhoja profiloituja puulistoja. Läntisen parvekkeen ovet on lisätty myöhemmin.

↖ Kerroksen länsipuolella kaksi pienempää kabinettia on yhdistetty, vanha seinän paikka näkyy yhä katossa. Huoneen ulkoseinän kaksi parvekkeen ovea on lisätty myöhemmässä vaiheessa, oletettavasti vasta 2000-luvun puolella.

↑ Toisen kerroksen huoneissa on vaihtelevia katto- ja ikkunamuotoja. Alakatot on pääosin verhottu ponttilaudalla.

← Näköalatornin näyttävät hirsirakenteet lukeutuvat talon arkkitehtonisiin kohokohtiin. Rakenteet ovat lähes kauttaaltaan alkuperäisiä. Tornissa oli alun perin näköalatasanne ja se oli mahdollisesti myös jollakin tapaa yleisökäytössä.

KIINTOKALUSTUS

Tiloissa on säilynyt kaksi vuonna 1908 lisättyä uusrenessanssityylistä kaakeliuunia. Useissa huoneissa on eri vaiheissa lisättyä kiinteitä kaapistoja ja komeroita.

SÄILYNEISYYS

Tilahahmot vastaavat pääosin 1943 mitattuja piirustuksia. Pinnat ovat pääosin uusittuja. Parvekkeiden ovia on uusittu ja siirrelty.

Saunarakennus (entinen pesutupa)

TILAHAHMO

Rakennus on sisätilaltaan jaettu kahteen osaan, joihin on omat sisäänkäyntinsä. Meren puolella on saunaosasto, joka on toteutettu vanhan pesutuvan tilalle myöhemmässä vaiheessa. Etelän puolella on nykyisin henkilökunnan sosiaalitiloina käytetyt, alun perin kylmät liiteritilat.

LATTIA JA JALKALISTA

Nykyisissä henkilökunnan tiloissa on oletettavasti vuoden 1908 muutosvaiheen lautalattia, joka on maalattu vaaleaksi. Jalkalista on tyypillisesti vanha profiloitu puulista, joka on maalattu vaaleaksi. Saunan puolella on uusi lautalattia ja märkätiloissa kaakelilattiat.

SEINÄT

Vanhan liiterin puolella suuri osa seinistä on verhottu uusin pahvein, jotka on maalattu valkoiseksi. Saunan pukuhuoneen seinät on verhottu uudella hirsiseinää jäljittelevällä paneelilla. Märkätiloissa on käytetty kaakelia.

KATTO JA KATTOLISTA

Liiterin puolella on oletettavasti alkuperäistä helmipontillista lautakattoa, joka on maalattu valkoiseksi. Osa katoista on peitetty uusin levytyksin. Kattolista on profiloitu, valkoiseksi maalattu puulista. Saunan puolella on uudempi maalaamaton lautakatto.

IKKUNAT

Liiterin puolella on säilynyt alkuperäisiä yksilasisia puuikkunoita, jotka ovat huonossa kunnossa. Saunan puolelle on avattu uusi kiinteä kulmaikkuna myöhemmässä vaiheessa. Kaikki ikkunat ovat yksilasisia puuikkunoita.

OVET

Kuistin puoleiset kolme sisäänkäyntiovea ovat uusia lautapintaisia laakaovia, jotka on maalattu punaiseksi. Liiterin puolella on säilynyt useita oletettavasti alkuperäisiä tai vuoden 1908 muutosvaiheesta peräisin olevia valkoiseksi maalattuja peiliovia.

KIINTOKALUSTUS

Liiterin puolella on säilynyt 1900-luvun alun kaakeliuuni toisessa kerroksessa. Saunan puolella on uusi takka.

SÄILYNEISYYS

Vanha pesutupa on muutettu saunaksi. Kulmaan on avattu uudet näköalaikkunat. Toinen puoli talosta on alkuperäisemmässä kunnossa. Pintoja on verhottu uusiksi.

23

↑ Entiseen pesutupaan on sijoitettu ravintolahenkilökunnan sosiaalitiloja. Huoneen seinät on levytetty myöhemmässä vaiheessa valkoiseksi maala-
tuin kovalevyin. Lautalattia on mahdollisesti alkuperäinen.

↖ Uuden saunatilan pukuhuone on verhottu hirsipintaa jäljittelevin paneloinnein. Huoneesta avautuu uuden kulmaikkunan kautta näkymä pohjoiseen Val-kosaaren suuntaan.

↑ Toisen kerroksen huoneessa on säilynyt samanlainen, oletettavasti vuonna 1908 lisätty kaakeliuuni, jollaisia on kaksi kappaletta ravintolan toisessa kerroksessa.

← Rakennuksen toisessa kerroksessa on myös yksitäinen majoitushuone. Huoneen seinät on levytetty myöhemmässä vaiheessa.

5.2 Julkisivut ja piha

SOKKELI

Rakennuksessa on alkuperäinen luonnonkivisokkeli. Alun perin osittain avoimen sokkelin pilariston väliset aukot on myöhemmin täytetty lautaseinämin. Terrassin kohdalla sokkelissa on lisäksi puisia tukirakenteita. Terrassien sokkelit ovat puurakenteisia ja säleiköllä peitettyjä.

SEINÄPINTA

Ravintolan julkisivupinta on verhottu oletettavasi myöhemmässä vaiheessa uusitulla pystylaudalla. Laudoitus on maalattu vaaleaksi ja sitä on jaettu kenttiin listoilla. Listat ovat yksinkertaisia ja profiloimattomia.

IKKUNAT

Ikkunajako perustuu pitkälti samaan toistuvaan ikkunatyypin, jossa on leveä, kahtia jaettu keskiruutu sekä saman kokoiset kapeat ruudut sen molemmin puolin. Ikkunakenttä on jaettu kahtia vaakasuunnassa ikkunan yläosasta. Yläikkunat on jaettu pieniin ruutuihin. Ikkunoissa on puiset puitteet jotka on maalattu valkoiseksi. Ikkunat on kauttaaltaan uusittu. Eri tyyppisiä ikkunoita löytyy mm tanttialin yläosasta, jossa on kolme pohjoiseen suunnattua kaari-ikkunaa.

OVET

Sama ovityyppi toistuu eri sisäänkäynneissä. Oletettavasi myöhemmässä vaiheessa muutettu ylälasillinen peiliovi. Ovet on maalattu valkoiseksi.

KATTO

Saumattu peltikatto on maalattu punaiseksi. Kattomuodot ovat vaihtelevia.

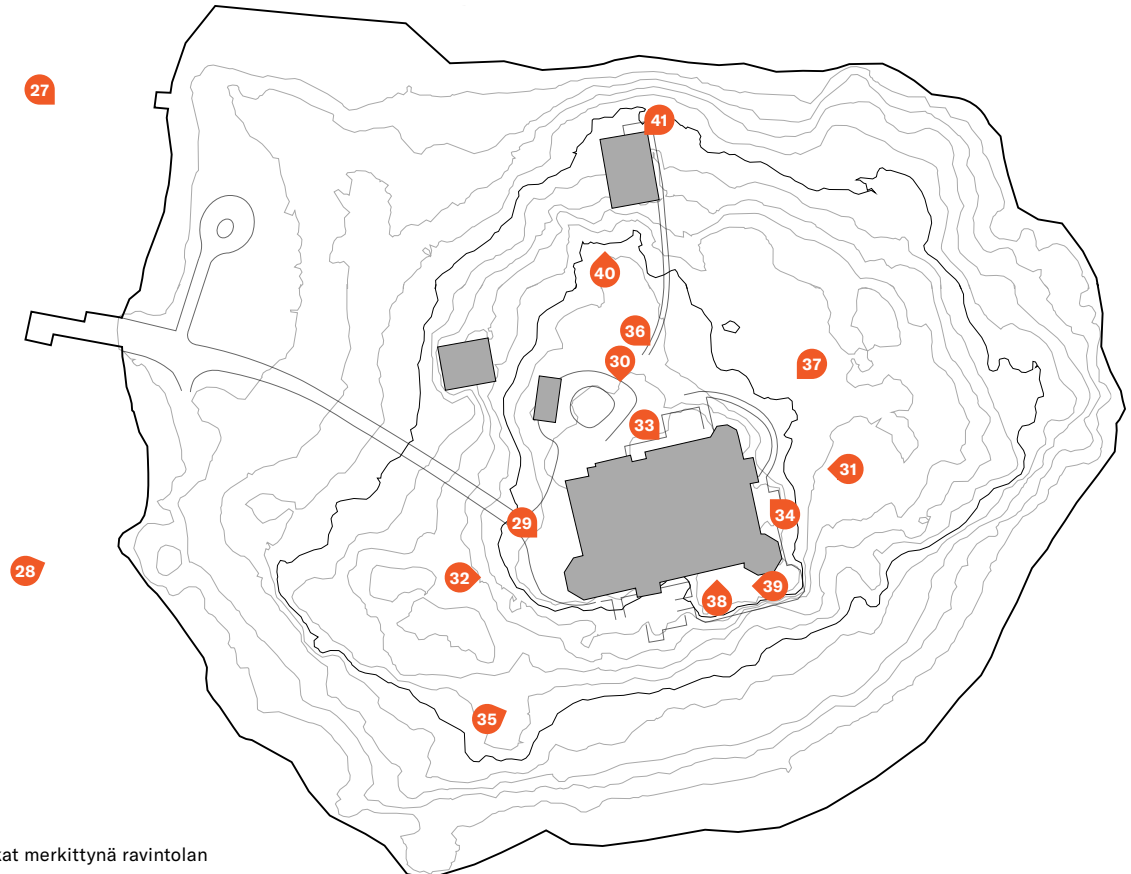
MUUTA

Julkisivupintaa on muun muassa harjakattojen päädyissä elävöitetty kehikkomaisiin puurimakoristein sekä koristeellisin kattotuolein.

PIHA-ALUE

Ravintolan länsipuolella on asfaltoitu sisäänkäyntipiha. Pihalta johtaa asfaltoitu polku suoraan laiturille saaren länsirantaan.

Ravintolan pohjoispuolella on toinen asfaltoitu piha, jota käytetään keittiön tavaraliikenteen tarpeisiin. Pihalla on myös uusi, 2000-luvulla lisätty jätekatos. Pihalta lähtee pohjoiseen vievä polku vanhalle pesutuvale. Pohjoispihan puolella on pieni terassi. Ravintolan eteläpuolella on suuri terassi, joka sijoittuu alarinteen rakennuksen kellaritason korkeudelle. Itäjulkisivun puolella on pieni terassi, joka yhdistyy etelän puoleiseen terassiin.

↑ Valokuvauspaikat merkittynä ravintolan pihapiiriin.

27

28

↑ Luodon saari Kaivopuiston suunnasta nähtynä. Kuvassa vasemmalla erottuu laituri, johon ravintolan asiakkaat saapuvat lautalla.

29

↑ Ravintolan pääsisäänkäynti sijoittuu länsijulkisivulle kahdeksankulmaisen tornin juureen. Sisäänkäynnille johtava porras on muutettu tunte mattomassa vaiheessa, alkuperäinen porras oli kapeampi ja muodoltaan kaareva. Myös sisäänkäyntiövi on oletettavasti peräisin myöhemmästä muutosvaiheesta.

30

← Pohjoisen puoleisessa julkisivussa korostuvat tanssialin korkea harjakatto puukoristeineen sekä sen oikealla puolella sijaitseva matalampi poikkipääty. Ravintolasali levittyy vasemmalle puolelle jalustamaisena massana.

↙ Ravintolan itäjulkisivussa itse ravintolasali näkyy koko mitassaan lasipintaisena jalustana juhlasalin näyttävälle harjakatolle lohikäärmeveistoksinen. Katon kolme ikkunakomeroa ovat valeikkunoita eivätkä avaudu tanssialiin.

↓ Länsijulkisivu on ravintolan julkisivuista se, jota lautalla saareen saapunut vierailija lähestyy ensimmäisenä. Julkisivu antaa vaikutelman puuhuvilasta, johon liittyy oikealla puolella paviljonkimaisia osia tornihuippuineen. Toisen kerroksen parvekkeen kaksi ovea ovat myöhemmin lisättyjä.

31

32

↑ Itäjulkisivun eteen on lisätty pieni puuterassi 2010-luvun alkupuolella. Terassi yhdistyy portain ravintolan vanhoihin sisäänkäynteihin.

↑ Ravintolaa reunustavat joka puolelta monimuotoiset porras- ja terassirakenteet, jotka ovat leimallinen osa rakennuksen arkkitehtuuria ja ankuroivat sen jyrkkään kalliomaisemaan.

35

↑ Lounaasta päin katsottuna ravintolan ulkohahmossa korostuvat erityisesti tornit sekä harjakattojen koristeelliset päädyt. Tämä puoli rakennuksesta suuntautuu kaupunkiin päin, ja rakennus onkin tästä kulmasta katsottuna edustavimmillaan.

36

↑ Poikkipäätyjen puukoristelua on yksinkertaistettu vuoden 1899 alkuperäispiirustuksiin verrattaessa. Piirustuksista on vanhoista valokuvista päätellen poikettu jo rakennusvaiheessa, eikä kyseessä ole myöhempi muutos.

37

Ravintola koillisesta päin katsottuna. Monimuotoisten, limittyvien kattomuotojensa ja polveilevan massoitellunsa vuoksi rakennuksen ulkoinen ilme ja luonne vaihtelevat merkittävästi katselukulmasta riippuen.

38

Sokkelipilarit on yhdistetty hirsirakentein. Avosokkelin pilarien rajaamat aukot on myöhemmin peitetty laudoituksin. Taakse jäävää tilaa käytetään varastona.

39

Ravintolan suuri etelän ja idän suuntaan aukeava terassi sijoittuu kallion alarinteeseen, hieman ravintolakerrosta alemmas. Näin ollen se ei häiritse ravintolasalin ikkunoista avautuvia näkymiä.

40

42

↑ Vanha pesutupa on myöhemmin muutettu ravintolahenkilökunnan sosiaalityloiksi sekä saunaksi. Pieni hirsitalo sijoittuu saaren pohjoisrannalle kalliorinteeseen.

← Ravintolan länsipuolella sijaitseva jääkellari rakennettiin samaan aikaan pesutuvan kanssa. Korkealle luonnonkivisokkelille rakennettu kellari on säilynyt lähellä alkuperäistä asuaan.

41

↑ Saunatilojen rakentamisen yhteydessä pesutuvan kulmaan on lisätty uusi kiinteä kulmaikuna. Muutoksesta ei ole säilynyt rakennuslupa-aineistoa eikä sen ajoitus ole varma.

6. Yhteenvedo

HISTORIA

Ravintola Klippan avattiin ensimmäistä kertaa 1899, jonka jälkeen se paloi ja uudelleenrakennettiin kahta vuotta myöhemmin vuonna 1901. Kesäkäyttöön tehty ravintola saavutti suuren suosion ja oli aikansa huippuravintoloita Helsingissä. Ravintola on siitä lähtien, kolmea käyttökatkosta lukuun ottamatta, toiminut alkuperäisessä käytössään Luodon saarella Helsingin edustalla. Ravintolalla oli aikanaan merkittävä rooli Helsingin seurapiirielämän näyttämönä. Ravintolan kulttuurihistoriallisesta merkityksestä kertoo se, että alun perin Eteläisenä Valkosaarena tunnettu saari on sittemmin virallisesti nimetty Luodoksi (Klippan) oletettavasti ravintolan mukaan.

Ravintolarakennuksen on suunnitellut uusrenessanssi- ja jugendajan arkkitehti Selim A. Lindqvist. Ensimmäiset piirustukset on laadittu Arkkitehtuuritoimisto Grahns, Hedman & Wasastjernan nimissä, ja tulipalon jälkeen uudelleen rakennettun ravintolan piirustukset Lindqvist laati omalla nimellään. Rakennukseen tehtiin joitakin muutoksia alkuperäiseen verrattuna, joista huomattavimmat lienevät olleet uusi ulkoterassi sekä kaakeliuunien vaihtaminen uudenaikaiseen höyrylämmitykseen. Rakennus sai lisäksi uuden pääsisäänkäynnin länsipäätyyn. Lindqvist suunnitteli myös pohjoisella rannalla sijaitsevan, alkujaan pesutupana toimineen nykyisen saunarakennuksen sekä tiilirakenteisen jääkellarin osaksi saaren maisemakokonaisuutta. Lindqvistin töiden joukossa puinen ravintolapaviljonki on tyypologialtaan ainutlaatuinen sekä jugendia, art nouveaut ja pohjoismaisia kansallisromanttisia piirteitä yhdistelevine julkisivuineen tyyllisesti harvinainen. Aiemmin telakkakäytössä olleen saaren maisemoinnin virkistyskäyttöön on asiakirjojen mukaan suunniteltu kaupunginpuutarhuri Svante Olsson, mutta suunnitelman toteutuneisuudesta ei ole varmuutta.

KAUPUNKIKUVA

Ravintola apurakennuksineen sijaitsee maisemallisesti poikkeuksellisen herkillä paikalla osana Helsingin merellistä siluettia ja Kauppatorin, Eteläsataman, Katajanokan ja Kaivopuiston maisemaa. Ravintolan sijainti saarella kallioisen kukkulan päällä tekee pittoreskista, tornien koristamasta rakennuksesta poikkeuksellisen näkyvän laajalle alueelle ja leimallisen osan Helsingin ydinkeskustan rantanäkymää. Rakennuksen pihapiiri on kallioisesta perusluonteestaan huolimatta vehreä ja puistomainen. Pihapiirissä on säilynyt nykyisin saunarakennuksena toimiva entinen pesutuparakennus ja ravintolan vanha, muurattu jääkellari laiturin ja ravintolan välisen polun varrella. Saarella on lisäksi joitakin pieniä, myöhempiä apurakennuksia. Kasvillisuus on lisääntynyt huomattavasti reilun sadan vuoden aikana. Päälaituri on ollut ravintolan rakentamisesta lähtien samalla paikalla, ja toisen, useassa vaiheessa saaren luoteisessa niemessä olleen laiturin paikalla on nykyään täyttömaata. Saarella on jälkiä aiemmista talousrakennuksista ja laitureista kivijalkojen jäänteiden muodossa. Valkosaaren, Luodon ja Ryssänsaaren muodostamasta kokonaisuudesta on samaan aikaan tämän selvityksen kanssa laadittu ympäristöhistoriallinen selvitys, joka käsittelee ympäristön ja maiseman muotoutumista ja ominaispiirteitä myös Luodon saaren osalta.

SÄILYNEISYYS

Ravintolarakennuksen ulkoasu on säilynyt lähes alkuperäisenä. Suurimpia muutoksia ovat rakennuksen jalustalle lisätyt uudet terassit, myöhemmässä vaiheessa umpinaiseksi pellitetty tornin näköalatasanne sekä pohjoisjulkisivulle tehdyt ikkunamuutokset. Myös läntiselle toisen kerroksen parvekkeelle on lisätty uudet ovet. Ravintolan hyvin säilynyt ulkoasu on yksi sen tärkeimpiä arkkitehtonisia arvoja rakennuksen maisemallisen merkityksen vuoksi.

Sisätilojen osalta ravintolan päätilat ovat säilyneet lähellä alkuperäistä asuaan. Suurimmat muutokset ovat tanssisalin yhdistäminen ravintolasaliin väliseiniä purkamalla sekä tanssisalin pohjoispuolen kabinetin avaaminen osaksi ravintolasalia. Lisäksi alun perin yleisötiloihin kuulunut tarjoiluhuone on myöhemmin yhdistetty keittiöön, eikä se ole enää asiakaskäytössä. Suurimmat muutokset on kuitenkin tehty ravintolan arkkitehtonisesti toisarvoisissa tiloissa, kuten keittiössä. Arkkitehtonisesti merkittävimmäksi kokonaisuudeksi sisätiloissa nousee ravintolasalin, eteishallin ja tanssisalin muodostama tilasarja.

Sisätilojen nykyisen, vaalean värimaailman alkuperäisyydestä ei ole säilynyt tietoa valokuvien tai suunnitelmien muodossa. Erillinen väritutkimus voisi antaa tietoa alkuperäisistä rakennuksen ulko- ja sisätiloissa käytetyistä väreistä. Rakennuksen pinnat on uusittu lähes kauttaaltaan. Rakennuksen muutosvaiheiden kartoitusta on vaikeuttanut se, että rakennuslupa-aineistoa ei ole ollut juurikaan käytettävissä selvitystä tehtäessä, eikä uudistusten tarkkoja toteutusvuosia ole pystytty määrittämään. Ajantasaista piirustussarjaa rakennuksesta ei myöskään ole laadittu.

Saaren pohjoisrannassa sijaitsevan, alun perin pesutupana olleen rakennuksen käyttötarkoitus on muuttunut, ja rakennuksessa on nykyään henkilökunnan sosiaalitylöitä, majoitushuone ja vuokrasauna. Käyttötarkoituksen muutoksen yhteydessä rakennukseen on avattu uusia näköalaikkunoita ja huonejärjestystä on muutettu. Julkisivumuutokset näkyvät lähinnä pohjoisesta Valkosaaren suunnalta, ja rakennuksen ulkohahmo on lähes alkuperäinen.

Ravintolan ja saunarakennuksen teknistä kuntoa on kartoitettu viimeksi vuonna 2009 ja katon kuntoa tutkittu vuonna 2021. Joitain korjauksia on tehty myös näiden tutkimusten jälkeen, mutta niistä ei ole olemassa kattavaa yhteenvedoa.

Lähteet

ARKISTOLÄHTEET

Helsingin karttapalvelu (HKP)

Vanhat ja nykytilaiset ilmakuvat ja kartat

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Vanhat rakennuspiirustukset ja pihasuunnitelmat, vanhat kartat, kaupunginhallituksen pöytäkirjat

Helsingin kaupunginmuseon valokuva-arkisto (HKM)

Vanhat valokuvat

Helsingin kaupungin rakennusvalvonnan arkisto (RakVV)

Rakennuslupa-aineisto

Helsingin karttapalvelu (HKP)

Vanhat- ja nykytilaiset kartat ja ilmakuvat, asemakaava- ja yleiskaava-aineisto.

Museoviraston kuva-arkisto (MV)

Vanhat valokuvat

Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS)

Vanhat valokuvat

KIRJAT JA ARTIKKELIT

Helsingin kaupungin rakennusvirasto, 2009. *Kuntoarvio, 2. päivitys. Ravintola Klippan*. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvirasto.

Helsingin kaupungin tilastotoimisto, 1938. *Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1936*. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto.

Helsingin kaupungin tilastotoimisto, 1940. *Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1939*. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto.

Helsingin kaupungin tilastotoimisto, 1941. *Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1939*. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto.

Hovi-Wasastjerna, P., 2019. *Arkkitehtina Suomessa: Arkkitehtuuritoimisto Grahns, Hedman ja Wasastjerna*. Espoo: Päivi Hovi-Wasastjerna.

Hirn, S., 2007. *Huvia ja herkuja: Helsingiläistä hotelli- ja ravintolaelämää ennen itsenäisyyden aikaa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Jalkanen, P., 1989. *Alaska Bombay ja Billy Boy: Jazzkulttuurin murros Helsingissä 1920-luvulla*. Helsinki: Suomen etnomusiologinen seura.

Järvenpää, E., Räihä, S. 2007. *Vanhinta Helsingiä. Kertomuksia Kluuvin ja Kruununhaan kortteleista*. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kauppinen, V., 1988. *Metalliverstaista sekä konepajoja Ruotsin ajan ja suuriruhtinaskunnan Helsingissä*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Krohn, A., 1975. *Klippan: Helsingin parveke merelle*. Helsinki: Painokulma oy.

Kovero, M., 1950. Teoksessa: 1950, *Helsingin kaupungin historia III:1*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.465-572.

Liebkind, D., 1975. Historiikki 1968-1975. Teoksessa: Krohn, A., 1975. *Klippan: Helsingin parveke merelle*. s. 14-15. Helsinki: Painokulma oy.

Malmberg, I., 2012. Töölön kylä : syrjäisen Helsinginniemen ensimmäiset asukkaat olivat töölöläisiä. *Helsingin Sanomat, Kuukausilite*. 2012 : 4, s.40-48

Mustonen, P., 1990. *Ravintolaelämää. Kulttuurikuvia, nostalgiasia, kulinarismia*. Painokaari Oy, Helsinki.

Mäntylä, I., Mäkelä-Alitalo, A., 1997. Sederholm, Johan (1722-1805): kauppias, laivanvarustaja, tehtailija, kauppaneuvos. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Raflaamo. *Kappeli Helsinki. Historia ja taide*. Saatavilla: <https://raflaamo.fi/fi/ravintola/helsinki/kappeli/sivu/historia-ja-taide> [noudettu 31.8.2023]

Ravintola Saaristo. *Ravintola Saaristo – Klippanilla jo vuodesta 1899*. Internetistä. Luettavissa osoitteessa: Haettu 16.8.2023

Salokorpi, A., 2001. *Selim A. Lindqvist, arkkitehti*. Helsinki: Kustantajat Sarmala Oy

Sillanpää, M., 2002. *Säännöstelty huvi: Suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Suolahti, E., 1950a. Vantaan Helsinki. Teoksessa: 1950, *Helsingin kaupungin historia I*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.109-274.

Suolahti, E., 1950b. Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. Teoksessa: 1950, *Helsingin kaupungin historia I*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.275-437.

Wiherheimo, O., Rein, G., 1951. Kunnalliselämä. Teoksessa: 1951, *Helsingin kaupungin historia III:2*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.253-353.

Åström, S., 1956. *Kaupunkiyhteiskunta murrosvaiheessa, Helsingin kaupungin historia 4:2*. Helsinki.

SANOMALEHDET

Aftonposten, 1898a. Södra Blekholmen. *Aftonposten*, 5.5.1898. s.3c.

Aftonposten, 1898b. Södra Blekholmen. *Aftonposten*, 25.6.1898. s.2c.

Helsingin Sanomat, 1930. Ravintola "Luoto". *Helsingin Sanomat*, 24.1. s.11a.

Helsingin Sanomat, 1938. Ravintola Luoto avataan tänään. *Helsingin Sanomat*, 31.5. s.9d.

Helsingin Sanomat, 2007. Muistot: Lydia Roiha. *Helsingin Sanomat*, 23.12.

Hufvudstadsbladet, 1898a. Södra Blekholmen. *Hufvudstadsbladet*, 27.5. s.5c.

Hufvudstadsbladet, 1898b. Södra Blekholmen. *Hufvudstadsbladet*, 3.8. s.4b.

Hufvudstadsbladet, 1900. Dödsfall. *Hufvudstadsbladet*, 22.3. s.4e.

Hufvudstadsbladet, 1901. Utvärldshuset Klippan. *Hufvudstadsbladet*, 23.5. s.5a.

Jokinen, R., 2009. Helsinki etsii vuokralaista Klippanin kesäravintolalle. *Helsingin Sanomat*, 30.8.

Nya Pressen, 1898. Södra Blekholmen. *Nya Pressen*, 3.8. s.3d.

Nya Pressen, 1899. "Klippan". *Nya Pressen*, 18.8. s.2e.

Päivälehti 1899a. Pikku uutisia. *Päivälehti*, 15.8. s.2g.

Päivälehti, 1899b. Pikku uutisia. *Päivälehti*, 18.8. s.2h.

Päivälehti 1900a. Kuolleita. *Päivälehti*, 22.3. s.2f.

Päivälehti, 1900b. "Klippan" palanut. *Päivälehti*, 24.3. s.2e.

Päivälehti, 1901a. Pikku uutisia. *Päivälehti*, 17.3. s.3d.

Päivälehti, 1901b. Pikku uutisia. *Päivälehti*, 26.5. s.3a.

Salonen, E., 2003. Palace Ravintolat isännäksi Klippaniin. *Helsingin Sanomat*, 9.1.

Uusi Suometar, 1899. Etelä-Blekholman ravintola "Klippan". *Uusi Suometar*, 17.8., s.1d.

Väliaho, T., 2021a. Ravintola Saaristo jatkaa Helsingin edustan historiallisella Klippanilla – A & S Ravintolat voitti tarjoukskilpailun. *Helsingin Sanomat*, 24.8.

Väliaho, T., 2021b. Arvo Ylppö survoi haarukan ravintoloitsija Wilhelm Noschisin kurkkuun ja pelasti tämän hengen – Vuosia myöhemmin varaton lääkäri sai yllättävän kiitoksen. *Helsingin Sanomat*, 10.9.

Tekijästä

Ark-byroo on arkkitehtitoimisto, jonka erikoisalaa ovat vanhojen kiinteistöjen peruskorjaushankkeet sekä niihin liittyvät selvitykset. Palvelumme kattavat kehittämishankkeissa rakennushistorialliset tutkimukset ja arkkitehti- ja sisustussuunnittelun. Suoritamme myös laserkeilausta ja fotogrammetrista mittausta. Lisäksi konsultoimme asiakkaitamme rakennussuojelun asiantuntijoina.

Tuomme hankkeisiin tutkittuun tietoon ja laajamittaiseen kokemukseen perustuvaa strategista ymmärrystä kohteiden nykytilasta, jonka pohjalta suunnittelemme uusia, kestäviä ratkaisuja.

Ark-byroo työskentelee asiantuntijana sekä pää- ja arkkitehtisuunnittelijana Suomen kulttuurihistoriallisesti merkittävien kiinteistöjen parissa. Asiakkaisiimme lukeutuu maamme suurimpia julkisia ja yksityisiä kiinteistöjen omistajia ja kehittäjiä.

Ark-byroo tutkii mennyttä ja suunnittelee tulevaa.

Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari

ARK—BYROO

Arkkitehtitoimisto Ark—byroo oy

Työpajankatu 10 A 49, 7. kerros
00580 Helsinki

info@arkbyroo.fi

www.arkbyroo.fi

+358 50 574 8710

Tilaaaja:

Helsingin kaupunki, Kaupunkiympäristö,
Rakennukset ja yleiset alueet, Tilat-palvelu

Tilaaajan edustaja:

Minna Mäkelä, myyntineuvottelija
Maarit Kontio, tiimipäällikkö

Työryhmä:

Mirjami Vihma, arkkitehti, projektin johtaja
Sanni Ruikka, arkkitehti, tutkija
Matleena Muhonen, maisema-arkkitehti, tutkija
Olli Nieminen, arkkitehti, avustava tutkija

Nimeke: Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari.
Ympäristöhistoriallinen selvitys.

Julkaisija: Ark—byroo oy

Julkaisupaikka: Helsinki

Julkaisuajankohta: 10.11.2023

1. painos

Avustajat:

Juuso Heikinheimo, drone-kuvaus

ISBN:

978-952-7520-71-0 (pdf)

978-952-7520-72-7 (nide)

Etukannen kuva: Selvitysalueen saaret kuvattuna ilmasta käsin kohti koillista.

Painopaikka: Helsinki

Sisällys

1. JOHDANTO	5
1.1 Kohde	5
1.2 Tehtävä	6
1.3 Perustiedot	7
2. VALKOSAARI, LUOTO JA RYSSÄNSAARI OSANA HELSINKIÄ	9
2.1 Saaret osana Helsinkiä 1500-luvulta 1740-luvulle	9
2.2 Alueen muutokset 1740-luvulta 1810-luvulle	10
2.3 Alueen muutokset 1810-luvulta vuosisadan loppuun	12
2.4 Alueen muutokset 1900-luvulta 2000-luvulle	17
3. SAARTEN MUOTOUTUMINEN JA RAKENTUMINEN	24
3.1 Saaret kartoilla	24
3.2 Valkosaarten ja Ryssänsaaren vuosisadat	31
3.3 Saarten historiallinen rakennuskanta	33
4. ALUEEN NYKYTILA	47
4.1 Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari osana Helsingin merellistä kaupunkimaisemaa	47
4.2 Nykyinen rakennuskanta	50
4.3 Luonnonympäristö ja toiminnalliset alueet saarilla	63
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	71
LÄHTEET	73

Asiasanat:

arkkitehtuuri, Eteläsatama, Helsinki, Kaivopuisto, kalastus, kansallismaisema, Katajanokka, kaupunkihistoria, kaupunkikuva, Klippan, laivanrakennus, Luoto, merimaisema, Pikkuluoto, puurakennukset, rakennushistoria, ravintolat, Ryssänsaari, saaret, Suomenlinna, telakat, Valkosaarenkari, Valkosaaret, Valkosaari, venevajat, ympäristöhistoria

1. Johdanto

1.1 Kohde

Tämän ympäristöhistoriallisen selvityksen kohteena oleva Valkosaarten saariryhmä (Bleholmarna) sijaitsee eteläisessä Helsingissä Kaivopuiston itärannan tuntumassa, noin 150 metrin päässä rannasta ja Olympiaterminaalin satama-alueesta. Saariryhmän pohjoispuolella noin 200 metrin etäisyydellä on Katajanokan kaupunginosa. Selvitysalueeseen kuuluu lisäksi noin 230 metriä Valkosaarista suoraan itään sijoittuva Ryssänsaari (Ryssholmen), joka ei nimellisesti kuulu Valkosaariin.

Valkosaariin on alkujaan kuulunut kolme saarta: Eteläinen ja Pohjoinen Valkosaari sekä Valkosaarenkari (Bleholmsgrundet). Nykyisin Pohjoinen Valkosaari tunnetaan nimellä Valkosaari, ja siihen on yhdistetty täyttömaalla alun perin erillisenä saarena ollut Valkosaarenkari. Eteläinen Valkosaari tunnetaan nykyisin nimellä Luoto (Klippan). Saariryhmään kuuluu myös Luodon eteläpuolella, noin 100 metrin etäisyydellä, sijaitseva pieni kalliainen luoto, Pikkuluoto.

Saariryhmä kuului aivan Helsingin varhaishistoriasta alkaen Töölön kylään, joka vuonna 1642 yhdistettiin vastikään Vironniemelle siirtymään määrättyyn Helsingin kaupunkiin. Valkosaarten varhaisin käyttö oli laivanrakennus, joka alkoi 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Valkosaarenkari ja Luoto muutettiin telakkatoiminnasta ravintola-, veneily- ja virkistyskäyttöön 1900-luvun vaihteessa. Telakkatoiminta jatkui Pohjoisella Valkosaarella aina 1960-luvulle asti, jonka jälkeen saari on ollut pääosin virkistyskäytössä. Ryssänsaarella ei ole ollut Valkosaaria vastaavaa laivanrakennustoimintaa, vaan se on toiminut kalastajien asuinpaikkana ainakin 1800-luvulta lähtien.

Selvitysalueen saaret sijaitsevat näkyvällä ja tunnistettavalla paikalla merellisen Helsingin rannikkomaisemassa. Ne ovat osa Kauppatorin ja Eteläsataman rannoilta avautuvaa merkittävää merinäköymää ja toimivat taustana myös Kaivopuiston itärannalta ja Katajanokan länsi- ja etelärannoilta avautuville merimaisemille. Eteläsatamaan säännöllisesti liikennöivät risteilijät ja lautat ohittavat saaret lähietäisyydeltä, ja saaret ovat näin tiivis osa Helsingin maisemaa ja siluettia myös mereltä käsin.

→ Selvitysalue kartalla. Kaavion pohjakartta
© Helsingin kaupunki, HKP.

1 Valkosaari (entinen Pohjoinen Valkosaari)	4 Pikkuluoto
2 Entinen Valkosaarenkari, nykyisin osa Valkosaarta	5 Ryssänsaari
3 Luoto (Klippan, entinen Eteläinen Valkosaari)	Selvitysalue

1.2 Tehtävä

Helsingin Kaivopuiston itäpuolisten saarten ympäristöhistoriallinen selvitys on tehty asemakaavoitushankkeen lähtöaineistoksi. Saarilla ei ole aikaisempaa asemakaavaa. Valkosaaret ja Ryssänsaari sijaitsevat Suomenlinnan maailmanperintökohteen suoja-alueella. Selvitysalue kuuluu lisäksi maakunnallisesti arvokkaisiin kulttuuriympäristöihin *Helsingin edustan merimaisema* sekä *Helsingin empire-keskusta ja kivikaupunki*. Selvityksen tehtävänä on tunnistaa saarten kulttuuri- ja maisemahistoriallisia ominaispiirteitä ja arvoja.

Saariryhmän historiaa käsitellään selvityksessä kokonaisuutena, sillä historia ja toiminta saarilla on niillä pitkälti yhteinen. Selvitysalueeseen kuuluvista saarista Luoto, Ryssänsaari ja Valkosaari ovat rakennettuja. Nykyisin ravintolakäyttöön keskittyntä Luotoa on maisemoitu puistomaiseksi. Valkosaari ja siihen yhdistetty Valkosaarenkari on keskittynyt ravintola- ja vierasvenesatamakäyttöön ja saarta on osin maisemoitu puistomaiseksi. Saarista pienin, Pikkuluoto, on rakentamaton ja luonnontilainen.

Tehtävä on sisältänyt arkisto- ja kirjallisuustutkimusta, piirustusten, karttojen ja vanhojen valokuvien tulkitsemista sekä kenttätöitä. Tärkeimpiä arkistolähteitä ovat olleet Helsingin kaupunginarkisto, Kansallisarkisto sekä Helsingin kaupungin museon kuva-arkisto. Luodon ja Valkosaaren rakennuskannasta on säilynyt rakennuspiirustuksia, mutta Ryssänsaaren rakennuksista piirustuksia ei ole löytynyt.

Kohteessa on suoritettu ympäristöhistoriallinen inventointi kenttätöinä. Inventointiin pohjautuva analyysi keskittyy suurmaisemaan ja saarten rajautumiseen nykyisessä ympäristössä sekä tarkastelee saarten kaupunkikuvallista asemaa. Inventoinnissa on kiinnitetty huomiota saarten rantoihin, kallioihin, puustoon, puistoihin, kulkureitteihin ja erilaisiin rakenteisiin kuten laituriin ja rakennuksiin. Nykyisistä rakennuksista on kerätty perustiedot ja ne on esitelty tunnistekuvien ulkopuolelta. Selvitysalue on dokumentoitu maasta ja ilmasta valokuvaamalla.

↑ Näkymä selvitysalueelle Kauppatorin Lyypekinlaiturilta. Kauppatorilta käsin ensimmäisenä näkyy Valkosaari ja Valkosaarenkari ja niiden taustalla Luoto. Ravintolarakennukset torneineen näkyvät hyvin vastarannalle. Risteilijät ovat osa kaupunkikuvaa.

Ympäristöhistoriaselvityksen analyysit ja johtopäätökset on esitetty sekä kaavioina että tekstinä.

Ympäristöhistoriallisen selvityksen ensimmäisessä luvussa esitetään kohde- ja tehtäväkuvauksen lisäksi selvitysalueen perustiedot. Toinen luku käsittelee selvitysalueen saarten käyttö- ja rakentumishistoriaa kokonaisuutena ja osana Helsinkiä. Kolmas luku keskittyy kartta- ja kaaviotarkastelun kautta saarten ja niiden rakennuskannan muotoutumiseen 1700-luvulta nykypäivään. Luvussa esitellään myös säilyneet rakennuspiirustukset saarten historiallisesta rakennuskannasta. Neljännessä luvussa esitetään

selvitysalueen nykytilanne inventoinnissa tehtyjen havaintojen ja valokuvien avulla sekä kootusti saarten maiseman ja kaupunkikuvan analyysit. Viides luku sisältää selvitystyön johtopäätökset ja yhteenvedon. Työn lopussa on esitetty käytetyt lähdeaineistot.

Samanaikaisesti Valkosaarten saariryhmän ympäristöhistoriallisen selvityksen kanssa on laadittu myös Luodon saarella sijaitsevan ravintola Klippanin (nykyisin ravintola Saaristo) rakennushistoriaselvitys.

1.3 Perustiedot

Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari

Kiinteistötunnus: 91-432-5-2

Kaupunginosa: 09 Kaivopuisto

VALKOSAARI

Pinta-ala: 20 800 m² (sisältäen Valkosaarenkarin)

Käyttöhistoria: 1700-luvun lopulta alkaen saarilla oli laivanveistämö ja telakkatoimintaa. 1880-luvulta lähtien Valkosaarenkari on toiminut pursiseura NJK:n satama- ja klubitalokäytössä. Valkosaari oli telakkakäytössä 1960-luvulle asti. Saaret yhdistettiin 1960-luvulla, ja 1980-luvulla Valkosaaresta tuli Helsingin kaupungin virallinen vierasvenesatama. Valkosaari on kokonaisuudessaan vierasvenesatamana sekä ravintola- ja virkistyskäytössä.

LUOTO

Pinta-ala: 22 800 m²

Käyttöhistoria: 1700-luvun lopulta alkaen laivanveistämö ja telakkakäytössä. Vuodesta 1899 lähtien ravintola- ja virkistyskäytössä.

PIKKULUOTO

Pinta-ala: 1 800 m²

Käyttöhistoria: Kallioluodolla ei ole ollut varsinaista käyttöä.

RYSSÄNSAARI

Pinta-ala: 6 400 m²

Käyttöhistoria: Saari on toiminut aikakin 1800-luvulta lähtien kalastajien asuinpaikkana. Saarella toimi myös meripelastusasema 1800-luvulta 1900-luvun alkuun.

OMISTUS

Selvitysalueen saaret ovat Helsingin kaupungin omistuksessa. Nykyinen Valkosaari (Pohjoinen Valkosaari ja Valkosaarenkari) ovat vuokrattuna pursiseura NJK:lle, joka omistaa Valkosaaren rakennukset. Luodon saarella kaupungin omistamia rakennuksia vuokraa A&S Ravintolat. Ryssänsaari rakennuksineen on vuokrattuna yksityishenkilölle.

KAAVATILANNE

Yleiskaava: Helsingin yleiskaavassa vuodelta 2016 Valkosaari ja Luoto kuuluvat merellisen virkistys- ja matkailun alueeseen. Alueeseen liittyvät seuraavat kaavamääräykset: *Aluetta kehitetään merkittävänä virkistys-, ulkoilu-, liikunta-, luonto- ja kulttuurialueena, joka kytkeytyy mantereen virkistys- ja viheralueisiin. Merkintä sisältää loma-asumisen ja matkailun alueita. Suunnittelussa tulee turvata kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen sekä ottaa huomioon ja turvata luonnon monimuotoisuuden, ekosysteemipalvelujen kehittämisen, luonnonsuojelun ja ekologisen verkoston sekä metsäverkoston kannalta tärkeät alueet.*¹

Ryssänsaari kuuluu virkistys- ja viheralueeseen. Alueeseen liittyä edellisten määräysten lisäksi alueen kehittäminen seudulliseen viherverkostoon ja merelliseen virkistysvyöhykkeeseen kytkeytyen sekä määräys alueen kehittämisestä huomioiden yleiskaavan teemakartalla esitetty metsäverkosto, jonka lähtökohtana on säilyttää verkoston metsäinen luonne.

Asemakaava: Saarilla ei ole voimassa olevaa asemakaavaa.

¹ Helsingin yleiskaava 2016, Helsingin karttapalvelu.

SUOJELUTILANNE

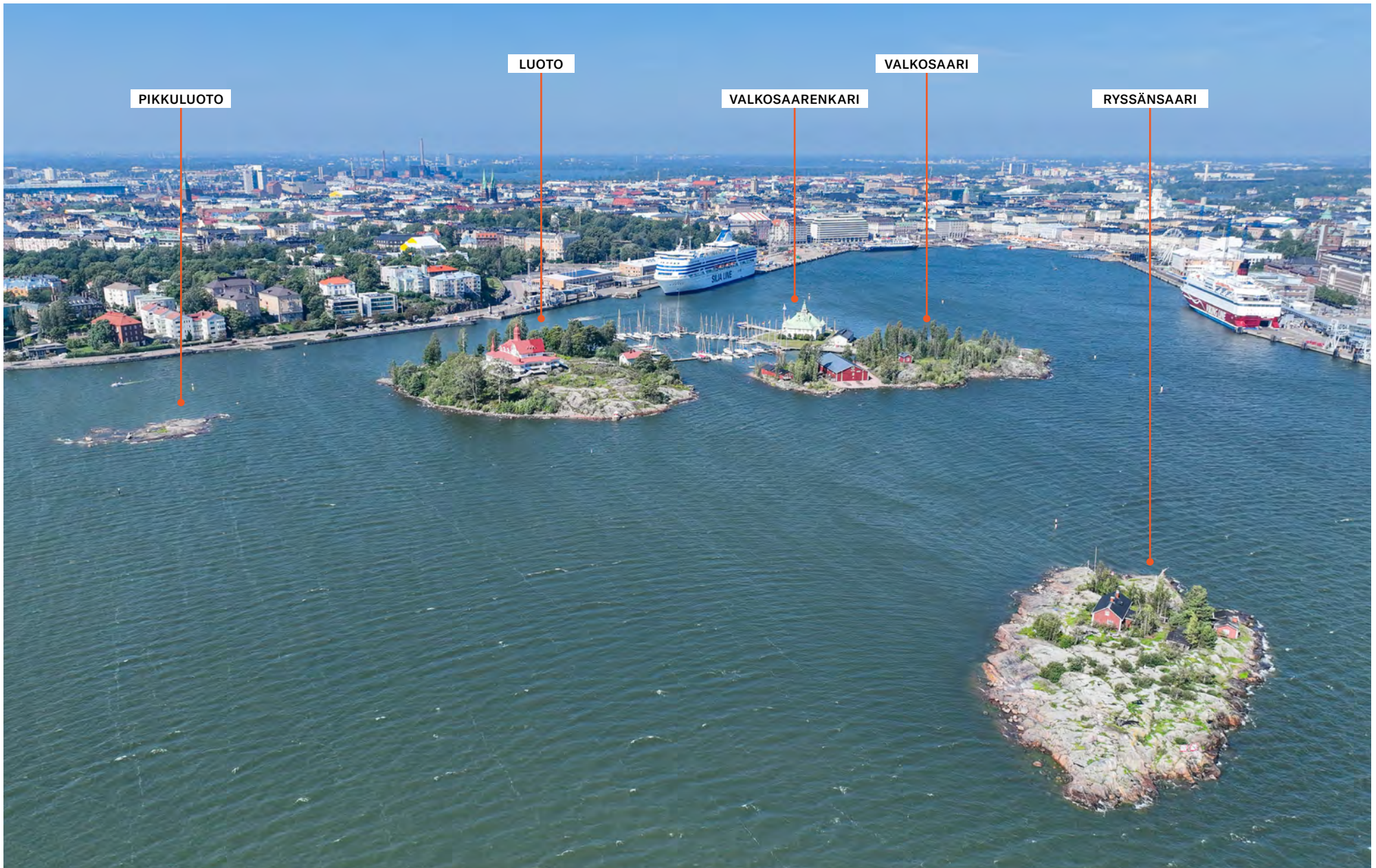
Selvitysalueen saaret eivät kuulu Museoviraston inventoinnin mukaiseen valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön eli RKY-alueeseen. Selvitysalueita ympäröivät kaupunginosat sekä rannat kuitenkin pääosin kuuluvat RKY-alueisiin. Läheisiä RKY-alueita ovat Kaivopuiston, Olympiaterminaalin, Katajanokan vanhan osan sekä Suomenlinnan RKY-alueet.

Selvitysalueen saaret kuuluvat Suomenlinnan maailmanperintökohdestatuksen myötä määritellyyn suoja-alueeseen ja suurmaisemaan. Suoja-alue käsittää laajan merialueista, saarista ja kaupungin rantakortteleista koostuvan kokonaisuuden, joka yhdessä Suomenlinnan merilinnoituksen kanssa muodostaa historiallisesti arvokkaan maisemakokonaisuuden. Suoja-alueella tehtäviin muutoksiin tulee maailmanperintökohdestatuksen nimissä kiinnittää erityistä huomiota, jotta ne eivät uhkaa kohteen arvoja.²

Saaret kuuluvat Ympäristöministeriön inventoinnin mukaisesti valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin *Helsingin edustan merimaisema* sekä *Helsingin empire-keskusta ja kivikautunki*.³ Helsingin edustan merimaisema on kulttuurihistoriallisesti monikerroksinen maisemanähtävyys, jota leimaa etenkin pitkä linnoitushistoria. Merellinen Helsinki on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

² Suomenlinnan hoitokunta.

³ Maakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöt, Helsingin karttapalvelu.

↑ Selvitysalueen saaret kuvattuna ilmasta käsin kohti luodetta.
Taustalla Helsingin keskusta.

2. Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari osana Helsinkiä

2.1 Saaret osana Helsinkiä 1500-luvulta 1740-luvulle

Ennen Vironniemen Helsingin rakentamista Valkosaaret kuuluivat osaksi keskiaikaista Töölön kylää. Kylä käsitti mailtaan huomattavan osan nykyistä Helsingin kantakaupunkia sekä sen edustan saaristoa. Töölön kylää koskevat varhaisimmat säilyneet arkistotiedot ovat peräisin 1400-luvun lopulta. Pienikokoinen muutaman talon kylä oli kuitenkin ruotsalaisten uudisasukkaiden asuttama jo 1200-luvulla. Asutus ei keskiajalla yltänyt tiedetysti Valkosaarille, eikä saarille oletettavasti sijoittunut muutakaan ihmistoimintaa. Töölön kylän vähäiset pellot oli raivattu nykyiseen Hesperianpuistoon ja vedenpinnan ollessa nykyistä korkeammalla, suoritettiin kalastuskin oletettavasti pääosin sisempänä Töölönlahdella ja Töölönjoessa.⁴

Helsinki päätettiin siirtää Vantaanjoen varren vanhalta sijaintipaikaltaan nykyiseen paikkaansa Vironniemelle, nykyisen Senaatintorin tietämille, vuonna 1640.⁵ Töölön kitukasvuinen kylä yhdistettiin siihen vuonna 1643 Ruotsin kuningatar Kristiinan lahjoituksena oikeuspormestari Petter Thesleffin pyynnöstä. Kylään kuuluneet pellot olivat tällöin jo pitkälti autioituneet.⁶

Valkosaaret ja Ryssänsaari esiintyvät 1700-luvulta säilyneissä kartoissa kautta linjan rakentamattomina, kallioisina saarina.⁷ Karttojen perusteella saarilla ei ollut myöskään laitureita tai muuta toimintaan viittaavaa. Saarilla saattoi vierailla satunnaisia kalastajia, jotka pitivät Skatanin kannaksella eli nykyisen

Katajanokan etelärannalla kalastusveneitään.⁸ 1700-luvun alun kartoista ilmenee, kuinka kaupunkiin johtavat laivareitit saapuivat Pohjois- ja Eteläsatamiin, sivuten jo silloin Valkosaarten saari-ryhmää. Katajanokan pohjoispuolisen Pohjoissataman merkitys Helsingin satamana oli 1600- ja 1700-luvuilla jopa Eteläsatamaa suurempi. Helsingin asutus keskittyi tällöin pääosin nykyisen Senaatintorin alueelle.

Vanhoista kartoista ilmenee myös nykyisen kantakaupungin rantaviivan alkuperäinen muoto. Esimerkiksi nykyisen Katajanokan niemet ja edustalla sijaitseva saari olivat osa tuon ajan merimaisemaa.

⁸ Suolahti 1950a, 325.

→ Helsingin kartan ote vuodelta 1739. Kaupunki on keskittynyt nykyisen Senaatintorin alueelle ja laivareitit on merkitty Etelä- ja Pohjoissatamaan. Saaret olivat rakentamattomia ja ne sijaitsivat silloisen kaupungin ulkopuolella. Ne kuitenkin sijaitsivat jo tällöin vesireittien tärkeimpien sisään-tuloväylien varrella. Karttaa rajattu, merkintä lisätty. Riksarkivet, Utländska stads- och fästningsplaner, Helsingfors, SE/KrA/0406/12/016/108.

⁴ Malmberg 2012, 40–48.

⁵ Suolahti 1950a, 263.

⁶ Malmberg 2012, 48; Suolahti 1950b, 281.

⁷ Mm. Helsingin kartat vuodelta 1739 ja 1749, Riksarkivet.

2.2 Alueen muutokset 1740-luvulta 1810-luvulle

Sveaborgin vaikutus

Sveaborgin eli Viaporin merilinnoitusta rakennettiin Helsingin edustalle Tukholman turvaksi vuodesta 1748 alkaen. Sveaborgin lisäksi suunnitteilla oli mantereelle asti ulottuva linnoitusketju. Helsingin kaupungin suulle, nykyisen Ullanlinnan kaupunginosan alueelle, oli suunnitteilla Ulriikkaporin (Ulrikasborg) tulitus- ja vahtilinna.⁹ Osana Ulriikkaporin linnoitussuunnitelmaa sen edustalla sijainneille Valkosaarille oli sijoitettu telakka laivojen veistoa varten. Jonas Hahnin laatimassa linnoitussuunnitelma-kartassa vuodelta 1749 nykyiselle Luodolle, Valkosaarelle ja Valkosaarenkarille on suunniteltu varvillisia laivatelakoita ja saaret on yhdistetty toisiinsa siltarakentein. Erillään olleet saaret on esitetty toiminnallisena kokonaisuutena, joka oli vahvasti kytköksissä läntisen vastarannan toimintoihin ja siellä jo sijainneeseen telakkaan. Ryssäsaarelle ja Pikkuluodolle ei linnoituskartassa esitetty toimintoja.

Ulriikkaporin linnoituksen rakennustyöt aloitettiin, mutta rakentaminen keskeytettiin jo vuonna 1750, kun kuninkaan vahvistuksesta linnoitus päätettiin keskittää vain Viaporin saariin.¹⁰ Oletettavasti myöskään Valkosaarten laivatelakan suunnitelmia ei toteutettu vielä 1750-luvulla. Saarille kuitenkin kehittyi laivanrakennustoimintaa 1700-luvun loppuun mennessä.

Valkosaarten laivaveistämis-toiminta alkaa

Sotatoimintaan liittyvä laivanrakentaminen keskittyi Ruotsin vallan aikana Sveaborgiin, jonka suuri kaleeri- ja kuivatelakka rakennettiin 1750-luvulla. Helsinkiläiset kauppiat ja porvarit alkoivat puolestaan perustaa 1700-luvulla siviilikäyttöön rakennettavia puulaivojen laivaveistämöyhtiöitä. Usein telakkayhtiöt perustettiin jo tunnetuille ja toiminnassa olleille laivanrakennuspaikoille.¹¹ Valkosaarten vastarannalla, nykyisen Olympialaiturin kohdalla ja suunnitellun Ulriikkaporin linnoituksen kupeessa sijaitsi jo 1700-luvulla alue, jota käytettiin viljelysmaana ja laivanrakennusalueena. Paikalle perustettiin Ullanlinnan laivaveistämö (Ulrikasborga Skeppsvarv, Vanha Laivaveistämö) vuonna 1759, josta myöhemmin kehittyi Helsingin Laivaveistämö.¹² Veistämö perustettiin useiden liikemiesten yhteistyönä, mutta sittemmin yrityksen sai haltuunsa, myös Helsingin vanhimman säilyneen kivitalon rakennuttajana tunnettu, liikemies Johan Sederholm.¹³ Laivatelakka on piirretty 1770-luvun loppupuolen Töölön kylän karttaan, jossa viereiset Valkosaaret on vielä esitetty rakentamattomina ja luonnontilaisina.¹⁴

Laivanveistämis-toiminta on tiedetysti ollut myös Valkosaarten varhaisin käyttö. On tiedossa, että saarilla sijaitsi laivanveistotoimintaa jo 1700-luvun puolella.¹⁵ Toiminta levisi todennäköisesti saarille vastarannan laivaveistämön vaikutuksesta. Helsingin rekognosointikartoilla (Kukinkaan kartasto) vuosilta 1780–1782 Valkosaaret oli nimetty termillä Warvsholmarna eli Telakkasaaret

↑ Vuonna 1739 laaditun ja vuonna 1749 Jonas Hahnin täydentämän linnoitussuunnitelman ote. Linnoituksia suunniteltiin nykyiseen Suomenlinnaan, Ullanlinnaan ja Kruunuhakaan. Valkosaarille suunniteltiin telakkaa. Karttaa rajattu, merkintä lisätty. HKM.

11 Kauppinen 1988, 21.

12 Kauppinen 1988, 22.

13 Mäntylä & Mäkelä-Alitalo 1997.

14 KA, B7 Helsinki 318–14 Töölö Töölö; Kartta ja selitys kaupungin tiluksista (1776–1777).

15 Kovero 1950, 546.

9 Arkkitehtitoimisto Okulus 2022, 19.

10 Arkkitehtitoimisto Okulus 2022, 19.

ja aiemmin perustettu Ullanlinnan telakka termillä Warvel.¹⁶ Virallisesti laivaveistämö saarelle perustettiin kuitenkin vasta 1800-luvun alussa. Ullanlinnan veistämön ohella sai raatimiehen leski Eva Bockström erioikeuden Helsingin toisen laivanveistämön perustamiseen vuonna 1803. Hän perusti uuden veistämön Valkosaarille aivan Ullanlinnan veistämöä vastapäätä. Valkosaarten laivaveistämö (Blekholmenin varvi) oli toinen Helsingin 1800-luvun alun siviililaivaveistämöistä.¹⁷ Ei ole tiedossa, mille selvitysalueen saarista veistämö alun perin perustettiin, mutta on oletettavaa, että telakan toiminta oli levittäytynyt jo tällöin nykyiselle Luodolle, Valkosaarelle ja Valkosaarenkarille.

Bockströmin vararikkopesästä erioikeus Valkosaarten laivaveistämöön myytiin kauppias Lars Petter Heidenstrauchille jo vuonna 1806. Veistämö oli tällöin nimeltään Blekholmin varvi. Vuosina 1809–1815 veistämö työllisti mestarit mukaan luettuna 11–15 työntekijää.¹⁸ Ullanlinnan ja Valkosaaren laivaveistämöt olivat omia yhtiöitään, mutta sijaitsivat hyvin lähekkäin. Veistämöt ovat olleet todennäköisesti toiminnallisesti kytkeytyneitä toisiinsa.

Valkosaarista poiketen Ryssänsaarelle ei kehittynyt vastaavaa laivanrakennustoimintaa. Saari sijaitsi kauempana rannasta ja Ullanlinnan laivatelakasta. Se sijaitsi lähempänä Katajanokkaa, joka toimi erityisesti kalastajien vene- ja asumuspaikkana. Ryssänsaari on toiminut kalastustukikohtana ja kalastajien asuinpaikkana mahdollisesti jo 1700-luvulta lähtien.

Selvitysalueen saaret olivat vielä tässä vaiheessa puuttomia kallioluotoja. Myös mantereen puoleiset ranta-alueet näyttäneet vanhoissa litografioissa ja maalauksissa lähes puuttomina.

↑↑ Ote Magnus von Wrightin vuonna 1847 laatimasta litografiasta, jossa on esitetty Helsingin panoraama Kallioliinnasta nähtynä. Kuvan oikeassa laidassa on nähtävissä Valkosaari ja osa Luodon saaresta, jossa sijaitsee kookas laituri. Luodolta johtaa silta Valkosaareen. Paljailla ja puuttomilla saarilla on erilaisia vajarakennuksia. Teoksessa hahmottuu, kuinka kaupunki keskittyi Senaatintorin ympärille ja Katajanokan rannalla sijaitsi lähinnä kalastajien venevajoja ja mökkejä. Kuvaa on rajattu. Historian kuvakokoelma, MV.

↑ Magnus von Wrightin laatima värilitografia Helsingin ja Suomenlinnan panoraamasta 1800-luvulta. Valkosaaret ja Ryssänsaari on esitetty rakennettuina teoksen keskivaiheilla. Rakennukset vastaavat toisessa 1800-luvun litografiassa esitettyjä rakennuksia. Teoksen tarkka ajoitus ei ole tiedossa. HKM.

16 HKP, Helsingin kartta 1780–82 (rekognosointikartoitus). Riksarkivet.

17 Kauppinen 1988, 22; Kovero 1950, 475.

18 Kovero 1950, 475, 546.

2.3 Alueen muutokset 1810-luvulta vuosisadan loppuun

Laivaveistämötoiminta 1800-luvun alussa

Vuodesta 1809 alkaen Suomesta tuli autonominen osa Venäjän keisarikuntaa. Helsingistä tuli Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki vuonna 1812, jonka jälkeen Suomen sodassa ja vuoden 1808 tulipalossa kärsinyttä uutta pääkaupunkia alettiin rakentaa kiivaaseen tahtiin. Johan Albrecht Ehrenström laati Helsingin ensimmäisen asemakaavan ehdotuksen vuosina 1815–1817 ja asemakaava vahvistettiin Helsingin uudisrakentamistöihin kutsutun saksalainen arkkitehti Carl Ludvig Engelin viimeistelmänä vuonna 1820. Kaupunki kasvoi valtavaa vauhtia etenkin 1800-luvun lopulla.

Helsingin tullikamarin laatimassa muistiossa vuosilta 1810–1811 mainitaan Ullanlinnan ja Valkosaarten veistämöiden olleen ”hyvässä kunnossa”.¹⁹ 1810-luvun alku oli huomattavan kasvun aikaa Helsingin laivanveistämöille. Kaupunki sai kolmannen veistämön vuosikymmenen alussa, ja 1820-luvulle tultaessa veistämöiden työllistämien käsityöläisten määrä oli jo noussut 31:stä 97:ään. Valkosaarten laivanveistämö pysyi Heidenstrauchin suvun omistuksessa vuoteen 1847 saakka.²⁰

1840-luvun lopulla Helsinkiä koetteli koleraepidemia, ja Valkosaarille sijoitettiin tuolloin kolerakaranteeniasema Katajanokalla sijainneen kolerasairaalan läheisyyteen. Karanteeniasemalla tarkastettiin Helsinkiin muun muassa koleraa kärsivästä Turusta saapuvat alukset sairaiden varalta. Karanteeniasema toimi paikalla tiedetysti vain vuoden 1848 koleraepidemian yhteydessä. Kulkutauti palasi kaupunkiin seuraavana vuonna, mutta karanteeneja ei tuolloin Senaatin määräyksellä toimeenpantu.²¹

Vuonna 1849 Valkosaarten laivanveistämön omistus järjestettiin yhtiömuotoiseksi. Tämän jälkeen kesti vuosia, että yritys kykeni ottamaan suorittaakseen suurehkoja laivanrakennustöitä, jollaisia kilpailevilla telakoilla veistettiin. Helsingin laivanrakennuksessa johtava asema oli vastarannan Ullanlinnan laivanveistämöllä.²² Valkosaarten veistämö on ilmeisesti vuonna 1866 siirtynyt Sinebrychoffin suvun omistukseen.²³

1800-luvun alun telakkatoiminnan aikana Valkosaaret toimivat kokonaisuutena. Vanhojen valokuvien ja litografioiden perusteella veistämön toiminta oli levittäytynyt kaikille selvitysalueen saarille Pikkuluotoa ja Ryssänsaarta lukuun ottamatta. Luodon ja Valkosaaren välille on ennen 1840-lukua rakennettu kapea puusilta. Vuosikymmenen alussa Valkosaari, Valkosaarenkari sekä Luoto ovat kaikki olleet rakennettuja. Rakennuskanta on koostunut pienistä puurakennuksista, jotka ovat palvelleet laivanveistoteollisuutta. Saarilla on mahdollisesti myös asuttu. Lisäksi saarilla on ollut telakkatoimintaan liittyviä varvia, joiden päällä laivat rakennettiin. Valmiit laivat liu'utettiin varvista alas kaltevaa tasoa pitkin. Valtaosa rakennuksista sekä suurin laituri sijaitsivat valokuvista ja kartoista päätellen nykyisellä Luodon saarella. Valkosaarenkarilla ja Pohjoisessa Valkosaaressa sijaitsi erinäisiä vajarakennuksia ja ulkoveistämöitä. Pohjoisella Valkosaarella on lisäksi sijainnut kolme pientä viljelys aluetta.²⁴

22 Kovero 1950, 475–477.

23 Veijo Kauppinen tutkimuksen mukaan veistämö olisi siirtynyt vuonna 1866 Nicolas Sinebrychoffin omistukseen. Hän oli tuolloin kuitenkin vasta 10-vuotias eikä tietoa ole voitu vahvistaa. Nicolas Sinebrychoffin kuitenkin tiedetään ainakin myöhemmin olleen yksi Valkosaaren telakan omistajista ja hän myös vaikutti oleellisesti saarelle siirtyneen pursiseura NJK:n toiminnassa. Kauppinen 1988, 27.

24 KA, B7 Helsinki 3119-27 Töölö Töölö; Kartta ja selitys kaupungin tiluksista (1841–1843).

↑ Ote 1870–1907 laaditusta Senaatin kartastosta. Saarten rakennuskanta on kuvattu 1880-luvun tilanteen mukaisena. Kaivopuisto ja Eteläsatama ovat rakentuneet ja näiden myötä kantakaupungin rantaviiva on muuttunut suoraviivaisemmaksi. Karttaa rajattu, merkintä lisätty. KA.

19 Kauppinen 1988, 27.

20 Kovero 1950, 475–477.

21 Wiherheimo & Rein 1951, 317–318.

↖ Valokuva Valkosaa-
resta kohti Eteläsatamaa
vuodelta 1866. Kuvassa
nähtävissä saaren telak-
katoimintaa. C.A. Hård,
1866. HKM.

↑ Näkymä Luodon saarelta kohti Ullanlinnaa. Etualalla saa-
rella rakenteilla oleva purjelaiva rakennustelineissä. Taustalla
vastarannalla Villa Kalliolinna sekä Ullanlinnan laivatelakka,
jossa rakenteilla suuri purjelaiva. Kaupunkikuva on jylhän kal-
lioinen. Saarilla ja vastarannalla on vain matalaa kalliokasvil-
lisuutta, joka on levittäytynyt kallionkoloihin. C.A. Hård, 1870-
1879. HKM.

← Luodon saari kuvattuna Kallioliinan tornista. Saarella on useita venevajoja, venevarveja sekä suurehko laituri. Kallion päällä on kaksi raken-
nusta, jotka saattoivat toimia veistämön hallin-
nollisina tiloina ja mahdollisesti myös asuinra-
kennuksina. Taustalla Ryssänsaari rakennuk-
sineen. Saaret ovat ympäristöltään paljaita ja
avoimia kalliosaaria. Kuvaa on rajattu. Eugen
Hoffers, 1872. HKM.

Toimintojen hajautuminen 1800-luvun lopussa

Helsingin laivaliikenteen painopiste kääntyi 1800-luvulla yhä enemmän Eteläsataman suuntaan, nykyisen Makasiinirannan, Kauppatorin ja Katajanokan terminaalin alueelle. Katajanokan pohjoispuolella sijainneen Pohjoissataman asema Helsingin vilkkaimpana satamana heikentyi vähitellen. Tulli- ja pakkahuone muutti Katajanokalle lähemmäs Eteläsatamaa 1900-luvun vaihteessa ja Länsi- ja Eteläsatamaan rakennettiin rautatie vuonna 1895. Myös uuden laiturin valmistuminen Eteläsatamaan merkitsi suurimpien laivojen siirtymistä pois Pohjoisrannasta. Eteläsataman rakentuessa ja kehittyessä myös Valkosaarten asema tärkeiden laivareittien varrella korostui.

Helsingin kaupunginarkistossa säilytettävän kartta-aineiston mukaan Pohjoinen Valkosaari jaettiin kaupungin toimesta vuokrattaviin palstoihin vuonna 1867. Saari jaettiin viiteen erikokoiseen palstaan, joita kaupunki vuokrasi eteenpäin. Valkosaarenkari ja Luoto olivat vuonna 1877 laaditun kartan perusteella omia palstojaan, jotka vuokrattiin kokonaisuutena.²⁵ Näihin aikoihin Valkosaarta, Valkosaarenkaria ja Luotoa yhdistävä veistämötoiminta on vähitellen hiipunut, kun saaria ja Valkosaaren palstoja vuokrattiin erikseen. Saarille sijoittui tästä lähin useita vuokraajia ja käyttäjiä entisen yhden veistämötoimijan sijasta.

Veistämötoiminnan hiipuessa Luodolla ja Valkosaarenkarilla 1800-luvun lopulla perustettiin Valkosaarelle uusi veneveistämö vuonna 1885. Se vuokrasi saaren kahta eteläisintä palstaa 1 ja 2. Veistämö oli nimeltään Blekholmens Båthvarf, ja sen omistanut Nicolas Sinebrychoff myi toiminnan Anton Reinhold von Alftanille vuonna 1888. Von Alftan rakennutti veistämöään varten Valkosaaren eteläiselle puolelle suurikokoisia venevajoja, jotka ovat nähtävissä 1900-luvun alun kartoissa ja ilmakuvissa. Hän toimi veistämön omistajana vuoteen 1893 asti, jonka jälkeen

↑ Valkosaari jaettiin 1860-luvulla viiteen palstaan, joiden perusteella saarta vuokrattiin 1960-luvulle asti. Kiinteistövirasto, kaupunkimittausosasto, 1867. HKA.

↑ ↑ Valkosaari kuvattuna Kallioliinnan tornista. Saarella oli pienehköjä venevajoja ja varsinainen telakkatoiminta näyttää keskittyneen Luodon saarelle. Valkosaarenkarilla on vajarakennus ja laituri. Eugen Hoffers, 1872. HKM.

↑ Saaret kuvattuna 1890-luvulla, jolloin Valkosaarelle oli rakennettu uuden telakkayhtiön rakennuksia. Telakkatoiminta on loppunut Valkosaarenkarilla. Karl Mitterhusen, 1890-luku. HKM.

²⁵ HKA, Norra Blekholmen No 100 (1867) & Norra Blekholmen No 100, Södra Blekholmen No 101, Blekholmsgrundet No 102 (1877).

veistämön rakennukset ja vuokraoikeuden otti haltuunsa saarille perustettu uusi veneveistämö Blekholmens Varf.²⁶

Saaren keskiosassa sijainnut palsta numero 3 oli 1890-luvulla myös von Alfthanin vuokrauksessa. Hän rakennutti vuonna 1890 palstan itärannalle kesähuvilan, joka sijaitsi saarella 1910-luvulle asti. Saaren pohjoisosassa sijainneet palstat 4 ja 5 olivat vuokratuina 1880-luvulla kahdelle eri höyrylaivavarustamolle kivihiilivarastoina.²⁷ Saaren pohjoisosan vuokralaishistoria on eteläosaa lyhyempi, ja palstat ovat ilmeisesti olleet aika-ajoin myös vailla käyttöä. Veistämötoimintaan liittyvät rakennukset ovat sijainneet pääosin saaren etelä- ja keskiosassa.

Valkosaarenkari ja pursiseura NJK

1800-luvun loppupuolella laivanrakennustoiminta hiipui etenkin Valkosaarenkarilla ja Luodon saarella. 1880-luvulla purjehdusseura Nyländska Jaktklubben (NJK) vuokrasi Valkosaaren länsipuolella sijaitsevan pienen Valkosaarenkarin satama- ja klubitoimintaa varten. Vuonna 1861 perustetun purjehdusseuran satama sijaitsi ennen Valkosaarenkaria Sinebrychoffien omistamalla Vehkasaarella (Mössenholmen) nykyisen Westendin edustalla, jonne seura oli rakentanut hirsirakenteisen paviljongin vuonna 1881.

Seura kuitenkin halusi siirtää toimintansa lähemmäksi Helsingin keskustaa ja seuran aktiivinen jäsen Nicolas Sinebrychoff neuvotteli Valkosaarenkarin vuokralle Helsingin kaupungilta edulliseen vuotuisen 225 markan hintaan. Sinebrychoff myös maksoi Mössenholmenissa sijainneen paviljongin siirron Valkosaarenkarille vuonna 1885.²⁸ Sinebrychoff oli yksi Blekholmien varvin omistajista, mistä syystä hän tunsikin Valkosaaret ennestään. Valkosaarenkari on ollut 1880-luvulta lähtien tähän päivään asti purjehdusseuran käytössä.

← Saaret kuvattuna 1890-luvulla. Etualalla on Ullanlinnan telakka ja rautatie. Luodolla ja Valkosaaren eteläosassa sijaitsi telakkarakennuksia. Valkosaaren keskellä sijaitsi von Alfthanin kesähuvi ja sen pohjoispuolella hiilivarasto. Valkosaarenkarilla sijaitsi NJK:n ensimmäinen klubitalo. Etenkin Valkosaaren kaupungin kuva muuttui 1800-luvun lopulla avoimesta kallioluodosta hyvin tiiviisti rakennetuksi teollisuusympäristöksi. HKM.

← Pursiseura NJK:n ensimmäinen klubitalo Helsingin edustalla Luodon saarelta käsin kuvattuna. Valkosaarenkarin maasto tasoitettiin ja se maisemoitiin nurmi- ja hiekkakentän. Luodon saari oli tällöin vielä avoin ja kallioinen, kasvilisuus oli matalaa kalliokasvillisuutta. Daniel Nyblin, 1893. HKM.

²⁶ Pörssitieto 2023.

²⁷ Pörssitieto 2023.

²⁸ NJK 2014; Sinebrychoff.fi 2009, 12.

Ryssänsaari 1800-luvulla

Ryssänsaarella toimi läpi 1800-luvun meripelastusasema. Se nimitettiin Venäjän keisarin toimesta meripelastusasemaksi monien muiden pienten pääkaupungin edustan saarten tapaan. Ryssänsaarella säilytettiin pelastusrenkaita ja -linjoja sekä muita pelastustarvikkeita, kuten kuivia vaatteita mahdollisen haaksirikon varalle.²⁹

Pääosin Ryssänsaari oli kuitenkin asuinkäytössä. Siellä asui etenkin kalastajia, ja saarella saattoi asua useitakin perheitä samanaikaisesti. Saaren asukkaat myivät saamansa kalasaa-liit Kauppatorilla. Saari oli kaupungin omistuksessa, mutta saarta vuokraavat asukkaat rakennuttivat itse asuintalonsa saarelle. Meripelastusaseman ylläpito oli lisäehtona saaren vuokrasopimuksissa.³⁰

Vaikka saari on tiedettävästi toiminut useiden kalastajien asuinpaikkana, asui saarella ajoittain myös muiden ammattien harjoittajia. Ensimmäiset kirjalliset tiedot saaren asuttajista ovat kaupungin henkikirjoissa vuodelta 1845, jolloin saarella tiedettävästi asui Anna Henriksdotter kahden tyttärensä kanssa sekä Lovisa Svartström.³¹ Saarella tiedetään 1800-luvun lopulla asuneen venäläinen Alexandrovin pariskunta. Herra Alexandrov työskenteli Suomenlinnan lautan kuljettajana ja rouva pyöritti pienimuotoista leipomotoimintaa Ryssänsaarella. Saaren ylä-talossa oli suuret leivinuunit, joissa tehdyt leipomukset myytiin Kauppatorilla. Leipomukset tunnettiin Alexandrovin pullina. Heidän jälkeensä saarta asutti vuodesta 1890 lähtien kalakaup-pias Karl August Holmström perheineen, johon kuului 11 lasta. Lapsuutensa saarella viettäneen tyttären Naima Tirkkosen kuva-uksen mukaan elämä saarella oli vaatimatonta. Hän on kuvaillut saarta kuitenkin vanhuusvuosinaan maailman parhaaksi paikaksi. Kaupunkiin kuljettiin soutaen tai jäätä pitkin. Saarella ei ollut

sähköä, vesijohtoja ja muita mukavuuksia. Holmströmit viljelivät saarella muun muassa marjakasveja ja syreeneitä.³²

Ryssänsaaren nimitys Ryssholmen esiintyy kartoilla 1800-luvun puolivälistä lähtien, jota ennen saari näkyy kartoilla nimeämättömänä tai osana Valkosaaria (Bleholmarna). Saaren nimen tarkka alkuperä ei ole tiedossa. Nimitys voi liittyä saarella harjoitettuun kalastustoimintaan, sillä saarella toimineet kalastajat ovat tiedettävästi käyttäneet rysiä, katiskan tapaisia kalanpyydyksiä, joita on Suomessa käytetty jo 1500-luvulta alkaen. Rysiä (ruotsiksi ryssja) on oletettavasti kuivatettu saaren kallioilla, mikä on saattanut johtaa nimitykseen ryssholm, joka on myöhemmin muuntunut Ryssänsaareksi. Toisaalta nimitys voi viitata saarella asuneisiin tai toimineisiin venäläisiin.

↑ Ote Eugen Hoffersin 1800-luvun valokuvasta. Ryssänsaari kuvan keskellä oli avoin kallio-luoto ja kasvillisuutta oli saarella vain vähän. Etualalla Luodon rakennuksia. Kuvaa on rajattu. Eugen Hoffers, 1872. HKM.

29 Hufvudstadsbladet 1970a, 9.

30 HKA, mm. Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1884-1887.

31 Hufvudstadsbladet 1984, 12.

32 Hufvudstadsbladet 1970a, 9.

2.4 Alueen muutokset 1900-luvulta 2000-luvulle

Helsinki ympärillä rakentuu

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa kasvanut kaupunki rakentui vauhdilla saarten ympärillä. Pohjoisessa Katajanokan kerrostaloalue rakentui pääosin 1900-luvun alussa. Katajanokan länsirannalle oli rakennettu 1890-luvulla myös uusi satamalaituri, joka muokkasi niemen rantaviivaa ja toi sitä lähemmäksi selvitysalueen saaria. Satamalaituria laajennettiin 1900-luvun aikana.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa rakentuivat myös Ullanlinnan kivikerrostalot ja Kaivopuiston itäinen huvila-alue. Kaupunginpuutarhuri Svante Olsson suunnitteli Tähtitornin vuoren puiston 1890-luvulla ja kallioinen ja karu rinne muutettiin vehreäksi puistoksi vuosisadan vaihteessa. Tähtitornin vuori oli historiallinen näköala- ja merkinantopaikka.

Tähtitornin vuoren alapuolinen Ullanlinnan laivaveistämö, joka myöhemmin tunnettiin nimellä Helsingin Telakka Oy, lopetti toimintansa selvitysalueen läntisellä vastarannalla vuonna 1938. Telakka-alue sai väistyä uuden matkustajaterminaalin ja -laiturin myötä, jonka rakentaminen aloitettiin vuonna 1939 Helsingin Olympialaisia varten, jotka oli määrä pitää kesällä 1940. Talvisota kuitenkin keskeytti rakennustyöt ja olympialaisjärjestelyt. Olympialaituri ja Olympiaterminaali valmistuivat lopullisesti Helsingin Olympialaisiin vuonna 1952.³⁵ Uusi terminaali ja laituri muuttivat merkittävästi alueen maisemaa ja rannan yhteyttä lähisaariin.

Samassa yhteydessä Kaivopuiston rantaan rakennettiin 1940-luvulla uusi Ehrenströmintie, joka toi alueen rantaviivaa ulommas ja lähemmäs saaria. Saarten rooli muuttui, kun rakennettu kaupunki ja sen kulkureitit tuotiin niitä lähemmäs. Olympiarannassa alkanut matkustajaliikennöinti toi saaret hyvin näkyviksi tuhansille laivamatkustajille ja jalankulkijoille.

Luodon ravintola- ja virkistystoiminta

Luodolla eli entisellä Eteläisellä Valkosaarella on ollut telakka-toimintaa aina 1800-luvun loppuun asti. Tältä ajalta on säilynyt ajoittamaton, arkistotietojen perusteella ennen vuotta 1873 laadittu suunnitelma saaren muuttamisesta puisto- ja ravintolakäyttöön. Suunnitelman tekijä ja tarkka vuosi ei ole tiedossa, mutta on oletettavaa, että suunnitelma on kaupungin tilaama ja sillä on ideoitu saarelle uutta käyttöä.³⁴ 1800-luvun loppupuolella kiivaaseen tahtiin rakentuneen pääkaupungin ilmettä haluttiin oletettavasti kehittää myös Eteläsataman edustan saarissa, jotka olivat olleet pitkään teollisessa käytössä ja maisemaltaan karuja ja paljaita. On oletettavaa, että Luodon saari haluttiin yhdistää maisemallisesti osaksi Kaivopuiston puutarhakaupunginosaa ja Tähtitorninvuoren puistoa, joista aukeaa merkittäviä näkymiä selvitysalueen saarille.

Helsingin kaupunginvaltuusto järjesti vuonna 1898 tarjouskilpailun Luodon saaren vuokraamisesta. Ravintoloitsija Carl Fredrik Nyberg esitti tällöin kiinnostuksensa vuokrata ja muuttaa saaren virkistyskäyttöön. Muut tahot olivat halukkaita jatkamaan teollisuustoimintaa saarella ja sinne ehdotettiin myös hiilivaraston sijoitusta.³⁵ Saaren vuokraamisesta järjestettiin huutokauppa alkukesästä 1898. Kaupunginvaltuusto päätti ohittaa huutokaupan korkeammat tarjoukset ravintoloitsija Nybergin eduksi, sillä teollisuuden ja hiilivarastojen korvaaminen virkistystoiminnalla katsottiin kaupungin kannalta toivottavaksi kehityssuunnaksi. Huutokaupassa tehtiin yhteensä kolme tarjousta, joista Nybergin oli ollut alhaisin.³⁶

↑ Ilmakuva vuodelta 1943. Katajanokan rantaviivan niemet ja saari ovat jääneet täyttömaiden alle, rantaviiva on suoristunut ja tullut merkittävästi lähemmäksi selvitysalueen saaria. Kuvaa rajattu, merkintä lisätty. ©Puolustusvoimat, HKP.

33 Helsingin kaupunki, tietokeskus, 2017.

34 HKA, Historialliset osittaiskartat, 9. kaupunginosa, 1807-1873: Förslag Till Planering Och Planering Å Södra Blek.

35 Aftonposten 1898a.

36 Väliaho 2021; Krohn 1975, 2.

Helsingin kaupungin rahatoimikamari päätti tarjota Luodon saaren vuokralle ravintoloitsija C.F. Nybergille. Vuokraehtoina oli, että Nybergin oli rakennettava aiemmin telakkakäytössä olleelle saarelle uuden käytön mukaiset rakennuksensa ennen vuoden 1900 loppua. Sopimuksessa määriteltiin, että saarelle sai rakentaa ainoastaan ravintolakäyttöön tarkoitettuja rakennuksia sekä niiden vaatimia apurakennuksia.³⁷

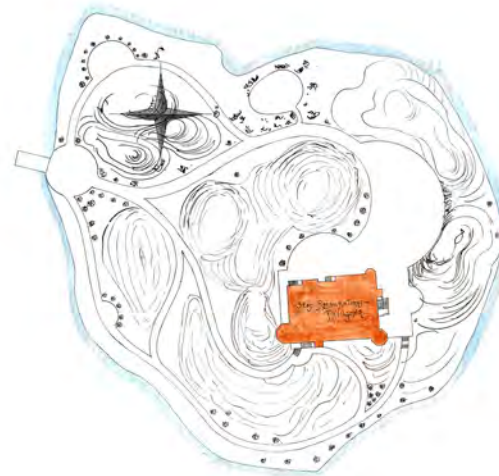
Telakkakäytössä olleen saaren maisemoinnista vastasi kaupunginpuutarhuri Svante Olsson, jonka osallistuminen hankkeeseen oli kuulunut vuokrasopimuksen ehtoihin. Saaren vuokra oli 500 markkaa vuodessa.³⁸ Rakennuksen suunnittelijaksi valikoitui arkkitehti Selim A. Lindqvist, joka tuolloin työskenteli Arkkitehtuuritoimisto Grahn Hedman & Wasastjernan leivissä. Näyttävä ja koristeellinen rakennus valmistui vuonna 1899 ja ravintola Klippan avattiin yleisölle torstaina 17.8.1899. Ravintolaan kuljettiin 20 minuutin väliajoin liikennöivällä höyryaluksella Eteläsataman vesimylmälän luota Kauppatorilta, lisäksi saarelle pääsi Kaivopuiston suunnalta soutuveneellä.³⁹

Rakennus kuitenkin paloi pian valmistumisensa jälkeen maaliskuussa 1900, kun rakennuksessa testattiin uutta höyryputkiin perustuvaa lämmitysjärjestelmää. Samoihin aikoihin menehtyneen Nybergin leski Sigrid Nyberg päätti tulipalon jäljiltä myydä Klippanin ravintolatoiminnan Carl Erikssonille, joka ryhtyi heti rakennuttamaan Luodolle uutta ravintolaa. Ravintoloitsija Eriksson rakensi uuden ravintolan alkuperäispiirustusten pohjalta.

Vuosien saatossa Luodon ravintolalla on ollut useita eri omistajia ja myös sulkuajanjaksoja. Kaupunki osti ravintolan keväällä 1936 ja vuodesta 1945 alkaen se on toiminut kesäravintolana. Ehrenströmintien rakentamisen yhteydessä 1940-luvulla Kaivopuiston itärantaan rakennettiin pieniä satama-altaita Olympiaterminaalin eteläpuolelle. Luodon ja Valkosaarenkarin lauttaliikennöinti on tästä lähin liikennöinyt Ehrenströmintien satama-altaalta saarille.

↑ Helsingin kaupunginarkistossa on säilynyt päivämätön ja signeeraamaton asemapiirros, jossa Luodolle kaavailtiin ravintolaa, joka olisi sijoitettu saaren koillisrannalle. Asemapiirroksessa kallion huipulle on sijoitettu pieni näköalapaviljonki. Kuvaa on rajattu. Historialliset osittaiskartat, 9. kaupunginosa, 1807–1873, HKA.

↑ Ravintola Klippanin alkuperäinen asemapiirros vuodelta 1899. Piirustuksessa ei ole esitetty lainkaan piharakennuksia, jotka suunniteltiin muutama vuosi myöhemmin. Piha kulkureitteineen ei toteutunut asemapiirroksen mukaisesti. Grahn, Hedman & Wasastjerna, Selim A. Lindqvist. Kuvaa on rajattu. HKA.

↑ Saaret kuvattuna Ullanlinnan telakalta 1900-luvun alussa. Luodon ja Valkosaarenkarin uudet paviljongit ovat valmistuneet. Luodon saari oli edelleen kallioinen ja lähes puuton. A.E. Bergius, 1902–1903. HKM

↑ Höyrylaiva Sommarö II kuvattuna Luodon edustalla 1930-luvulla. Luodon saari maisemoitiin 1900-luvun alussa ja sinne istutettiin runsaasti kasvillisuutta. Myös vastarannan kasvillisuus lisääntyi, kun Kaivopuiston huvilakaupunginosa rakentui. Viljo Pietinen 1938. Historian ja valokuvaamo Pietisen kuvakokoelmat, MV.

37 Aftonposten 1898b.

38 Nya Pressen 1898; Hufvudstadsbladet 1898.

39 Uusi Suometar 1899.

Valkosaarenkari vierasvenesatamaksi

Vain 15 vuotta Vehkasaarelta siirretyn paviljongin uudelleenrakennuksen jälkeen pursiseura NJK rakennutti Valkosaarenkarille uuden klubitalon, joka valmistui vuonna 1900.⁴⁰ Tyyllillisesti pitsihuvilaa muistuttavan paviljongin suunnitteli arkkitehtitoimisto Estlander & Settergren. He voittivat seuran alkuvuodesta 1900 järjestämän arkkitehtikilpailun, jonka jälkeen heillä oli kaksi viikkoa aikaa viimeistellä rakennussuunnitelmat. Rakennus vihittiin käyttöön jo elokuussa samana vuonna.⁴¹ Huvila suunniteltiin ja rakennettiin juuri Luodon ravintolan valmistuttua ja rakennukseen haettiin samaa koristeellisuutta ja näyttävyyttä.

Alun perin pelkkää Valkosaarenkaria vuokrannut pursiseura NJK vuokrasi vuosien 1949–1962 välisinä aikoina myös Luodon saarelta noin 980 m² kokoista maa-aluetta sekä saaren edustan vesialuetta noin 560 m² edestä. Kaupunki antoi lisäalueet pursiseuralle vuokralle maja- ja satamapaikaksi sillä ehdolla, ettei Luodon saaren alueelle saanut rakentaa mitään rakennuksia.⁴² Tänä aikana yhdistys rakensi Luodon luoteiskulmaan uuden laiturerakennelman, joka muokkasi saaren rantaviivaa. Paikka oli sama, jossa jo 1800-luvulla sijaitsi kookas laituri. Uusi laituri ilmenee ensi kerran vuoden 1956 ilmakuvassa. Rakennelma purettiin Luodon rannasta 2010-luvulla ja nykyinen rantaviiva on saanut muotonsa kyseisestä laiturerakenteesta.

NJK luopui Luodon vuokra-alueesta vuonna 1962, jolloin se siirtyi vuokraamaan alueita Valkosaaresta, jossa telakkatoiminnan vuokrasopimukset olivat juuri päättyneet. Tällöin yhdistys sai myös oikeuden yhdistää vuokra-alueensa Valkosaarella ja Valkosaarenkarilla uudella yhdystiellä. Pursiseura ei tällöin vielä vuokrannut koko Valkosaarta, mutta saaren ja sen rantojen puhtaanapito kuului yhdistykselle, minkä lisäksi se sai käyttää koko saarta jäsentensä ulkoilupaiikkana.⁴³ Valkosaari on myöhemmin

siirtynyt kokonaisuudessa NJK:n vuokraukseen ja saaren rakennukset yhdistyksen omistukseen.

NJK:n Valkosaarenkarin satamasta tuli Helsingin kaupungin virallinen vierassatama vuonna 1987.⁴⁴ Nykyisin saarella on 125 laituriapaikkaa veneille. Saaren paviljongissa toimii kaikille avoin ravintola sekä purjehdusseuran kanslia ja jäsenten kokoontumistilat. Saarella on lisäksi vierasvenesataman toimintaan liittyvä apurakennus, jossa on wc-, pesu, sauna- ja suihkutilat.

↑ 1900-luvun puolivälin jälkeen kuvattu näkymä Luodolta kohti Valkosaarenkaria ja NJK:n vuonna 1900 rakennettua klubitaloa. Luodon kasvillisuus lisääntyi läpi 1900-luvun, mutta kuvanottohetkellä näkymä Valkosaarenkarille oli vielä avoin. Kuvaa on rajattu. Pekka Kyytinen. Kansantieteen ja Pekka Kyytisen kuvakokoelmat, MV.

40 Rautapää 2016; NJK 2014.

41 NJK 2010, 16.

42 HKA, Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1948.

43 HKA, Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1962.

44 NJK 1993, 153.

Valkosaari ja telakkatoiminnan päättyminen

Muista saarista poiketen Valkosaaressa jatkui telakkatoiminta pitkälle 1900-luvulle. Toiminta muuttui vähitellen suurten puuveneiden veistosta moottoriveneiden huoltotoimintaan. Saarella oli myös veneiden talvisäilytystä.

Valkosaaren kahta eteläisintä palstaa vuokrattiin kokonaisuutena ja vuokralainen vaihtui von Alfthanin jälkeen useaan otteeseen. Veneiden veiston lisäksi halleja käytettiin moottoripajoina. Palstojen viimeisin vuokralainen oli Ab Telva Oy, joka vuokrasi palstoja vuosina 1948–1961. Telva Oy siirsi toimintansa Lauttasaareen vuonna 1961 ja telakkatoiminta Valkosaaressa päättyi.⁴⁵

Palsta numero kolme, jonne von Alfthan oli rakennuttanut kesähuvilansa, vuokrattiin Ab Helsingfors Båtvarf:ille vuonna 1904 ja tämän jälkeen vuonna 1911 Emil Suortille, joka perusti sinne veistämön nimeltä Blekholman Uusi Veistämö. Von Alfthanin kesähuvila purettiin viimeistään tällöin ja Emil Suortti rakennutti uusia kookkaita veistämörakennuksia saaren keskelle. Suortin veistämö keskittyi moottoriveneisiin. Hän vuokrasi saarta 1960-luvulle asti, kunnes vuokrasopimus päättyi vuonna 1961 ja yritys lopetti toimintansa vuonna 1962.⁴⁶

Vähemmällä käytöllä olleet saaren pohjoisosan palstat 4 ja 5 yhdistettiin 1900-luvulla yhdeksi palstaksi. Palstaa vuokrasi Wickström Motor, joka rakensi pajarakennuksen palstan keskiosaansa vuonna 1927. Yritys valmisti erilaisia moottoreita, mukaan lukien sisämoottoreita kalastus- ja huviveneisiin. Ab Wickström Motor Oy vuokrasi palstaa vuoteen 1961 asti.⁴⁷

Valkosaaressa oli tuhoisa tulipalo helatorstaina vuonna 1924, jonka takia useat hallit ja veneet paloivat saaren eteläosassa.⁴⁸ Palstoilla 1 ja 2 sijainnut, alun perin 1885 rakennettu ja eri otteisiin laajennettu suuri veistämöhalli tuhoutui. Emil Suortin veistämö

ja Wickstöm Motorin rakennukset säilyivät. Saaren eteläosaan rakennettiin uusi puurakenteinen venevaja vuonna 1926. Saaret kokivat tuhoja myös ainakin 1940-luvulla, kun Wickström Motor Oy:n pajarakennus vaurioitui sodan pommituksissa.

Valkosaaren kaikkien palstojen vuokrasopimukset päättyivät 31.12.1961 ja Helsingin kaupunki määräsi kaikki saaren rakennukset purettavaksi 31.5.1962 mennessä.⁴⁹ Syy vuokrasopimusten loppumiseen ja rakennusten purkuun ei ole tiedossa, mutta oletettavasti teollisuuskäytössä ollut saari haluttiin siistiä ja muuttaa muuhun käyttöön. Pääosa rakennuksista ja laitureista purettiinkin 1960-luvulla. Saaren eteläosassa sijainnut suuri 1920-luvulla rakennettu veistämöhalli kuitenkin säilytettiin veneiden talvitelakointeja varten. Saarella säilyi myös kaksi pienempää rakennusta hallin molemmin puolin sekä joitakin laitureita. Vuonna 1962 kaupunginhallitus myönsi 500 000 markkaa Valkosaaren istutus- ja siistimistöitä varten.⁵⁰

Valkosaari on nykyään kokonaisuudessaan pursiseura NJK:n vuokrauksessa ja pursiseura omistaa saarella olevat rakennukset. Vuonna 1926 rakennettu venevaja toimii nykyään kesäisin juhlapaikkana nimeltä Valkosaaren Telakka.⁵¹ Rakennuksen vuokrausta ja catering-toimintaa hoitaa Ravintola Delicatessen.

49 Pörssitieto 2023.

50 HKA, Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1962.

51 Pörssitieto 2023.

45 Pörssitieto 2023.

46 Pörssitieto 2023.

47 Pörssitieto 2023.

48 Rautapää 2016; Pörssitieto 2023.

→ Sodan pommitusten tuhoja Valkosaaressa. Kuvassa Wickströmin moottorikorjaamon rakennus. Vallinheimo, 1943. Sotamuseo, SA-kuva.

↑ Emil Suortin veneveistämön sisätillaa kuvattuna 1930-luvulla. Viljo Pietinen 1931. Historian ja valokuvaamo Pietisen kuvakokoelmat, MV.

↑ NJK:n purjehduskilpailu käynnissä saarten edustalla. Luodon saari on puutarhamainen ja Valkosaari puolestaan tiiviisti täyteen rakennettu. Taustalla Ullanlinnan itärannalla rakentuu Olympiaterminaali vanhan telakan paikalle. Veljekset Karhumäki Oy 1939. HKM.

Ryssänsaari säilyy muuttumattomana

1920-luvulla Puolustusministeriön insinööriosasto esitteli suunnitelmia Suomenlinnan kulkuyhteyksien parantamiseksi. Toinen esitetyistä vaihtoehdoista oli tie, joka olisi kulkenut Katajanokalta Ryssänsaareen ja sieltä edelleen muiden saarten kautta Suomenlinnaan. Tie- ja siltasuunnitelmia ei toteutettu.⁵² Ryssänsaarella toiminut meripelastusasema lopetti toimintansa, kun sen vartiotupa tuhoutui sodan aikana pommituksessa.⁵³

Vuonna 1890 Ryssänsaarelle asettuneet Holmströmit myivät saaren rakennukset vuonna 1924 Tuomelan perheelle.⁵⁴ Tuomelat asuivat saarella ja jatkoivat kalastustoimintaa aikakin 1970-luvulle asti.⁵⁵ Lapsuutensa Ryssänsaarella viettänyt Raili Tuomela asui saarella yhteensä 50 vuotta vuosina 1946–1996. Tuomela on kuvailut Ylen Ryssänsaarta käsittelevässä dokumentissa, kuinka hän vietti lapsuutensa saarella vailla sähköä ja juoksevaa vettä. Tuomeloiden kanssa saarella asui alivuokralaisena myös Mäkisten perhe kesäisin vuosina 1953–1975 sekä ajoittain myös muita perheitä. Yhdessä Mäkisten kanssa Tuomelat rakennuttivat Ryssänsaarelle puhelinkaapelin Luodon saaren kautta.⁵⁶

Ryssänsaari oli Helsingin kaupungin omistuksessa, mutta vuokralaiset omistivat itse saaren rakennukset. Vuonna 1961 Helsingin kaupunki kuitenkin osti kalastaja Evert Tuomelalta Ryssänsaarella sijainneet rakennukset 450 000 mk:n kauppahinnalla. Hän luovutti rakennukset kaupungin hallintaan vuoden 1962 alusta alkaen.⁵⁷ Tuomelat kuitenkin asuttivat saarta vielä tämän jälkeen.

Ryssänsaaren nykyinen vuokraaja on kalastaja Kalle Fagerström ja hänen pokansa Ari Fagerström. Saari ja saaren

→ Ryssänsaari kuvattuna Suomenlinnan laualta käsin. Saaren päärakennus on rakennettu 1800-luvulla. Tausalla Suomenlinna. Eeva Rista 1970. HKM.

→ Ryssänsaaren venepaikka on sijainnut läpi historian suojaissassa poukamassa saaren pohjoisreunalla. Saaren suojaisammalle pohjoispuolelle on myös eri aikoina istutettu kasvillisuutta, kuten syreenejä ja marjapensaita. Simo Rista 1970. HKM.

52 Uusi Suomi 1923.

53 Uusi Suomi 1959.

54 Hufvudstadsbladet 1970a.

55 Hufvudstadsbladet 1970b.

56 Yle 2003.

57 HKA, Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1961.

rakennukset ovat olleet vuokrattuna Fagerströmeille 1970-luvulta lähtien. Saari ei ole ollut heidän aikanaan enää vakituksessa asuin-ikäytössä, mutta saari toimii edelleen kalastustukikohtana heidän harjoittamalleen kalastustoiminnalle. Vielä 2000-luvulla Ari Fagerström on muuttanut saarelle kesäisin ja asunut siellä perheineen huhtikuusta loka-marraskuuhun kalastaen. Kalat on myyty kauppiaille Helsinkiin, aivan kuten 1800-luvulla.⁵⁸

Vuosituhanen vaihteessa Helsingin kaupunki etsi vaihtoehtoa Kustaanmiekkan kapealle laivaväylälle, jota pidettiin onnettomuusalttiina. Toinen tutkituista väylävaihtoehtoista olisi kulkenut Ryssänsaaren etelä- ja itäpuolelta. Vaihtoehdossa tutkittiin Ryssänsaaren louhimista kokonaan tai osittain uuden laivaväylän tieltä. Kaupunki päätyi lopulta toiseen väylävaihtoehtoon ja Kustaanmiekkan salmen parantamiseen.⁵⁹

58 Yle 2003.

59 Pohjapalo 1996; Yle 2003.

↑ Aarre Tuomela ja Timo Laakso kuvattuna Lenita-laivassa Ryssänsaaren edustalla 1970-luvulla. Taustalla saaren kaksi mökkiä. Hugo Sundström, Hufvudstadsbladet 1970b.

→ Itäinen Kaivopuisto ja Valkosaaret kuvattuna vuonna 1930, ennen Ehrenströmintien rakentamista Kaivopuiston rantaan. Tällöin ranta-alueet olivat vielä yksityiskäytössä, eivätkä rannalta saarille aukeavat näkymät olleet kaikkien saavutettavissa. Osakeyhtiö Sääski, HKM.

→ Selvitysalueen saaret 1970-luvulla kuvatussa viistoilmakuvassa. Valkosaaren telakkarakennukset purettiin 1960-luvulla kuvassa esiintyviä vajoja lukuunottamatta. Kasvillisuus lisääntyi kaikilla selvitysalueen saarilla 1900-luvun aikana. Ainoastaan Pikkuluoto on säilynyt puuttomana ja paljaana kallioluotona. Sky-Foto Möller, 1972. HKM.

3. Saarten muotoutuminen ja rakentuminen

3.1 Saaret kartoilla

Luvussa tarkastellaan Valkosaaria ja Ryssänsaarta osana Helsingin karttoja ja ilmakuvia 1700-luvulta tähän päivään. Helsinki kaavoitettiin ensi kerran 1820-luvulla ja selvitysalueen saaret on esitetty vaihtelevasti Helsingin vanhoissa asemakaavakartoissa. Saaria ei kuitenkaan kaavoitettu tällöin, vaan ne esitettiin varhaisissa kaavakartoissa rakentamattomina, vaikka saarilla sijaitsi jo rakennuksia. 1800-luvun puolivälin jälkeen asemakaavakartoissa on esitetty saarten silloinen rakennettu tilanne.

Karttatarkasteluun on valittu pääosin mittaus- tai opaskarttoja. Tarkasteluun on valikoitu myös muutama asemakaava, joiden kautta on nähtävissä, kuinka kaupunkia saarten ympärillä kaavoitettiin. Karttojen tyyppi on tuotu esiin tekstissä.

PITÄJÄNKARTTA 1749

Saaret on esitetty rakentamattomina yhdessä varhaisimmista saaria esittävästä kartoista. Vastarannat Katajanokalla ja Makasiininrannassa ovat rakentamattomia. Katajanokan edustalla sijaitsee erillinen Laukkasaari (Lökholmen) ja Katajanokan rantaviiva on monimuotoinen. Rantojen ja saarien maisemakuva on 1700-luvulla kalloista ja avointa. Ote Helsingin pitäjänkartasta vuodelta 1749. Karttaa säilytetään Ruotsin valtionarkistossa (Riksarkivet). HKP.

TÖÖLÖN KARTTA 1776–1777

Valkosaariksi (Bleekholmarnes) nimikoidut saaret on esitetty rakentamattomina ja kallioisina. Kartassa esiintyy Ullanlinnan telakka ja viljelysalue (Skeps Warfwet), mutta muuten myös Kaivopuiston alue on kallioista ja rakentamatonta. Pohjoisemmaksi Makasiininrantaan on rakennettu satama laitureineen ja yksittäisiä rakennuksia. Myös Katajanokalla ja sillalla mantereeseen yhdistetyssä Laukkasaaressa on rakennuksia. Ote Töölön alueen kartasta ja selityksestä kaupungin tiluksista vuosina 1776–1777. B7 Helsinki 318–14 Töölö Töölö; Kartta ja selitys kaupungin tiluksista (1776–1777). KA.

TÖÖLÖN KARTTA 1841–1843

Valkosaarella, Valkosaarenkarilla ja Luodolla on vuonna 1803 perustetun telakkayhtiön rakennuksia. Luoto ja Valkosaari on yhdistetty toisiinsa sillalla. Ryssänsaareen on rakennettu kaksi rakennusta. Kaivopuiston länsiosa lehmuskujineen on maisemoitu ja Ullanlinnan kaupunginosaa rakentumassa. Ullanlinnan telakan pohjoispuolella Makasiininrannan rantaviivaa on täytetty ja muokattu uudella laiturilla. Ote Töölön alueen kartasta ja selityksestä kaupungin tiluksista vuosina 1841–1843. B7 Helsinki 3119–27 Töölö Töölö; Kartta ja selitys kaupungin tiluksista (1841–1843). KA.

HELSINGIN KARTTA 1866

Kartassa on kuvattu Valkosaarilla sijainneita rakennuksia. Ryssänsaarella olleita rakennuksia ei ole esitetty. Kartassa on esitetty vuonna 1864 vahvistettu kaavaehdotus Katajanokalle, eli sen osalta kartta ei kuvaa toteumaa. Suunnitelmassa Laukkasaaren ja rannan maisemakuvan suunniteltiin muuttuvan merkittävästi. Eteläsatamaan Kauppatorin edustalle on rakennettu satama-altaita. Kaivopuiston itäinen ranta on edelleen kalliomaisemaa, jonne on rakennettu yksittäisiä rakennuksia. Ote Helsingin kartasta vuodelta 1866. Kartta on laadittu käyttämällä kaupungin vuosina 1864–1865 toimittamia korkeus- ja vaakamittauksia. C. Reuter. KA.

SENAATIN KARTASTO N. 1880-LUKU

Valkosaaren eteläosaan on rakennettu uuden, vuonna 1885 perustetun veistämön kookas rakennus. Ryssänsaarella on kuvattu kolme rakennusta. Kartta kuvastaa Katajanokan tilannetta 1800-luvun lopulla, ennen kaavan toteutusta. Laukkasaari on yhdistetty kannaksella Katajanokan niemeen. Kaivopuiston itäinen huvilakaupunginosa on rakentunut ja maisemoitu puistomaiseksi. Eteläsataman rantarakentaminen muuttaa rannan maisemakuvaa merkittävästi. Ote vuosien 1870–1907 välillä laaditusta Senaatin kartastosta. Saarten rakennuskanta on kuvattu 1880-luvun tilanteen mukaisena. KA, HKP.

HELSINGIN KAAVA 1900

Valkosaarenkarilla on NJK:n ensimmäinen paviljonki ja Valkosaaren veistämön vieressä von Alifthanin kesähuilu. Luodolta on purettu rakennuksia. Vuonna 1899 rakennettua ja vuonna 1900 palanutta ravintolaa ei ole esitetty kartassa. 1890-luvulla rakennettu Helsingin satamien välillä kulkenut satamarata kulki Ullanlinnan telakan pohjoispuolelta Makasiinirannan läpi Katajanokalle. Katajanokan etelärantaan rakennettiin satamalaituri, joka muokkasi niemen rantaviivaa suoraviivaiseksi. Ote Helsingin asemakaava- ja opaskartasta vuodelta 1900. Kartassa on esitetty myös suunniteltuja kohteita, joita ei ole välttämättä toteutettu. HKA, HKP.

OPASKARTTA 1909

Luodolla on esitetty vuonna 1901 uudelleen rakennettu ravintola. Ravintolan apurakennuksia ei ole esitetty. Saaren maisemointi ja puistoreitit on esitetty ja telakkakäyttöön jääneeseen Valkosaareen johtanut silta poistettu. Valkosaarenkarilla on uusi paviljonki ja laiturit. Saarta on maisemoitu ja se on yhdistetty Valkosaareen sillalla. Valkosaaren telakkarakennusta laajennettiin vuonna 1899. Katajanokan kerrostaloalue rakentui pääosin 1900-luvun alussa. Ote Helsingin opaskartasta vuodelta 1909. Opaskartta perustuu osittain toteutumattomiin asemakaavoihin ja karttaan sisältyy myös kohteita, joita ei ole koskaan rakennettu. Helsingin kaupungin rakennuskonttori. HKA, HKP.

OPASKARTTA 1925

Valkosaaren keskellä on Emil Suortin veistämö, joka rakennettiin vuonna 1911 von Alfthanin kesähuvilan paikalle. Ryssänsaarella on kartassa esitetty kolme rakennusta. Ullanlinnan telakan alue on merkitty rakennuskieltoalueeksi. Katajanokan satamalaituria on laajennettu ja niemi on tullut lähemmäksi selvitysalueen saaria. Ote Helsingin opaskartasta vuodelta 1925. Opaskartta perustuu osittain toteutumattomiin asemakaavoihin ja karttaan sisältyy myös kohteita, joita ei ole koskaan rakennettu. HKM, HKP.

ILMAKUVA 1932

Valkosaaren eteläosan suuri veistämö- ja venevarustusrakennus tuhoutui tulipalossa 1920-luvulla ja ilmakuvassa on nähtävissä paikalle vuonna 1926 rakennettu uusi venevaja. Vajan pohjoispuolella erottuvat Suortin ja Wickströmin veistämö- ja vajarakennukset. Valkosaarenkarille on rakennettu apurakennus ja lisää laitureita. 1930-luvulla toimintansa lopettanut Ullanlinnan telakka esiintyy vielä ilmakuvassa. 23.8.1932 kuvattu Helsingin ortoilmakuva. ©Puo-lustusvoimien Tiedustelukeskus 76/2014, HKP.

ILMAKUVA 1956

Valkosaarenkari ja Valkosaari on liitetty toisiinsa ohuella kannaksella. Ullanlinnan telakka on purettu ja paikalle on rakennettu Olympialaituri ja -terminaali. Rantaviiva on muuttunut ja tullut lähemmäs saaria Olympialaiturin ja Kaivopuiston itärannan uuden tielinjauksen, Ehrenströmin-tien myötä. Saarten edustalle muokattuun rantaviivaan on rakennettu pienempiä satama-altaita. 24.5.1956 kuvattu Helsingin ortoilmakuva. Maanmittauslaitoksen ortoilmakuva 10/2014, HKP.

ILMAKUVA 1969

Valkosaarenkarin ja Valkosaaren välinen kannas on levennetty ja Valkosaarenkarille on rakennettu uusia laitureita ja terassirakenne kannaksen kohdalle. Valkosaaren rakennukset ja laiturit on pääosin purettu vuokrasopimusten loppumisen jälkeen. Ainoastaan yksi venevaja ja kaksi pienempää rakennusta on säilytetty. Luodon saaren puisto-reitit ovat edelleen osin näkyvissä ilmakuvasa. 26.5.1969 kuvattu Helsingin ortoilmakuva. © Blom Kartta Oy, 2014, HKP.

ILMAKUVA 1993

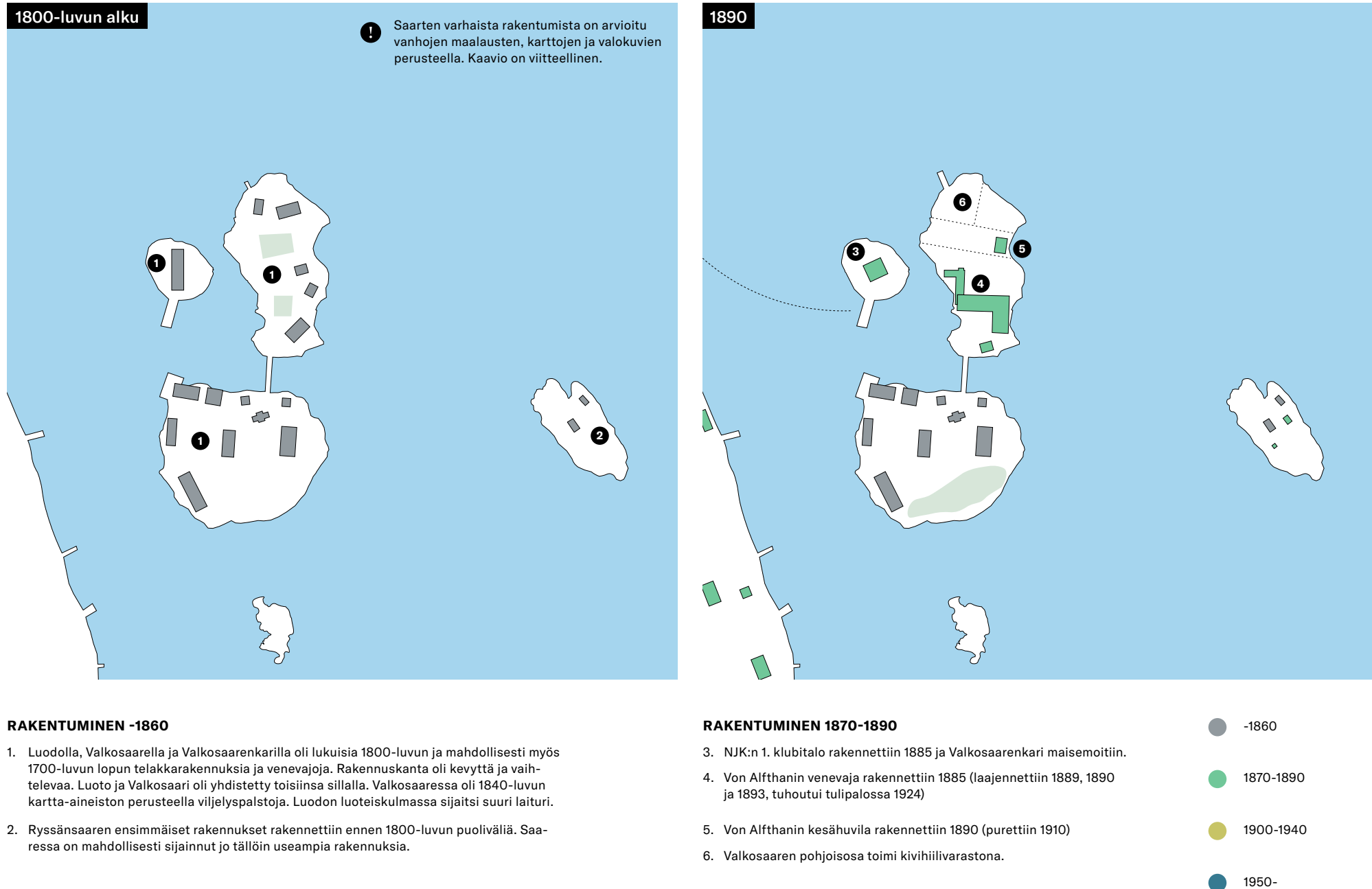
Kasvillisuus saarilla on lisääntynyt. Puistoreitit Luodolla eivät ole enää juurikaan erotettavissa. Valkosaarenkari on saanut vierasvenesataman statuksen ja saarelle on lisätty laitureita. Ryssänsaaren ja Valkosaaren rakennuskanta ei ole muuttunut 1900-puolivälin jälkeen. Makasiininrannassa ja Katajanokalla kulkenut satamarata purettiin 1970-luvulla, kun Eteläsatama jäi yksinomaan matkustajaliikenteen käyttöön. 17.5.1993 kuvattu Helsingin ortoilmakuva. Maanmittauslaitoksen ortoilmakuva 12/2020, HKP.

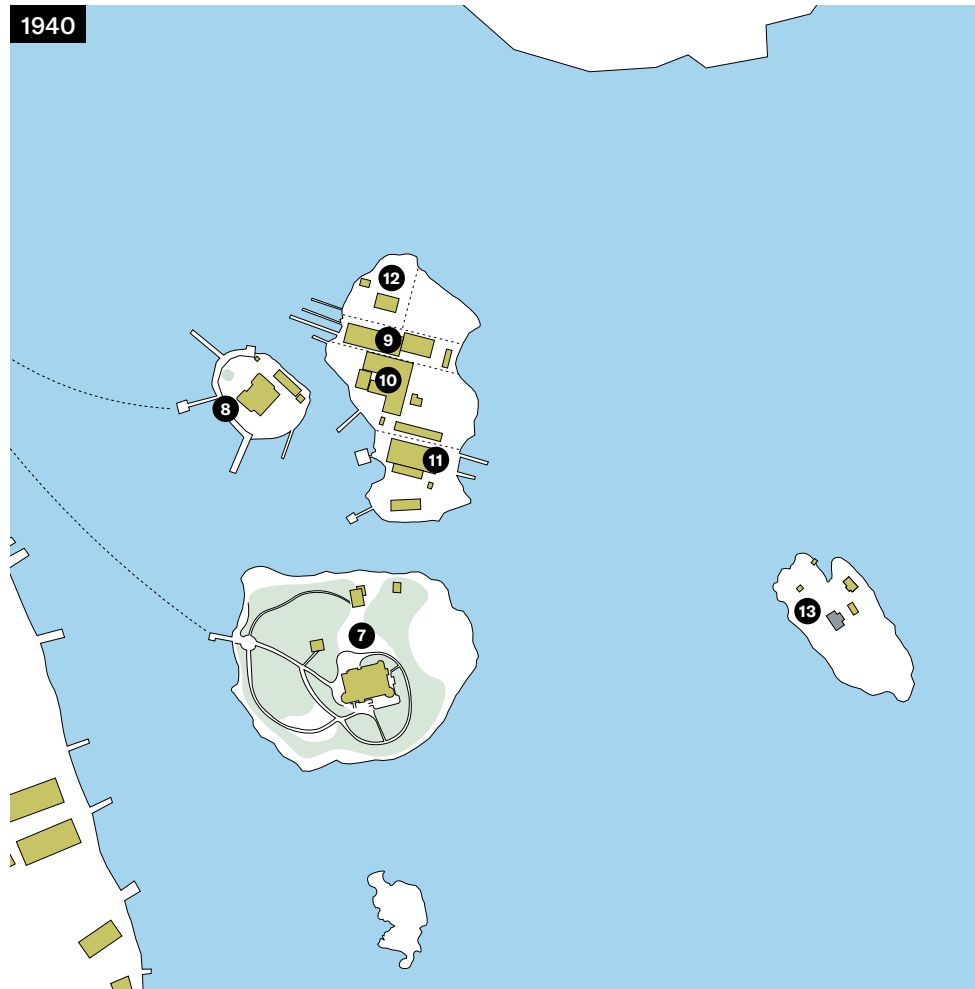

ILMAKUVA 2022

Selvitysalueen saarten ja lähirantojen nykytilaa kuvaava ilmakuvaa. Laiturirakennelmat Valkosaarenkarilla ovat vähentyneet. Luodon saaren maisemoidut kulkureitit ovat hävinneet pääkulkureittejä lukuun ottamatta. Rakennuskanta saarilla ei ole muuttunut. 30.6.2022 kuvattu Helsingin ortoilmakuva. © Helsingin kaupunki, kaupunkimittauspalvelut, HKP.

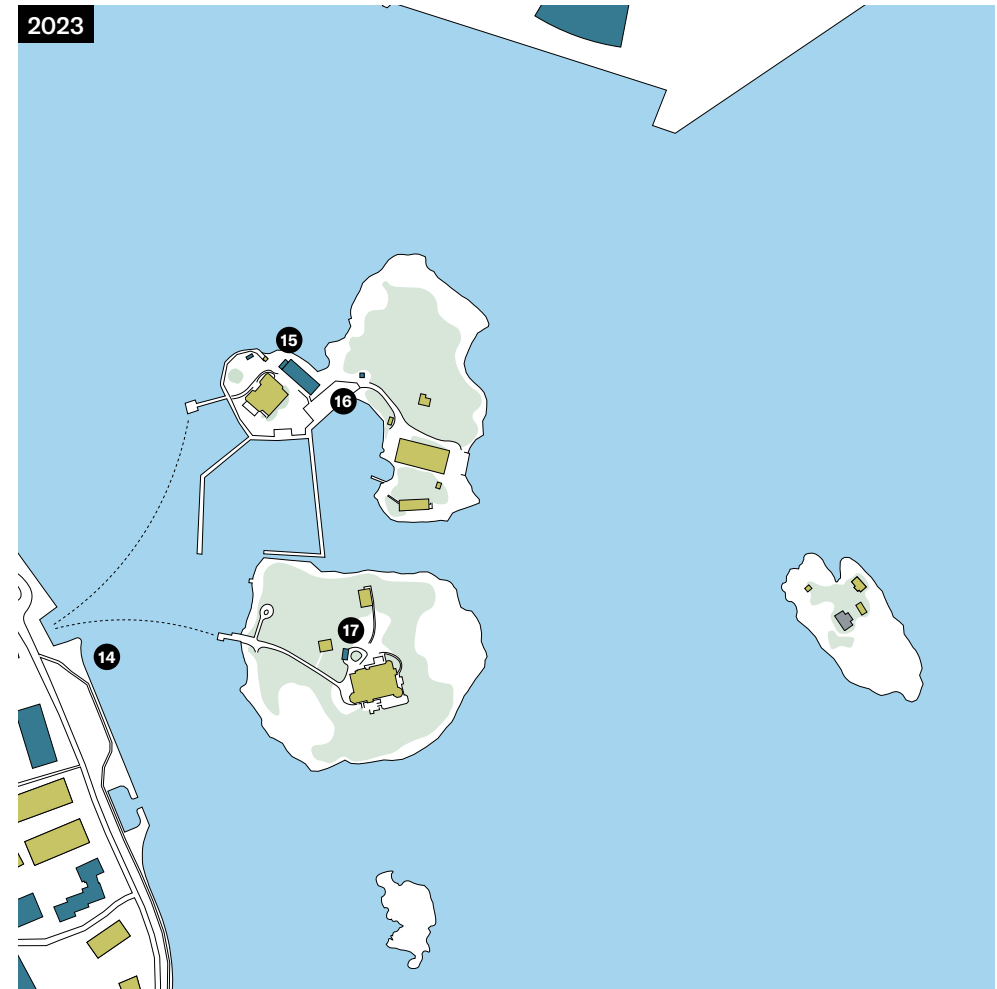
3.2 Valkosaarten ja Ryssänsaaren rakentumisen vuosisadat

RAKENTUMINEN 1900-1940

7. Luodon ravintola rakennettiin 1899 ja uudestaan 1901. Apurakennukset rakennettiin 1904 alkaen ja saari maisemoitiin puistoreitein. Länsirannalle rakennettiin uusi laituri. Vanhan luoteiskulman laiturin jäänteet purettiin 1930-luvulla.
8. NJK:n 2. klubitalo rakennettiin vuonna 1900 ja saaren rantaan rakennettiin uusi laituriyöhyke. Apurakennus valmistui vuonna 1920.
9. Suortin venevaja 1911 (purettiin 1960-luvulla)
10. 1900-l. alussa rakennetut palstan 2 telakkarakennukset (purettiin 1960-luvulla)
11. Helsingin Vene- ja Moottoripajan venevaja 1926
12. Wickströmin paja 1927 (purettiin 1960-luvulla)
13. Ryssänsaaren rakennukset on päärakennusta lukuunottamatta uusittu 1900-l. alkupuolella.

RAKENTUMINEN 1950-

14. Ehrenströmintie ja uusi lauttayhteyslaituri rakennettiin 1940-luvulla.
15. NJK:n uusi apurakennus rakennettiin 1949 ja saarta laajennettiin itään. Laitureta lisättiin eri aikoina. 1950-luvulla NJK rakensi Luodon saaren luoteiskulmaan uuden laiturin, joka muokkasi saaren rantaviivaa nykyiseksi.
16. Saaret yhdistettiin kannaksella 1960-luvulla.
17. Luodon jäte- ja kaasuväestö rakennettiin vuonna 2010.

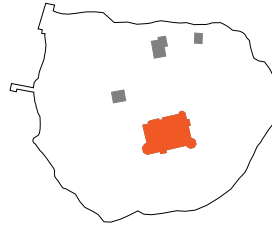
- -1860
- 1870-1890
- 1900-1940
- 1950-

3.3 Saarten historiallinen rakennuskanta

Luoto

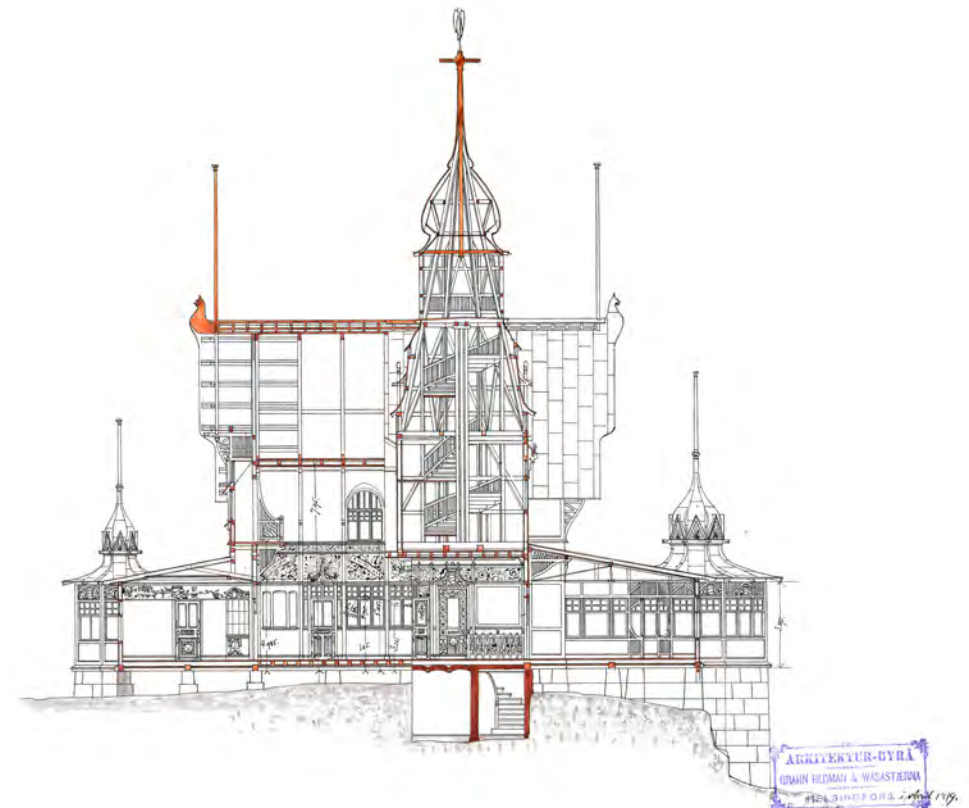
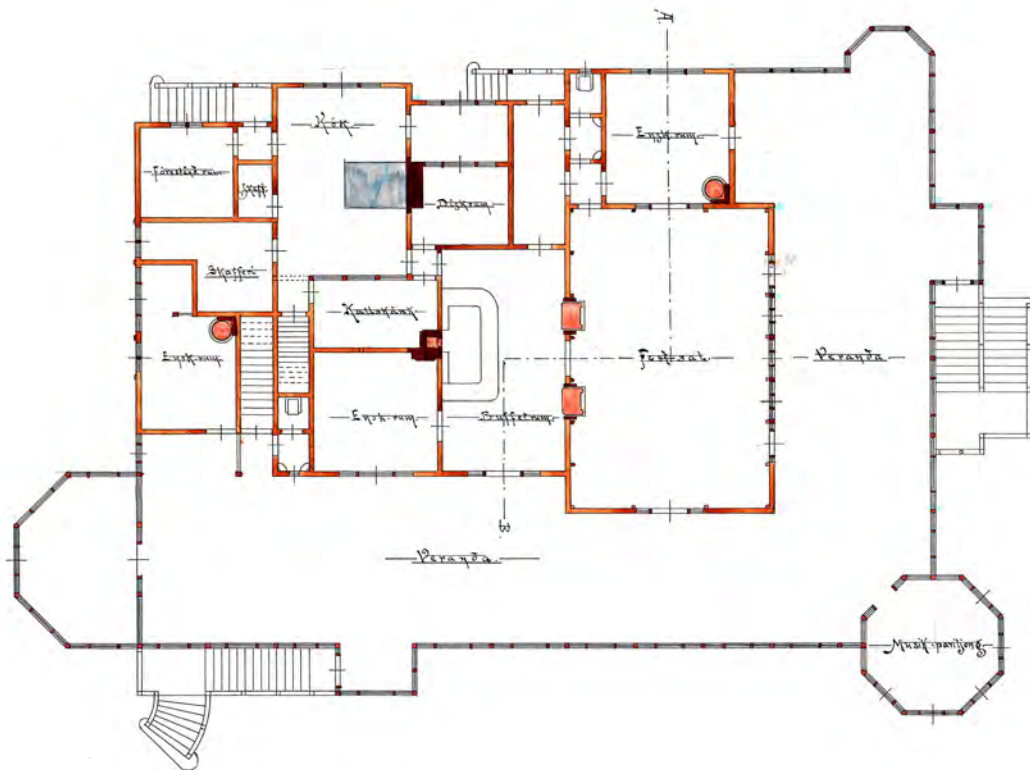
RAVINTOLA KLIPPAN 1899/1901-

Luodon ravintolarakennus valmistui vuonna 1899. Rakennus paloi tulipalossa vuonna 1900 ja valmistui uudelleen vuonna 1901. Alkuperäisen rakennuksen suunnitteli arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjernan arkkitehti Selim A. Lindqvist. Palon jälkeen rakennettu rekonstruktio toteutettiin alkuperäispiirustusten mukaan muutamin poikkeuksin.

✓ Alkuperäisen ravintolan ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus 1899. Grahn, Hedman & Wasastjerna. Kuvaa on rajattu. HKA.

↓ Alkuperäisen ravintolan leikkauspiirustus 1899. Grahn, Hedman & Wasastjerna. Kuvaa on rajattu. HKA.

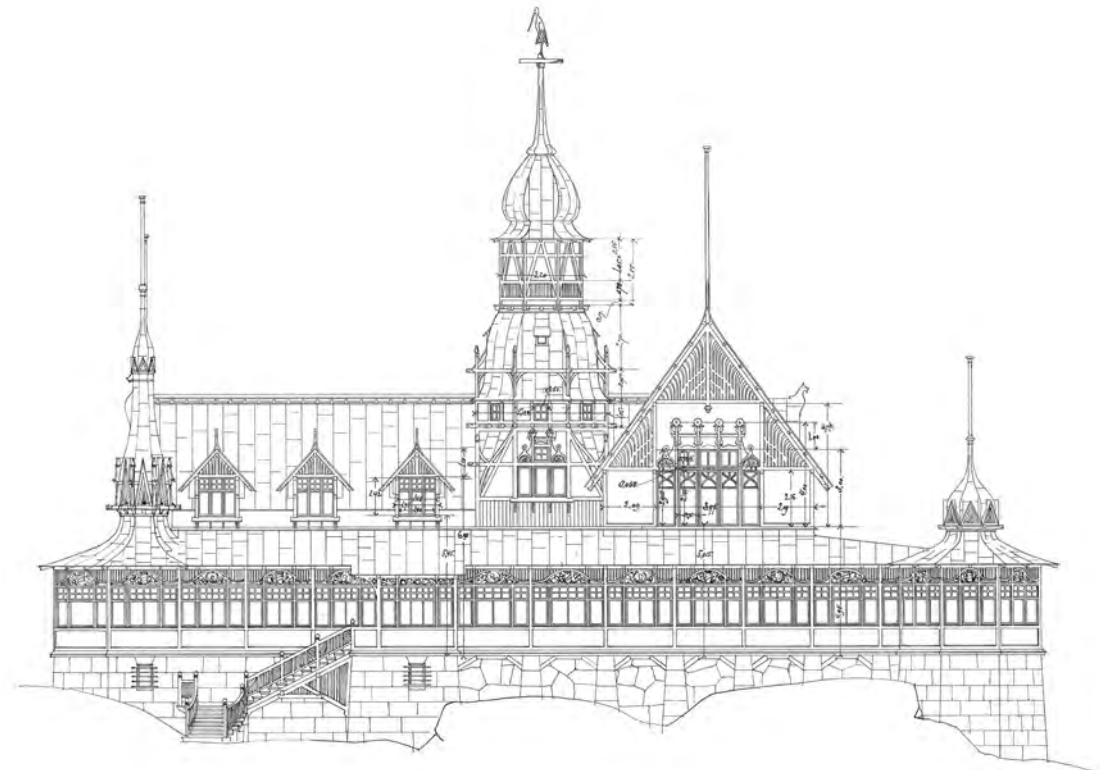

← Yksi harvoista vuoden 1899 Klippanista säilyneistä valokuvista. Ravintola seisoi pitkälti paljailla kallioilla. Kuvaa on rajattu. MV.

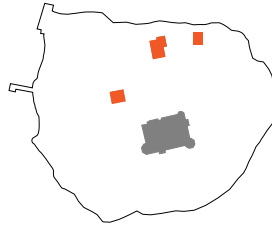
↗ Varhainen valokuva uudelleenrakennetusta Klippanista. Kuva on oletettavasti vuoden 1901 tienoilta. HKM.

↓ Alkuperäisen ravintolan julkisivupiirustus pohjoiseen 1899. Grahn, Hedman & Wasastjerna. Kuvaa on rajattu. HKA.

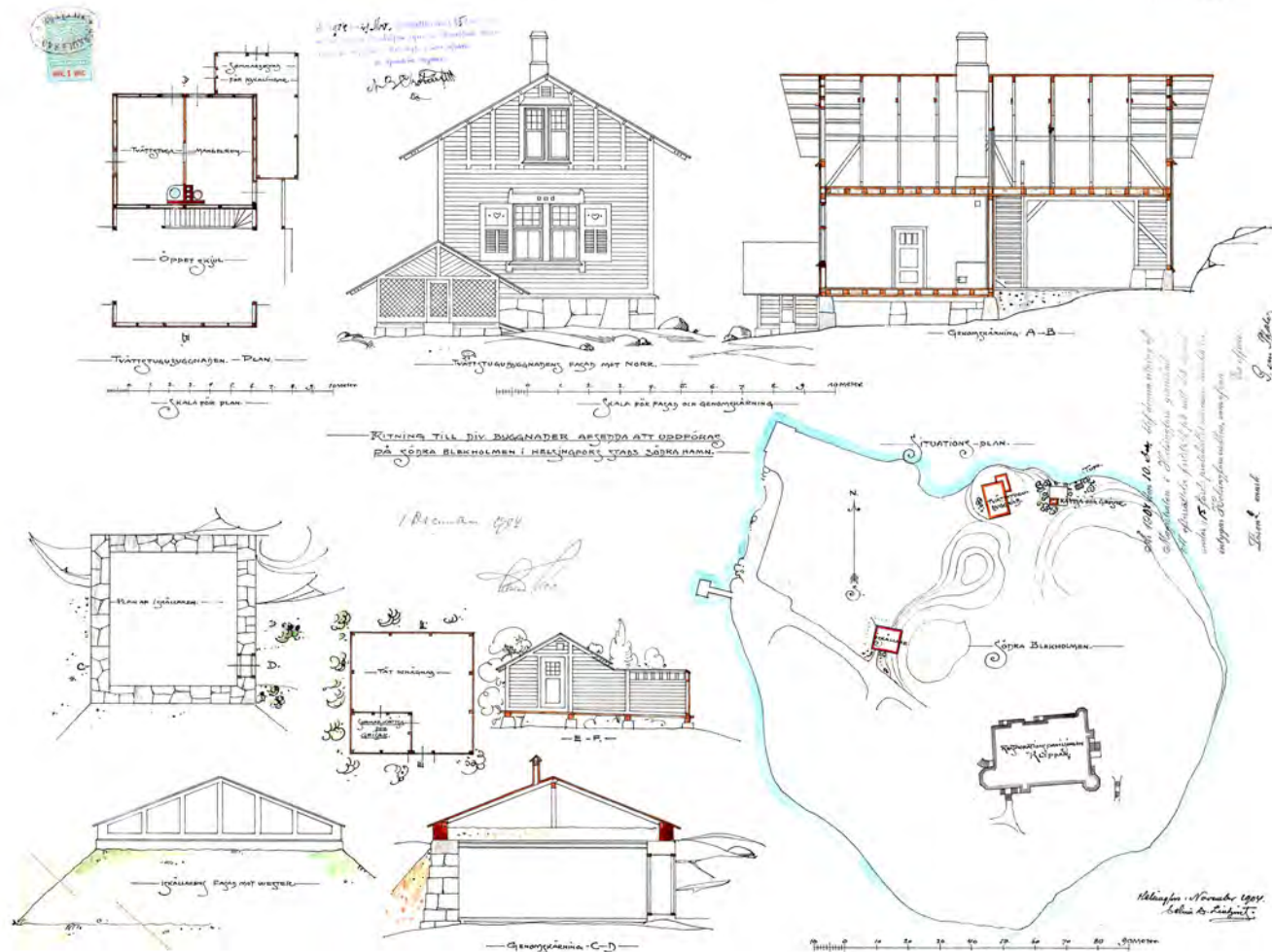

PIHARAKENNUKSET 1904–

Arkkitehti Selim A. Lindqvist suunnitteli Luodon piharakennukset vuonna 1904. Niihin kuului pesutupa kanaloineen, jääkellari sekä sikala ja pieni talo kukolle. Rakennuksista näkyvin ja suurin oli pohjoisrantaan sijoittuva pesutupa ja liiterirakennus, joka muokattiin vuonna 1908 kokonaan lämpimäksi tilaksi. Pohjoisrannan sikala purettiin viimeistään 1940-luvulla, mutta muut apurakennukset ovat säilyneet.

↓ Piharakennusten alkuperäispiirustukset Selim A. Lindqvist 1904. Ylärivissä pesutupa kanaloineen, alapuolella jääkellari sekä sikala. Asemapiirroksessa esiintyy myös talo kukolle. HKA.

↑ Ote Luodon saaren valokuvasta, joka on oletettavasti kuvattu pesutuvan ollessa rakenteilla, vuoden 1904 tienoilla. Julkisivun koristelut puuttuvat vielä. Pesutuvan eteläosa oli avoin ja kylmä liiteritila. Oikealla kivirakenteinen jääkellari. Kuvaa on rajattu. SLS 1849 Gustav Sandbergs fotografisamling.

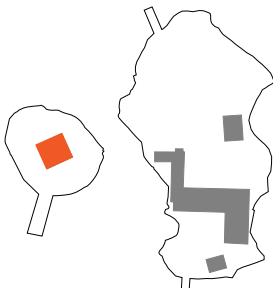

↑ Ote Klippanin ja pesutuvan valokuvasta 1910-luvulta. Pesutupa muutettiin kokonaan lämpimäksi tilaksi vuonna 1908. Kuvassa näkyy rakennuksen koilliskulmassa ollut kanala. Kuvan oikeassa laidassa näkyy myös jääkellarin katto. Kuvaa on rajattu. HKM.

Valkosaarenkari

NJK:N ENSIMMÄINEN KLUBITALO 1885–1900

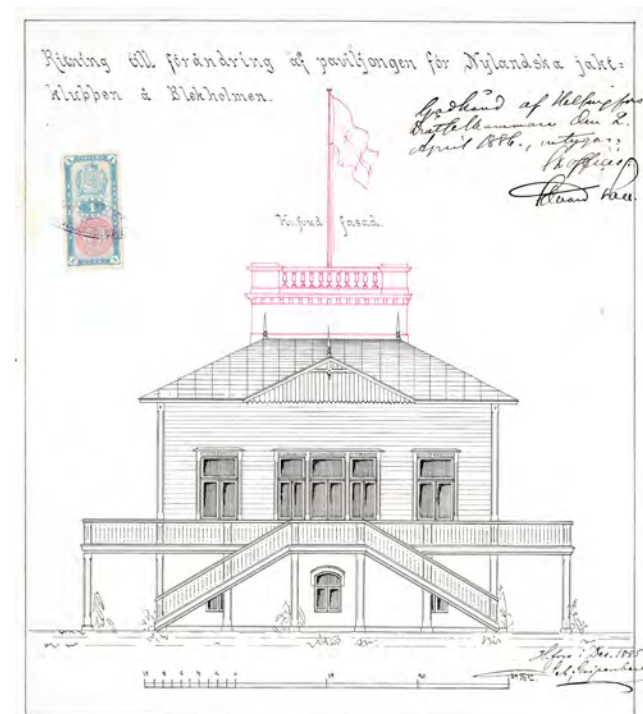
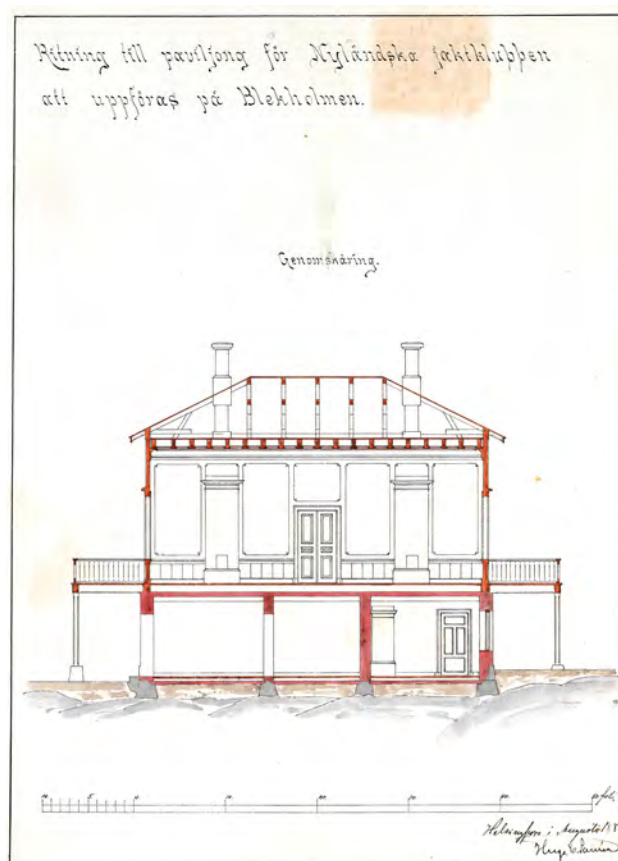
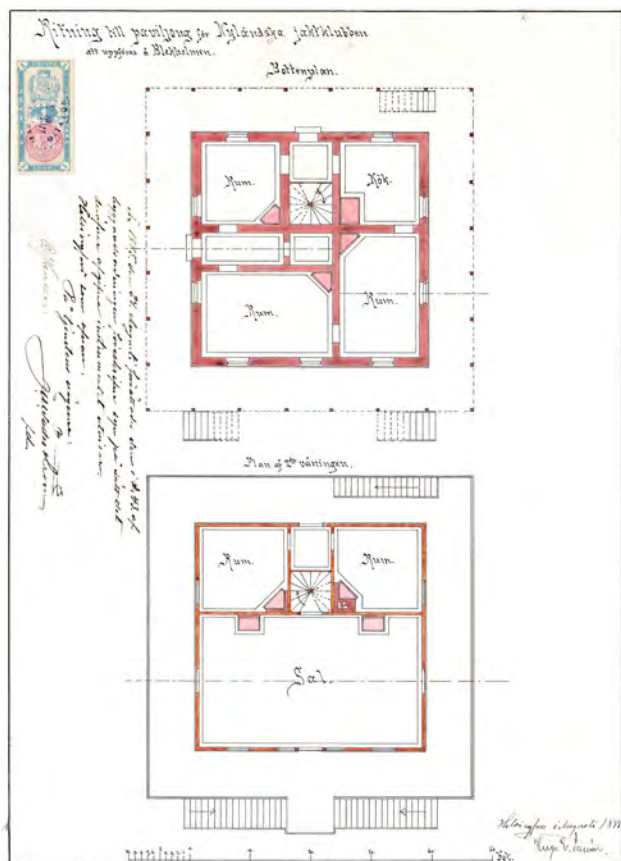
Purjehdusseura NJK:n satama sijaitsi ennen Valkosaarenkaria Westendin edustan Vehkasaarella (Mössenholmen). Seura oli rakentanut saarelle hirsirakenteisen paviljongin vuonna 1881, joka siirrettiin Valkosaarenkarille Nicolas Sinebrychoffin kustantamana vuonna 1885. Rakennuksen jälleenrakennuspiirustukset laati arkkitehti Hugo E. Saurén. Rakennus purettiin vuonna 1900, kun NJK:lle rakennettiin uusi klubitalo.

→ NJK:n ensimmäinen hirsipaviljongi Valkosaarenkarilla kuvattuna vuosien 1890-1899 välillä. K.E, Ståhlberg. HKM.

↙ Valkosaarenkarille uudelleen pystytetyn hirsihuvilan jälleenrakennuspiirustukset elokuulta 1885. Pohjapiirustus. Hugo E. Saurén. HKA

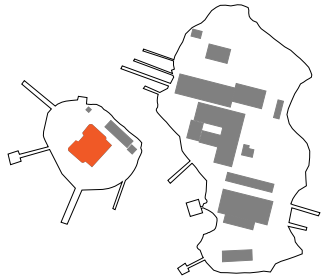
↓ Valkosaarenkarille uudelleen pystytetyn hirsihuvilan jälleenrakennuspiirustukset elokuulta 1885. Leikkauspiirustus. Hugo E. Saurén. HKA.

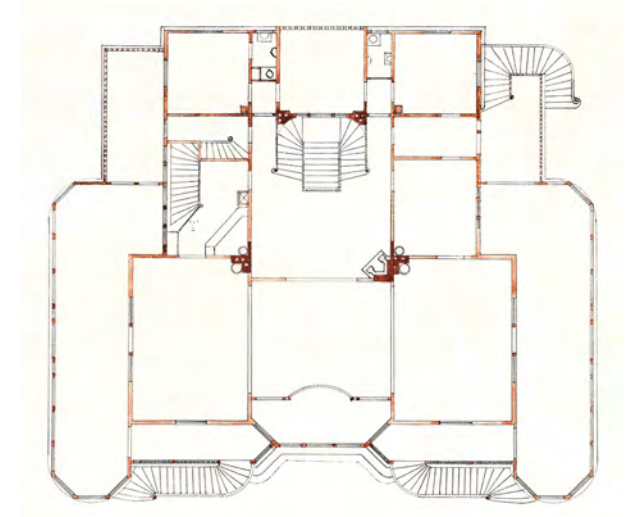
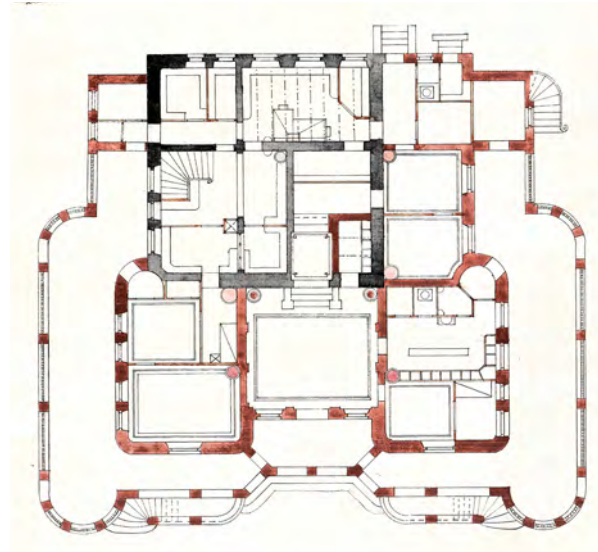
↑ Paviljongin pääjulkisivun rakennuspiirustus. Jälleenrakennuspiirustuksia muokattiin joulukuussa 1885, mahdollisesti rakennuksen pystytyksen aikana. Muunmuassa rakennuksen torniosaa muokattiin. Piirustuksen on allekirjoittanut eri suunnittelija. HKA.

NJK:N TOINEN KLUBITALO 1900–

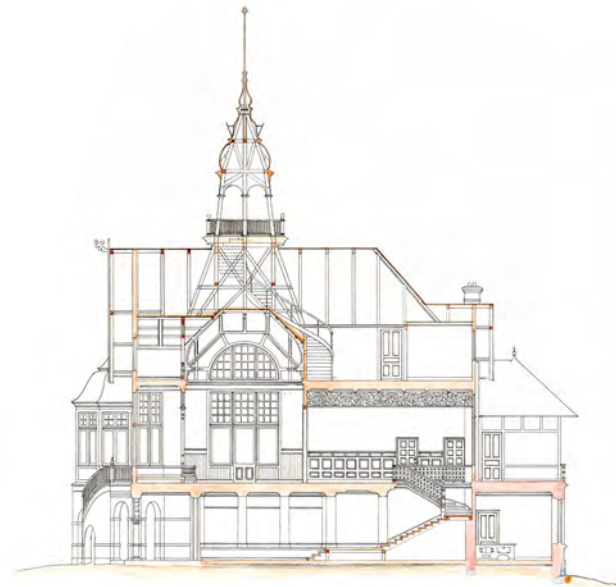
Purjehdusseura NJK rakennutti Valkosaarenkarille uuden, suuremman klubitalon vuonna 1900. Koristeellisen paviljongin suunnitteli seuran järjestämän arkkitehtuurikilpailun voittanut arkkitehtitoimisto Estlander & Settergren.

→ NJK:n klubitalon ensimmäisen ja toisen kerroksen alkuperäiset pohjapiirustukset. Arkkitehtitoimisto Estlander & Settergren, 1900. Kuvaa on rajattu. HKA.

↑ NJK:n paviljongin kuvattuna vuosien 1900–1910 välillä. Oikealla näkyy Valkosaaren telakkarakennuksia. SLS 1849 Gustav Sandbergs fotografisamling.

↑ NJK:n klubitalon alkuperäinen leikkauspiirustus. Arkkitehtitoimisto Estlander & Settergren, 1900. Kuvaa on rajattu. HKA.

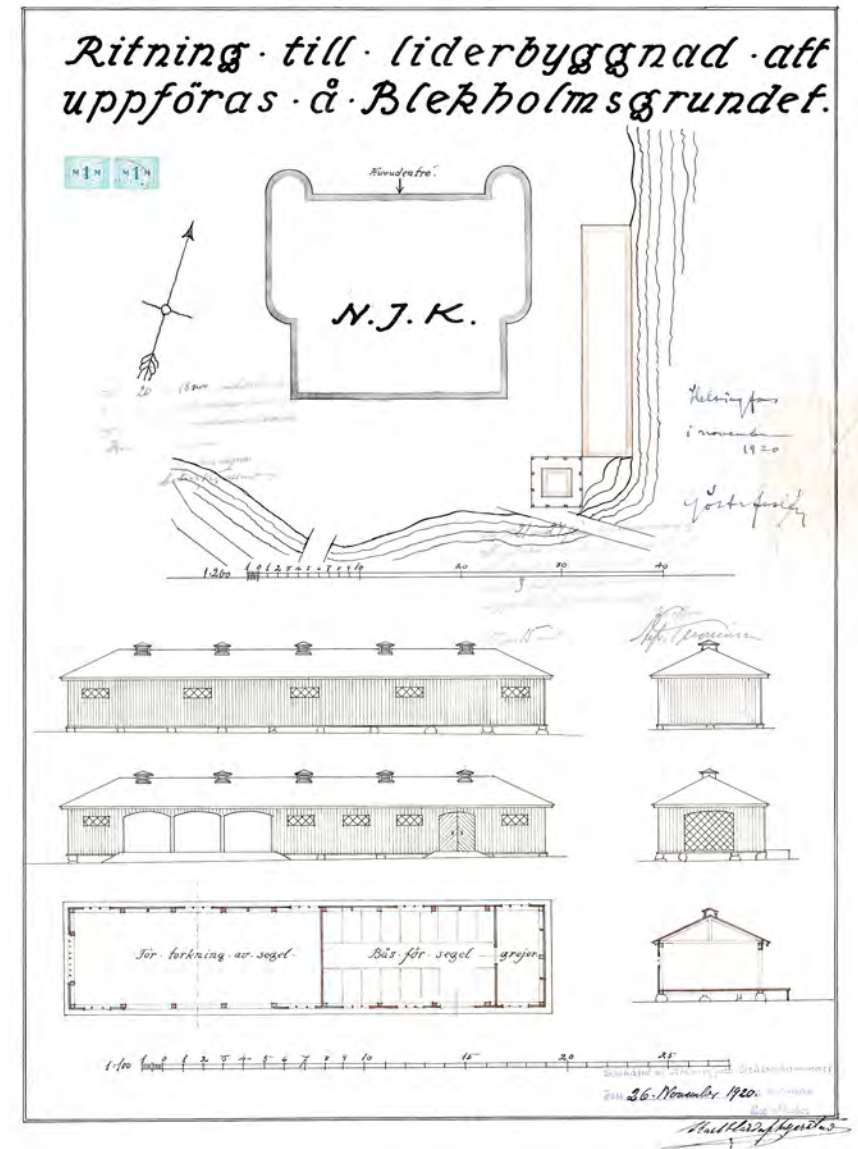
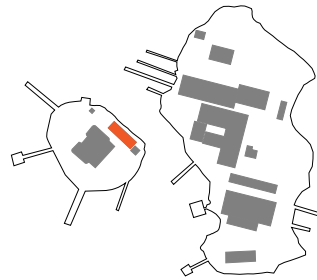

↑ NJK:n klubitalon alkuperäinen julkisivupiirustus pohjoiseen. Arkkitehtitoimisto Estlander & Settergren, 1900. Kuvaa on rajattu. HKA.

APURAKENNUS 1920–1949

Vuonna 1920 NJK:n klubirakennuksen viereen rakennettiin puu-rakenteinen liiterirakennus, jossa oli tila purjeiden säilömiseen ja kuivattamiseen. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Karl Hård af Segerstad. Liiterin eteläkulmassa oli myös pieni huvimaja, joka on valokuvien ja säilyneiden maalausten perusteella rakennettu jo ennen vuotta 1920.

Rakennus purettiin 1940-luvulla ja paikalle rakennettiin uusi isompi apurakennus vuonna 1949.

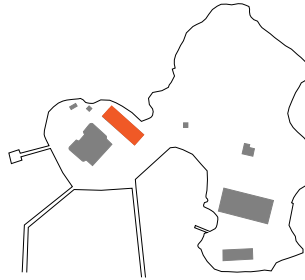

↑ Valkosaarenkari kuvattuna 1930-luvulla. Apurakennus on nähtävillä klubitalon oikealla puolella. HKM.

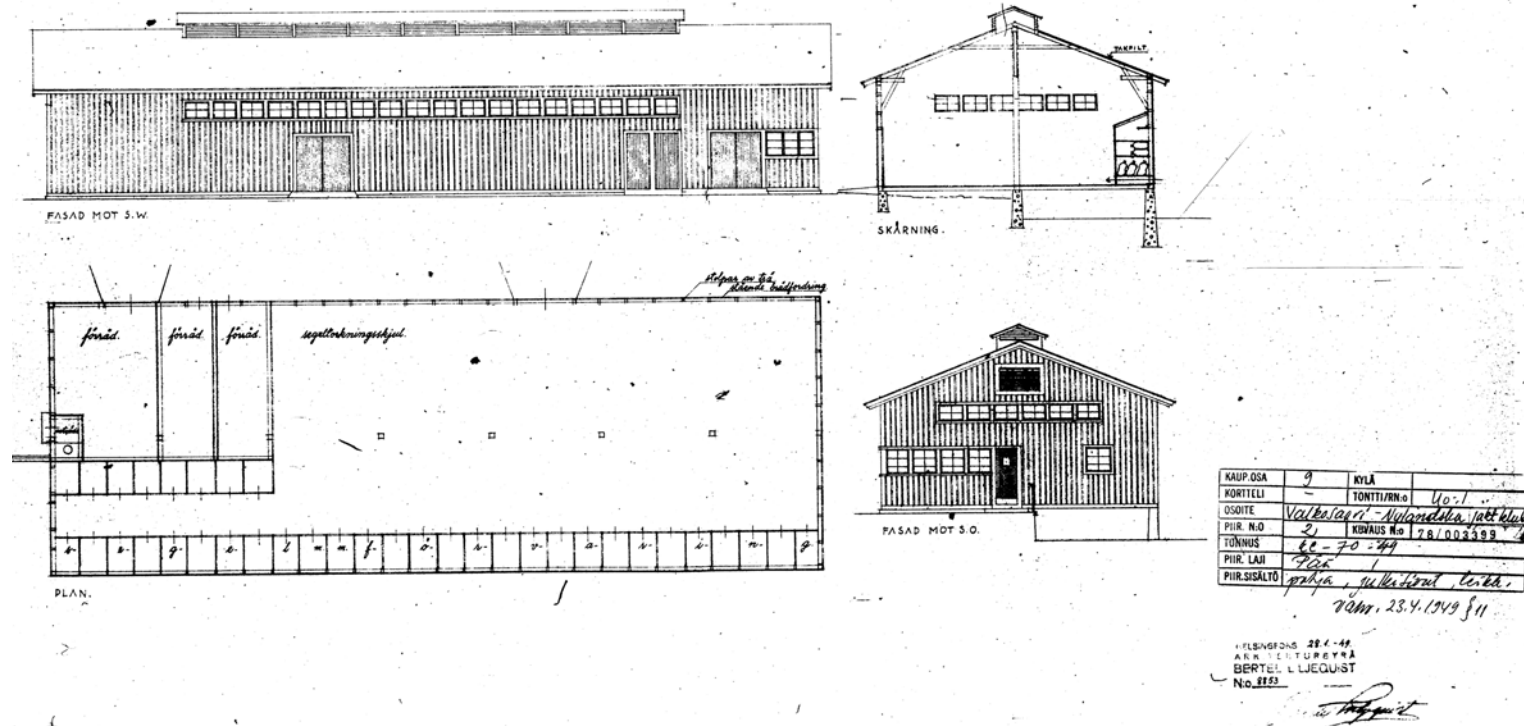
↑ NJK:n puretun apurakennuksen alkuperäispiirustukset. Karl Hård af Segerstad, 1920. HKA.

APURAKENNUS 1949–

Alkuperäinen apurakennus purettiin 1940-luvulla ja paikalle rakennettiin uusi isompi apurakennus vuonna 1949. Uuden apurakennuksen suunnitteli arkkitehti Bertel Liljequist. Rakennus oli tarkoitettu purjeiden kuivatukseen sekä varastoksi. Myöhemmin rakennuksen itäpäähän on lisätty vierasvenesataman peseytymis- ja saunatilat.

NYLÄNDSKA JAKTKLUBBEN.
SEGELTÖRKNINSSKJUL Å BLEKHOLMEN. 1/100.

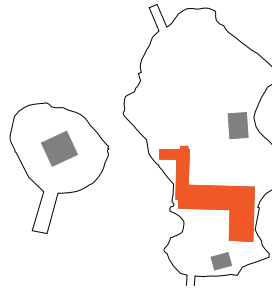

← Pursiseuran uuden apurakennuksen piirustukset vuodelta 1949. Piirustuksen on allekirjoittanut Bertel Liljequist. RakVV.

Valkosaari

TELAKKARAKENNUS 1885–1924

Valkosaarelle perustettiin uusi veneveistämö palstoille 1 ja 2 vuonna 1885. Ensimmäisen rakennuksen eli suurikokoisen venevajan rakennutti silloinen omistaja Nicolas Sinebryhoff vuonna 1885. Seuraava omistaja Anton Reinhold von Alftan laajensi veistämöä useaan otteeseen. Venevajaa laajennettiin verstailla ja konehuoneilla ainakin vuosina 1889, 1890 ja 1893. Rakennus tuhoutui Valkosaaren tulipalossa vuonna 1924.

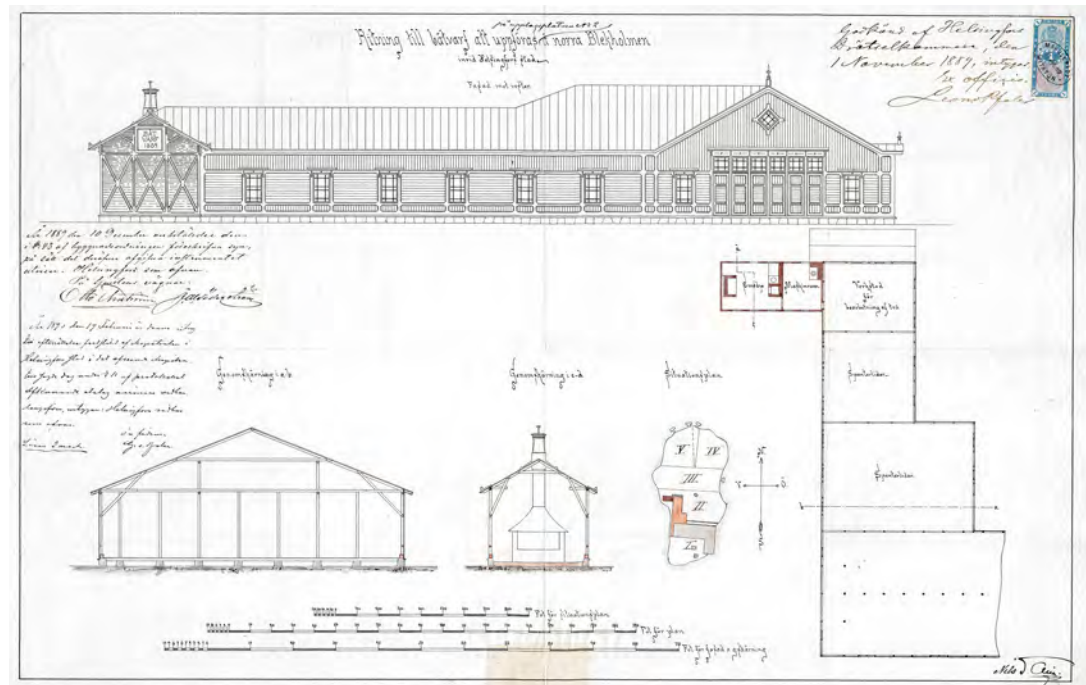
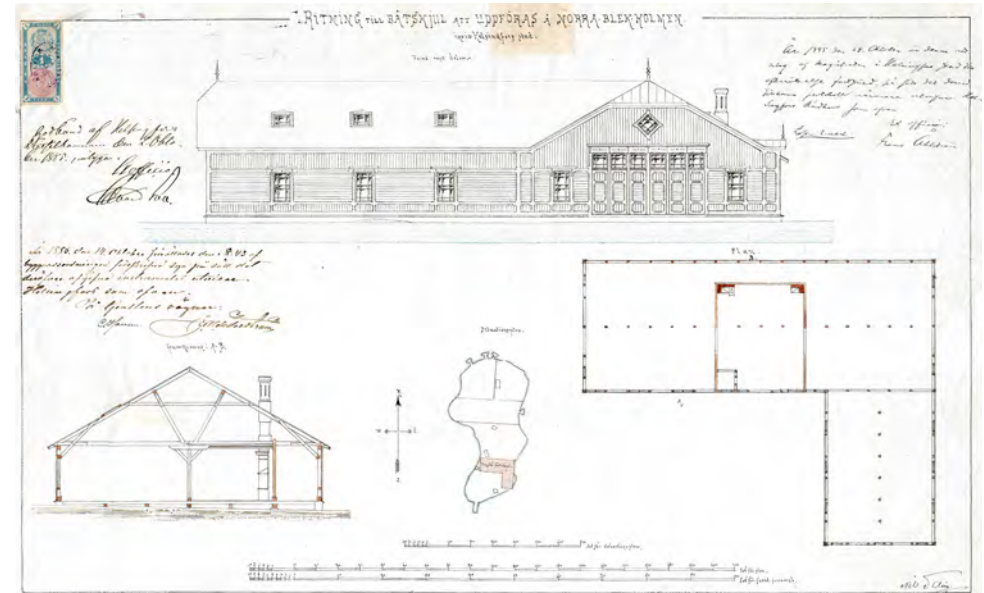

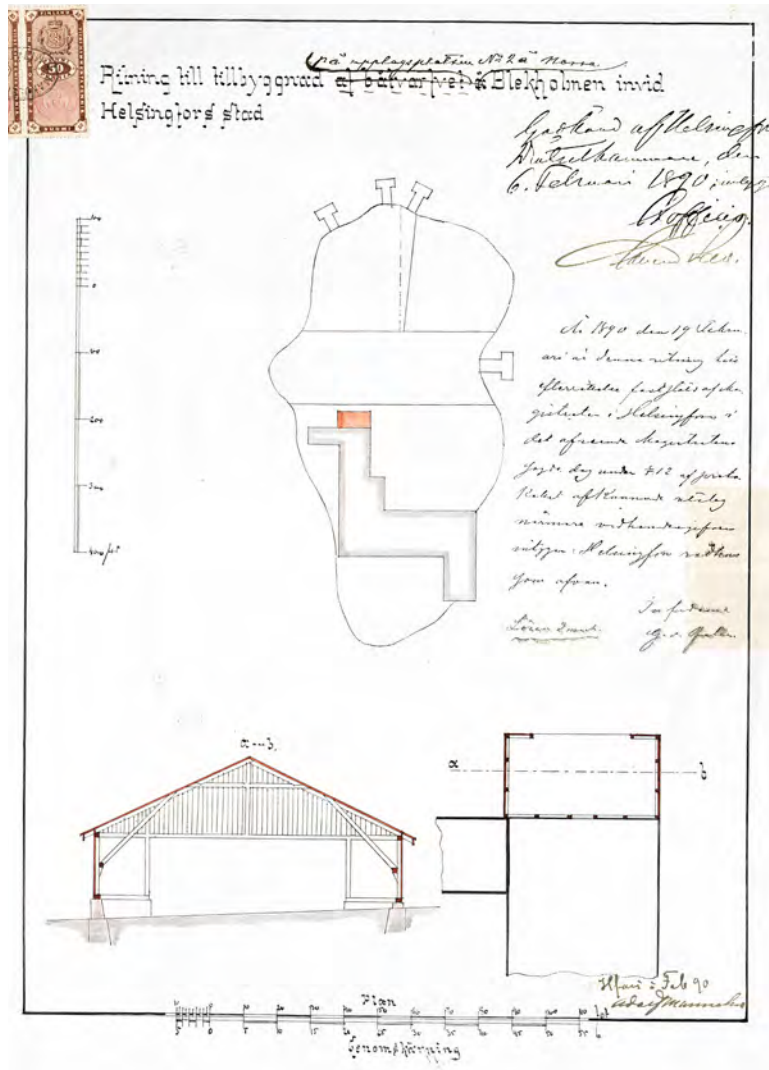
→ Alkuperäisen vuonna 1885 rakennetun venevajan rakennuspiirustukset. HKA.

↓ Valkosaaren telakka kuvattuna 1910-luvulla. Telakkarakennuksen edessä oli oletettavasti asuntona tai toimistona käytössä ollut mansardikattoinen rakennus, josta ei ole säilynyt piirustuksia. Etualalla Luodon pesutupa. HKM.

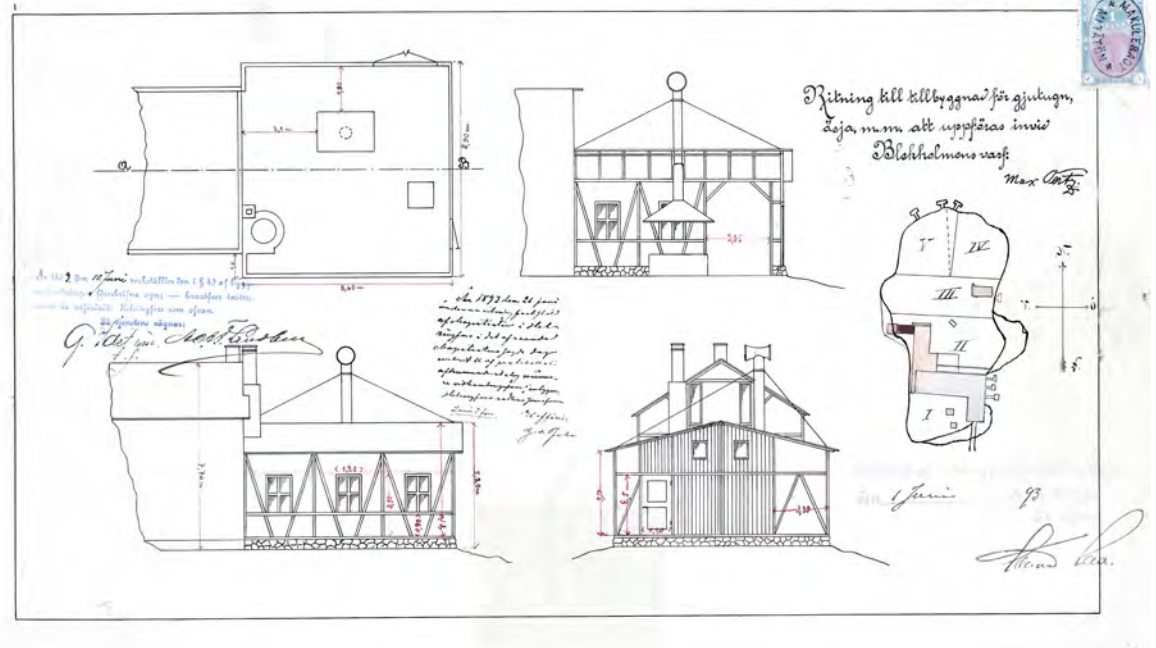

↘ Venevajan laajennuspiirustus vuodelta 1889. Rakennusta laajennettiin pohjoissiivellä. Piirustuksissa on saman suunnittelijan allekirjoitus, kuin alkuperäisen vajan suunnitelmissa. HKA.

↑ Laajennuspiirustus vuodelta 1890. Rakennusta laajennettiin kohti pohjoista. HKA.

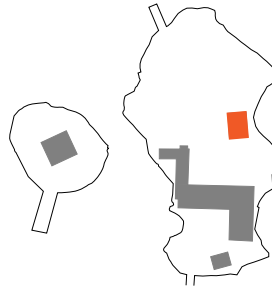
↑ Laajennuspiirustus vuodelta 1893. HKA.

← Ote vuosien 1900–1910 välillä kuvatusta valokuvasta. Telakan kai-kista rakennusvaiheista ei ole säilynyt rakennuspiirustuksia. SLS 1849 Gustav Sandbergs fotografisamling.

KESÄHUVIDA 1890–1910

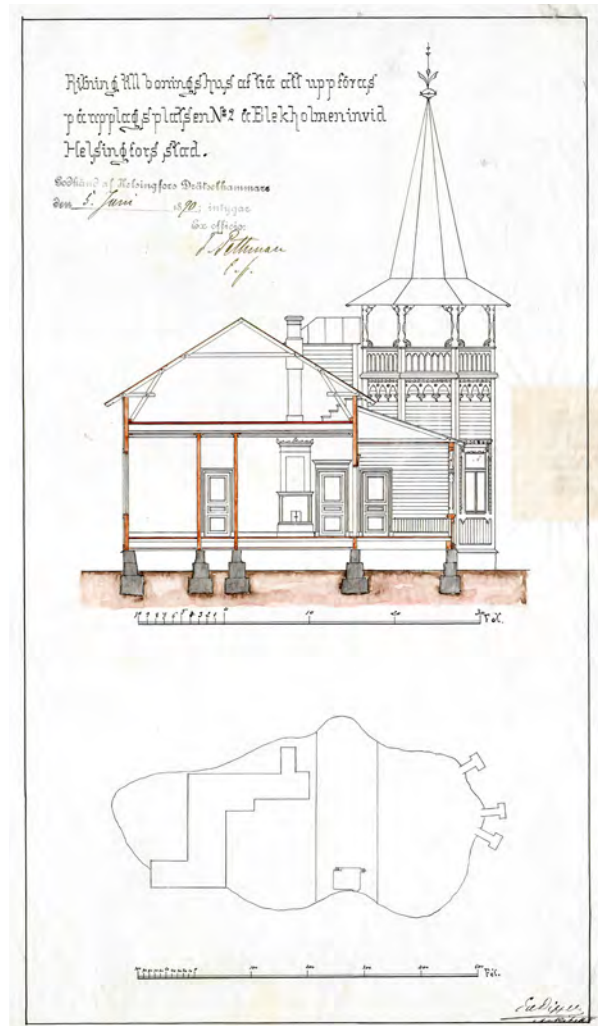
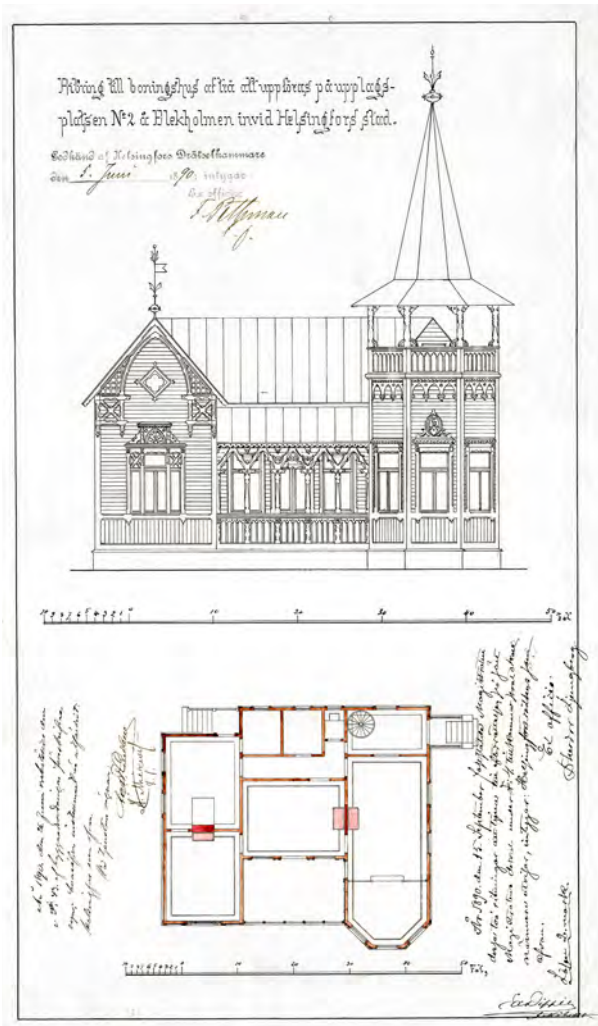
Valkosaaren telakan omistaja Anton Reinhold von Alfthan rakennutti Valkosaaren itärannalle pienen puurakenteisen kesähuvilan vuonna 1890. Pitsihuivilassa oli korkea torni, joka esiintyy useissa vanhoissa valokuvissa. Rakennus purettiin 1910-luvulla, kun palsta siirtyi Emil Suortin vuokraukseen.

↓ Kesähuvilan alkuperäispiirustukset vuodelta 1890. Pohja-, julkisivu-, leikkaus- ja asemapiirustus. HKA.

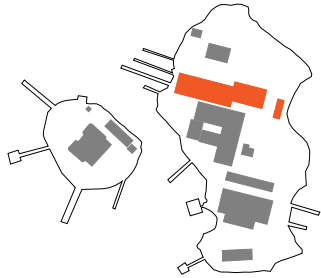
↓ Valkosaari kuvattuna 1890-luvulla. Kesähuvilan pohjoispuolen palstat toimivat hiilivarastona, jotka oli rajattu muusta saaresta korkealla aidalla. Kuvaa on rajattu. HKM.

↓ ↓ Kesähuvila kuvattuna vuonna 1909. Rakennus purettiin pian kuvan oton jälkeen. Kuvaa on rajattu. M. L. Carstens, MV.

SUORTIN VENEVAJA 1911–1960

Valkosaaren keskellä sijainnut palsta numero 3 siirtyi vuonna 1911 Emil Suortille, joka perusti sinne veistämön nimeltä Blekholman Uusi Veistämö. Von Alfthanin kesähuvila purettiin ja Suortti rakennutti uusia kookkaita veistämörakennuksia saaren keskelle. Veistämön rakennukset purettiin 1960-luvulla.

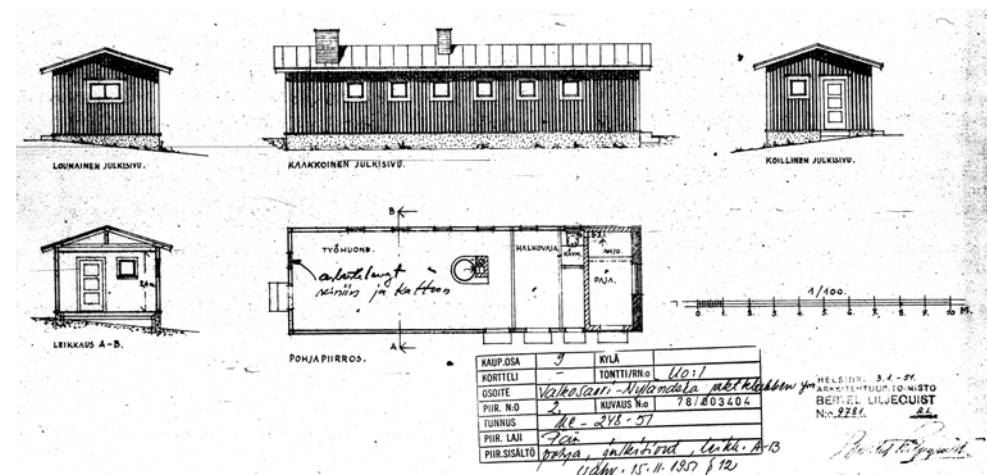
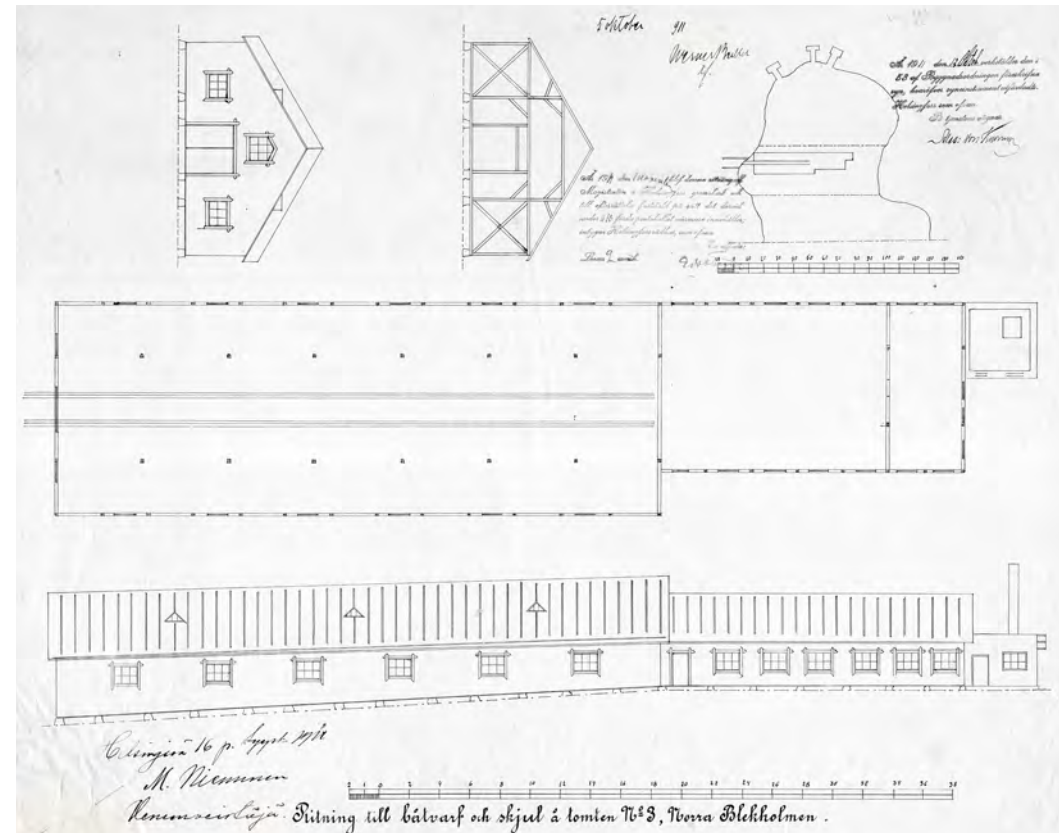

→ Suortin venevajan alkuperäinen rakennuspiirustus vuodelta 1911. Piirustuksen on allekirjoittanut veneenveistäjä M. Nieminen. HKA.

↓ Blekholman Uusi Veistämö Valkosaarella kuvattuna vuonna 1925. Eric Sundström, HKM.

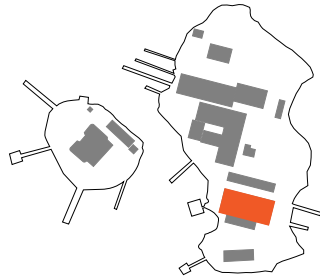

↘ Suortin veistämöön kuului myös saaren itärannalle vuonna 1951 rakennettu työ- ja varastorakennus. Piirustuksen on allekirjoittanut Bertel Liljequist. RakVV.

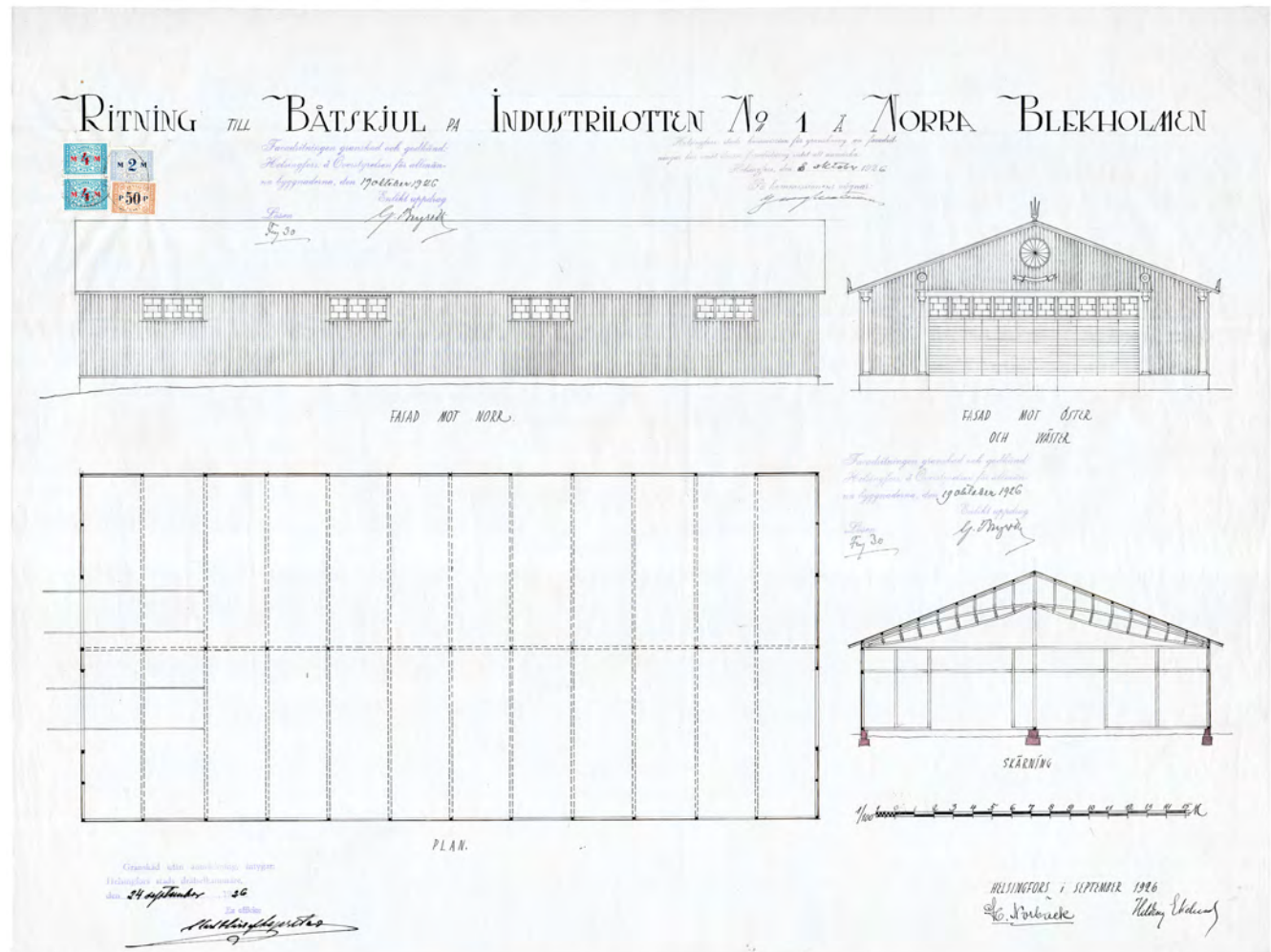
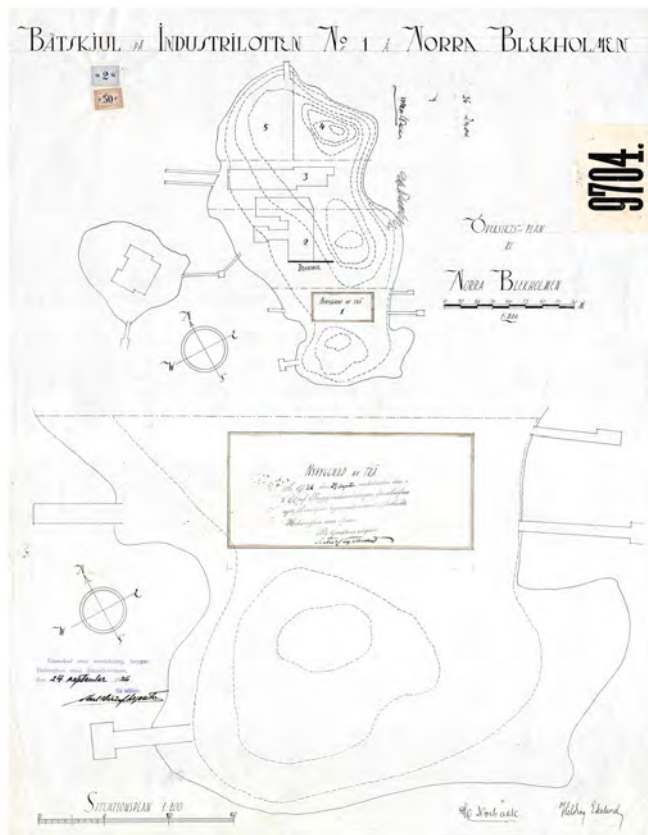

VENEVAJA 1926–

Vuoden 1924 tulipalossa tuhoutuneen 1800-luvun telakkarakennuksen paikalle, palstalle numero 1, rakennettiin uusi puurakennuksen venevaja vuonna 1926. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Hilding Ekelund.

↓ Venevajan alkuperäinen asemapiirustus vuodelta 1926. Hilding Ekelund, HKA.

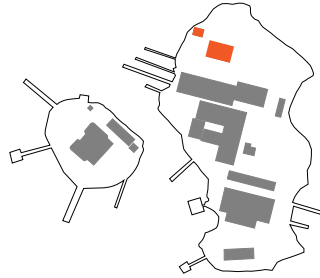

↓ Venevajan alkuperäispiirustukset vuodelta 1926. Hilding Ekelund, HKA.

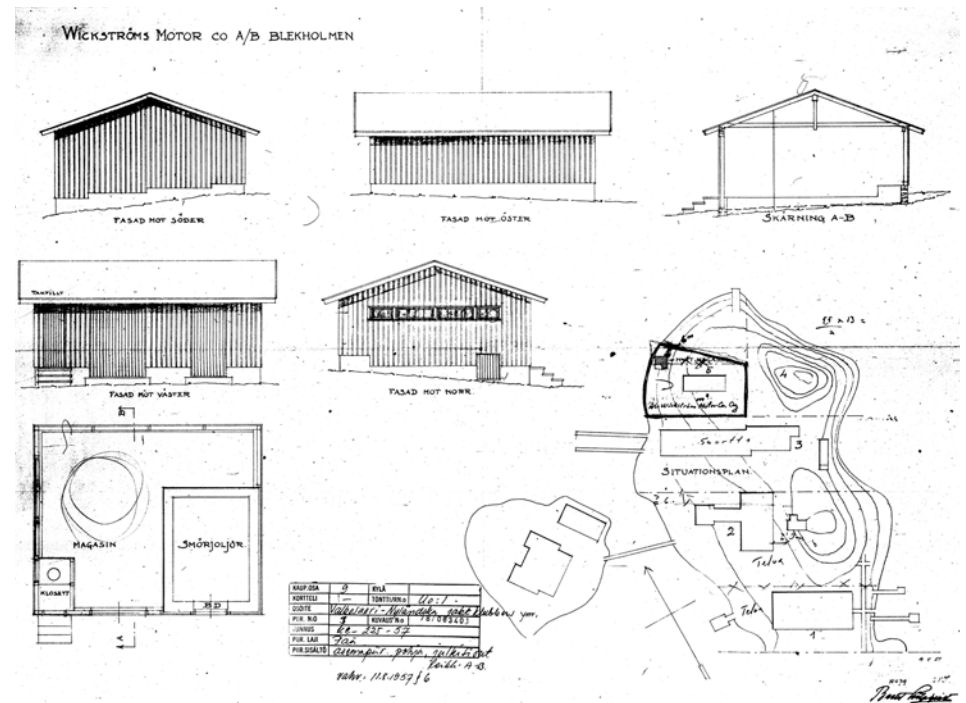
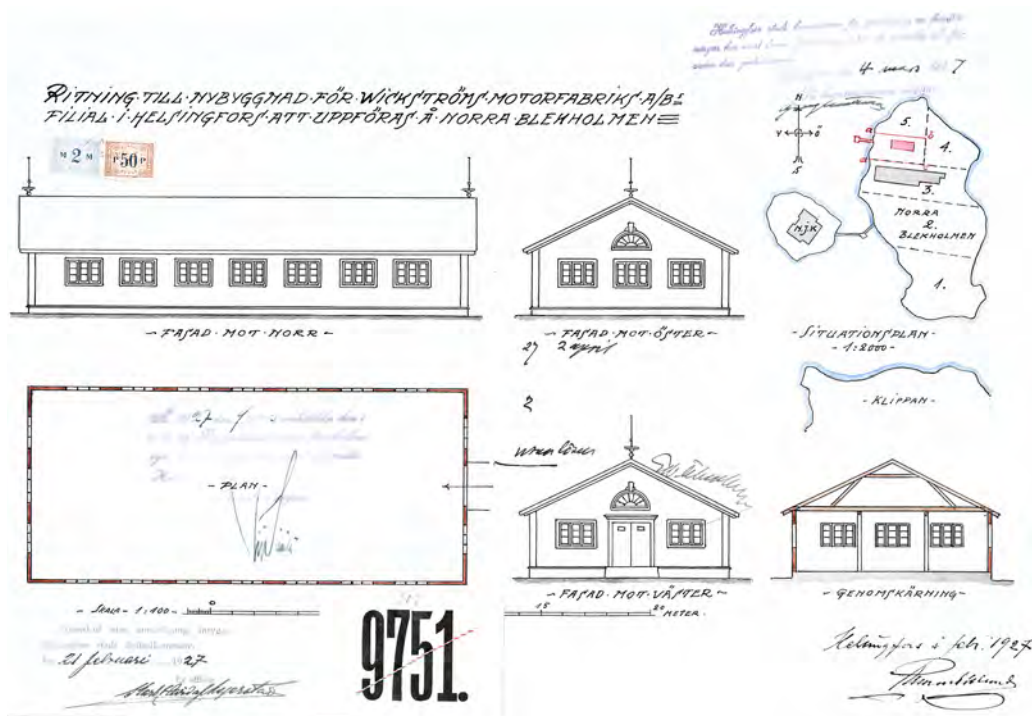
WICKSTRÖM MOTORIN PAJA 1927–1960

Moottorikorjaamo Wickström Motor rakennutti palstoille 4 ja 5 pajarakennuksen vuonna 1927. Moottoripajaan liittyi myös pienempiä vajarakennuksia. Uusi makasiini rakennettiin rantaan vuonna 1957.

Moottoripajan rakennuksia vaurioutui pommituksissa 1940-luvulla, jonka jälkeen ne korjattiin. Rakennukset purettiin 1960-luvulla.

→ Moottoripajan rakennuksia nähtävissä vanhassa valokuvassa. Oikealla Suortin veistämö. Ajoitus ei tiedossa. MYS Suortti, Sails and Sea 2023.

↑ Moottoripajan alkuperäispiirustus vuodelta 1927. HKA.

↑ Moottoripajan rantaan sijoittuneen makasiinirakennuksen piirustukset vuodelta 1957. Makasiinissa sijaitsi raskasrakenteinen huone voiteluöljylle (smörjoljör). Piirustuksen on allekirjoittanut Bertel Liljequist. RakVV.

Valkosaari ja Valkosaarenkari kuvattuna
1930-luvun alussa. E. Komea, Folke
Österman. Pörssitieto 2023.

4. Alueen nykytila

4.1 Valkosaari, Luoto ja Ryssänsaari osana Helsingin merellistä kaupunkimaisemaa

Selvitysalueen saariryhmä sijaitsee Helsingin kaupungin suulla, osana merellistä maisemaa ja mereltä päin tunnistettavaa Helsingin siluettia. Kirkontornit, empirekeskusta ja Kauppatori, Eteläsataman matkustajasatamat, Kaivopuisto ja kaupungin edustan lähisaaret ja luodot muodostavat omaleimaisen ja kerroksellisen kaupunkimaiseman. Saaret ovat myös osa laiva- ja veneliikenteen lähtö- ja saapumismaisemaa, jotka ohjaavat kohti satamia ja toisaalta kohti avomerta. Valkosaaren vierasvenesatama luo vuodenajan mukaan muuttuvan maiseman laiturirakenteineen, veneineen ja mastoineen.

Julkinen kulku saarille tapahtuu saarten länsipuolelta Kaivopuiston kaupunginosasta, Ehrenströmintien laiturista yhteysaluksella. Merimatkan pituus on Luodolle noin 130 metriä, Valkosaarelle noin 200 metriä ja Ryssänsaarelle noin 600 metriä. Ryssänsaari on yksityiskäytössä eikä sinne kulje säännöllistä lauttayhteyttä, kuten Valkosaarelle ja Luodolle.

Suurten matkustaja-alusten reitti kulkee saariryhmän itäpuolelta. Alusten laituripaikat sijaitsevat molemmin puolin Eteläsataman merenlahtea ja ovat näin ollen merkittävä osa kaupunkimaisemaa sekä vaikuttavat myös saarilta avautuviin kaupunkinäkömiin.

Valkosaaren ja Luodon päärakennukset sekä päärakennuksiin liittyvät tornit ovat merkittävä osa kaupungin suun maisemakuvaa. Tornit liittyvät visuaalisesti osaksi muiden mantereella sijaitsevien tunnistettavien korkeiden maamerkkien rivistöä. Käyttötarkoituksen, rakennustensa, saavutettavuutensa, sekä ympäristön puustoisien ilmeen takia Valkosaari ja Luoto nojautuvat

nykyisin voimakkaasti osaksi Helsingin kaupungin rakennettua ympäristöä. Ryssänsaari puolestaan leimautuu osaksi merellisempää luotojen ketjua Katajanokan ja Suomenlinnan välisellä merialueella ja eroaa myös käyttöhistorialtaan muista selvitysalueen saarista.

NÄKYMÄT

Kauppatorilta merelle päin katsottuna, Valkosaari ja Luoto ovat merkittävässä osassa merellisessä maisemajulkisivussa.

Saarten rakennukset, laiturirakenteet ja veneet mastoineen sulautuvat merkittäväksi osaksi kaupungin siluettia ja kaupunkikuvaa.

Valkosaarelta ja Luodolta avautuu merkittäviä kaupunkinäkömiä kohti Helsingin keskustan ja Kaivopuiston rakennettuja kaupunkijulkisivuja.

Saarten kallioilta avautuvat näkymät kohti luonnon-tilaisia luotoja ja Suomenlinnaa.

Eteläsataman matkustajasatamat ja alukset ovat merkittävä osa maisemaa ja kaupunkikuvaa.

KAAVIOSELITTEET

Maisemassa erottuva maamerkki

1. Tuomiokirkko
2. Uspenskin katedraali
3. SkyWheel maailmanpyörä
4. Matkustajalaivat
5. Ravintola NJK
6. Ravintola Saaristo (Klippan)
7. Ryssänsaaren päärakennus
8. Suomenlinnan kirkko

Pienvenelaiturit (vuodenaikaan sidottu vaikutus maisemassa)

Kaupunkikuvallisesti ja maisemallisesti tärkeä kaupunkijulkisivu

Kaupunkikuvallisesti ja maisemallisesti merkittävät näkymävyöhykkeet

Valkosaari

Ryssänsaari

Luoto

Pikkuluoto

↑ Luoto ja Valkosaari sulautuvat selvitysalueen saarista vahvimmin osaksi kaupungin maisemakuvaa. Valokuva on kuvattu Ehrenströmintieltä kohti koillista. Valkosaaren pienvenelaiturit venemastoineen ovat osa kaupunkikuvaa.

↑ Luoto, Ryssänsaari ja Pikkuluoto kuvattuna Kaivopuiston itärannalta. Luodon ravintolarakennus sekä Ryssänsaaren päärakennus näkyvät hyvin Ehrenströmintielle. Ryssänsaaren takana rakentuvat Kruunusillat.

↑ Näkymä Suomenlinnasta pohjoiseen, kohti Helsinkiä. Kaupungin edustan luodot sekä selvitysalueen saaret rakennuksineen ovat merkittävä osa maisemaa. Etenkin Luodon ja Valkosaaren ravintolat sekä ja Valkosaaren venevaja erottuvat kaupunkikuvassa.

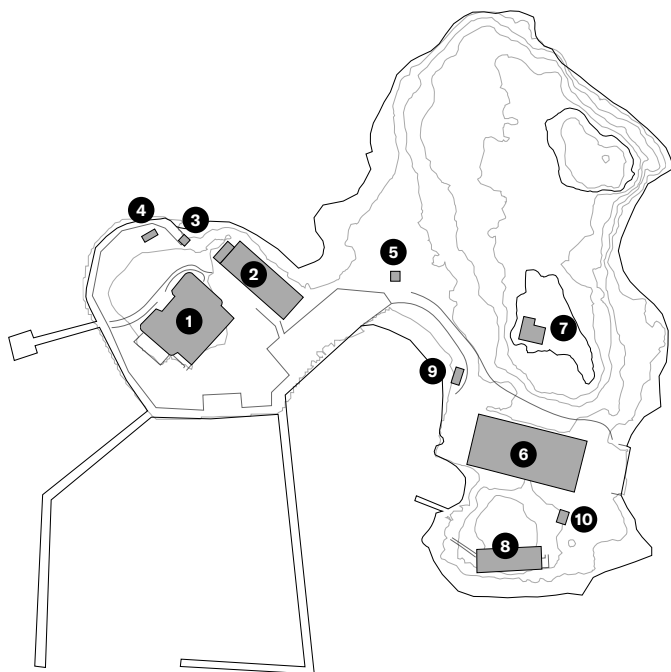
↑ Selvitysalueen saarten siluetti nähtynä Kauppatorilta kohti etelää. Ravintolarakennukset torneineen ilmenevät yhtä korkeina, vaikka todellisuudessa Luodon ravintola seisoo maastossa reilusti korkeammalla. Suomenlinnan kirkon torni on osa Kauppatorilta aukeavaa näkymää ja se näkyy Valkosaaren kannaksen näkymälinjan kautta.

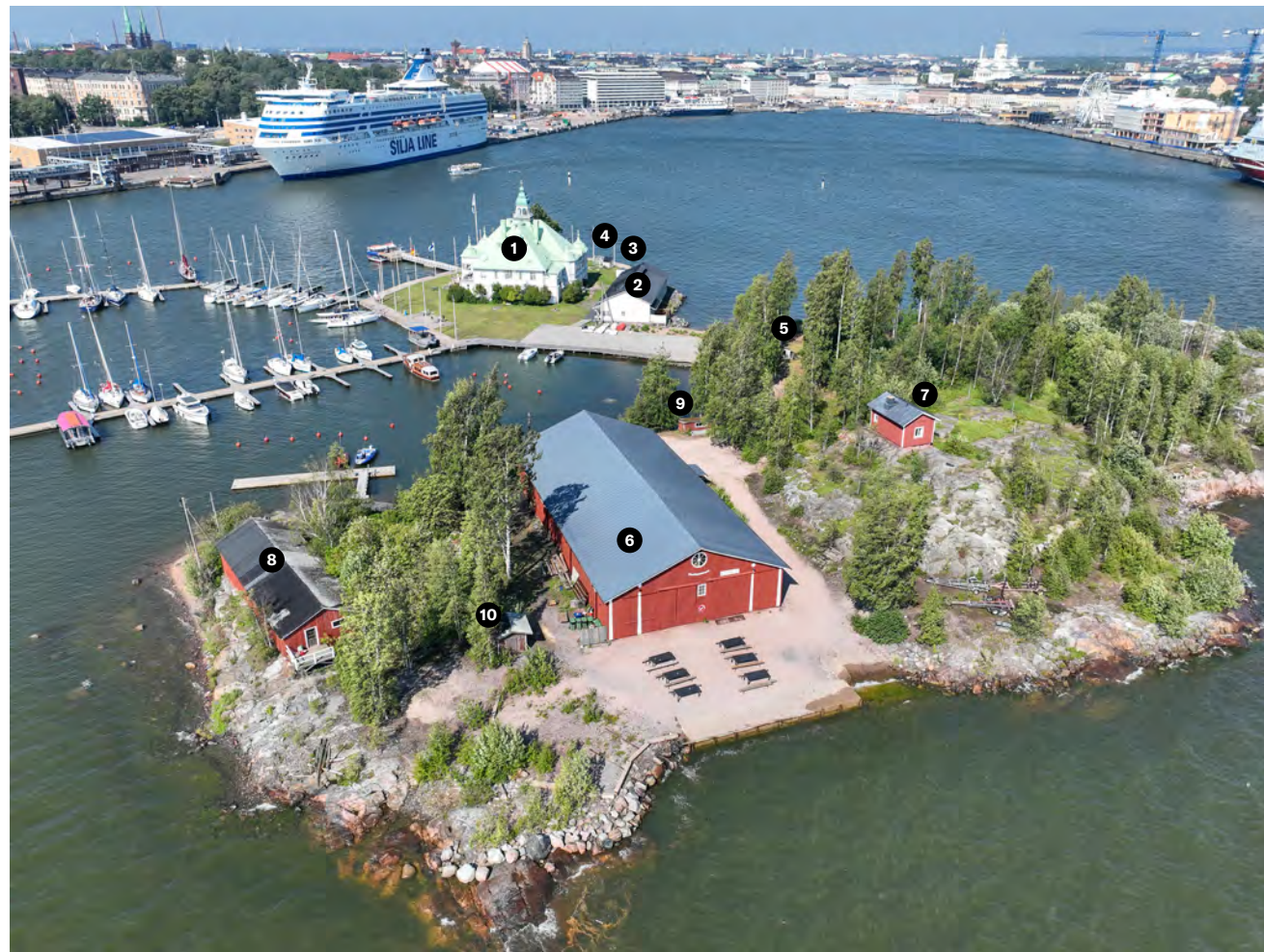
↑ Näkymä Luodolta Valkosaaren yli kohti Eteläsatamaa ja Kauppatoria. Taustalla näkyy Helsingin kaupunkisiluetissa merkittävät kirkontornit. Veneiden mastot ja saarten ravin-
tolarakennukset torneineen kuuluvat osaksi elävää maisemakuva.

4.2 Nykyinen rakennuskanta

A. Valkosaari

- 1 Ravintolarakennus (NJK:n klubitilo)
- 2 Apurakennus (pursiseuran wc- ja saunatilat)
- 3 Tekninen apurakennus
- 4 Kasvihuone

- 5 Grillikatos
- 6 Venevaja (Juhlatila Valkosaaren Telakka)
- 7 Telakkamestarin talo (toimisto)
- 8 Venevaja (varastotila)
- 9 Varasto
- 10 Vaja

RAVINTOLARAKENNUS (1)

Valkosaareen 1960-luvulla yhdistetyllä Valkosaarenkarilla sijaitsee vuonna 1900 rakennettu pursiseura NJK:n paviljonki, joka toimii ravintolana ja klubitona. Pitsihuvilatyyppisen rakennuksen on suunnitellut arkkitehtitoimisto Estlander & Zettergren. Vaaleansävyistä rakennusta kiertää koristeelliset ja muodoiltaan kaarevat lasiverannat. Korkealle kohoava vesikatto on koristeltu näyttävin tornein. Hirsirakenteisella rakennuksella on luonnonkivisokkeli ja rapattu, kivirakenteinen holvikaarin varustettu pohjakerros. Rakennuksessa on Luodon ravintolarakennuksen tapaan omaleimaisia ja koristeellisia jugendin, art nouveau ja skandinaavisen perinnerakentamisen aiheita.

Rakennus on pursiseura NJK:n omistuksessa. Ravintolan ravintoloitsijana on toiminut vuodesta 1989 alkaen Royal Ravintolat Oy. Rakennus on säilynyt pitkälle alkuperäisen mukaisena ja rakennusta on ylläpidetty ja kunnostettu harkiten. Rakennus sijaitsee hyvin näkyvällä paikalla matalan ja tasaisen Valkosaarenkarin maastossa, jossa on vain vähän korkeaa kasvillisuutta.

KLUBITALON APURAKENNUKSET (2,3,4,5)

Valkosaarenkarilla ja saarten välisellä kannaksella sijaitsee klubitlon lisäksi neljä NJK:n toimintaan liittyvää apurakennusta. Rakennukset on maalattu klubitlon sävyyn vaaleiksi. Klubitlon itäpuolella sijaitsee pitkänomainen apurakennus (2), jonka eteläpäädyssä on vierasvenesataman sauna-, suihku- ja wc-tilat, keskiosassa suuri purjevarastona ja kokoontumistilana toimiva halli sekä pohjoispäädyssä jätevarasto. Paikalla sijaitsi apurakennus jo 1920-luvulla, mutta nykyinen rakennus on rakennettu vuonna 1949 ja sen on suunnitellut Bertel Liljequist. Saunatilat lisättiin rakennukseen 1990-luvulla. Valkosaarenkarin rantaviivaa on muokattu täyttömaalla rakennuksen kohdalla. Rakennuksen itäjulkisivulla on saunatiloihin liittyvä terassi.

Klubitlon pihapiiriin kuuluu lisäksi uusi kasvihuone (4) sekä kannakselle sijoittuva grillikatot (5). Saaren pohjoisrannalla,

rantaa kiertävän laiturirakenteen päätteessä, on rapattu aumakattoinen tekninen apurakennus (3). Rakennus on rakennettu ennen vuotta 1933, jolloin päivätyissä piirustuksissa se esiintyy jo rakennettuna rakennelmana. Se on mahdollisesti 1920-luvulta, jolloin ensimmäinen apurakennus rakennettiin.

↑ NJK:n klubitlo ja ravintola kuvattuna pääsaapumissuunnasta eli ravintolan lauttalaiturilta. Vuonna 1900 valmistuneen rakennuksen pääjulkisivu on kohti pohjoista ja Helsingin keskustaa. Etualalla on kookas lehmus, muuten saaren kasvillisuus on matalaa ja maasto tasainen. Valkosaarenkaria kiertää betoninen laiturirakenne, eikä luonnollista rantaviivaa ole.

↑ Ravintolan itäpuolella sijaitse vuonna 1949 rakennettu pурсiseuran apurakennus. Rakennuksen edustalla on kookas, kannaksen yli ulottuva jollakenttä eli laiturirakenne, jonka päälle kevytveneitä voi nostaa.

↑ Pohjoisrannalla on uusi kasvihuone. Taustalla näkyy Senaatintorin ympäristö.

↑ Pohjoisrannalla sijaitsee tekninen apurakennus, joka on oletettavasti 1920-luvulta.

↑ Valkosaaren kannaksella sijaitseva pурсiseuran grillikatos on uudehko lisäys pihapiiriin.

VENEVAJA, JUHLATILA VALKOSAAREN TELAKKA (6)

Valkosaarella sijaitsee vanhoja telakkatoimintaan liittyneitä rakennuksia, jotka on erotettu klubitalon pihapiirin vaaleista rakennuksista yhtenäisellä punamullatulla värityksellä. Valkosaaren eteläosassa sijaitsee kookas, vuonna 1926 rakennettu puurakenteinen venevaja, joka toimii nykyisin juhlatilana. Vuoden 1924 tulipalossa tuhoutuneen 1800-luvun telakkarakennuksen paikalle rakennettu venevaja on pitkä, harjakattoinen rakennus, joka on sisäältä yhtä yhtenäistä hallitilaa. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Hilding Ekelund. Rakennuksen molemmissa päissä on suuret liukuovet veneiden siirtelyä varten sekä ilmeikkäät pyöreät päätyikkunat. Itä-länsi-suuntainen rakennus on ollut yhteydessä laitureihin, joita sijaitsi molemmin puolin saarta.

Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Rakennus on muiden entisen Pohjoisen Valkosaaren rakennusten tapaan maalattu punaiseksi valkoisin yksityiskohdin. Rakennuksen kylkeen on myöhemmin lisätty käymälätiloja. Rakennuksen ympärillä on tasaista soralla päällystettyä aluetta. Rakennus on pursiseura NJK:n omistuksessa ja sitä vuokaa catering-toimija Ravintola Delicatessen.

TELAKKAMESTARIN TALO (7)

Juhlatilan pohjoispuolella kallion päällä sijaitsee pieni 1900-luvun alun punamullattu rakennus, joka on toiminut Valkosaaren telakan telakkamestarin asuinrakennuksena. Rakennuksen tarkka valmistusvuosi ei ole tiedossa eikä rakennuksesta ole säilynyt piirustamateriaalia. Se on kuitenkin rakennettu ilmakuvien perusteella ennen vuotta 1932. Rakennuksessa on asunut telakkamestari perheineen vielä 1950-luvulla. Nykyisin rakennus toimii NJK:n kokoustilana. Ulkoiselta ilmeeltään rakennus on säilynyt hyvin.

VAJARAKENNUKSET (8,9,10)

Entisellä Pohjoisella Valkosaarella sijaitsee nykyisen juhlatilana toimivan telakkarakennuksen lisäksi toinen 1900-luvun alkupuoliskolta säilynyt venevaja (8). Pitkä ja kapea vajarakennus sijaitsee

aivan saaren eteläkärjessä. Se on juhlatilana toimivaa vanhaa venevajaa matalampi ja pienempi. Rakennus on varastokäytössä.

Juhlatilana toimivan suuremman venevajan itä ja länsipuolella sijaitsee lisäksi kaksi pientä vajarakennusta. Länsirannalla sijaitseva vaja (9) on varastokäytössä. Itärannalla sijaitseva vaja (10) on tyhjillään. Molemmat vajat liittyvät telakkahistoriaan ja ovat nähtävissä 1900-luvun puolivälin ilmakuvissa.

↑ Kookas puurakenteinen venevaja on rakennettu vuonna 1926 Hilding Ekelundin suunnitelmien mukaan. Rakennus on punamullattu ja siinä on 1920-luvun klassismin piirteitä, kuten julkisivujen pilasteriaiheet ja päätykolmiota korostava pyöreä ikkuna.

7

↑ Valkosaarella on säilynyt vanha telakkamestarin asuinrakennus, joka toimii nykyisin toimisto- ja kokouskäytössä.

8

↑ Saaren eteläkärjessä on 1900-luvulla rakennettu venevaja, joka toimii nykyisin varastona.

9

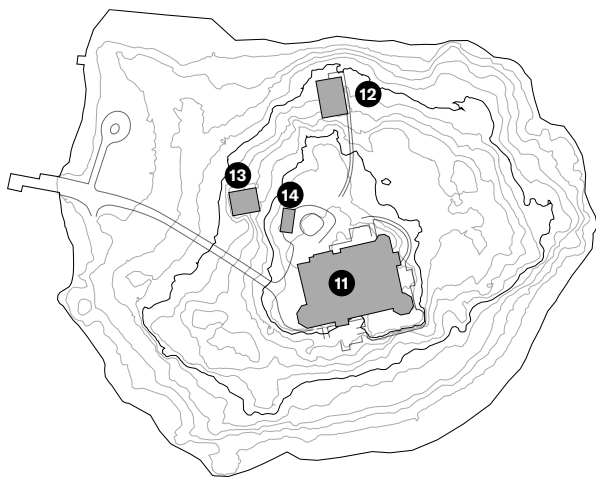
↑ Valkosaaren telakka -juhlailan vieressä saaren itärannalla on pieni huonokuntoinen vajarakennus telakkatoiminnan ajalta.

10

↑ Valkosaaren telakka -juhlailan vieressä saaren länsirannalla on pieni varastorakennus.

B. Luoto

11 Ravintolarakennus (Ravintola Saaristo)

12 Pesutupa (sauna- ja sosiaalitilat)

13 Jääkellari (varasto)

14 Apurakennus (kaasu- ja jätevarasto)

RAVINTOLARAKENNUS (11)

Luodon saaren keskellä, kallion korkeimmalla kohdalla sijaitsee vuonna 1901 rakennettu ravintolarakennus. Arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnittelema puuhuvila valmistui vuonna 1899 ja se rakennettiin uudestaan tulipalon jälkeen vuonna 1901. Huvilarakennus on omaleimainen sekoitus jugendia, keskieurooppalaisempaa art nouveautta sekä skandinaavisesta perinnearkkitehtuurista lainattuja aiheita. Kaksikerroksinen ja koristeellinen talo näyttävine torneineen seisoo kukkulalla maamerkkimaisessa asemassa Helsingin edustalla. Rakennus on hirsirakenteinen ja luonnonkivisokkelille rakennettu.

Ravintolarakennus on säilynyt pitkälti alkuperäistä vastaavassa asussa. Ravintola on muutamia käyttökatkoksia lukuun ottamatta palvellut yleisöä ravintolana vuodesta 1899 tähän päivään asti, joskin useiden eri omistajien ja nimien alaisena. Vuonna 1936 yksityisomisteinen ravintola myytiin Helsingin kaupungille. Rakennuksesta on laadittu erillinen rakennushistoriaselvitys vuonna 2023 ympäristöhistoriallisen selvityksen yhteydessä.

ENTINEN PESUTUPA (12)

Saaren pohjoisrannalla sijaitsee arkkitehti Selim A. Lindqvistin vuonna 1904 suunnittelema puurakenteinen apurakennus. Rakennuksen pohjoispää toimi alun perin pesutupana manke-lihuoneineen ja rakennuksen eteläpää oli avoin liiteritila. Pieni, vintillinen ja luonnonkivisokkelille rakennettu hirsitalo koristeltiin julkisivuiltaan jugend-aihein sekä korostetuin räystäsin. Rakennuksen pohjoiskulmassa sijaitsi alun perin pieni kanala, joka on myöhemmin purettu.

Entinen pesutupa on myöhemmin muutettu myös eteläosastaan lämmitetyksi sisätilaksi ja rakennuksen vintti on otettu käyttöön toisena kerroksena. Rakennuksen eteläosan ja yläkerran tilat toimivat nykyisin ravintolan henkilökunnan puku- ja sosiaalitaloina. Rakennuksen pohjoisosaa on muutettu saunatilaksi. Rakennus sijaitsee näkyvällä paikalla kalliorinteessä etenkin Valkosaarelta käsin katsottaessa.

11

Pesutuvan itäpuolella rannassa sijaitsi pieni puurakenteinen sikala ja talo kukolle, jotka on ilmakuvien perusteella purettu 1940-luvulla. Paikalle on silloin rakennettu uusi pieni rakennus, jonka käytöstä ei ole säilynyt tietoa. Paikalla on nykyisin nähtävissä vanhoja betoniperustuksia.

↑ Luodon saaren vuonna 1901 rakennettu ravintolarakennus kuvattuna kohti itää Kaivopuiston rannalta. Rakennus sijaitsee saaren keskellä ja kallion korkeimmalla kohdalla. Rakennuksen hohtavan valkoinen julkisivuverhous ja punainen peltikatto erottuvat ympäristössään hyvin vastarannalle asti.

12

13

14

↖ Vihreänsävyinen, nykyisin sauna- ja sosiaali-tilana toimiva entinen pesutupa sijaitsee saaren pohjoisrannassa ja sen itä- ja pohjoisseinustaa kiertää terassirakenne.

↑ Saaren pihapiiriin kuuluu alkuperäinen jääkellari. Matala luonnonkivi- ja tiilipintainen rakennus sijaitsee kasvillisuuden keskellä ravintolaan johtavan pääkulkureitin varrella.

← Vuonna 2010 rakennettu, kulkukäytävällä puupanelilla laudoitettu jäte- ja kaasuväestö sijaitsee saaren päällä sijaitsevan kääntöympyrän yhteydessä.

ENTINEN JÄÄKELLARI (13)

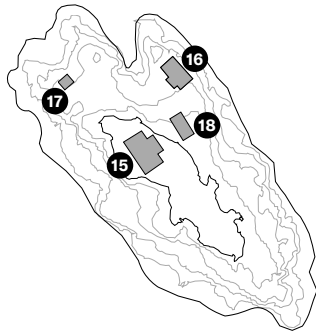
Selim A. Lindqvist suunnitteli vuonna 1904 myös saaren läntisessä rinteessä sijaitsevan luonnonkivi- ja tiilirakenteisen jääkellarin. Matala harjakattoinen rakennus sijaitsee laiturilta ravintolaan johtavan pääkulkureitin varrella ja se on itäosastaan rakennettu nousevan maaston sisään. Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisen mukaisena, mutta jäänyt ympäröivän kasvillisuuden taakse piiloon. Rakennus toimii nykyisin varastokäytössä.

APURAKENNUS (14)

Ravintolan luoteispuolelle, sisäänkäynnin huoltopihan yhteyteen on vuonna 2010 rakennettu harmaa puupaneloitu apurakennus, joka toimii jätetilana ja kaasuväestönä. Loivasti harjakattoinen ja matala vajarakennus sijaitsee kasvillisuuden lomassa. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehdit Kari Järvinen ja Merja Nieminen.

C. Ryssänsaari

Ryssänsaaren rakennuksista on ollut saatavilla vähiten tietoa ja arkistomateriaalia. Rakennuksista ei ole säilynyt rakennuspiirustuksia eikä niiden tarkat rakennusvuodet ole tiedossa.

15 Päärakennus

16 Alamökki

17 Sauna

18 Vaja

PÄÄRAKENNUS (15)

Ryssänsaaren keskiosassa, saaren korkeimmalla kohdalla, sijaitsee 1800-luvulla rakennettu asuinrakennus. Helsingin kaupunginmuseon laatimassa Kaivopuiston kaupunginosan inventoinnissa rakennuksen rakennusvuodeksi on arvioitu 1850.⁶⁰ Henkikirjoissa saaren ensimmäiset tiedetyt asukkaat ovat vuodelta 1845, mutta rakennus voi olla myös tätä vanhempi. Rakennuksesta ei ole säilynyt rakennuspiirustuksia eikä tarkka rakennusvuosi ole tiedossa. Rakennus kuitenkin esiintyy nykyisellä paikalla jo vanhoissa 1800-luvun alkupuolen kartoissa. Vanhoista 1800-luvun valokuvista päätellen nykyinen rakennus on sama ja myös kohdekäynnillä varmistuttiin oletuksesta, että päärakennus on rakennettu 1850-luvun tienoilla.

Rakennus sijaitsee saaren suuntaisesti lähempänä saaren länsirantaa. Harjakattoisessa rakennuksessa on yksi asuinkerros sekä ullakkotila. Hirsirakenteiden rakennus on pystylaudoitettu ja punamullattu ja rakennus seisoo matalan luonnonkivijalan päällä suoraan kalliolla. Rakennuksessa on valkoiset nurkkalaudat ja musta huopakatto. Ryssänsaaren kaikki rakennukset on maalattu yhtenäiseen punamullattuun sävyyn ja niissä on käytetty valkoisia koristelistoja.

Rakennusta on muokattu ja kunnostettu myöhemmin, muun muassa lisäämällä ulkoseiniin lisäeristystä. Ikkunajako ja ikkunoiden puitejako on myös valokuvien perusteella muuttunut eri aikoina. Rakennuksen kuisti ja pääsisäänkäynti ei ole aiemmin sijainnut rakennuksen keskellä, vaan nykyistä sisäänkäyntiä pohjoisempana. Tämä on nähtävissä vuoden 1932 ilmakuvasa sekä säilyneistä vanhoista betoniportaista maastossa. Sisäänkäynti ja kuisti on muutettu nykyisen mukaiseksi arviolta 1940-luvulla.

1980-luvulla Hufvudstadsbladetin toimittaja Thure Malmberg vieraili saarella kaupunkisuunnitteluosaston arkkitehdin Bosse Österbergin ja kaupunginmuseon amanuenssin Leena Arkion kanssa, jotka totesivat silloin purku-uhan olla olleen

rakennuksen merkittäväksi ja säilytettäväksi, joskin korjaustoi-
menpiteitä vaativaksi. He totesivat rakennuksen olevan tyypillinen saaristolaismökki värityksineen, joka on tärkeä osa Helsingin edustan maisemakokonaisuutta. Artikkelissa todettiin myös, että rakennukselle ja saarelle on ominaista sen saaristolais- ja kalastajakäyttö ja vastaava käyttö koettiin edellytykseksi rakennuksen säilyttämiselle.⁶¹ Rakennus on säilytetty ja sitä on kunnostettu ainakin ulkopuolelta myös 1980-luvun jälkeen.

61 Malmberg 1984, 12.

→ Päärakennuksen eteläjulkisivu. Rakennus on punamullattu ja pystylaudoitettu.

15

15

→ Päärakennus kuvattuna pohjoisesta päin, pääsaapumissuunnasta. Rakennuksen kuisti on uusittu 1900-luvulla.

60 Helsingin kaupunginmuseo, 2002.

↑ Ote vanhasta valokuvasta, Ryssänsaari kuvattuna lännestä päin. Etualalla Luodon rakennuksia. Kuvaa on rajattu. Eugen Hoffers, 1872. HKM.

↑ Ote vanhasta valokuvasta, Ryssänsaari kuvattuna lännestä päin. Etualalla Luodon rakennuksia. Kuvaa on rajattu. A.E. Bergius, 1902–1903. HKM

↑ Nykytilakuva Ryssänsaaresta kuvattuna veneeltä lännestä päin saapuessa. Päärakennuksen piiput ja länsipuolen ikkunat ovat vanhoilla paikoillaan. Rakennuksen päätyjen ikkunajakoa on muutettu. Saaren muut rakennukset on uusittu 1900-luvulla, mutta ne sijaitsevat pääosin samoilla paikoilla kuin 1800-luvulla.

ALAMÖKKI (16)

Saaren pohjoisosassa sijaitsee pienempi yksikerroksinen asuinrakennus. Rakennus sijaitsee päärakennusta matalammalla, kallioiden notkelmassa sijaitsevan ja venepaikan yhteydessä olevan piha-alueen vieressä. Notkelmassa sijaitsee saaren korkeaa kasvillisuutta, jonka lomaan rakennus jää lännestä päin katsottaessa. Rakennuksen itäjulkisivu avautuu merelle ja rakennus sijaitsee aivan saaren itärannan tuntumassa.

Rakennuspaikalla on vanhoista kartoista ja valokuvista päätellen sijainnut vastaavan kokoinen rakennus jo 1800-luvulla. Nykyinen rakennus on kohdekäynnin perusteella kuitenkin rakennettu myöhemmin, oletettavasti 1940-luvulla. Helsingin kaupunginmuseon laatimassa Kaivopuiston kaupunginosan inventoinnissa rakennuksen rakennusvuodeksi on merkitty 1946.⁶²

Saarella sijaitsi jo 1800-luvulla meripelastusasemana ja asuinmökkinä toiminut vartiotupa, jonka tiedetään tuhoutuneen sodan aikana pommituksessa.⁶³ Kyseinen vartiotupa sijaitsi nykyisen alamökin paikalla. Nykyinen sotien jälkeen rakennettu rakennus on sijoitettu tuhoutuneen meripelastusasemanakin toimineen tuvan paikalle.

SAUNA (17)

Saaren luoteiskärjessä, venepaikan länsipuolella, sijaitsee pieni sauna- ja käymälärakennus. Rakennukselle johtaa pieni polku piha-alueelta. Matala harjakattoinen rakennus on sijoitettu kallioiden kupeeseen. Saaren muiden rakennusten tapaan rakennus on punaiseksi maalattu ja valkoisin listoin korostettu. Rakennus on rakennettu oletettavasti sodan jälkeen 1940-luvulla ja siinä on arkkitehtonisesti samoja piirteitä kuin alamökissä. Rakennukset on mahdollisesti rakennettu samaan aikaan.

62 Helsingin kaupunginmuseo, 2002.

63 Uusi Suomi 1959; Hufvudstadsbladet 1970b, 28.

→ Vaakalaudoitettu alamökki sijaitsee aivan rannan tuntumassa. Taustalla Katajanokka.

→ Alamökki kuvattuna lännestä päin, venepaikan edustalla olevalta piha-alueelta. Rakennuksen edessä on kookas syreeni ja eteläpuolella koivu- ja mäntymetsikkö.

17

18

17

↖ Saunarakennus on harjakattoinen ja muodoltaan epäsymmetrinen rakennus, jonka värimaailma on vastaava kuin saaren muissa rakennuksissa.

↑ Pihapiiriin kuuluu kylmä vararakennus, joka on muiden rakennusten tapaan ollut punainen.

VAJA (18)

Päärakennusta vastapäätä, sen itäpuolella, sijaitsee kylmä varastorakennus. Rakennuspaikalla on sijainnut rakennus jo 1800-luvulla, mutta nykyinen rakennus on rakennettu muotoonsa myöhemmin. Vanhoissa 1930- ja 1940-luvun ilmakuvissa paikalla ollut rakennus on ollut lyhyempi. Rakennuksen nykyinen muoto on ilmakuvien perusteella rakentunut 1950-1960-luvuilla, kun sitä on laajennettu kohti etelää.

Rakennus on kevytrakenteinen pulpettikattoinen vaja, jossa on maapohja. Rakennuksen pohjoispääty on verhottu leveällä, eteläpäätyä vanhemmalla laudoituksella. Myös lautaovet vaikuttavat vanhoilta. Rakennuksessa on mahdollisesti hyödynnetty vanhaa puutavaraa. Rakennus on osin romahtanut.

← Saaren pohjoiskärjessä sijaitsevan vaakalaudoitetun saunarakennuksen päädyssä on myös käymälätila.

4.3 Luonnonympäristö ja toiminnalliset alueet saarilla

Tyypillistä saarten luonnonympäristölle ovat ruhjeiset ja uurtuneet avokalliot, kallionkoloihin kotiutunut saaristolle tyypillinen matala niittykasvusto, osin ihmisten tuoma kulttuurivaikutteinen villiintynyt pensaslajisto sekä paikoin jo kookkaiksi varttuneet lehtipuut. Saarille aikoinaan ominainen avoin karu maisema on muuttunut vehreämmäksi puiden ja pensaiden lisääntymisen, leviämisen ja kasvamisen myötä. Nykyiset toiminnot saarilla liittyvät vahvasti rakennuksiin, niiden välittömään lähiympäristöön sekä veneilyyn liittyviin rakenteisiin lukuun ottamatta Pikkuluotoa, joka on edelleen luonnontilainen lintujen suosima paljas kallioluoto. Valkosaari ja Ryssänsaari ovat Helsingin kaupungin selvityksen mukaan tärkeitä lintualueita, missä lintujen ja pesimälinnuston huomioiminen on tärkeää muun maankäytön yhteydessä.⁶⁴

A. Valkosaari

Valkosaarenkaria ja Valkosaarta on muokattu ympäristöltään eniten, mikä näkyy muun muassa luonnonympäristössä köyhempänä kasvilajistona verrattuna selvitysalueen muihin saariin. Eri käyttötarkoituksia varten maastoa ja rantaviivaa on muokattu ja täytetty, ja tarvittavia rakenteita lisätty ja poistettu aina tarpeen mukaan, mikä näkyy nykyisessäkin ympäristössä. Maisemalle ominaista on etenkin ravintolarakennuksen ja veneiden luoma käyttötarkoituksen mukainen, aktiivinen maisema- ja kaupunkikuva aivan Helsingin edustalla.

Toiminnallisesti ja maisemallisesti Valkosaari jakautuu selkeästi kahteen erityyppiseen osaan, vaikka Valkosaarenkari ja

Selvitysalue kuvattiin ilmasta käsin kesällä 2023. Ilmakuvassa on nähtävissä saarten etäisyydet toisistaan.

Ilmakuvista on luettavissa saarten erilaiset luonnonympäristöt: avokalliot, puu- ja pensasalueet, rantakivikot sekä istutetut alueet.

Kuvissa nähdään myös saarten rakennettu ympäristö: rakennukset, laiturit, piha- ja terassialueet sekä reitit.

Valkosaari onkin yhdistetty laituri- ja täyttömaakannaksella. Vierasvenesataman ja ravintolarakennuksen puoli on tasainen, vahvasti käyttötarkoitustaan varten hiekka- ja soratäytölle rakennettu ympäristö. Tämä puoli on alle 2 metriä merenpinnan yläpuolella. Ympäristöä leimaa rakennusta ympäröivä matalaksi leikattu tasainen nurmikenttä, rakennuksen seinustan istutetut pensaat sekä rantaviivan suoraksi vetävät betonilaiturirakenteet sekä siitä lounaaseen ja etelään pistävät ponttonilaiturit veneineen. Ponttonilaiturit muodostavat Valkosaaren ja Luodon väliin oman pienvenealtaan. Laitureihin kulku tapahtuu joko Valkosaarensalmen tai Kaivopuiston väylän kautta. Laitureita pitkin ei nykyisin ole yhteyttä Luodon saarelle, vaikka lähin laituri onkin vain muutaman metrin etäisyydellä Luodon rantaviivasta.

Ravintolarakennuksen pääsisäänkäynnin edustalla kasvaa kookas lehmus, jonka alta avautuu merkittävä näkymä kohti Kauppatoria ja Helsingin kaupunkijulkisivua. Myös matkustajasatamien alukset ovat näkyvä osa lähimaisemassa.

Alkuperäisen Valkosaaren puolella korkeimmat kalliot ovat 5–7 metriä meren pinnan yläpuolella. Rantaa ja maastoa on muokattu ja tasoitettu etenkin juhlatilana toimivan venevajan (6) kohdalla, saaren eteläosassa. Rakennuksen edustalla rannassa on kiinteä betonilaituri ja rantaviiva muodostuu tällä kohtaa kivenlohka-reista ja kivimurskeesta. Saaristoluodoille tyypilliset silokalliot sijaitsevat saaren pohjoiskärjessä.

Telakkamestarin punainen tupa (7) sijaitsee luontevasti ympäristöään korkeammalla kalliokumpareella 5 metriä meren pinnan yläpuolella. Maastossa on yhä näkyvissä purettujen rakennusten perustuksia sekä todennäköisesti veneenveistämö- ja telakkatoimintaan liittyviä kallioihin kiinnitettyjä rautatappeja ja -renkaita. Puusto on päässyt kehittymään viime vuosikymmeninä suhteellisen vapaasti. Valkosaaren pohjoisosassa kasvaakin tiiviisti tyyppillistä pioneirilajistoa; koivuja ja jonkin verran pihlajaa. Myös tällä puolella Valkosaarta, toiminnot keskittyvät rakennuksiin ja niiden edustoille. Saaren ympäri tai sen sisällä kulkevia kulkureittejä ei ole rakennuksille johtavien polkujen lisäksi.

1 Valkosaarenkaria kiertää betoninen laiturirakenne.

2 Sisäänkäynnin edustalla on kookas lehmus.

3 Ravintolan lauttaliikennelaituri

4 Ravintolarakennuksen ympäristö on tasaista nurmikenttää.

5 Vierasvenesataman ponttonilaiturit muodostavat pienvenealtaan.

6 Saaren rantaviivaa on muokattu useissa kohdin.

7 Kannaksella on suuri puupintainen jollakenttä ja hiekkarantaa.

8 Alueella on telakka-ajalta säilyneitä kivijalkoja ja laiturijäänteitä.

9 Alueen kallioissa runsaasti vanhoja rautatappeja ja -renkaita.

10 Venevajan ympäristössä on laiturijäänteitä ja tasoitettua maastoa.

11 Saaren pohjoisosassa on tiiviimpää kasvillisuutta.

1 Rakennukset 1-10, katso sivu 50.

↑ Näkymä Luodolta Valkosaarelle. Taustalla matkustajalaituri sekä kaupungin julkisivua. Edustalla pienvenesataman ponttonilaitureita ja poijuja. Valkosaaren kannakselta on näkymälinja kantakaupunkiin ja Suomeenlinnaan.

↑ Valkosaarenkari ja Valkosaari on yhdistetty maakannaksella sekä sen päälle rakennetulla puupintaisella jollalaiturilla. Alkuperäisen Pohjoisen Valkosaaren puolella kasvaa nykyisin runsaasti koivuja ja muuta lehtipuustoa.

↑ Valkosaaren pienvenesatama ponttonilaitureineen ulottuu aivan Luodon liepeille. Kulkuyhteyttä saarten välillä ei kuitenkaan ole. Taustalla on Valkosaarensalmi sekä Ryssäsaari ja Luoto on kuvassa oikealla.

↑ Valkosaaren itäpuolen kalliot laskevat jyrkästi mereen. Taustalla Katajanokan matkustajalaiterminäli.

B. Luoto

Luodon saarella kalliot nousevat selvitysalueen saarista korkeimmalle. Ravintolarakennus sijaitsee 12 metriä merenpinnan yläpuolelle kohoavan kallion päällä, saaren korkeimmalla kohdalla. Toiminnot sijoittuvat selvästi rajatulle alueelle, pääasiassa rakennukseen, rakennuksen terasseille ja huoltotiloihin. Maastossa kulkureittejä on rajoitetusta, pääreitti kulkee venelaiturilta, saaren länsipuolelta, suoraan ravintolaan.

Rantojen puut ovat jo vanhoja ja kookkaita. Rantavyöhykkeellä kasvaa koivuja, vaahteroita, haapoja, tervaleppiä sekä villiintyneitä ruusupensaita ja laajalle levinneitä angervoja. Kasvusto on runsasta saaren etelä- ja luoteisosassa ja tuntuu tarjoavan suojaisia paikkoja linnuille ja muille eliöille. Paikoin kulku kasvuston läpi on mahdotonta, kun villiintynyt pensaikko tai jyrkät kalliot estävät liikkumisen rakennettujen reittien ulkopuolella. Saaren itäpuolen rannat ovat suoraan veteen laskevia melko jyrkkiä kallioita, muutoin kallioranta vaihtelee soran ja hiekan sekaisen maa-aineksen kanssa. Kalliota on jonkin verran louhittu, todennäköisesti rakennuksen kivijalan materiaaliksi.

Korkealta kalliolta näkee Valkosaaren yli kohti kaupunkijulkisivua sekä vastakkaiseen suuntaan kohti Suomenlinnaa. Visuaalisesti myös Luoto liittyy vahvasti osaksi mantereen puoleista kaupunkia ja etenkin Kaivopuiston reunan maisema- ja kaupunkikuvaa.

Luodon visuaalinen muoto on aikojen saatossa muuttunut merkittävästi avoimesta kallioluodosta vehreämmäksi saarekkeeksi, jonka julkisivua korkea puusto on muuttanut. Saaren alkuperäinen, avoin maisemakuva hahmottuu nykyisin parhaiten saaren itäpuolelta, Ryssänsaaren länsirannalta sekä laivaväylältä nähtynä.

1	Alueella on vanhan laiturin jäänteet ja kallioissa vanhoja rautatappeja ja -renkaita.	7	Saunarakennukseen kuljetaan puurakenteista reittiä pitkin, joka yhtyy rakennuksen terassiin.
2	Saapumislaiturin vieressä on hiekkaranta.	8	Saaren pohjoisrannalla on vanhoja betonirakenteisia kivijalkoja.
3	Laiturin pohjoispuolella on pieni huoltoalue ja ravintolan roskiksia.	9	Ravintolan terassien välillä kulkee puurakenteisen kulkureitti.
4	Pääreitti kulkee saapumislaiturilta suoraan ravintolaan. Ympäristöön ei kulje reittejä.	10	Saaren itä- ja lounaisosissa on avoimempaa kalliomaastoa ja matalaa kasvillisuutta.
5	Jääkellarille kulkee pistomainen puurakenteinen reitti pääreitin varrelta.	11	Kasvusto on runsaampaa saaren etelä- ja luoteisosissa, joissa maasto on myös matalammalla.
6	Ravintolan pohjoispuolella on pieni huoltopiha ja kääntöympyrä.	11	Rakennukset 11-14, katso sivu 55.

↑ Saapuminen Luodolle tapahtuu Kaivopuistonväylän puolelta. Rannat ovat vaihtelevasti silokalliota, kivenlohkareita tai kivistä raivattuja hiekkaisia poukamia. Luoto sulautuu luontevasti osaksi Kaivopuiston kaupunki- ja maisemakuvaa. Saaren luoteisosassa on vanhan laiturin jäänteet.

↑ Länsirannan saapumislaiturilta nouseaan pääreittiä pitkin suoraan ravintolalle. Reittiä reunustaa matalin aidoin erotetut nurmialueet. Vasemmalla kasvien keskellä sijaitsee alkuperäinen jääkellari.

↑ Luodon saaren pohjoinen julkisivu kuvattuna Valkosaaresta. Puusto on jo varsin kookasta ja se on muuttanut saaren ilmettä vaikuttaen myös rakennuksen visuaaliseen asemaan kallioluodon korkeimmalla kohdalla. Taustalla Suomenlinnan kirkko tärkeänä maamerkinä.

↑ Luodon kasvillisuus muodostuu saaren itäpuolen kallioilla matalasta kallioikasvillisuudesta sekä vapaasti kasvaneista pensaista. Varsinaisia kulkureittejä ei kallioilla ole, vaan liikkuminen on rajoitettu rakennuksen läheisyyteen puurakenteisin kulkureitin. Taustalla Ryssänsaari, Katajanokanluoto ja Kruunusillat.

C. Ryssänsaari

Ryssänsaari on tunnelmaltaan edellisiä saaria huomattavasti merellisempi. Ryssänsaari edustaa yksityisempää ympäristöä, missä toiminta on pysynyt kutakuinkin samankaltaisena ja pieni-muotoisena pitkään. Kasvillisuus on pitkälti kulttuurivaikutteista meren luotojen ja saarten niittykasvillisuutta. Muutosta ympäristöön on tuonut asukkaiden tuoma, monin paikoin villiintynyt, viljelykasvillisuus, johon kuuluvat muun muassa syreenit ja musta-aroniapiensaat. Myös puusto, johon kuuluu pihlajia, koivuja ja mäntyjä, on päässyt kasvamaan ja muuttanut saaren yleisilmettä jonkin verran. Avoimen kallioluodon maiseman ominaispiirteet ovat kuitenkin pääosin säilyneet. Punaiset rakennukset kallion päällä luovat perinteisen saaristoluodon maisemakuva.

Ryssänsaarelta löytyy monia erilaisia luonnon kallionmuotojen väleihin jääviä tiloja; pieni mäntymetsikkö, tuulista avokalliota, suojaisempia kallion ja pensaiden suojaamia notkelmia, luonnon venevalkamia sekä kallion rakoihin ja luonnonterasseihin juurtuneita niitty- ja viljelykasveja. Maisematiloiltaan Ryssänsaari on monimuotoinen, vaikka onkin suhteellisen pienikokoinen ja ottaa vastaan meri-ilmaston rankat olosuhteet. Tämä näkyy muun muassa puiden muodossa ja koossa.

Ryssänsaarella pääkulku tapahtuu saaren pohjoispuolen luonnon kallioiden venevalkamasta suojaisan notkelman kautta pää-rakennukselle. Eri rakennusten välillä kulkee lisäksi kulkureittejä. Venevalkaman edustalle päätuulilta suojaan on rakennettu puinen terassilava penkkeineen. Ryssänsaarella ei ole rakennettuja laituraita lukuun ottamatta venevalkaman kallioon tuettua puusilta.

Ryssänsaarelta avautuu näkymiä joka suuntaan. Merkittävimmät näkymät avautuvat kohti Luodon kalliorantaa ja kallion päällä sijaitsevaa päärakennusta lännessä. Kaakossa ja etelässä maisemat avautuvat kohti Suomenlinnaa ja sen edustalla olevia pienempiä linnustolle merkittäviä luotoja. Pohjoisessa näkymä avautuu kohti Katajanokan satamaa ja idässä kohti Katajanokanluotoa ja Kruunuvuorenrantaa.

- 1 Saareen saavutaan pohjoisesta luonnollisen venepoukaman kautta, jonne on rakennettu kallion kylkeen kevyt puusilta.
- 2 Saaren luoteiskulmassa on toinen luonnollinen venepoukama saunarakennuksen edustalla.
- 3 Venepoukamasta saavutaan suojaisaan notkelmaan, jossa on terassirakenne. Notkelmaa ympäröi muuta saarta runsaampi kasvillisuus, johon kuuluu muun muassa pieni mäntymetsikkö.
- 4 Saaren eteläosan ympäristö koostuu avokalliosta, jossa on nähtävissä kaakko-luode-suuntaisia uurteita.
- 5 Saunarakennuksen eteläpuolella sijaitsee kaivo.
- 6 Rantakallioissa ympäri saarta on nähtävissä erilaisia ja eri-ikäisiä kaiverruksia. Saaren eteläosaan on muun muassa kaiverrettu vuosiluvut 1842 ja 1880 sekä lukuisia kaunokirjoitettuja nimiä.
- 15 Rakennukset 15-18, katso sivu 58.

→ Ryssänsaaren venepoukama ja notkelma kuvattuna saaren luoteiskärjestä. Saaren keskiosa muodostaa kallioiden väliin suojaisan alueen, missä myös puut ja jotkin viljelykasvit menestyvät. Ryssänsaari on tunnelmaltaan jo hyvin merellinen, mikä näkyy aaltojen puhtaina pitämistä rantakallioista sekä tuulen muokkaamista puiden latvuksista.

↑ Ryssänsaaren paljasta silokalliota sekä kallionkoloihin juurtunutta saaristolle tyypillistä niittykasvillisuutta. Musta-aroniapensaat ovat levinneet laajalti. Kuvattu saaren eteläkärjestä kohti pohjoista.

↑ Näkymä Ryssänsaaren länsirannalta kohti Luotoa ja Valkosaarta. Rakennusten tornit tulevat osaksi Helsingin kaupungin tunnistettavaa kaupunkisiluettaa.

↑ Ryssänsaaren eteläkärjen silokallioita. Taustalla Suomenlinna ja väliin jäävät luonnontilaiset, linnustolle tärkeät, pienet luodot.

↑ Ryssänsaaren länsijulkisivu kuvattuna Luodon saaren itäpuolen avokallioilta. Päärakennus näkyy kauas. Kaikilla selvitysalueen saarilla on nähtävissä vanhoja rautatappeja ja -renkaita sekä kaiverruksia kallioissa.

D. Pikkuluoto

Pikkuluoto on säilynyt luonnontilaisena ja rakentamattomana. Matala, vain 1-1,9 metriä merenpinnan yläpuolelle nouseva luoto on säilynyt lähes paljaana, eikä kasvillisuus ole juurikaan päässyt leviämään. Pikkuluoto on merkittävä lintujen pysähdyspaikka ja se liittyy maisemallisesti osaksi muita Suomenlinnan edustan kallioluotoja. Pikkuluoto täydentää etenkin Kaivopuiston rannalta ja Luodolta avautuvia merimaisemia.

↓ Luonnontilaisena säilynyt Pikkuluoto kuvattuna Luodon ravintolan yläkerrasta. Taustalla oikealla Särkän saari ja pienvenesatama.

→ Pikkuluoto on matala rakentamaton kallioluoto, jossa on vain vähäistä kallion väleihin sijoittuvaa kasvillisuutta, avokalliota ja muutamia irtokivilohkareita.

↓ Pikkuluoto on tärkeä lintujen pysähdyspaikka. Kuvassa kalliuluodolla nähdään muun muassa harmaahaikaroita ja merimetsoja. Taustalla Suomenlinna.

5. Yhteenvedo ja johtopäätökset

Historia

Valkosaarten saariryhmään kuului alkujaan Eteläinen ja Pohjoinen Valkosaari, Valkosaarenkari ja Pikkuluoto. Nykyisin Pohjoinen Valkosaari tunnetaan nimellä Valkosaari ja siihen on yhdistetty täyttömaalla alun perin erillisenä saarena ollut Valkosaarenkari. Eteläinen Valkosaari tunnetaan nykyisin nimellä Luoto. Ympäristöhistoriallisen selvityksen rajaukseen kuuluu lisäksi Valkosaarten itäpuolella sijaitseva Ryssänsaari, joka ei historiallisesti ole kuulunut Valkosaariin. Eteläisin Pikkuluoto on nimensä mukaisesti pieni, luonnontilainen kallioluoto.

Valkosaarten saariryhmään kuuluvia saaria yhdistää yhteinen laivanrakennushistoria. Saarissa alkoi laivanveistotoiminta tiedettävästi jo 1700-luvun lopulla ja virallisesti ensimmäinen telakka perustettiin saarille vuonna 1803. Luodolle, Valkosaarelle ja Valkosaarenkarille kehittyi 1800-luvun alussa saaria yhdistävä telakkatoiminta ja saarilla sijaitsi runsaasti erilaisia telakan toimintaan liittyviä rakennuksia ja laitureita. Saaret olivat tällöin ympäristöltään paljaita ja ilmeeltään teollisia kallioluotoja. Ryssänsaari toimi puolestaan kalastajien tukikohtana ja se muotoutui viimeistään 1800-luvun alussa kalastajien asuinpaikaksi.

1800-luvun loppupuolella Valkosaaria yhdistänyt telakkatoiminta keskittyi Pohjoiselle Valkosaarelle eli nykyiselle Valkosaarelle, jonne rakennettiin 1880-luvulta lähtien runsaasti uusia telakkarakennuksia. Valkosaarenkari muutettiin 1880-luvulla pursiseura NJK:n pienvenesatamaksi. Saareen rakennettiin seuran klubitalo ja se maisemoitiin. Ympäröivän kantakaupungin ja etenkin Kaivopuiston itärannan, hienoston asuttaman huvilakaupunginosan rakentuessa myös Luodon saari haluttiin siistiä ja muuttaa teollisesta telakkaympäristöstä osaksi huolitellumpaa ja arvokkaampaa kaupunkikuvaa. Samaan aikaan elettiin Helsingin ravintolakulttuurin murrosvaihetta, kun ravintolat

ja kahvilat alkoivat saavuttaa suosiota yläluokan lisäksi myös muissa yhteiskuntaluokissa. Luodon saari muutettiin ravintolakäyttöön ja ensimmäinen ravintolarakennus valmistui vuonna 1899. Rakennus kuitenkin tuhoutui tulipalossa ja rakennettiin pian uudestaan vuonna 1901. Saari maisemoitiin virkistyskäyttöön ja muutettiin puutarhamaiseksi. Samaan aikaan pursiseura NJK rakennutti myös uuden huvilamaisen klubitalon Valkosaarenkarille. Uudet huvilarakennukset nostivat saaret uudella tavalla osaksi Helsingin edustan kaupunkikuvaa ja ravintolat saavuttivat pian suuren yleisösuosion.

Valkosaari pysyi saariryhmästä pisimpään telakkakäytössä. 1900-luvun alkupuolella saari oli lähes täyteen rakennettu ja saarella sijaitsi lukuisia telakkatoimintaan liittyviä rakennuksia. Saarella toimi useita eri yrityksiä ja se oli jaettu palstoihin. Saari sijaitsi hieman kauempana rannasta ja lähempänä Katajanokan satama-aluetta, eikä saaren kaupunkikuvalliseen ilmeeseen ilmeisesti liittynyt samanlaisia intressejä kuin Luotoon ja Valkosaarenkariin. 1960-luvulle tultaessa saaren telakkayhtiöiden vuokrasopimuksia ei kuitenkaan enää jatkettu ja kaupunki päätti siistiä saaren. Valtaosa telakkarakennuksista purettiin. Telakkatoiminnan päättymisen jälkeen 1960-luvulta lähtien Valkosaari on ollut pursiseura NJK:n käytössä.

Ryssänsaari on toiminut 1800-luvulta asti kalastajien asuinpaikkana. Saarella asui perheitä vakituisesti 1900-luvun loppupuolelle asti, jonka jälkeen saarta on asutettu enää kesäisin. Ryssänsaareen on kohdistunut eri aikoina erilaisia louhimis- ja siltasuunnitelmia, joita ei kuitenkaan ole toteutettu. Saari on säilynyt lähes muuttumattomana.

Rakennuskanta

Selvitysalueen saarten nykyinen rakennuskanta on rakennettu pääosin 1900-luvun alkupuoliskolla. Vanhin rakennus on Ryssänsaarella sijaitseva 1800-luvulla rakennettu päärakennus, jonka tarkka rakennusvuosi ei kuitenkaan ole tiedossa. Rakennus on tyypillinen saaristolaisrakennus, jonka sijainti Helsingin edustalla on erityinen ja merkittävä. Myös Luodolla, Valkosaarenkarilla ja Valkosaarella on sijainnut paljon erilaisia 1800-luvulla rakennettuja rakennuksia, mutta ne eivät ole säilyneet näihin päiviin.

Valkosaarenkarilla ja Luodolla sijaitsee vuosina 1900 ja 1901 valmistuneet, arkkitehtonisesti merkittävät ravintolarakennukset, jotka molemmat ovat säilyneet ulkoisesti hyvin alkuperäisen ilmeensä mukaisina. Ilmeikkäät ja koristeelliset rakennukset näyttelevät merkittävää osaa saarten ja laajemmin merellisen Helsingin kaupunkikuvassa. Luodolla sijaitsee lisäksi kaksi ravintolan alkuperäistä apurakennusta, jotka ovat myös julkisivuiltaan pääosin säilyneet hyvin.

Vain Valkosaarella on säilynyt saarten historiaan olennaisesti liittyneen telakkatoiminnan rakennuksia. Telakkatoiminta säilyi Valkosaarella pisimpään, aina 1960-luvulle asti. Säilyneet telakkatoimintaan liittyneet rakennukset on rakennettu 1900-luvun alkupuolella, ja niistä merkittävimmät ovat nykyisin juhlatilana toimiva suuri venevaja sekä vanha telakkamestarin talo. Rakennukset ovat säilyneet ulkohahmoltaan lähes alkuperäisinä.

Uutta rakennuskantaa selvitysalueella on vain vähän. Uusin lisäys on Luodon saarelle vuonna 2010 rakennettu apurakennus. Myös NJK:n ravintolan pihapiiriin on rakennettu pieniä uusia apurakennuksia. Uudet lisäykset ovat kaupunkikuvallisesti muuttaneet vain hyvin vähäisesti saarten ilmettä. Isossa kuvassa saarten rakennuskanta on pysynyt lähes muuttumattomana 1960-luvulta lähtien.

Maisema ja kaupunkikuva

Selvitysalueen saaret sijaitsevat Helsingin kaupungin suulla, osana kaupungin omaleimaista ja merellistä maisemaa ja mereltä päin tunnistettavaa Helsingin siluettia. Saaret ovat myös osa Kaupatorin, Eteläsataman ja Suomenlinnan rannoilta avautuvia merkittäviä merinäkyelmiä. Eteläsatamaan säännöllisesti liikennöivät risteilijät ja lautat ohittavat saaret lähietäisyydeltä. Alukset ja niiden satamat ovat merkittävä osa kaupunkimaisemaa.

Selvitysalueen saariryhmälle on yhteistä maisemallinen muutos avoimista ja karuista kalliosaarista vehreämmiksi puiden ja pensaiden lisääntymisen ja kasvamisen myötä. Valkosaari, Valkosaarenkari ja Luoto olivat 1800-luvun loppuun asti lähes puutomia kallioisia luotoja. 1900-luvun vaihteessa Valkosaarenkari ja Luoto muutettiin ravintola- ja virkistyskäyttöön. Valkosaarenkari on pysynyt maisemallisesti paljaana, vaikka saaren muotoa ja maanpintoja on muokattukin runsaasti. Luoto muutettiin 1900-luvun alussa puutarhamaiseksi ja saari on vähitellen kasvanut kasvillisuudeltaan tiiviiksi ja vehreäksi. Saaren julkisivu on muuttunut 1900-luvun aikana korkeaksi kasvaneen puuston myötä. Korkealla kallion päällä seisova ravintolarakennus on kasvaneen kasvillisuuden myötä nykyään maisemallisesti erilaisessa asemassa, kuin 1900-luvun alussa.

Valkosaaresta muotoutui 1880-luvulta alkaen hyvin tiiviisti rakennettu teollisuusympäristö, jossa oli runsaasti matalia telakkarakennuksia ja lukuisia laiturirakenteita. Saaren merkittävä maisemallinen muutos tapahtui 1960-luvulla, jolloin suurin osa saaren rakennuksista purettiin. Valkosaarta siistittiin ja se yhdistettiin kannaksella Valkosaarenkariin. Tämän jälkeen saari on ollut virkistyskäytössä, ja puusto on päässyt kehittymään saarella vapaasti. Telakkahistoria on Valkosaaren maisemakuvassa selvitysalueen saarista vahvimmin läsnä.

Ryssänsaari ja Pikkuluoto edustavat selvitysalueen saarista merellisempää tunnelmaa. Ryssänsaari edustaa yksityisempää saaristoympäristöä, missä toiminta on pysynyt kutakuinkin

samankaltaisena ja pienimuotoisena 1800-luvulta nykypäivään saakka. Ryssänsaaren ympäristö on avointa ja perinteistä saaristoluodon maisemaa. Saareen kasvillisuus on lisääntynyt 1900-luvun aikana, mikä on muuttanut saaren yleisilmettä jonkin verran. Pikkuluoto on luonnontilaisena säilynyt kallioluoto, joka liittyy Luodon lisäksi kaupunkikuvallisesti Suomenlinnan edustan muihin kallioluotoihin.

Luoto ja Valkosaari yhtyvät nykyisin kaupunkikuvallisesti Helsingin kaupungin rakennettuun ympäristöön, etenkin Kaivopuiston puutarhakaupunginosaan. Kauempana sijaitseva Ryssänsaari on puolestaan maisemallisesti vahvemmin osa Helsingin edustan saaristoa ja merellistä maisemaa.

Lopuksi

Selvitysalueen saaret ovat muotoutuneet nykyiseen asuunsa vahvasti niiden käyttöön kytkeytyen. Rakennuskanta etenkin Valkosaarella ja Luodolla on elänyt ajassa käyttötärpeiden mukaan vaihdellen, ja niin käyttö rakennuksia kuin laiturirakennelmia on rakennettu, purettu ja muutettu vuosikymmenten ja -satojen kuluessa. Saarten käyttö sekä omistus- ja vuokrasuhteet ovat vaikuttaneet myös saarten välisten kulkuyhteyksien ja paikoin rantaviivankin muokkautumiseen. Ryssänsaaren pienimuotoinen ja yksityisempi käyttö on tukenut saaren autenttisen ilmeen ja tyyppillisen saaristomaiseman säilymistä. Jo yli sata vuotta kestänyt ravintola- ja virkistyskäyttö on puolestaan vakiintunut Luodolle ja Valkosaarenkarille. Valkosaari on muuttunut tiiviisti rakennetusta teollisuusaaresta osin pusikoituneeksi virkistysalueeksi, eikä saarella ole nykyisin vastaavaa vakiintunutta käyttöä kuin muilla selvitysalueen saarilla.

Alueen tärkeimpiä ominaispiirteitä on ranta-aluiden rakennusten tornien sekä matkustajalaivojen muodostama maamerkkien sarja, joka elävöittää kaupunkikuvaa ja tekee Helsingin rantajulkisivusta tunnistettavan. Luodon, Valkosaarenkarin ja Ryssänsaaren päärakennuksilla on jokaisella maamerkkinäinen asema, ja niiden näkyvyys kaupunkikuvassa on tärkeä säilytettävä piirre. Alueelle on lisäksi leimallista pitkä veneilyyn liittyvä historia, mikä näkyy maisemassa etenkin Valkosaaren pienvenesataman muodossa, mutta myös useina pienempinä laitureina saarten rannoilla.

← Olympialaiturin rakennustyömaa 1950-luvulla. Ehrenströmintie Kaivopuiston rantaan on jo valmistunut. Julkisen matkustajaterminaalin valmistuminen yhdessä uuden rantatien kanssa lisäsi alueen saavutettavuutta ja kävijämääriä. Yhä useampi pääsi näkemään kantakaupungin siluetin sekä Kaivopuiston edustan saaret aiempaa lähempää rannasta käsin. Volker von Bonin, 1952. HKM.

Lähteet

ARKISTOLÄHTEET

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Vanhat rakennuspiirustukset ja pihasuunnitelmat sekä vanhat kartat ja kunnalliskertomukset.

Helsingin kaupunginmuseo (HKM)

Vanhat kartat, litografiat ja valokuvat.

Helsingin karttapalvelu (HKP)

Vanhat- ja nykytilaiset kartat ja ilmakuvat, asemakaava- ja yleiskaava-aineisto.

Kansallisarkisto (KA)

Vanhat kartta-aineistot.

Museovirasto (MV)

Vanhat valokuvat ja litografiat.

Riksarkivet (Ruotsin valtionarkisto)

Vanhat kartta-aineistot.

Helsingin rakennusvalvonnan arkisto (RakVV)

Vanhat rakennuspiirustukset.

MUUT LÄHTEET

Aftonposten, 1898a. Södra Blekholmen. *Aftonposten*, 5.5.1898. s.3c.

Aftonposten, 1898b. Södra Blekholmen. *Aftonposten*, 25.6.1898. s.2c.

Arkkitehtitoimisto Okulus, 2022. *Makasiininrannan ja Olympiarannan ympäristöhistoriallinen selvitys 2021-2022*. Helsinki: Helsingin kaupunkiympäristö.

Ellermaa, M., 2018. *Helsingin tärkeät lintualueet ja merkittävät linnusto 2017*. Helsinki: Helsingin kaupunkiympäristön julkaisuja 2018:8.

Helsingin kaupunki, tietokeskus, 2017. *Tarinoiden Helsinki, Eteläsataman rantalaiturit*. [Internetistä]. Luettavissa osoitteessa: https://www.hel.fi/static/hel2/Tietokeskus/julkaisut/pdf/tarinoidenhelsinki_8_etelasatamanlaiturit.pdf [Haettu 3.8.2023].

Helsingin kaupunginmuseo, 2002. *Helsingin kantakaupungin rakennuskulttuuri. Kaivopuiston kaupunginosan inventointi*. Helsingin kaupunginmuseon tutkimuksia ja raportteja 1/2002.

Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, 2011. *Suomenlinnan suurmaisema. Nykyinen ja tuleva maankäyttö*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston asemakaavaosaston selvityksiä 2011:1.

Hufvudstadsbladet, 1898. Södra Blekholmen. *Hufvudstadsbladet*, 3.8.1898 s.4b.

Hufvudstadsbladet, 1970a. Sjökäriståldermans dotter: Ryssholmen jordens bästa plats. *Hufvudstadsbladet* 10.11.1970, s.9.

Hufvudstadsbladet, 1970b. Fiskeläget ett stenkast från diplomativillorna. *Hufvudstadsbladet* 25.10.1970, s.1, 28.

Kauppinen, V., 1988. *Metalliverstaita sekä konepajoja Ruotsin ajan ja suuriruhtinaskunnan Helsingissä*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Kovero, M., 1950. Teollisuus. Teoksessa: 1950, *Helsingin kaupungin historia III:1*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.465-572.

Krohn, A., 1975. *Klippan: Helsingin parveke merelle*. Helsinki: Painokulma oy.

Malmberg, I., 2012. Töölön kylä : syrjäisen Helsinginniemen ensimmäiset asukkaat olivat töölöläisiä. *Helsingin Sanomat, Kuukausiliite*. 2012:4, s.40-48

Malmberg, T., 1984. Ryssholmen fiskebas mitt i empirestaden. *Hufvudstadsbladet* 21.10.1984, s.1, 12.

Mäntylä, I., Mäkelä-Alitalo, A., 1997. *Sederholm, Johan (1722-1805): kauppias, laivanvarustaja, tehtailija, kauppaneuvos*. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

NJK, 1993. *Nyländska Jaktklubben 1861-1993*. Helsinki.

NJK, 2010. *Nyländska Jaktklubben 1861-2011, del II*. Helsinki.

NJK, 2014. *Historia*. [Internetistä]. Luettavissa osoitteessa: <https://njk.fi/klubben/historia/> [Haettu 14.8.2023]

Nya Pressen, 1898. Södra Blekholmen. *Nya Pressen*, 3.8. s.3d.

Pohjapalo, O., 1996. Helsinki etsii vaihtoehtoa Kustaanmiekan laivaväylälle - Uutta väylää Eteläsatamasta avomerelle suunnitellaan Ryssänsaaren eteläpuolitse. *Helsingin Sanomat*, 8.5.1996.

Pörssitieto, 2023. *Täydentäviä yhtiötietoja: Valkosaaren vuokralaiset*. [Internetistä]. Luettavissa osoitteessa: <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/lisaa/valkosaari.shtml> [Haettu 30.8.2023]

Rautapää, J., 2016. *Veneveistämöitä ja telakoita Helsingissä*. Helsinki: Painotalo Casper.

Sails and Sea, 2023. *Blekholmes båtvärf ym, Blekholmens nya varv*. [Internetistä]. Luettavissa osoitteessa: <https://www.sailsandsea.fi/helsingin-veneveistamoita-ja-tel/blekholmens-batvurf-ym/> [Haettu 30.8.2023]

Sinebrychoff.fi. 2009. *Sinebrychoffit – osa suomalaista teollisuus- ja kulttuurihistoriaa*. [Internetistä]. Luettavissa osoitteessa: https://www.sinebrychoff.fi/media/4732/sinebrychoffit_netiti.pdf [Haettu 30.8.2023].

Suolahti, E., 1950a. Vantaan Helsinki. Teoksessa: 1950, *Helsingin kaupungin historia I*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.109-274.

Suolahti, E., 1950b. Ensimmäinen Vironniemen Helsinki. Teoksessa: 1950, *Helsingin kaupungin historia I*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.275-437.

Suomenlinnan hoitokunta. *Suoja-alue ja suurmaisema*. [Internetistä]. Luettavissa osoitteessa: <https://www.slhk.fi/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/nykytila/suoja-alue-ja-suurmaisema/> [Haettu 27.7.2023].

Uusi Suometar, 1899. Etelä-Blekholmen ravintola "Klippan". *Uusi Suometar*, 17.8.1899, s.1d.

Uusi Suomi, 1923. Suomenlinnan yhdistäminen pääkaupunkiin. *Uusi Suomi*, 21.4.1923, s.1.

Uusi Suomi, 1959. Kalastajia, kallioita ja kesälomanvietäjiä. *Uusi Suomi*, 16.7.1959, s.10.

Väliaho, T., 2021. Arvo Ylppö survoi haarukan ravintoloitsija Wilhelm Noschisin kurkkuun ja pelasti tämän hengen – Vuosia myöhemmin varaton lääkäri sai yllättävän kiitoksen. *Helsingin Sanomat*, 10.9.2021.

Wiherheimo, O., Rein, G., 1951. Kunnalliselämä. Teoksessa: 1951, *Helsingin kaupungin historia III:2*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s.253-353.

Yle 2003. *Tosi tarina: Saari kesellä kaupunkia. Ryssänsaari*. Yle 21.1.2003. Nähtävissä Yle:n arkistossa.

Tekijästä

Ark-byroo on arkkitehtitoimisto, jonka erikoisalaa ovat vanhojen kiinteistöjen peruskorjaushankkeet sekä niihin liittyvät selvitykset. Palvelumme kattavat kehittämishankkeissa rakennushistorialliset tutkimukset ja arkkitehti- ja sisustussuunnittelun. Suoritamme myös laserkeilausta ja fotogrammetrista mittausta. Lisäksi konsultoimme asiakkaitamme rakennussuojelun asiantuntijoina.

Tuomme hankkeisiin tutkittuun tietoon ja laajamittaiseen kokemukseen perustuvaa strategista ymmärrystä kohteiden nykytilasta, jonka pohjalta suunnittelemme uusia, kestäviä ratkaisuja.

Ark-byroo työskentelee asiantuntijana sekä pää- ja arkkitehtisuunnittelijana Suomen kulttuurihistoriallisesti merkittävimpien kiinteistöjen parissa. Asiakkaisiimme lukeutuu maamme suurimpia julkisia ja yksityisiä kiinteistöjen omistajia ja kehittäjiä.

Ark-byroo tutkii mennyttä ja suunnittelee tulevaa.

Liisa Kilpilehto, Jussi Vartio

15.8.2025

Eteläsataman saaret

Asiakas: Helsingin kaupunki, Kaupunkiympäristön toimiala, Teknistoloudellinen suunnittelu

Yhteyshenkilö: Anu Haahla

YMPÄRISTÖMELUSELVITYS**1 TAUSTA**

Helsingin Eteläsataman saarille ollaan laatimassa uutta asemakaavaa. Alue kattaa Luodon, Valkosaaren, Ryssänsaaren ja Katajanokanluodon sekä niitä ympäröivää vesialuetta. Asemakaava on alueelle uusi, mutta alue on ollut pitkään toiminnassa mm. veneilyn, kalastuksen ja kilpapurjehduksen toiminnan tukena. Lisäksi Ryssän saarella on ilmoitettu olevan kesäajan asunto [1].

Asemakaava-alueella on tarkoitus suojella olemassa olevia rakennuksia sekä mahdollista alueen toimintaa tukevia uudisrakennuksia ja rakenteita.

Tässä selvityksessä esitetään asemakaava-alueen laskennallinen melutaso, joka sisältää sekä Eteläsataman alueen katu- ja raitioliikenteen että sataman toiminnan aiheuttaman melun sillä tarkkuudella, kuin asemakaavaa laadittaessa on tavanomaista tarkastella. Laskentamalli ja lähtötiedot perustuu Makasiinirannan ja Olympiarannan asemakaavaan varten laadittuun melumalliin [12].

2 MELUN MALLILASKENTA**2.1 Laskenta- ja maastomalli**

Laskenta- ja maastomalli vastaavat aiemmin tehtyä Makasiinirannan ja Olympiarannan laskentamallia [12]. Vain laskenta-alueen sijainti siirrettiin vastaamaan tämän selvityksen mukaista aluetta.

Laskentamallissa merialueet on asetettu akustisesti heijastaviksi ($\alpha = 0$) ja maa-alueet, kuten saaret, on asetettu akustisesti pehmeiksi eli absorboiviksi ($\alpha = 1$).

2.2 Laskentasuureet

Laskentasuureena oli tavallinen A-keskiäänitaso L_{Aeq} päivä- (klo 7–22) ja yöajalle (klo 22–7). Selvityksen tulokset eli lasketut melutasot esitetään sekä julkisivuihin kohdistuvina melutasoina että ulkotiloissa esiintyvänä melutasovyöhykkeinä.

Melukartan laskenta tehtiin käyttäen $5 \times 5 \text{ m}^2$ suuruisia laskentaruutuja. Laskentapisteen sijaitsivat tavalliseen tapaan 2 m korkeudella maan- tai vedenpinnasta. Alueen merkittävien rakennusten julkisivujen melutasojakautumat laskettiin siten, että laskentapistettä sijoitettiin kunkin kerroksen korkeudelle ja vaakasuunnassa enintään 10 m välein.

2.3 Laskentatilanteet

Laskenta tehtiin kahdelle eri tilanteelle, sekä päivälle ja yölle erikseen. Laskentatilanteet ovat:

- 1) Pelkkä liikennemelu, sisältää katuliikenteen sekä raitioliikenteen
- 2) Liikennemelu sekä sataman toimintojen melu, sisältäen laivamelun sekä lastaus- ja purkuliiikenteen

Sataman toimintojen melu mallinnettiin ennustetilanteeseen, jossa 2 risteilijää ovat Olympiaterminaalin puolella päiväaikaan sekä 1 risteilijä yöpyy Olympiaterminaalin laituripaikalla EO2. Laivojen sijainnit laitureissa on kuvattu tarkemmin *kohdassa 2.4*.

2.4 Melulähteet

Melulähteet on mallinnettu aiemman raportin mukaisesti [12]. Kaava-alueella vaikuttavat melulähteet ovat seuraavat:

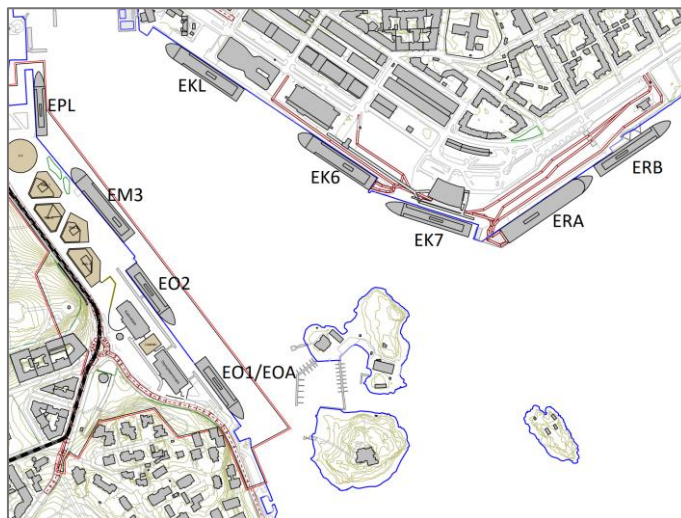
- Katuliikenne
- Raitiovaunut
- Laivat satamassa
- Sataman laituriliikenne, lastaus ja purkaus

Liikennemäärät sekä sataman toiminnot on mallinnettu siten, että ne vastaavat ennustetilannetta, johon kaavassa on katsottu tarpeelliseksi varautua. Sataman toimintoja ohjaa myös sataman ympäristölupa, jossa on määrätty lähimpien herkkien kohteiden melurajoista.

Sataman laituripaikkojen käyttö on mallinnettu *taulukon 1* mukaisesti. Sataman laivapaikat on merkitty *kuvaan 1*.

Taulukko 1. Laivojen laituripaikkojen käyttö

Laituri	Aika laituripaikassa
EO1/EOA	600 min, risteilijä
EO2	600 min, risteilijä (päivä) 540 min, risteilijä (yö)
EM3	<i>mahd. pika-aluksia</i>
EPL	-
EKL	-
EK6	535 min, Gabriella/Cinderella
EK7	600 min, risteilijä
ERA	390 min, Serenade/Symphony
ERB	-

Kuva 1. Laituripaikat kartalla.

3 LAIVAMELUN ERITYISPIIRTEET

Laivamelun erityispiirteisiin voi kuulua poikkeuksellisen voimakas pienitaajuisuus tai kapeakaistaisuus. Asuinrakennuksen julkisivun äänieristykseen tulee melua arvioitaessa kiinnittää erityistä huomiota, jotta pienitaajuinen melu ei ylittäisi sisätiloissa asumisterveysasetuksen yöaikaista toimenpiderajaa pienitaajuiselle melulle $L_{Aeq,1h} \leq 25$ dB. Sisälle kantautuvan melun arvioinnissa voidaan käyttää erityistä suuretta *A-äänitasoerotus laivamelua vastaan* ΔL_{As} , jonka suuruusluokka edellyttää keskimäärin 5...10 dB parempaa rakennetta kuin tavallisesti käytetty ΔL_A .

4 LASKENTATULOKSET

Laskentatulokset on esitetty liitteissä seuraavasti:

- **Liite A1** - päiväaika $L_{Aeq,7-22}$, liikennemelu
- **Liite A2** - yöaika $L_{Aeq,22-7}$, liikennemelu
- **Liite B1** - päiväaika $L_{Aeq,7-22}$, liikennemelu, risteilijät laitureissa EO1/EOA, EO2, EK7, sekä laivat laitureissa EK6 ja ERA.
- **Liite B2** - yöaika $L_{Aeq,22-7}$, liikennemelu, risteilijä yöpöy paikalla EO2

5 TULOSTEN TARKASTELU

5.1 Liikennemelu

Liikennemelu kaava-alueen saarien alueella vaihtelee päiväaikaan välillä <30 dB...46 dB. Yöaikaan liikennemelu on saarien alueella alle 40 dB.

5.2 Liikennemelu ja satamatoimintojen melu

Liikenteen ja satamatoimintojen aiheuttama yhteismelu vaihtelee saarien välillä. Valkosaarella ja Luodolla kokonaismelu ei ylitä 55 dB päiväaikaan. Ryssänsaarella melu ei ylitä 50 dB päiväaikaan. Katajanokanluodolla melu alittaa 45 dB päiväaikaan.

Ryssänsaarella sijaitsevaan kesäasuntoon kohdistuu päiväaikaan enintään 46 dB kokonaismelua, josta hallitseva osuus tulee sataman toiminnoista.

Yöaikaan Valkosaarella ja Luodolla melutaso ei ylitä 50 dB. Melutaso Ryssänsaarella ja Katajanokanluodolla ei ylitä 40 dB yöaikaan.

Ryssänsaaren kesäasunnon julkisivuun kohdistuu enintään 40 dB kokonaismelua yöaikaan, josta hallitseva osuus tulee yöpöyvästä risteilijästä. Kesäasunto on vanha puurakennus, jonka äänieristys ei ole välttämättä erityisen hyvä. Voidaan kuitenkin arvioida, että äänieristys on vähintään $\Delta L_A = 25$ dB, jolloin äänitasoeroitus laivamelua vastaan olisi vähintään $\Delta L_{As} = 15$ dB. Tällöin asumisterveysasetuksen toimenpiderajan ei arvioida ylittävän sisätiloissa, vaikka laiturissa EO2 yöpöy risteilijä.

VIITTEET

1. *Helsingin kaupunginmuseon lausunto Eteläsataman saarten asemakaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta*. Helsingin kaupunki, 14.12.2023.
2. Kilpilehto L, Markula T. *Akukon 241610-02-A Makasiiniranta ja Olympiaranta – ympäristömeluselvitys*. 30.4.2025, Helsinki.

Eteläsataman saaret

Ympäristömeluselvitys

Liikenne

Ennuste

Julkisivuilla ja piha-alueilla
esiintyvät suurimmat melutasot

Päivä (klo 07-22)

A-keskiäänitaso L_{Aeq}

40 ... 45 dB
45 ... 50 dB
50 ... 55 dB
55 ... 60 dB
60 ... 65 dB
65 ... 70 dB
70 ... 75 dB
75 ... dB

Rakennusten värikoodit ja merkinnät

	Olemassa oleva rakennus
	Kesäasunto
	Kaava-alueen raja
	Rantaviiva
	Laskenta-alue

Akukon Oy

SUUN	PÄIVÄYS
LKi	15.08.25
MITTAKAAVA	PAPERIKOKO
1:6700	A4

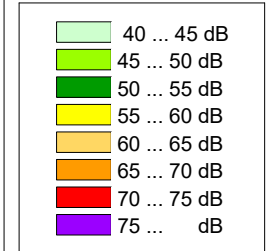

Eteläsataman saaret
Ympäristömeluselvitys

Liikenne
Ennuste

Julkisivuilla ja piha-alueilla
esiintyvät suurimmat melutasot

Yö (klo 22-07)
A-keskiäänitaso L_{Aeq}

Rakennusten värikoodit ja merkinnät

- Olemassa oleva rakennus
- Kesäasunto
- Kaava-alueen raja
- Rantaviiva
- Laskenta-alue

Akukon Oy

SUUN	PÄIVÄYS
LKi	15.08.25
MITTAKAAVA	PAPERIKOKO
1:6700	A4

Eteläsataman saaret**Ympäristömeluselvitys****Liikenne ja satama****Ennuste**

Satama sisältää yöpyvän
risteilijän melun (EO2)

Julkisivuilla ja piha-alueilla
esiintyvät suurimmat melutasot

Yö (klo 22-07)

A-keskiäänitaso L_{Aeq}

40 ... 45 dB
45 ... 50 dB
50 ... 55 dB
55 ... 60 dB
60 ... 65 dB
65 ... 70 dB
70 ... 75 dB
75 ... dB

Rakennusten värikoodit ja merkinnät

	Olemassa oleva rakennus
	Kesäasunto
	Kaava-alueen raja
	Rantaviiva
	Laskenta-alue

Akukon Oy

SUUN

PÄIVÄYS

LKi

15.08.25

MITTAKAAVA

PAPERIKOKO

1:6700

A4

Helsinki

Eteläsataman Valkosaaren luoteispuolen arkeologinen vedenalaisinventointi

20.4.2023

Subreering Ammattisukellustyöt Oy 2023

Aki Hakonen

Subreering
AMMATTISUKELLUSTYÖT OY

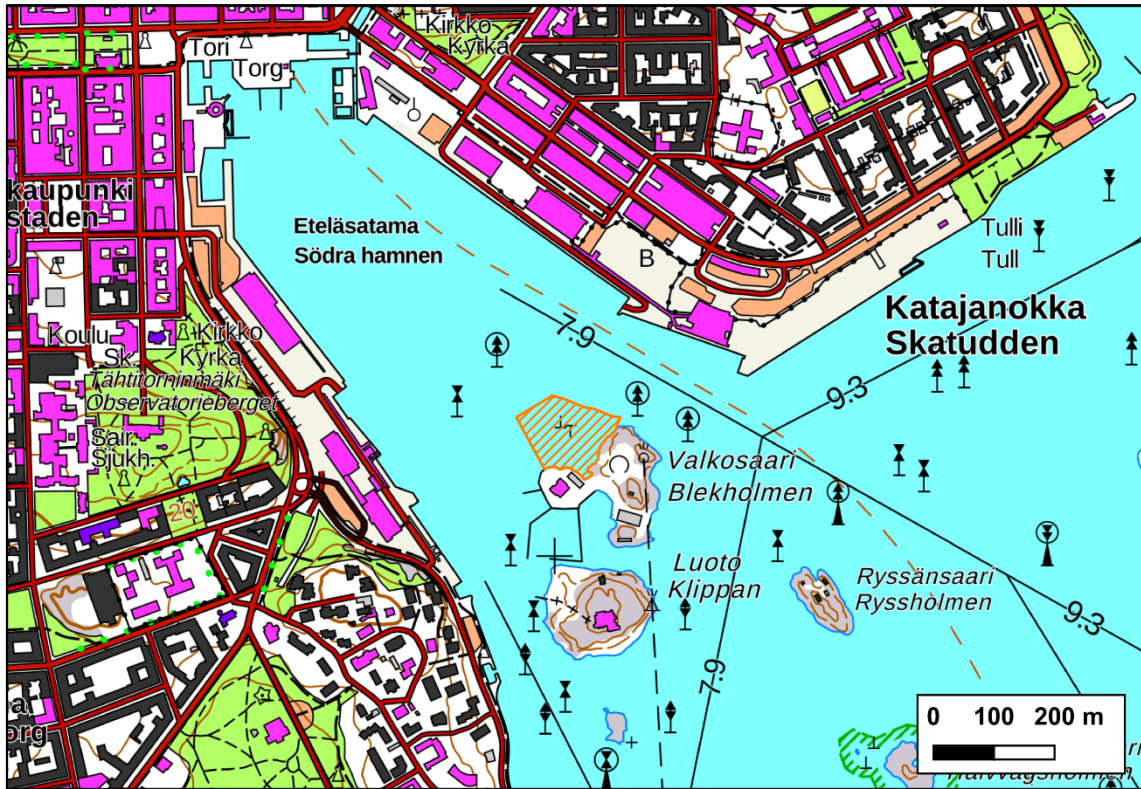
Sisällysluettelo

Arkisto- ja rekisteritiedot	3
PERUSKARTTAOTE	4
1. TIIVISTELMÄ	5
2. TUTKIMUSALUE.....	6
2.1. Sijainti ja luonnonympäristö	6
2.2. Alueen kulttuurihistoriaa vesistöjen käytön näkökulmasta	6
3. INVENTOINTI.....	12
3.1. Menetelmät	12
3.2. Havainnot ja tulokset.....	12
3.3. Ehdotetut kohteet.....	13
4. YHTEENVETO	16
KUVALIITTEET	17
KIRJALLISUUS JA MUUT LÄHTEET	27

Arkisto- ja rekisteritiedot

<i>Kunta:</i>	Helsinki
<i>Tutkimuksen laatu:</i>	Arkeologinen inventointi ja vedenalaisinventointi
<i>Tutkimuksen syy:</i>	Venesataman laajennus
<i>Tutkimuksen suorittaja:</i>	Subreering Ammattisukellustyöt Oy
<i>Vastaava tutkija:</i>	FT Aki Hakonen
<i>Muu henkilökunta:</i>	Rakennusmestari AMK infra Simo Nyrönen
<i>Kenttätöaika:</i>	20.4.2023
<i>Tutkitun alueen laajuus:</i>	4,3 ha
<i>Tutkimuksen tilaaja ja rahoittaja:</i>	Nyländska Jaktklubben r.f.
<i>Alkuperäinen raportti:</i>	Subreering Ammattisukellustyöt Oy, Hanko
<i>Kopiot raportista:</i>	Nyländska Jaktklubben r.f. ja Museovirasto
<i>Kannen kuva:</i>	Helsingin siluetti Valkosaaren rannalta matalan veden aikaan. Kuvaaja: Aki Hakonen

PERUSKARTTAOTE

Kartta 1. Inventoitava alue rajattu kartan keskelle oranssilla. Kartta Maanmittauslaitoksen Peruskarttarasteri 5/2023 aineistoja. Laatija: Aki Hakonen.

1. TIIVISTELMÄ

Helsingin Eteläsataman Valkosaaren luoteispuolelle suunnitellaan venesataman laajennusta. Nyländska Jaktklubben (NJK) tilasi Subreering Ammattisukellustyöt Oy:ltä arkeologisen vedenalaisinventoinnin varmistamaan, ettei alueella ole suojeltavia kulttuuriperinnöllisiä jäännöksiä. Saarella toimi viimeistään 1800-luvun alusta alkaen telakka, jonka toiminta päättyi 1900-luvun puolivälissä.

Kenttätöissä vedenalainen alue kartoitettiin viistokaikuluotaimella ja ranta-alue tarkastettiin maalta käsin matalan veden aikaan. Osa rannan läheisestä karikosta jäi viistokaikuluotauksen osalta katveeseen, eikä huonon näkyvyyden vuoksi sukellus- tai kahlaustarkastuksia tehty. Vanhojen valokuvien perusteella katvealueella ei sijaitse kulttuuriperinnöllisesti merkittävää aineistoa. Ainoat selkeät merkit vanhasta telakkatoiminnasta asettuvat saarelle, jossa sijaitsee useita rakennusjäännöksiä. Vedenalaisia jäännöksiä ei havaittu.

Tampereella 13.5.2023

Aki Hakonen

2. TUTKIMUSALUE

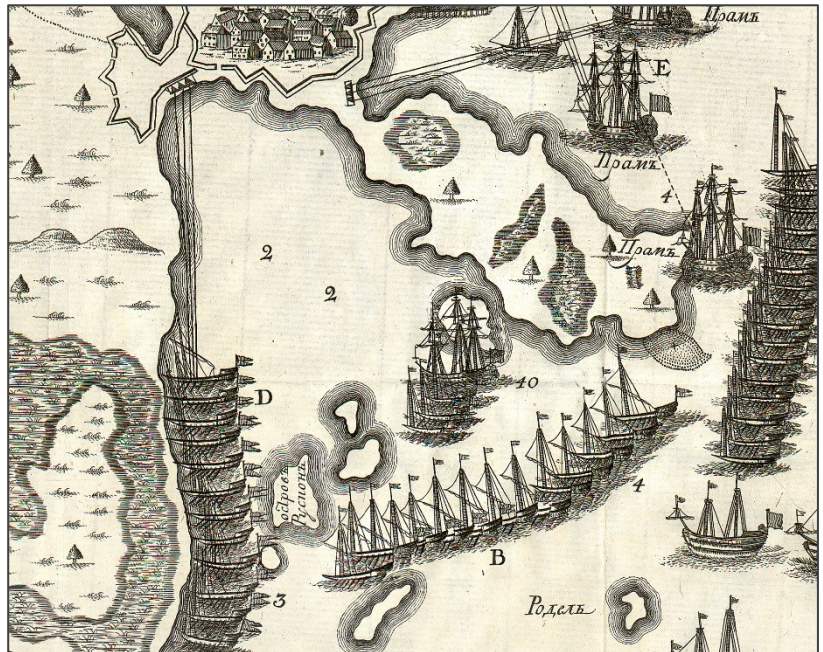
2.1. Sijainti ja luonnonympäristö

Inventoitava alue sijaitsee Helsingissä Eteläsataman edustalla olevan Valkosaaren luoteisrannalla. Vesipohja on saarelta loivasti syvenevää kalliota, jota päällystää liejupohja sekä kivikko. Aluetta reunustaa ruopattu laivaväylä. Viking Linen ja Silja Linen terminaalit sijaitsevat muutamien satojen metrien päässä saaren rannasta. Vesi on alueella sameaa Vantaanjoen valuman ja laivojen potkurivirtojen vuoksi. Saarelta Ydin-Helsingin siluetti avautuu läheltä ja komeasti.

2.2. Alueen kulttuurihistoriaa vesistöjen käytön näkökulmasta

Valkosaari alkoi nousta merestä keskirautakauteen mennessä, ennen vuotta 400 jaa. Pääkaupunkiseudun historian perusteella tosin ei ole syytä odottaa näin varhaisten arkeologisten jäännösten säilyneen kaupunkikehityksen kannalta keskeisellä paikalla. Eteläsataman alue pysyi vain satunnaisessa käytössä olleena Töölön kylän rajamaana (Voionmaa 1950: 97), kunnes Helsingin kaupunki päätettiin siirtää Vanhankaupunginlahdelta Vironniemelle, nykyisen Senaatintorin ympäristöön. Rakennustyöt uudessa sijainnissa alkoivat vuonna 1642 (Suolahti 1950).

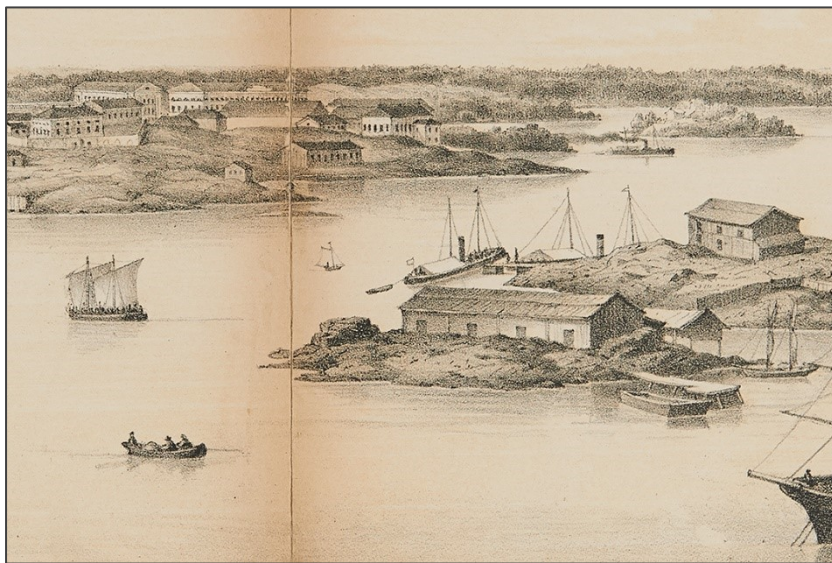
Jo varhain Kauppatori ja Eteläsatama otettiin käyttöön, jälkimmäinen laivaliikenteen ja telakkatoiminnan tarkoituksiin. Liikennöinti ei voinut olla kovin laajamittaista, ennen 1800-luvun alussa aloitettuja väyläruoppauksia. Uudella paikallaan kaupunki ehti kehittyä vain puoli vuosisataa, ennen kuin Venäjän laivasto vuonna 1713, Suuressa Pohjan-sodassa, piiritti kaupungin. Saartorinki on myöhemmin laaditulla taistelua kuvaavalla kartalla (Kuva 1) merkattu kulkemaan tuolloin vielä erillään olleiden Valkosaarten ympärillä. Vallattuaan Helsingin lyhyen taistelun jälkeen, venäläismiehittäjät polttivat kaupungin. Helsingin jälleenrakentaminen alkoi rauhansopimuksen solmittua 1721.

Kuva 1. Venäjän laivaston saartorinki Helsingin edustalla 1713, vuonna 1766 Pietarissa laaditussa kartassa "Reljacija o vzjatii Gelzenforsa".

Valkosaarilla ei tiedettävästi ollut eläinten laiduntamisen lisäksi muuta toimintaa, kunnes lupia telakkatoiminnan aloittamiselle anottiin vuonna 1774 (Hornborg 1950: 337). Historiallisten lähteiden perusteella epäillään Valkosaarilla olleen telakka jo 1700-luvun puolella (Kovero 1950: 546), vaikkei siitä yksiselitteisiä mainintoja ole. Asiakirjalähteissä mainitaan vuonna 1803 telakan perustaminen, tosin mahdollisesti jo edeltävän paikalle (Hornborg: 438). Vuonna 1810 se toimi nimellä Blekholmin varvi (Kovero 1950: 475). Laivanveiston sanotaan olleen pienitoimista 1800-luvun alkupuoliskolla (Kovero 1950: 477). Vuosina 1856–8 Blekholmin varvilla toimi vaihtelevasti 40–90 työläistä (Kovero 1950: 480) ja vuonna 1870 työläisiä oli 60, jolloin saaren telakalla veistettiin parkkia (Kovero 1950: 538).

Magnus von Wrightin Helsingin panoraamassa (Kuva 2), joka arkistotietojen mukaan kuvaa vuotta 1863, Valkosaarten telakka näyttää asettuvan nykyisen Luodon eli Klippanin saarelle. Pohjoisemman Valkosaaren rakennuskanta koostui ilmeisesti kolmesta puutalosta ja venevajasta, sekä pienemmän Valkosaarenkarin (nykyään NJK:n ravintola) varastorakennuksesta ja venekatoksesta. Kuvassa Valkosaaren pohjoiskärjen kalliorannan laituriin on telakoitunut kaksi pientä höyryalusta. Kovinkaan täynnä telakkatoimintaa ei saari voinut olla vielä 1800-luvun lopullakaan. Hygienian noustua huolenaiheeksi kaupungin torilla ja kauppahallissa 1890-luvun alussa, kalakauppiat määrättiin siirtämään kalasäiliönsä Valkosaarelle (Åström 1956: 213).

Kuva 2. Etualalla Valkosaarenkari ja taaempänä Valkosaari, kuvaussuunta koilliseen. Panoraamapiirros (von Wright 1963).

Vuonna 1861 perustetun Nyländska jaktklubbenin kerhotalo rakennettiin Valkosaarenkarille vuonna 1885 (Lönqvist & Rönkkö 1988: 138; NJK 2014). Ensimmäinen kerhotalo on ikuistettu Daniel Nyblinin vuonna 1893 ottamassa valokuvassa (Kuva 3). Kuvassa inventointialueella sijaitsee vain yksi vene, mikä vihjaa alueen olleen jo tuolloin karikkoinen. Todennäköisesti 1900-lu-

vun alussa otetussa valokuvassa (Kuva 4) näkyy nykyisen ravintolana toimivan vuonna 1900 käyttöön otetun paviljongin lisäksi saaren pohjoiskärjen vanhalla laivalaiturilla mahdollista telakkatoimintaa. Hieman myöhemmin 1910-luvulla otetussa valokuvassa (Kuva 5) paljastuu telakkarakennusten kasvu, jolloin myös lähelle luoteispuolen karikkoa on asetettu venelaitureita.

Ensimmäinen ilmakeku Valkosaaresta on vuodelta 1932 (Kuva 6). Tällöin telakkatoiminta on kiihtynyt huomattavasti, vaikka painopisteenä näyttääkin olleen pienimuotoisempi veneenveisto. Vuoden 1976 ilmakeku osoittaa telakkatoiminnan lakaneen 1950–60-lukujen aikana. Valkosaareltä inventointialueen rannan läheisyydestä purettiin tällöin kaikki telakkaan liittyneet rakennukset. Vuonna 1972, laivaliikenteen ollessa vielä vähäistä nykyiseen verrattuna, Sky-Foto Möllerin ottamissa valokuvissa näkyy selvästi inventointialueen silloin kirkasvetisen matalikon pohja, jossa laiturirakenteiden perustuksia tai hylkyjä ei esiinny (Kuvat 7 ja 8). Kuvassa saaren rannalla näkyy ainoastaan yksi lyhyt laituri, joka purettiin muutaman vuoden sisään.

Kuva 3. NJK:n vanha kerhotalo. Inventointialue taustalla. Kuvaussuunta luoteeseen (Nyblin 1893).

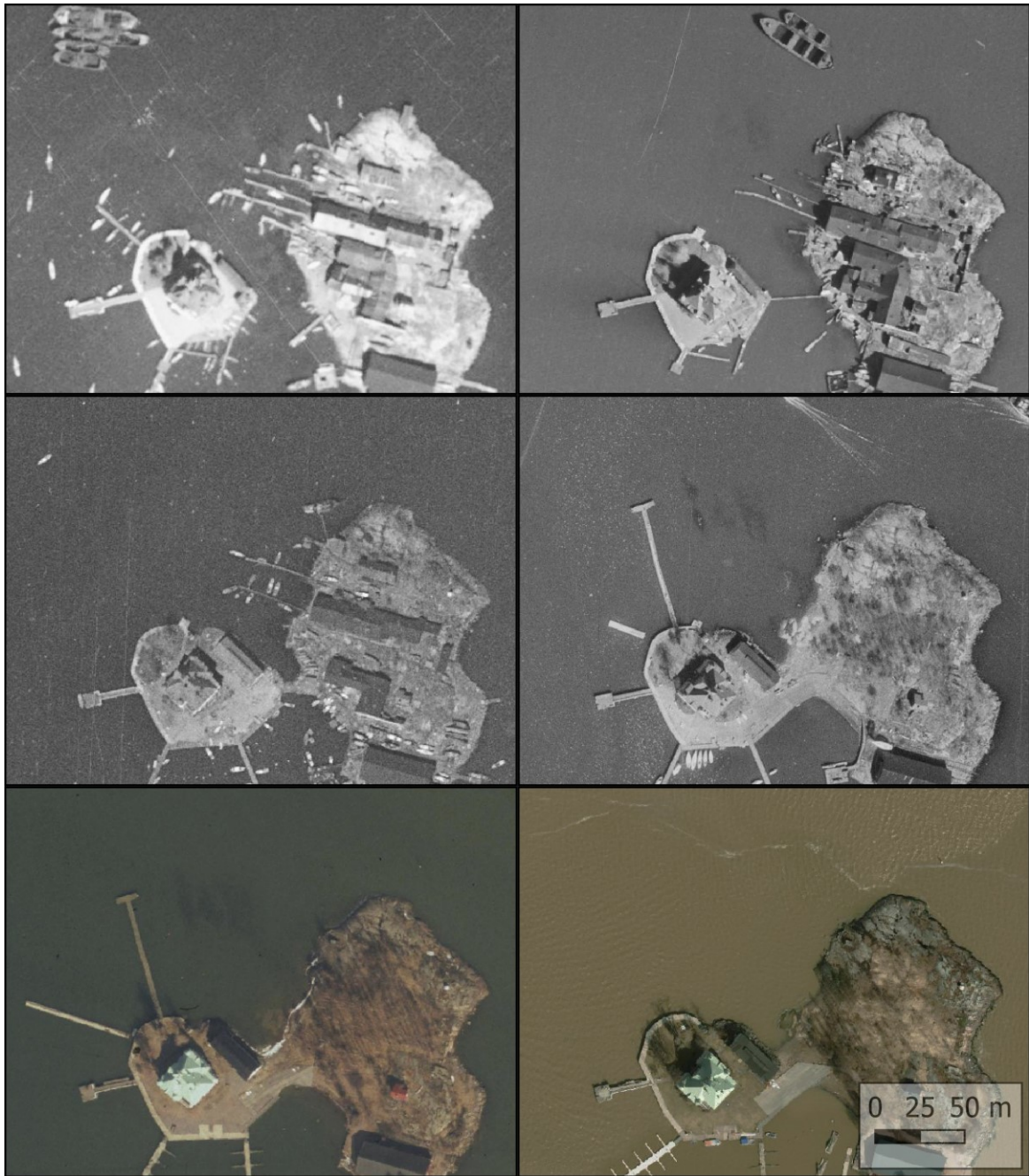
Saareltä voidaan olettaa löytyvän paljon merkkejä telakkatoiminnasta, erityisesti vanhojen rakennusten jäännöksiä. Ilmakuvien ja 1972 valokuvien perusteella matalikolta ei oleteta löytyvän mitään kulttuuriperinnöllisesti merkittävää. Kenttätöissä keskitytään tästä syystä erityisesti laivaväylien ja matalikon väliin asettuvalla alueella.

Kuva 4. Mahdollista laivatelakkatoimintaa Valkosaaren pohjoiskärjessä. Arkistotiedoissa kartta on päivätty 1890-luvulle, vaikka kuvan nykyinen paviljonki otettiin käyttöön vasta vuonna 1900. Vasemmalla Katajanokalla näkyy jäänmurtaja Sampo, joka palveli vuosina 1898–1961. Taustalla usvassa erottuu ainakin yksi ilmeisesti Venäjän itämerenlaivaston risteilijä. Kuvaussuunta itäkoilliseen (Helsingin kaupunginmuseo A).

Kuva 5. Valkosaaren laitureita ja makasiineja. Inventointialue keskellä saarten taka-alalla. Kuvaussuunta luoteeseen (Helsingin kaupunginmuseo B).

Kuva 6. Ortoilmakuvat vuosilta 1932 (vas. ylä.), 1943 (oik. ylä.), 1956 (vas. keski.), 1976 (oik. keski.), 1997 (vas. ala.) ja 2012 (oik. ala.). Kuvista näkee telakan viimeisten vuosikymmenten ja sen purkamisen ajankohta, sekä inventointialueelle ulottuvan pitkän venelaiturin ajoittuminen 1970–2000-luvuille. Kuvakaappaukset Maanmittauslaitoksen Paikkatietoikkunan Vanhat ilmakuvat -rasterista.

Kuva 7. Inventointialueen matalikossa ei erotu rakenteellisia havaintoja. Kuvaussuunta länsiluoteeseen (Sky-Foto Möller 1972a).

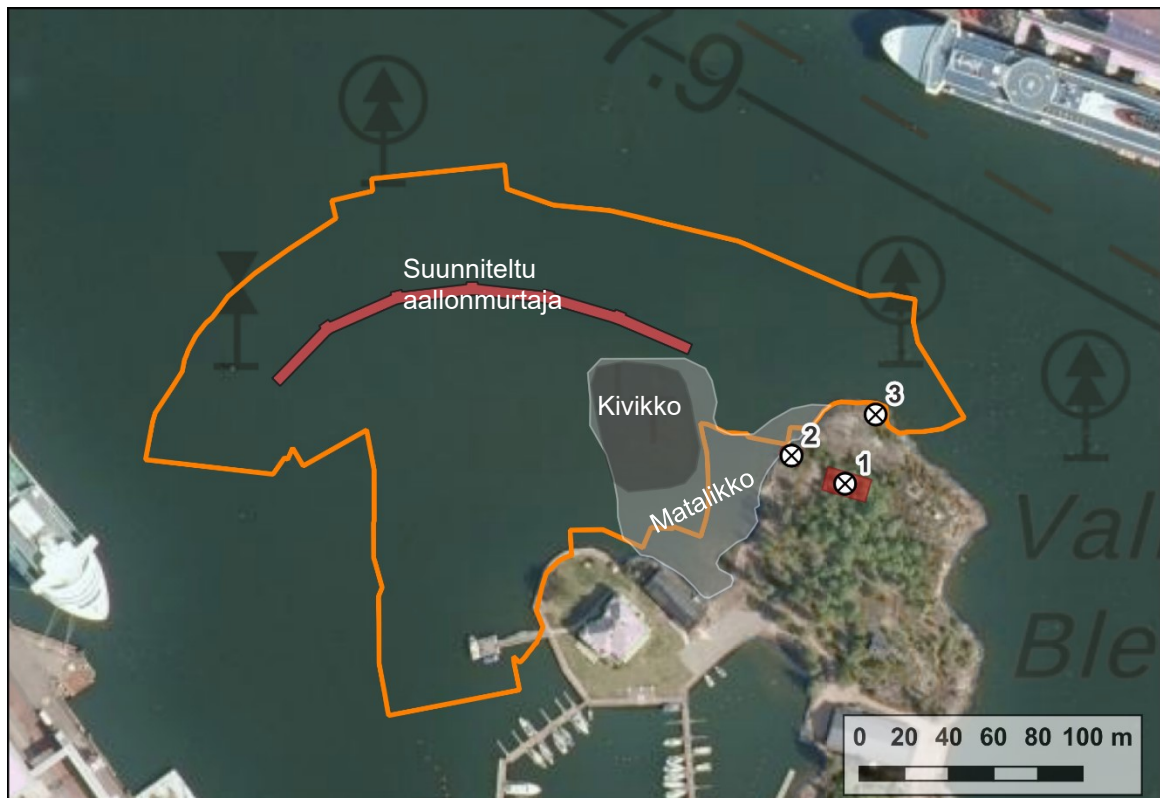
Kuva 8. Inventointialueen matalikossa ei erotu rakenteellisia havaintoja. Kuvaussuunta etelään (Sky-Foto Möller 1972b).

3. INVENTOINTI

3.1. Menetelmät

Kaavoitettu vesialue kartoitettiin systemaattisesti Subreering Ammattisukellustyöt Oy:n vedettävällä kaksitaajuusviistokaikuluotaimella. Viistokaikuluotaimella saatu aineisto tallennettiin 800 kHz taajuudella. Kaistanleveytenä luotausajoissa käytettiin 30 metrin etäisyyttä luotaimen molemmin puolin. Luotausajoja tallennettiin yhteensä 15 kpl. Ajot tehtiin pääasiassa viereisten laivaväylien mukaisesti. Luotauksen kattavuus oli noin 4,3 ha. Tutkimuksissa pyrittiin huonon näkyvyyden vuoksi välttämään turhaa sukeltamista. Sameassa vedessä näkyvyys oli noin 20 cm. Veden korkeus oli inventointihetkellä teoreettisen keskiveden mukaan -33 cm, mikä mahdollisti ranta-alueen kattavan tarkastamisen.

3.2. Havainnot ja tulokset

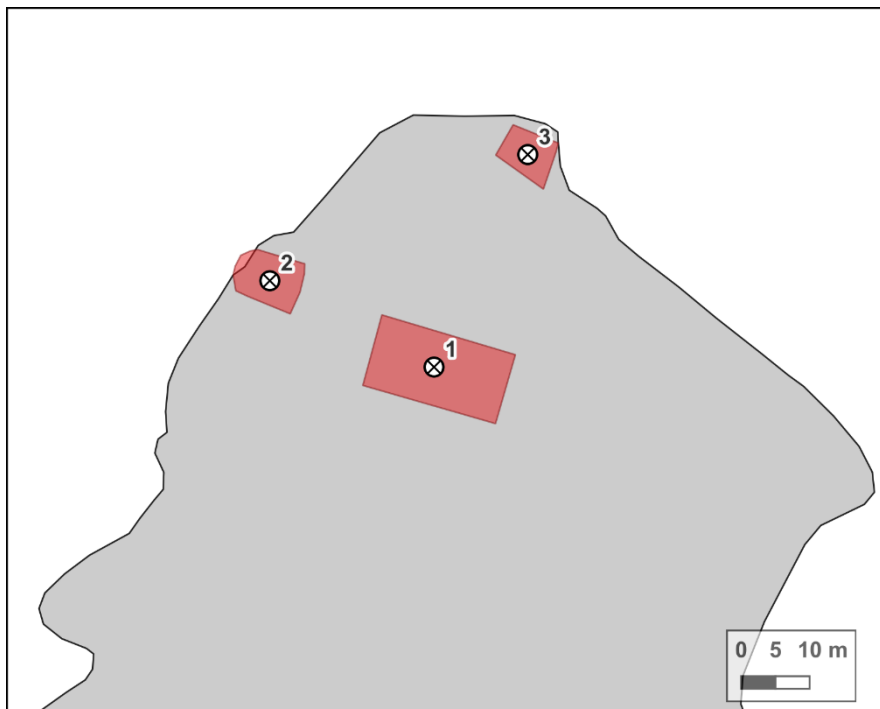
Kartta 2. Inventoidun alueen kokonaislaajuus havaintoiheen. Taustakartta Maanmittauslaitoksen Peruskarttarasteri ja ortoilmakuva 5/2023 aineistoja. Laatija: Aki Hakonen.

Inventoinnissa ei havaittu vedenalaisia jäännöksiä. Edes selkeitä laiturirakenteita ei havaittu, minkä perusteella voidaan olettaa laiturien purkamisen olleen perusteellista. Todennäköisesti 1970-luvun venelaituriin liittyviä kiviä ja painoja havaittiin kivikon länsipuolella. Saaren rannan matalikko esti koko alueen kattavan viistokaikuluotauksen, mutta aiemmin esitettyjen ilmakuvien perusteella olisi erittäin

epätodennäköistä, jos matalassa vedessä olisi säilynyt mitään huomioitavan arvoista. Saaren puolella tehtiin kolmesta kohtaa havaintoja, mutta kaikki nämä ovat joko suhteellisen viimeaikaisesta toiminnasta tai paikalla on jäljellä vain vähäisiä merkkejä, eivätkä nämä edusta eheitä kulttuuriperinnöllisiä jäännöksiä. Kaikki havainnot ovat myös suunniteltujen rakennustöiden vaikutusalueen ulkopuolella.

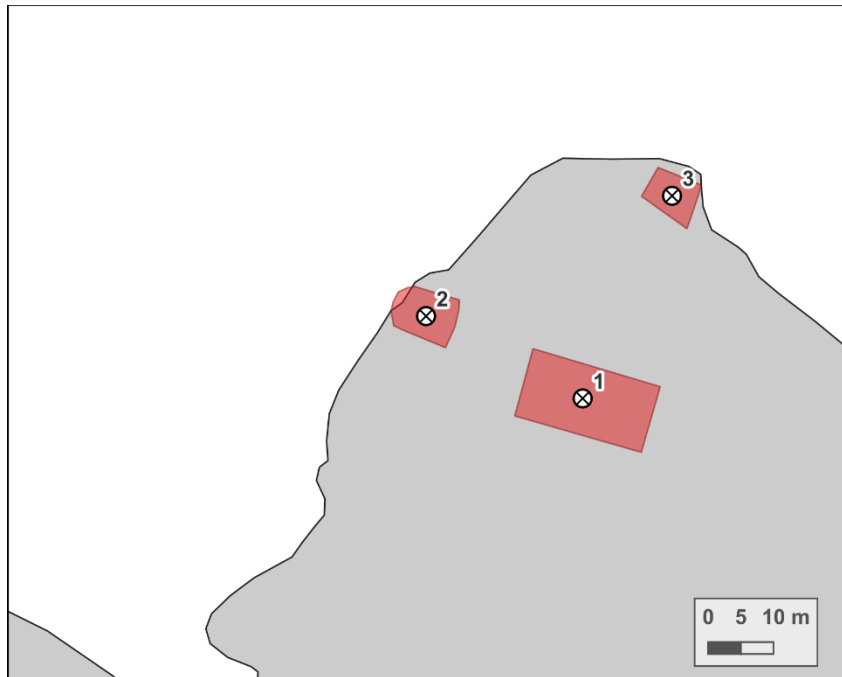
3.3. Ehdotetut kohteet

Havainto 1

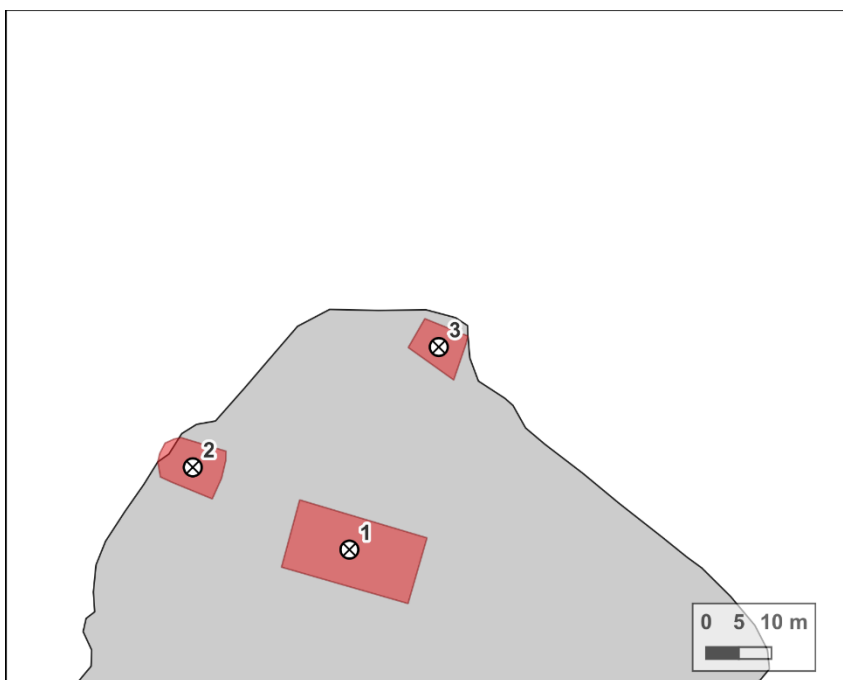
Nimi: Valkosaari 1		Kohdetunnus: uusi kohde
Kunta: Helsinki	Laji: Muu kohde	
Tyyppi: teollisuuskohteet		
Tyypin tarkenne: telakat		
Ajoitus: moderni		Vedenalainen kohde: ei
ETRS-TM35FIN P: 6671178 I: 387112 YKJ P: 6673980 I: 3387236		Korkeus: 2 m
Rajauksen peruste: Ilmakuva ja maastotarkastus		
Paikkatietoselite: Tarkka		
Sijaintipaikka on Helsingin Eteläsataman Valkosaaren pohjoispuolella.		
Paikalla, 20 m rannasta, on rakennuksen pohja, joka näkyy maastossa betonista valettuna reunuksena. Rakennus oli noin 20 x 10 m ja se esiintyy vuoden 1932 ilmakuvassa, muttei vielä vuodelta 1924 päivätyssä kuvassa. Ilmakuvien perusteella rakennus purettiin todennäköisesti 1960-luvulla. Kohde liittyi joko saaren myöhempään veneveistämöön tai muuhun teollisuus- tai varastotoimintaan.		

Havainto 2

Nimi: Valkosaari 2		Kohdetunnus: uusi kohde
Kunta: Helsinki	Laji: Muu kohde	
Tyyppi: teollisuuskohteet		
Tyypin tarkenne: telakat		
Ajoitus: moderni		Vedenalainen kohde: ei
ETRS-TM35FIN P: 6671191 I: 387088 YKJ P: 6673993 I: 3387212		Korkeus: 1 m
Rajauksen peruste: Ilmakuva ja maastotarkastus		
Rajauksen tarkkuus: Tarkka		
Sijaintipaikka on Helsingin Eteläsataman Valkosaaren pohjoispuolella.		
Valkosaaren luoteisrannalla on edelleen jäljellä 5 x 3,5 m betoninen huone, jonka rakennusajankohta oli todennäköisesti hieman ennen vuoden 1932 ilmakuva. Rakennus oli ennen 50–70-luvun purkutoimia noin 7 m leveä. Sen oviaukko johti rannassa oleviin kahteen laituriin, joista ei ole jäljellä selkeitä jäännöksiä.		

Havainto 3

Nimi: Valkosaari 3		Kohdetunnus: uusi kohde
Kunta: Helsinki	Laji: Muu kohde	
Tyyppi: kulkuväylät		
Tyypin tarkenne: laiturit		
Ajoitus: moderni		Vedenalainen kohde: ei
ETRS-TM35FIN P: 6671209 I: 387126 YKJ P: 6674011 I: 3387250		Korkeus: 2 m
Rajauksen peruste: Ilmakuva ja maastotarkastus		
Rajauksen tarkkuus: Tarkka		
Sijaintipaikka on Helsingin Eteläsataman Valkosaaren pohjoispuolella.		
Valkosaaren pohjoiskalliolla on useita rautaisia kiinnikkeitä, jotka sijoittuvat vanhan laivalaiturin rantautumispaikalle. Laituri on kuvitettuna jo vuodelle 1863 päivätyssä Helsingin panoraamakuvassa. Se on paikallaan vielä vuoden 1932 ilmakuvassa, mutta ei enää vuonna 1943. Kalliossa olevat kiinnikkeet ovat oletettavasti myöhemmältä 1900-luvun puolelta.		

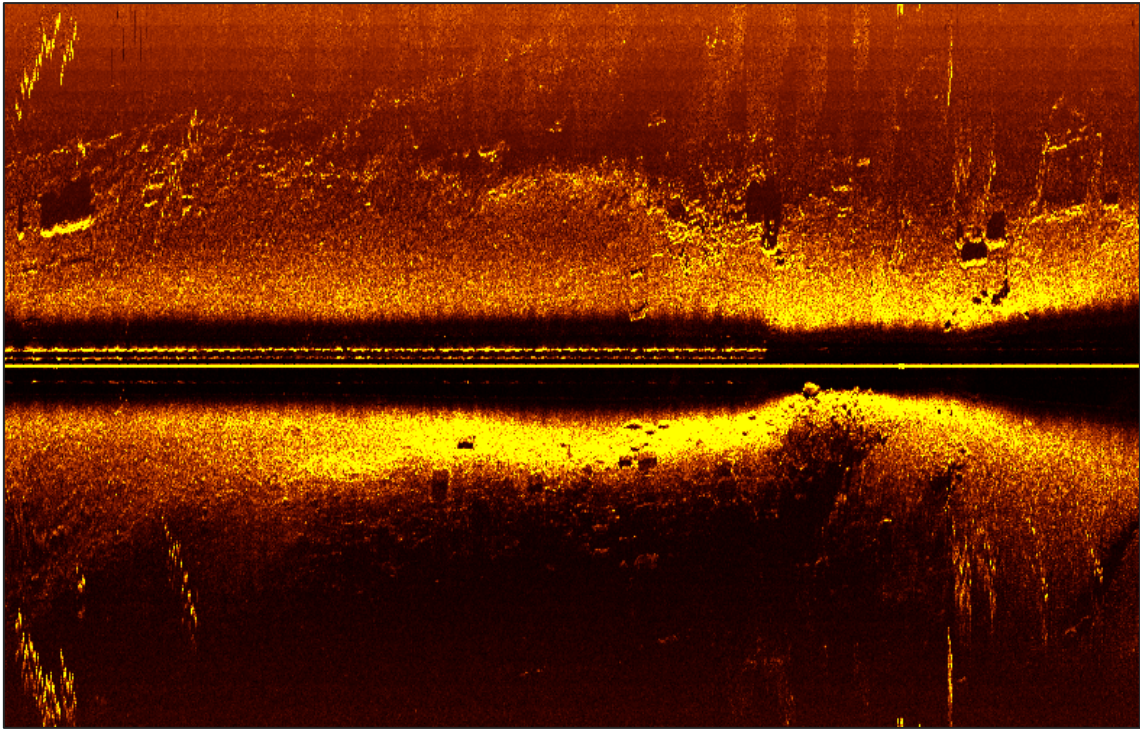
4. YHTEENVETO

Helsingin Eteläsataman Valkosaaren luoteispuolelta ei havaittu vedenalaisia jäännöksiä. Huono näkyvyys ja matala vesi haittasivat inventointia, minkä vuoksi rannan läheistä matalikkoa ei kyetty tarkastamaan kentällä. 1970-luvun ilmavalokuvissa matalikossa ei ole havaittavissa kulttuuriperinnöllisesti huomioitavia jäännöksiä. Tulevissa ruoppaustöissä on silti mahdollista kohdata pohjaliejuun hautautuneita puukappaleita.

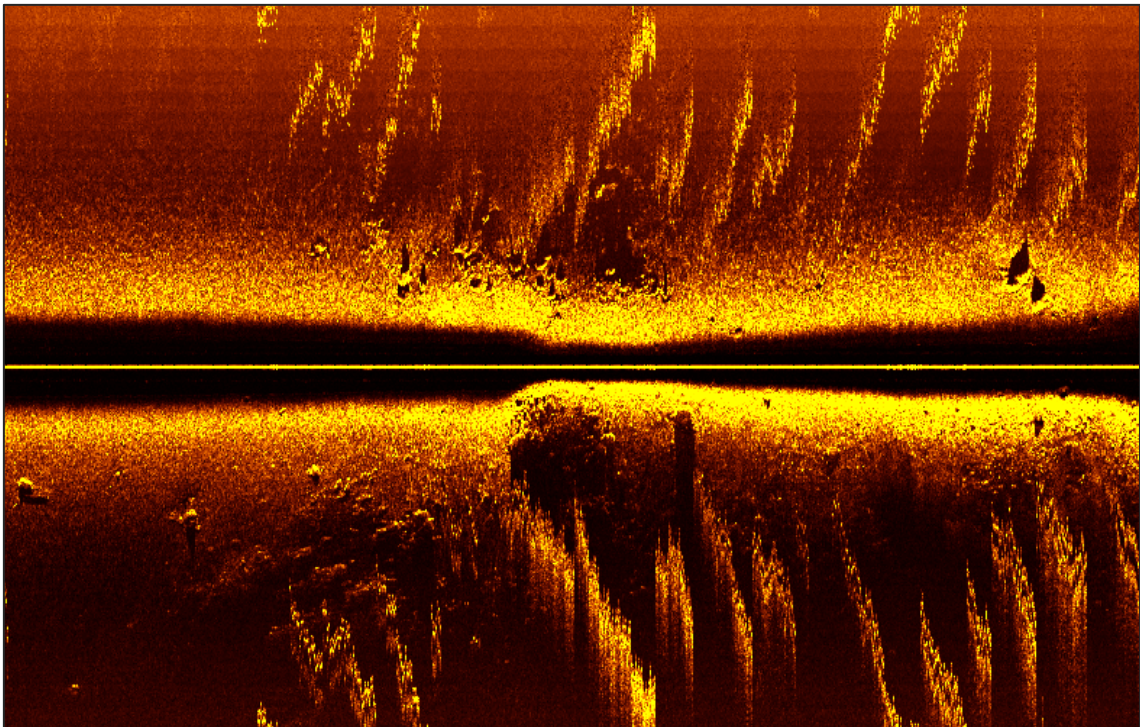
Saarella tehdyt havainnot liittyvät alle sata vuotta sitten purettuihin laitureihin ja makasiineihin, eivätkä ne ole lain mukaan suojeltavia jäännöksiä. Sijaintinsakaan puolesta niillä ei ole vaikutusta venesataman laajennustöihin.

Mikäli rakennushankkeen kuluessa alueella havaitaan mahdollisia muinaisjäännöksiä tai irtaimia muinaisesineitä, tulee työn toteuttajan ottaa välittömästi yhteyttä Museovirastoon (Muinaismuistolaki 14§, 16§ ja 20§).

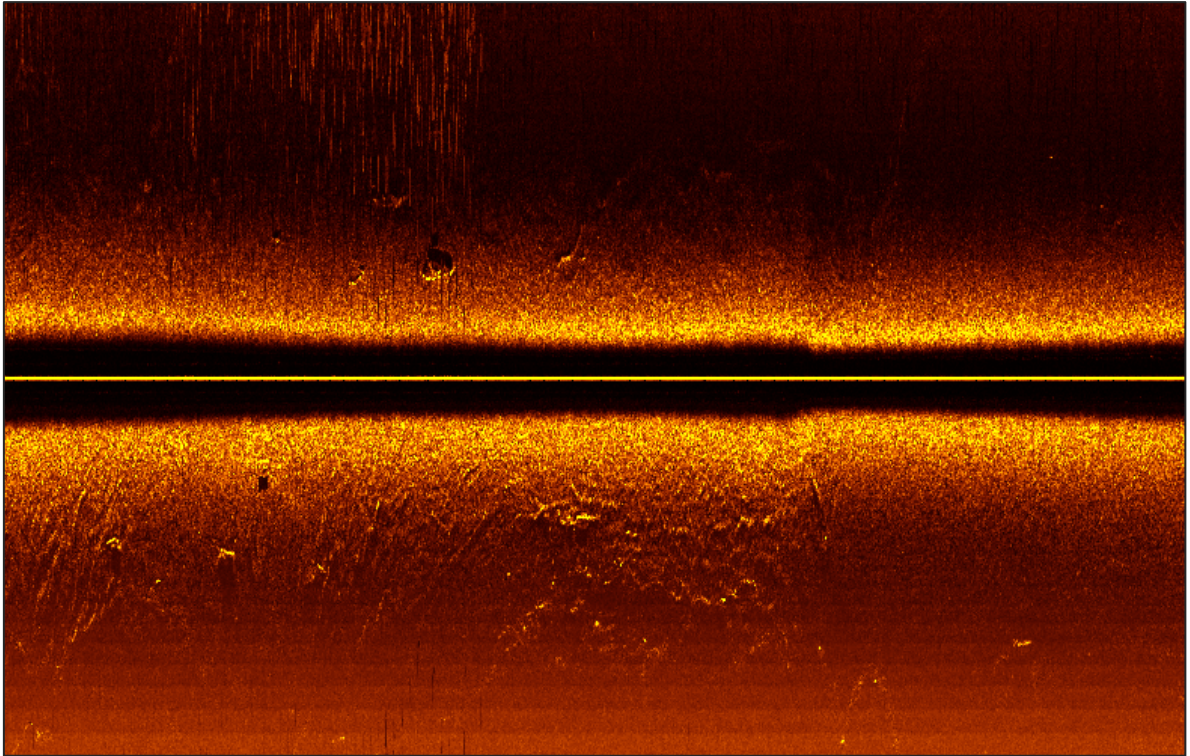
KUVALIITTEET

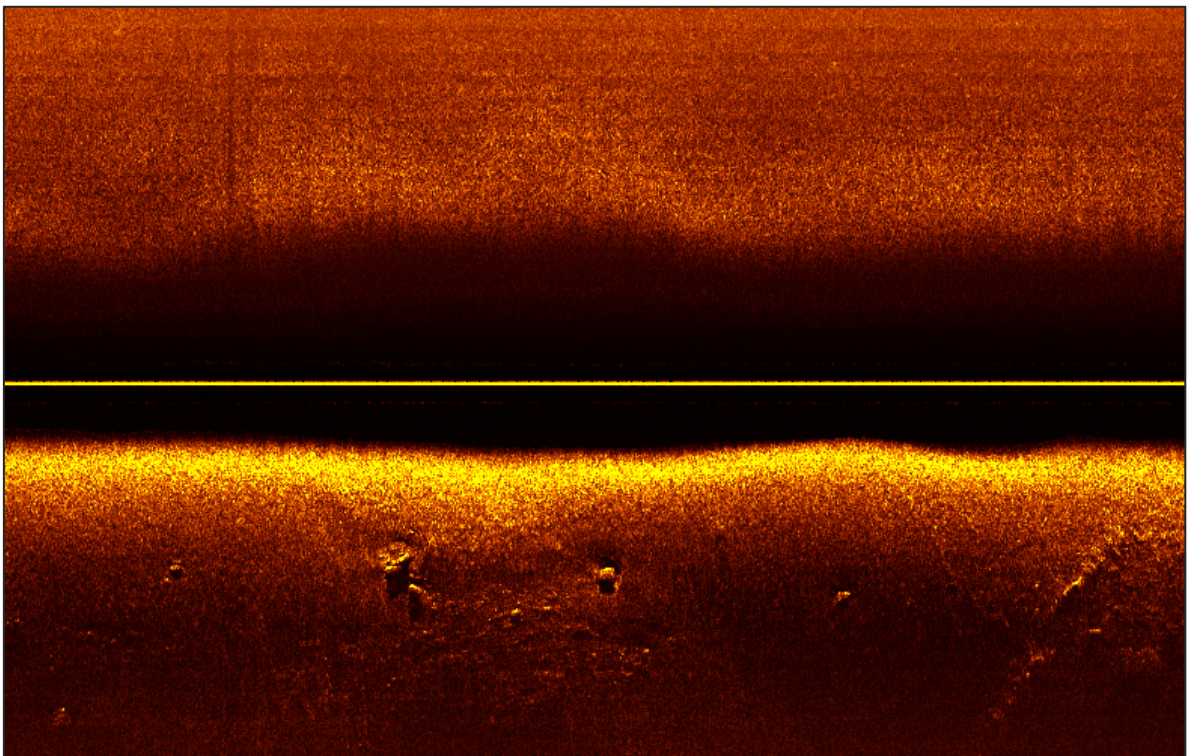
Kuva 9. Viistokaikuluotausajo inventointialueen kivikon länsipuolelta. Pohjassa hahmottuu useita säännöllisen mallisia kiviä, todennäköisesti poijun painoja sekä 70-luvun laiturin kiviä. Kuvan korkeus 30 m; ylälaita osoittaa länteen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 10. Viistokaikuluotausajo inventointialueen kivikon pohjoispuolelta. Salamakuviot ovat veneen kaikuluotaimesta johtuvia häiriöitä. Kuvan korkeus 30 m; ylälaita osoittaa pohjoiseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 11. Viistokaikuluotausajo inventointialueen länsilaidalla. Häiriö kuvan vasemmassa ylälaudassa johtuu läheisestä risteilylaivasta. Kuvan korkeus 30 m; ylälaita osoittaa länteen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 12. Viistokaikuluotausajo inventointialueen pohjoislaidalta. Keskiviiva kulkee ruopatun väylän rajalla. Kuvan korkeus 30 m; ylälaita osoittaa pohjoiseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 13. Valkosaaren luoteisranta, kuvaussuunta itään. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 14. Valkosaaren luoteisranta, kuvaussuunta etelään. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 15. Inventointialueen matalikkoa kuvattuna Valkosaaren luoteisrannasta, kuvaussuunta luoteeseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 16. Valkosaaren luoteisrantaa matalan veden aikaan. Kuvaussuunta pohjoiskoilliseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 17. Valkosaaren luoteisranta matalan veden aikaan. Keskellä rakennusjätettä. Kuvaussuunta pohjoiskoilliseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 18. Rakennusjätettä Valkosaaren luoteisrannalla, kuvaussuunta luoteeseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 19. Tiiliä alueen eteläpohjukassa. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 20. Purettujen laituriin kiinnikkeitä saaren pohjoiskärjessä. Kuvaussuunta länteen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 21. Matalikon keskellä olevaa kivikkoa. Kuvaussuunta länteen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 22. Havainto Valkosaari 1, rakennuksen jäännöksen lounaisnurkka. Kuvaussuunta pohjoiskoilliseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 23. Havainto Valkosaari 1, rakennuksen jäännöksen lounaisnurkka. Kuvaussuunta kaakkoon. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 24. Havainto Valkosaari 1, rakennuksen jäännöksen kasvillisuuden peittämä keskiosa. Kuvaussuunta luoteeseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 25. Havainto Valkosaari 1, rakennuksen jäännöksen lounaisnurkka. Taustalla havainto Valkosaari 2. Kuvaussuunta luoteeseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 26. Havainto Valkosaari 2, rakennuksen jäännös. Kuvaussuunta koilliseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 27. Havainto Valkosaari 3, laiturin jäännös. Kuvaussuunta pohjoiskoilliseen. Kuva: Aki Hakonen.

Kuva 28. Rakennusjättekerrostumia havaintojen Valkosaari 1:n ja 2:n välissä. Kuva: Aki Hakonen.

KIRJALLISUUS JA MUUT LÄHTEET

Helsingin kaupunginmuseo A: *Eteläsatamaa ja laivoja nähtynä*

Ulriikanporinvuorelta, eli nykyiseltä Tähtitorninvuorelta. Valokuva, tunniste G29965, Tiedoston ID 2341181.

Helsingin kaupunginmuseo B: *Blekholmankari ja Pohjoinen Blekholma (nykyään Valkosaarenkari ja Valkosaari) kuvattuna Luodolta pohjoiseen.* Valokuva, tunniste G17480, Tiedoston ID 2342177.

Hornborg, E. 1950: *Helsingin kaupungin historia* II. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Kovero, M. 1950: *Helsingin kaupungin historia* III. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Lönnqvist, B. & Rönkkö M.-L. 1988: *Helsinki. Kuninkaankartanosta Suomen suurkaupungiksi.* Tammi, Helsinki.

NJK 2014: *Historia.* <https://njk.fi/klubben/historia/> (päivitetty 7.12.2014, luettu 8.5.2023).

Nyblin, D. 1893: *Valkosaari ja Valkosaarenkari.* Valokuva, tunniste N88586, Tiedoston ID 2352831. Helsingin kaupunginmuseo.

Sky-Foto Möller 1972a: *Kaivopuisto, Valkosaari.* Valokuva, tunniste D541, Tiedoston ID 2323532. Helsingin kaupunginmuseo.

Sky-Foto Möller 1972b: *Kaivopuisto, Valkosaari ja Luoto.* Valokuva, tunniste D544, Tiedoston ID 2353536. Helsingin kaupunginmuseo.

Suolahti, E. E. 1950: *Helsingin kaupungin historia* I. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Voionmaa, V. 1950: *Helsingin kaupungin historia* I. Helsingin kaupunki, Helsinki.

von Wright, M. 1863: *Panorama de Helsingfors, avec l'Établissement des Eaux et des Bains et la Forteresse de Svéaborg, pris de Kalliölinna par M. von Wright. Impr. et publié par F. Liewendahl.* Litografia, Tunniste HK19560101:5, Tiedoston ID 939110. Museovirasto, historian kuvakokoelma.

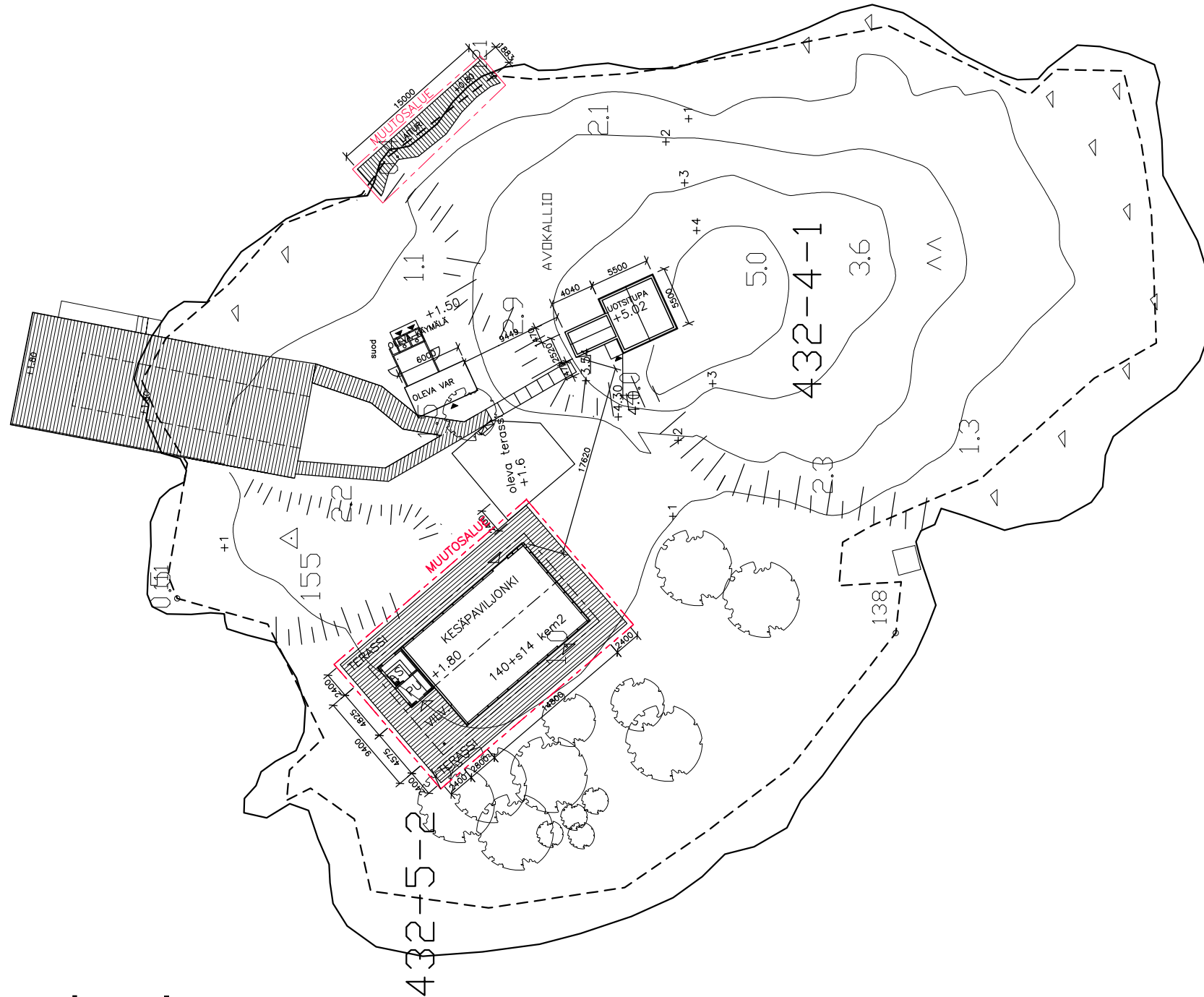
Åström, S.-E. 1956: *Helsingin kaupungin historia* IV:2. Helsingin kaupunki, Helsinki.

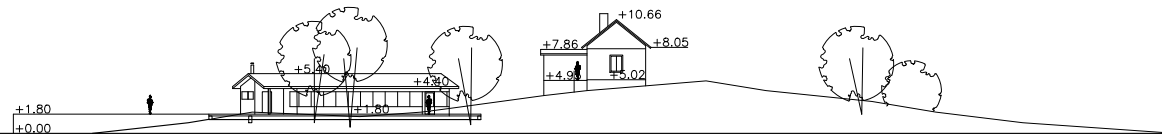
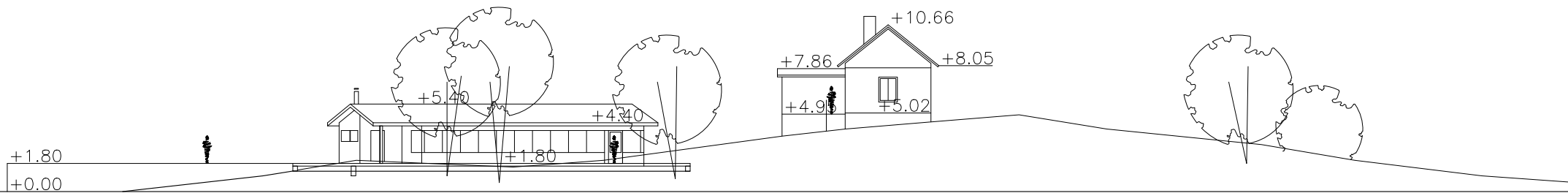
Näkymä Kauppatorilta

Cedercreutz Arkkitehdit

Katajanokanluoto
Asemapiirros, maankäyttö 1:500

03.01.2024
ARKKITEHTITOIMISTO PETÄJÄ OY

Helsinki

**Helsingin kaupunki
Asemakaavoitus**

Työpajankatu 8
00580 Helsinki
PL 58212
00099 Helsingin kaupunki

www.hel.fi